Pablo Neruda

Yaşadığımı İtiraf Ediyorum

Çeviren: Burhan Arpad

Anı
3. Basım

EVRENSEL BASIM YAYIN

Kitabın orijinal adı:

Confieso que he vivido

Pablo Neruda

YAŞADIĞIMI İTİRAF EDİYORUM

Çeviren:
Ahmet Arpad

Anılar

DOĞA BASIN YAYIN
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Blv. Kamerhatun Mah. Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu / İstanbul
T: 0212 255 25 46 F: 0212 255 25 87
www.evrenselbasim.com - info@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın 251
Yaşadığımı İtiraf Ediyorum: Pablo Neruda
Almancadan Çeviren: Ahmet Arpad

Genel Kapak Tasarım: Savaş Çekiç
Kapak Uygulama: Devrim Koçlan

Birinci Basım Nisan 2004 - İkinci Basım Mayıs 2006 -
Üçüncü Basım Eylül 2012

YAŞADIĞIMI
İTİRAF EDİYORUM

İnsan, hayatında bazı şeyleri unutur. Benim de

hayatımda unuttuğum anılarım vardır. Onlar toz

olmuştur ya da kırılan bir bardağın artık

birleştirilmeyen parçaları gibidir.

Benim anılarım, hayaletlerle dolu bir galeridir.

Belki ben kendi hayatımı değil de, başkalarının

hayatını yaşadım. Bu sayfalarda geriye bıraktığım

anılar arasında bazıları sararmış yapraklar gibi yere

düşecek, ölecektir. Oysa, bazı anılarım zamanla

yeniden canlanacak, yeniden hayat bulacaktır.

Benim hayatım, bütün hayatlardan

oluşmuş bir hayattır. Bir şair hayatıdır.

P. N.

TAŞRALI BİR GENÇ

Şili Ormanı

... Volkanların altında, karlı dağların önünde, büyük göllerin arasında, güzel kokulu, sessiz ve vahşi Şili ormanı... İnsan ayağı, ölü yaprakları eziyor, çürümüş bir dal kırılıyor, dev ağaçlar eğri büğrü bedenlerini kımıldatıyor, balta girmemiş ormanların bir kuşu, uçarak geliyor, kanatlarını çırpıyor, dalların gölgesine konuyor. Defne ağacının kokusu burnuma çarpıyor, ta ruhuma yayılıyor... Selvi ağacı yolumu kesiyor... Burası dikine bir dünya; kuşlardan bir toplum, yapraklardan bir kitle... Ayağım bir taşa takılıyor, eğilip taşı kenara itiyorum. Koskoca, kırmızı tüylü bir örümceğin buz gibi bakışlarıyla karşılaşıyorum, bir yengeç kadar büyük... Böceğin biri zehrini fışkırtıp, çabucak gözden kayboluyor... Ayağa kalkıp yürüyorum, benim boyumu aşan eğreltiotlarının oluşturduğu bir ormanda... Yeşil donuk gözlerinden yaşlar damlıyor ve ben geçip gittikten sonra bile hâlâ titriyorlar... çürümüş bir ağaç gövdesi; ne büyük bir hazine!.. Siyah ve mavi mantarlar ona kulak takmış, kırmızı asalak bitkiler onu yakutlarla süslemiş, başkaları da ona sakal vermiş. Ve çürümüş dalları arasından fırlayarak, hayalet gibi gözden kayboluveren bir yılanı görüyorum... Sanki ruh, ölü gövdeyi terk ediyor... Ötede daha bir sürü ağaç... Balta girmemiş bu sessiz ormanın oluşturduğu halıdan yükseliyorlar... Hepsi de dimdik, dallarla dolu, bir mızrak gibi yükseliyor, kendine özgü bir biçimde... Sanki bir makas onlara değişik şekiller vermiş... Bir yamaç. Aşağıda bir su, granitler arasından kendine yol açmış... Duru, tertemiz... ışık ile su arasında bir kuş, dans ederek uçuyor... Yanlarında durduğum bir sürü sarı bitki başlarını sallayarak beni selamlıyor... Arkamda kırmızı sarmaşıklar, balta girmemiş bu ormanın can damarları gibi yukarılara doğru, yükseliyor... Kırmızı sarmaşık *(lapageria rosea)* kan bitkisi, beyaz sarmaşık ise kar bitkisi... Yapraklar hışırdadı ve bir tilki, sessizliği bozdu. Oysa sessizlik, bu bitkiler ülkesinin yasasıdır... Rahatı bozulmuş bir hayvanın uzaktan gelen haykırışı... Gizlenmiş bir kuşun ötüşü arada sırada... Bitkiler ülkesi sessizdir, bazen mırıltılar duyulur, bir fırtına gelip de her şeyi bozana kadar.

Şili ormanını tanımayan, bu dünyayı da tanımıyor demektir.

İşte bu dünyadan, bu sessizlikten çıktım yola ben... Dünya için şarkılar söylemeye.

Çocukluk Günleri ve Şiir

Çocukluk günlerim boyunca unutamadığım tek şey, yağmur olmuştur. Güney Kutbu’ndan, ta Horn Burnu’ndan gelen bu yağmurların düştüğü topraklarda, anavatanımın uzak güneyinde hayata hazırlandım ben: Dünya için, şiir için ve yağmurlar için.

Çok gezip, çok yer gördüm. Anavatanımda korkunç bir güç olan yağmura başka ülkelerde rastlamadım. Aylarca, hatta yıllarca yağmur yağardı. Uzun cam iğneler gibi yere inerdi yağmur. Bu cam iğneler damlarda kırılır ya da saydam dalgalar gibi pencerelere çarpardı. Bu ürkütücü yağmurda her ev, fırtınalı denizde güçbela limana sığınmaya çalışan bir gemiye benzerdi.

Güney Amerika’nın kırbaç vuruşu gibi yağmurları, çabucak gelip geçen ve ardında masmavi bir gökyüzü bırakan sıcak ülkelerin yağmuruna benzemez. Burada yağmurlar soğuktur, inatçıdır, gri gökyüzünden aralıksız inerler toprağa.

Evimin önündeki yol, kısa zamanda çamur deryasına dönüyor. Penceredeki yağmur damlaları arasından bu çamurun ortasında bir öküz arabasının kaldığını görüyorum. Sırtına siyah bir keçe atmış köylü, yağmurda ve çamurda ilerlemekte güçlük çeken hayvanlarına kırbacı şaklatıyor.

Kaldırımlarda taştan taşa sıçrayarak, soğukta ve yağmurda okula giderdik. Sert rüzgârda şemsiye taşımaya imkan yoktu. Yağmurluk pahalıydı, eldiven giymekten de hoşlanmazdım, çizmeler su alırdı. Sobanın yanında kuruttuğumuz ıslak pantolonumu ve çizmelerimi duman basardı; küçük lokomotifler gibi. Nehrin kenarında yoksulların oturduğu evler bu suların altında kalırdı hep. Bazen yer de sarsılırdı. Llaima volkanından kırmızı alevler çıktığını da görmüştüm.

Temuco, öncülerin yerleştiği bir kenttir. Geçmişi olmayan kentlerden biri. Bir sürü demir eşya satan dükkân vardır. Burada yaşayanlar genellikle okuma yazma bilmedikleri için dükkânlardaki tabelalarda çeşitli işaretler görülür. Örneğin, bir testere ya da koskoca bir asma kilit, ya da bir kepçe. Ayakkabı satan dükkânların da adı yoktur; bir ayakkabı ya da çizme resmini kapıya asmak yeter.

Temuco'nun bugünkü durumunu uzun ve kanlı bir tarih içinde izlemek mümkündür. İspanyolların baskısı altında Arokanlar üç yüz yıllık mücadelelerinden sonra yine bu soğuk bölgelere yerleşmek zorunda kalmıştır. Buna rağmen Şilililer "Araucania'nın Kurtuluşu" adı altında savaşı sürdürmüşler ve buraların sahiplerini topraklarından çıkarmak için ateş ve kılıç kullanmaktan kaçınmamışlardır. Yerlilere karşı her şey kullanılmıştır. Ateş açılmış, evleri yakılmış ve özel yasalar uygulanmıştır. Avukatlar topraklarını ele geçirmede uzmanlaşmış, yargıçlar onları haksız çıkarmıştır. En sonunda da alkol, bir zamanlar şair Don Alonso de Ercilla'nın "La Araucania" adlı şiirinde cesaret ve güzelliklerini dile getirdiği bu gururlu ırkın sonu olmuştur.

Annem ve babam Parrallıdır. Benim doğduğum yerdir burası. Üzüm bağları vardır Parral'da; şarap akar buralarda. Annem, daha onu hatırlamadan, gözlerimle ona baktığımı bilmeden ölmüş. Adı Dona Rosa Basoalto'ydu. Beni 12 Temmuz 1904'te dünyaya getirmiş. Bir ay sonra da kötü bir hastalık onun yaşamını noktalamış ve ben annesiz kalmışım. Şili'nin orta bölgesi sayılan Parral'da küçük bir köylü için hayat zordur. Büyükbabam Don Jose Angel Reyes'in azıcık toprağı ve çok çocuğu varmış. Amcalarımın adları bana, batmış ülkelerin krallarını hatırlatırdı. Amos, Oseas, Joel, Abadias... Babamın adı da Jose del Carmen'di. Çok genç yaşta baba evini terk ederek, Talcahuano limanındaki doklarda işçiliğe başlamış. Aradan geçen yıllarda da katar şefliğine yükselmeyi başarmıştı.

Çakıl taşıyan bir yük treninde şeflik yapardı. Çakıl treninin ne olduğunu çok az insan bilir. Şili'nin güneyinde aylarca yağan yağmurlar, çok defa tren raylarını yerlerinden söküp atar. Bunu önlemek için de rayların yanlarını çakılla beslemek gerekir. Taşocaklarında kırılan çakıl, alçak yük vagonlarıyla taşınırdı. Kırk yıl önce böyle bir trende çalışanlar gerçekten ağır iş yaparmış. Bu işçiler tarlalardan, küçük kentlerden ve hapishanelerden toplanırmış. Ben onları gördüm. Hepsi de iriyarı ve kolları adaleli adamlardı. Onları çalıştıran şirket, acınacak bir para veriyordu, çalışmak için başvuranlardan hayat hikâyesi istenmiyordu. Benim babam çakıl taşıyan bu trenlerin birinin şefiydi. Emretmeye ve emir almaya kendini alıştırmıştı. Yaptığı yolculuklara bazen beni de alırdı. İspanyollar ile Arokanlar arasındaki çetin savaşlara sahne olan Boroa bölgesinden kırılmış çakıl alırdık.

Bu bölgede doğa beni adeta sarhoş ederdi. Kuşlar, böcekler ve keklik yumurtalarını görünce şaşkına dönerdim. Maden mavisi, koyu renkli bu yumurtaları yamaçlarda ve vadilerde bulurdum. Böcekler de toplardım. Hoşuma giderdi. En çok "yılan anası" adı verilen bir böceği arardım. Siyah, parlak ve sert bir zırhı olan, Şili böceklerinin derebeyi sayılan büyük bir böceğe bu gülünç adı takmışlardı. Ağaç dallarının ya da fundalıkların arasında birden karşıma çıkınca önce şöyle bir ürperirdim. Üzerini kaplayan zırhı öylesine serttir ki, bastırmakla kolay kolay kırılmaz. Zırhı yüzünden de zehirli bir böcek değildir.

Benim bu araştırmalarım, bazen işçilerin de ilgi ve merakını çekerdi. Babam onlara dikkat etmediği bir sırada yakındaki bir çalılıkta gözden kaybolurlar, benden daha akıllı, zeki ve güçlü oldukları için, çok hoşuma giden, görmediğim böcekleri toplarlardı. İşçilerden birine nedense Keşiş adını takmışlardı. Babama göre bu adam çok tehlikeli bıçak sallardı. Esmer yüzünde iki iz görmek mümkündü. Biri yukardan aşağı inen bir bıçak yarası izi, diğeriyse yatay bir izdi; hilekârca gülümseyen bir ağzı vardı. Bu adam, en çok hoşuma giden böcekleri bulup getirirdi. Hele, bir defasında bulduğu "copihue" böceğinin gökkuşağını andıran renkleriyle parıltısını hiç unutamam. Sırtındaki kanatlarından kırmızı, menekşe, yeşil ve sarı renkler, sanki gözlerimi kamaştırıyordu. Ben bu böceği o gün ilk ve son kez gördüm. Birden parmaklarımın arasından kurtulduğu gibi kaybolup gitti. Keşiş de yanımda değildi ki, onu yine yakalayıp bana getirsin. Fakat o göz kamaştıran parlaklığı hiçbir zaman unutamadım. O dost insanı da unutmuş değilim. Bir zaman sonra babam bana ölümünü anlattı. Bir gün trenden düşmüş ve dik yamaçtan aşağı yuvarlanmış. Tren hemen durmuş, onu yamacın altında bulduklarında, Keşiş artık bir kemik yığınından başka bir şey değilmiş. Babam böyle anlatmıştı.

O yıllarda içinde yaşadığımız evi anlatmak, göz önüne getirmek kolay değildir. Bundan altmış yıl öncesinin, sınır kentlerinde rastlanan tipik evlerinden biriydi. Bütün evler iç içe gibiydi. Hepsinin kapısı bir orta avluya açılırdı. Burada aileler toplanıp birbirleriyle konuşurdu. Reyes'ler Ortega'lara kitap ya da şemsiye ödünç verir, Candia'lar Mason'lardan iskemle ya da sırta sürmek için ödünç merhem alırdı. Bu evlerde bir köy yaşamı sürüp giderdi.

Mason ailesinin reisi, Emerson'u andıran ak saçlı Don Carlos Mason, kanun kitabını ve İncil'i tanıyordu. Ona emperyalist yerine, mucit demek daha doğrudur. Mason ailesi hiçbir zaman para sahibi olmadan basımevleri, oteller ve mezbahalar kurmuştu. Aileden kimileri gazete yönetmeni, kimileri de basımevi teknisyeniydi. Ama zamanla her şey sona ermiş ve eskisi gibi yoksulluk günleri yeniden başlamıştı.

Bu evlerin girişinde fıçılar, hayvan koşumları, aletler ve adını bilmediğim bir sürü şey dururdu. Her aile, evine bir oda katma çabasındaydı. Her evde başlanmış, ama tamamlanmamış bir merdiven, bir oda görmek mümkündü. Babalar, çocuklarına bir ninni gibi bunun bir gün tamamlanacağını söylerlerdi. Oğulları üniversiteye başladığı gün bile umutlarını yitirmezlerdi.

Önemli günlerde ve törenlerde, Don Carlos Mason'un evinde toplanılırdı. Doğum günlerinde mutlaka şişte kuzu yenirdi. Artık saçları ağarmış olan aile reisi ile karısı Dona Micaela Candia uzun masanın başında otururlardı. Arkalarındaki duvarda, üzerine iğneyle küçük bir Amerikan bayrağı iliştirilmiş Şili bayrağı asılıydı. Bu, ailenin kanındaki karışım oranını ortaya koyuyordu. Öncelik, Şili'nin yıldızındaydı.

Mason'ların evinde bir oda vardı ki, buraya çocukların girmesi yasaklanmıştı. Mobilyaların üzeri daima beyaz örtülerle kaplıydı. Gerçek renklerini hiç görmemişimdir. Bütün aile resimlerini koydukları bir albümleri vardı. Resimlerdeki kişileri, gerçekte olduklarından daha ince ve nazik bulurdum ben.

Bizim evde de duvarda annemin bir resmi asılıydı. Soluk yüzlü, ince endamlı ve siyah elbise giymiş bir kadın resmi. Şiire meraklı olduğunu söylemişlerdi, oysa annemin hiçbir şiirini görmedim. Ondan gördüğüm tek şey bu güzel resmiydi. Babam iki kez evlenmişti. Üvey annemin adı Dona Trinidad Candia Marverde'ydi. Çocukluğumun koruyucu meleği olan bu kadın, yumuşak kalpli ve iyilikseverdi. Üvey annem şakacı ve iyi kalpliydi. Babam eve gelir gelmez, annem o zamanın ve o yörenin bütün kadınları gibi silik bir gölge oluverirdi.

O evde, içi ilgimi çeken eşyalarla dolu büyük bir sandık vardı. Bir gün annem bu "kutsal" sandığı karıştırırken, ben de yanındaydım, öyle eğilmişim ki, birden kendimi sandığın içinde buluverdim. Biraz büyüyünce

sandığı kendi başıma, gizlice açmaya başladım. Benim için bu sandığın önemli bir anısı vardır. Çünkü okuduğum ve çok heyecanlandığım ilk aşk romanını bu sandıkta bulmuştum. Bir sürü kartpostalı da. Kartların hepsi Maria Thielman adındaki kadına postalanmıştı. Gönderenin adı Enrique ya da Alberto'ydu, pek hatırlamıyorum. Çok güzel kartlardı. Üzerlerinde o günlerin sinema artistlerinin fotoğrafları vardı. Aradan geçen yıllarda bu kartlarda yazılanları daha bir merakla okudum. Çok güzel el yazısıyla kaleme alınmış bu kartlar, bir aşkın elçiliğini yapıyorlardı. Kartları göndermiş olan sevgiliyi gözümün önünde; şapkalı, elinde baston taşıyan ve pırlanta kravat iğneli biri olarak canlandırmıştım. Bu adam çok ülke gezen biriydi sanırım. Dünyanın birçok ülkesinden sevdiği kadına ateşli satırlar yazmıştı. Maria Tielman'a âşık oldum. Gözümün önünde onu, yanına pek yaklaşılmayan, inciden bir taç taşıyan sinema artisti olarak canlandırmıştım. Fakat bu kartların annemin sandığında ne işi vardı? Bunu hiç öğrenemedim.

Temuco'da 1910 yılında okula başladım. Okul binası çok büyüktü. Sınıfları da bana tuhaf gelmişti. Binanın altında loş koridorlar vardı. Okulun üst katlarından, ilkbaharda, kıyıları yabani elma ağaçlarıyla dolu olan o güzel Cautin nehrinin akışını seyrederdim. Bazen de arkadaşlarla okuldan kaçıp nehir kıyısına gider, ayaklarımızı soğuk sulara sokardık. Saatlerce orada oynadığımız olmuştur.

Benim gibi altı yaşındaki bir çocuğa okul binasının ölçüleri çok büyük gelmişti. Sanki binanın her yanı gizli şeylerle doluydu. Girmem yasak olan fizik salonu baştan çıkarıcı aletlerle doluydu. Hele kapıları daima kapalı duran kütüphane. Herhalde öncülerin çocukları okumaya meraklı değildi. İlgimi çeken yerlerden biri de, okulun alt katıydı. Loş koridorlarda daima sessizlik hüküm sürerdi. Mum ışığında burada arkadaşlarla savaş oyunları oynardık. Kazananlar tutsak aldıklarını sütunlara bağlardı. Temuco'daki bu okulun alt katındaki koridorların nemini ve küf kokan havasını bugün bile hissediyorum.

Yavaş yavaş büyüyordum. Kitaplar, ilgimi çekmeye başladı. Buffalo Bill serüvenleri ya da Salgaris'in yolculuklarıyla hayallere dalıyordum. İlk aşk duygularımı, Blanca Wilson'a yazdığım mektuplarda dile getirmişimdir. Bu genç kız, nalbandın kızıydı; ona delicesine âşık bir arkadaşım, onun adına bu aşk mektuplarını yazmamı istemişti. Bu mektuplarda neler yazdığımı şimdi hatırlamıyorum, ama ilk sanat eserlerim onlardı. Günün birinde bu

kızla karşılaşınca bana tepeden inme, “Bu mektupları yazan siz misiniz?” diye soruvermişti. Eserlerimi inkâr edemedim ve karmakarışık duygular içinde “evet” deyiverdim. O da bana bir ayva verdi. Bu ayvayı hiçbir zaman yemedim, bir hazine gibi sakladım. Okul arkadaşım bu şekilde kızın kalbinden silinince, ben ona aşk mektupları yollamaya devam ettim. O da bana her görüşmemizde ayva getirmeye devam etti.

Okuldaki arkadaşlar benim edebiyatçı yanımı fark etmemişti. Fark edenler de ilgilenmiyordu. Güneyin bu sınır bölgesi tuhaf bir yerdi. Arkadaşlarımın adları Hauser, Smith, Taitos ya da Seranis’ti. Albalas ve Franco’nun yanında bir İrlandalı adı ya da Polonyalı adına da rastlamak mümkündü.

Bazen, büyük ve kapıları kilitli ambara gizlice girer, palamut savaşı yapardık. Bu ağacın meyvesini bedeninde hissetmemiş biri, nasıl acı verdiğini bilemez. Okul yolunda ceplerimizi palamutla doldururduk. Ben iyi bir savaşçı değildim. Kuvvetli sayılmazdım, kafam da savaşa pek çalışmazdı. Böyle zamanlarda hemen bir kenara çekilir, palamuttan bir pipo ya da başka bir şey yapmaya çalışırdım. Aradan çok zaman geçmeden elimden aldıkları gibi, sırtıma da bir sürü palamut yağdırırlardı. İkinci sınıfa başladığım sene okula giderken başıma, su geçirmeyen, yeşil bir şapka giymeye başladım. Şapka ve arada sırada üzerime attığım yün pelerin de babamındı. Bazen onun kırmızı ve yeşil trenci fenerlerini de okula götürmeme izin verirdi. Sağanak altında yürürken, başımdaki yeşil şapkam su geçirmediği için çok gururluydum. Her zaman oynadığımız ambara girmiştim ki, çocukların kulakları sağır eden gürültüsüyle şaşkına döndüm. Birden başımdaki şapkamın havalarda uçtuğunu gördüm. Yakalamak için peşinden koştum. Ben ona yaklaştıkça, o benden uzaklaşıyordu. Çok şaşırmıştım. Şapkamı da o günden sonra bir daha görmedim. Bu anılarımı kronolojik bir düzende anlatmıyorum: O günlerde benim için büyük anlamı olan anıları bazen karıştırmaktayım. Bugünkü şair Neruda’yı hazırlayan nitelikler bence doğa ve sevgidir.

Bizim evimizin karşısındaki evde iki kız otururdu. Sık sık pencereden bana bakarlardı. Onların bu bakışı karşısında yüzümün kızardığını hissederdim. Benim ürkekliğim ve suskunluğuma oranla onlar erken gelişmişti. Bir gün evin kapısında otururken, kızların ellerinde bir şey tuttuğunu ve bana baktıklarını fark ettim. Onlara bakmamaya çalıştımsa da,

başaramadım. Yavaşça yanlarına gittim. Otlardan ve tüylerden yapılmış bir kuş yuvasını gösterdiler bana. Bu yuvanın içinde küçücük, mavi renkte birkaç yumurta vardı. Yumurtalardan birini elime almak istediğimde, kızlardan biri, önce üstümü aramaları gerektiğini söyledi. Ürkerek titrediğimi ve hemen yanlarından kaçtığımı hatırlıyorum. O iki su perisi ise ellerindeki kuş yuvasını göstererek peşimden koşmuşlardı. Kaçarak, yakındaki, uzun zamandır boş duran babamın fırınına saklanmaya çalıştımsa da, kızlar beni yakaladılar, pantolonumu çekiştirmeye başladılar. Neyse bu sırada babam içeri girdi. Boş fırının tezgâhı başında soluk soluğa bizi yakaladı. Olanlar o küçücük mavi yumurtalara olmuştu. Kızlarla mücadelem sırasında kırılmışlardı.

Anımsadığım şeylerden biri de, evimizin arkasındaki arsada çocukluk dünyamda önemli rolü olan ilginç oyuncaklar bulduğumdur. Günün birinde arsayı çevreleyen tahta perdede bir delik keşfettim. Gözümü bu deliğe uydurup, baktığımda, yabani otlarla kaplı bir başka arsa gördüm. Sanki ne olacağını önceden biliyormuşum gibi birden geriye çekildim. Tam o sırada küçük bir çocuk eli göründü delikte. Herhalde benim yaşımda olmalıydı. Şaşkınlığım geçip de tekrar deliğe sokulduğumda, yerde oyuncak bir koyun gördüm.

Solmuş yünden yapılmış küçük bir koyundu. Bir zamanlar altında tekerlekler vardı herhalde, takılı olduğu yerler belliydi. O zamana kadar böylesine güzel bir oyuncak koyun görmemiştim. Hemen eve koştum ve tanımadığım o çocuğa bir armağanla geri döndüm. Armağanımı aynı yere bıraktım. Yarı açılmış ve çok güzel kokan bir çam kozalağıydı bu.

Küçük çocuğun elini bir daha hiç görmedim. Böylesine güzel bir oyuncak koyuna da hiç rastlamadım. Bana verilen bu armağanı bir yangında kaybettim. Bugün bile ne zaman bir oyuncakçı dükkânının önünden geçsem, gözüm vitrinde böyle bir oyuncağı arar. Boşuna. Böylesine güzel bir koyunu bir daha yapmadılar.

Sanat ve Yağmur

Yolların çamuru, soğuk, yağmur, kısacası Amerika’nın güneyinden gelen kış nasıl kötüyse ve her şeyi aksatırsa, bu bölgenin yazı da kavurucu

sıcağıyla her yanı sarartırdı. Oturduğumuz kentin her yanı genç dağlarla çevriliydi. Belki de bu yüzden denizi görmeyi çok arzuluyordum. Şansıma, babamın dostlarından biri o yaz kullanmamız için deniz kıyısındaki evini bize vermişti. Bir gün, trenci babam, elinde düdüğüyle sabahın dördünde hepimizi uyandırmıştı. Büyük bir karışıklık ve gürültü içinde hazırlanmaya başlamıştık. Hava daha aydınlanmadığı için bütün odalarda mumlar yanıyordu. Kapılardan ve pencerelerden giren rüzgârla mumların alevlerinin uzadığını, yılan gibi kıvrıldığını anımsıyorum. Annem, kardeşlerim Laura, Rodolfo ve anneme yardım eden kadın, koşuşup duruyorlardı. Götüreceğimiz eşya tren istasyonuna taşınacaktı. Arabaya yüklenen şilteler daha sıcaktı. Gece karanlığında uykusundan kaldırılan beni bir üşüme ve mide bulantısı almıştı. Yavaş yavaş her şey hazırlandı. Yoksul bir ailenin deniz kıyısında yapacağı bir aylık tatil için yanına almadığı şey yoktu. Rutubet yüzünden her zaman nemli olan şilteleri, yanan ocağın kenarında kurutmak için kullanılan söğüt dalından sehpayı bile götürüyorduk. Her şey at arabasına yüklendikten sonra, tren istasyonuna doğru yola koyulduk.

Trenimiz Temuco'dan Carahue'ya yola çıktı. Hiç kimsenin yaşamadığı ve hiçbir şeyin ekilmediği topraklardan, insan eli değmemiş ormanlardan geçiyor, sonsuz tünellerde ve tepelerin arasına kurulmuş köprülerde sanki, yer sarsıntısı oluyormuş gibi her yanı titretiyorduk. Arada sırada durduğumuz istasyonlar, bu bomboş topraklarda birkaç akasya ve elma ağacı arasında kendi başlarına terk edilmiş gibiydi. Arokan yerlileri istasyonlarda o ilginç kıyafetleri ve yüzyıllar boyu kaybetmedikleri saygın görünüşleriyle gelip geçen trenlerin yolcularına kuzu, tavuk, yumurta ve kumaş satmak için bekliyordu. Babam durduğumuz her istasyonda bir şey alıyordu. Arokan bir kadından tavuk alırken, pazarlık edişi sırasında çenesindeki küçük sarı sakalının nasıl kımıldadığını görmek hoşuma gidiyordu. Yerliler söyledikleri fiyattan yarım centavo bile aşağı inmiyorlardı.

Her istasyonun güzel bir adı vardı. Bu adların birçoğu eski Arokanlardan kalmıştı. İspanyollar ile bu toprakların ilk çocukları Şilililer arasında sonsuz savaşlar yapılmıştı. Temuco'dan yola çıktıktan sonra durduğumuz ilk istasyon, Labranza'ydı. Sonra Boroa, Ranquilco ve yabani bitki adlarını hatırlatan birçok istasyonda durmuştuk. Bazıları da “gizli bal”, “orman yakınındaki nehir” ya da “kuş dağı” gibi adlar taşıyordu. Küçük İmperial

köyünden de geçtik. Kentin İspanyol valisince ölüme mahkûm edilen, ama sonra kurtulan şair Don Alonso de Ercilla burada yaşamıştı. XV. ve XVI. yüzyılda İspanyol fatihlerin başkenti burasıydı. Ancak Arokanlar anavatan için yaptıkları savaş sırasında yerle bir etmişlerdi. Ercilla'nın “güzel ve gururlu” diye sözünü ettiği kentte taş üstünde taş bırakmamışlardı.

Ve sonra nehir kıyısındaki kente vardık. Tren buraya yaklaşırken neşeyle düdüğünü öttürdü, ovayı kapkara dumanlara boğdu. İstasyona girerken çanlar çalmaya başladı. Geniş, gök mavisi ve sakin İmperial nehrinden gelen o güzel kokuyu içime çektim. Artık okyanusa yaklaşmıştık. Sayısız eşya denkleriyle küçük aileyi bir araya toplamak ve öküz arabasıyla, bizi nehrin aşağısına götürecek gemiye doğru yola çıkmak, babamın zevkle yaptığı bir işti. Eşyamızı ve kendimizi küçük nehir gemisine yükledik. Kabin yoktu bu gemide. Ben en uca gidip oturdum. Makineler homurdanarak, inleyerek çalıştı, iki yandaki çarklar nehrin sularını karıştırmaya başladı. Yola koyulmuştuk. Güneyin az konuşan insanları, eşya denkleri gibi, güverteye yayılmış hareketsiz oturuyorlardı.

Bir akordeonun aşk çağrısı yapan romantik iniltileri duyuldu. On beş yaşında bir kalp için, dağlar arasında akıp giden ve denize doğru yaklaşan büyük nehirde yolculuk yapmak kadar olağanüstü çekicilikte bir başka şey düşünemem.

Bu güzel yolculuğun sonunda vardığımız Aşağı İmperial, rengârenk damlı evlerin yan yana gelmesiyle oluşmuş bir yerdi. Küçük nehir gemisinin yanaştığı eski iskeleden, okyanusun bana heyecan veren gürlemesini duydum. Dalgaların sahile vururken çıkardığı o ses, hemen bütün benliğimi doldurdu.

Kalacağımız ev, o aylarda ülkenin iç bölgelerinde harman makinesiyle çalışan Don Horacio Pacheco'nundu. Kıyı halkından kopmuş yerlilerin ve başka köylülerin buğday hasadına yardım ederdi. Bizim trenci ailesinin tanıdıkları arasına girişi ani olmuştu. Tenor sesiyle, her gelişinde evimize gürültü getirirdi. Bir zaman sonra yine dağlardaki işine giderdi. Benim için o zamanlarda Don Horacio, sert hayatın bir örneğiydi.

İmperial'de her şey benim için giz doluydu: Kaldığımız ev, bomboş sokaklar, tanımadığım kişiler ve denizin derinden gelen sesi. Evimizin yakınındaki koskoca bahçe pek bakımlı değildi. Beyaz kamelya, rüzgâr ve

yağmurdan zarar görmüştü. Benim önemsiz kişiliğimden başka hiç kimsenin, çeşit çeşit sarmaşığın büyüdüğü ve şiirlerimin geliştiği bu gölgelik yalnızlığa geldiğini görmedim. Bu bakımsız bahçede ilgimi çeken bir şey daha vardı: Büyük bir sandal. Bir gemi kazasından geriye kalmış bu öksüz, şimdi otların arasında dinleniyordu; onun için artık ne dalgalar vardı, ne de fırtınalar...

Bahçede otların arasında haşhaş yetişiyordu. Bunları bilerek mi ekmişlerdi, yoksa kendiliğinden mi çıkmıştı? Soracak kimseyi bulamadım. Güvercinler gibi beyaz çiçekleri vardı. Kan damlaları gibi kıpkırmızı olanları, kocaları ölmüş kadınlar gibi siyahları. Bu kadar çok haşhaş çiçeğini o zamana kadar bir arada hiç görmemiştim. Daha sonraki yıllarda da görmedim ya. Bu çiçekleri merakla seyretmeme rağmen, onlardan ürkerdim. Ancak arada sırada bir çiçeği koparıp, kitabımın arasına koymadan da yapamazdım. Kırılan çiçek sapından ekşimsi sütü andıran bir sıvı akar, insancıl bulmadığım bir koku yükselirdi: Sonra, bana göre uçamayan büyük bir kelebeğin kanatları niteliğindeki bu ipek kadar yumuşak çiçekleri okşayarak, kitabımın sayfaları arasına saklardım.

İlk defa okyanusun karşısında durduğumda kendimden geçmiştim adeta. Koskoca dağların arasında büyük denizin öfkesi egemendi. Kocaman bir yürek gürlüyor, evren sarsılıyor ve başımın üzerinden kar beyazı büyük bulutlar geçiyordu. Kıyıya ailemle beraber gelmiştim. Yere örtüler yayıldı, ateşin üstüne çay ibriği kondu. Ağzıma attığım lokmalara kum karışıyordu ama, benim umurumda bile değildi. En çok korktuğum an; babamın bize günlük deniz banyosu emrini verdiği andı. Koskoca dalgalardan uzakta, kız kardeşim Laura’yla beraber soğuk suların vücudumuza vurmasını beklerdik. Bir dalganın parmaklarının bizi çekip denizin dağlarına götüreceğinden korkarak, kıyıda titrerdik. Kız kardeşim ve ben, el ele, dişlerimiz birbirine vurarak, morarmış dudaklarla kendimizi ölüme hazırladığımız anda babamın o trenci düdüğü bizi kurtarırdı.

Bu havalinin başka sırlarını da anlatmak istiyorum. Bunlardan biri, Percheronlardı. Yoksulların oturduğu evlerin sonunda, tabakhane olduğunu tahmin ettiğim birkaç büyük bina vardı. Binaların sahibi Fransa Basklarıydı. Şili’nin güneyinde birçok yerde, deri endüstrisi Fransa Basklarının elindeydi. Bu binalarda ne olup bittiğini bilmiyordum. Fakat günün birinde, her akşam belirli saatte büyük kapılardan çıkan iri atların köyün

sokaklarından niçin geçtiğini merak ettim. Bu koskoca atlara Percheron deniyordu. Yeleleri suratlarını adeta örtüyordu. Ayaklarındaki uzun tüyler de, tırısa kalktıklarında, ot demeti gibi sallanıyordu. Atlar kırmızıydı, beyazdı, sarıydı, hepsi de çok büyüktüler. Eğer yanardağlar yürüyebilseydi, herhalde bu dev atlar gibi yürürdü, diye düşünürdüm. Taşlı ve tozlu köy sokaklarından geçerken her taraf sarsılırdı. Boğuk boğuk kişnerler, toprağın altından geliyormuş gibi sesler çıkararak, sessizliği bozarlardı. Onurlu, heykel gibi ve eşine rastlanmayan atlardı. Hiçbir ülkede böyle atlar görmedim. Çin'de Ming Sülalesi'nin mezar yontularındaki atlardan başka. Ancak saygıdeğer taş bile, benim çocuk gözlerimle gördüğüm ve devlerin yaşadığı başka dünyadan gelmiş sandığım o atlardaki heybeti canlandıramaz.

Çevremizde ve yakındaki ormanlarda bu atlardan çok vardı. Daha sonraki günlerde, siyah yünlü pançolarına bürünmüş birçok atlı gördüm. Zayıf ya da iri, kirli ya da parlak atlar, sahiplerinin onları bıraktıkları her yerde duruyor, yerdeki otları yiyor, geviş getiriyor, ya da burunlarından soluyarak bekliyorlardı. Sahiplerine ve buralara alışmış gibiydiler. Beklemenin sonunda sırtlarına yüklenen yiyecek ya da başka şey dolu çuvallarla, kötü patikalara tırmanıyor veya deniz kıyısındaki yolda tırısa kalkıyorlardı. Bazen karanlık tavernadan çıkan kendini bilmeyecek kadar sarhoş bir Arokanın büyük zorluklar içinde dev gibi atına tırmandığını ve iki yana sallana sallana dağlardaki evine doğru yola koyulduğunu görüyordum. Nasıl yola çıktığını ve atının üzerinde nasıl oturduğunu gördüğüm bu yaratık, her sallanışında yere yuvarlanacak sanıyordum. Fakat o her defasında yeniden doğruluyor ve atının boynuna sarılarak düşmemeye çalışıyordu. Hiçbir avcının vuramadığı hayvan gibi, kilometreleri gerisinde bırakarak, yuvasına varmayı başarıyordu. O yıldan sonra daha birçok yaz, aynı düzen tekrarlanarak, bu çekici yerlere geldik. Ben büyüdüm, kitaplar okudum, sevdim ve Temuco'nun acı kışları ile okyanus kıyılarının büyülü yazları arasında çok satırlar yazdım. Ata binmeyi öğrendim. Beklenmeyen dönemeçlerle dolu yollarda hayatım yenilikler kazandı. Birbirinin içine geçmiş bitkiler, susan ve bağıran orman kuşları, yeniden çiçek açan ve kudretli bir başpiskopos gibi kıpkırmızı cüppesiyle dağların üzerine kanat germiş ağaçlarıyla doğayı tanıdım. Dokunulmaz ve yanına yaklaşılmaz gibi görünen, çiçeklerinden otlara hayat verici taze damlalar akıtan sarmaşıklar tanıdım. Atla yaptığım yolculuklarda sonsuz kıyılar ya da ıssız dağlarla

ruhum arasında, daha doğrusu şiirim ile dünyanın yalnızlığı arasında ilk bağlantılar kuruldu. Aradan yıllar geçti, bu bağlantı, bu antlaşma bütün yaşamım boyunca sürdü.

İlk Şiirim

Size bir kuş öyküsü anlatacağım. Budi gölünde çok sayıda kuğu avlanıyordu. Avcılar sandallarda sessizce kuğulara yaklaşıyor, sonra hızla kürek çekerek iyice sokuluyorlardı. Kuğular da albatros kuşları gibi zor uçarlar. Avcılardan kaçmak isteyen kuğuların havalanması kolay olmuyordu. İyice sokulan avcılar, kalın değneklerle vura vura onları öldürüyorlardı.

Günün birinde ölmek üzere olan bir kuğu getirdiler bana. Çok az rastlanan, siyah boyunlu bir kuğu. Bembeyaz bir kar yığınını andıran vücudunun üzerinde dalgalanan boynu, simsiyah parlak ipektenmiş gibiydi. Gagası turuncu, gözleri kırmızıydı.

Güney İmperial'de deniz kenarında Puerto Saavedra'daydı. Bana getirdiklerinde, hemen hemen ölmüş gibiydi. Yaralarını temizledim, ağzına ekmek ve balık parçaları soktum. Fakat hepsini kustu. Buna rağmen kısa sürede kendine geldi, yaraları iyileşti ve dostu olduğuma inandı. Bir zaman sonra, yalnızlığın onu öldüreceğini kavradım. Böylece her gün, koskoca kuğuyu kucağımda köyün sokaklarında taşıyarak nehre götürmeye başladım. Benimle beraber yüzüyordu. Balık tutmasını istiyordum. Suyun dibindeki taşları göstererek, üzerinde kayan gümüş renkli balıkları anlatmaya çabalıyordum. O ise hüzünlü gözlerle uzaklara bakıyordu hep.

Tam yirmi gün, her gün onu nehre, nehirden de eve taşıdım durdum. Kuğu hemen hemen benim kadar büyüktü. Bir akşamüstü, her zamankinden daha düşünceli bir hali vardı. Yapma balıklarla ona avlanmasını öğretmeye çalışmama aldırmıyordu. Çok durgundu. Bunun üzerine yine kucağıma alıp, eve doğru yola koyuldum. Birden göğsüme yasladığı boynunun düştüğünü, kollarıma değdiğini hissettim. O gün, kuğuların ölmeden önce şarkı söylemediğini öğrendim.

Cautin'de yaz kavurucudur. Gökyüzünü yakar, buğdayları da. Her yan büyük bir uyuşukluk içindedir. Buradaki evler yaz mevsimine göre

yapılmamıştır; kışa da elverişli değildir. Dışarı çıkıp, tarlaların arasında yürüyorum, yürüyorum. Bazen yolumu şaşırıyorum. Tek başımayım, cebim, topladığım böceklerle dolu. Elimde salladığım teneke kutuda biraz önce tuttuğum tüylü bir örümcek var. Yukarda gökyüzü görünmüyor artık. Ormanın içlerindeyim. Her yan ıslak, arada sırada ayağım kayıyor. Birden bir kuş bağırması. Chucao kuşunun haykırması bu. Balta girmemiş ormanda, devlerin arasında bir cüce gibi görüyorum kendimi. Başımın üzerinden bir güvercin uçuyor, dallardaki bir sürü kuş gülerek alay ediyor benimle. Hava kararıyor. Evin yolunu zor buluyorum.

Babam henüz gelmemiş. Gecenin geç saatlerinde döner. Yukarı, odama çıkıyorum. Salgari'yi okuyorum. Yağmur başlıyor, bardaktan boşanırcasına. Birden her yanı gecenin karanlığı ve yağmur dolduruyor. Ben burada yalnızım ve hesap defterimi mısralarla dolduruyorum. Ertesi sabah erkenden kalkıyorum. Erikler artık yeşil. Tepelere doğru koşuyorum. Yanımda bir paket tuz. Bir ağaca tırmanıp, dalların arasına oturuyorum. Dikkatle bir eriği ısırıyorum, üzerine biraz tuz ekmek gerekiyor. Ağzıma atıyorum. Yüzlerce erik yiyebilirdim böyle.

Evimiz yandıktan sonra, yeni taşındığımız ev benim için sırlarla doluydu. Bahçeyi çevreleyen çitin üstüne çıkıp, komşulara bakıyorum. Hiç kimse yok ortalıkta. Çitin birkaç sopasını yerinden oynatıyorum. Birkaç zavallı örümcekten başka şey görmüyorum. Bahçenin bir köşesinde tuvalet var. Tuvaletin yanındaki ağaç tırtıl dolu. Badem ağaçları, beyaz kadifeyle kaplı meyvelerini gösteriyor. Hiçbir yerine zarar vermeden at sineğinin nasıl yakalanacağını biliyorum. Mendille. Mendili kulağıma tutuyorum. Ne güzel bir vızıltı!

Nasıl bir yalnızlık bu, siyah elbise giymiş küçük şairin bu sınır bölgesinde çektiği! Hayat ve kitaplar beni saran sırları çözmeme yardımcı oluyor.

Dün gece okuduğum kitabı unutamıyorum; ekmek ağacı, Sandokan ve arkadaşlarının hayatını kurtarıyordu. Buffalo Bill'i beğenmiyorum, çünkü o Kızılderilileri öldürüyor. Ama ne güzel ata biniyor! Ovalar ve Kızılderililerin çadırları da çok güzel!

İlk şiirimi ne zaman yazdığımı bana çok defa sormuşlardır. Ne zaman doğmuştu benim ruhumda şairlik? Bunu hatırlamaya çalışacağım. Çocukluğumun ilk yıllarında, daha yazı yazmayı ilk öğrendiğim

zamanlardaydı, birden geliveren bir duyguyla kafiyesi, ölçüsü pek birbirini tutmayan kimi sözler yazmıştım. Bu kelimeler bana yabancıydı; günlük konuşmamda pek kullanmadığım sözler. İçimde bir sıkışıklık, o ana kadar bilmediğim bir korkuyla ve üzüntüyle yazdım. Anneme yazılmıştı o kelimeler. Benim tanıdığım ve yumuşak gölgesiyle bütün çocukluğumu koruyan üvey anneme. Bu ilk yapıtımı, beğenilip beğenilmeyeceğini bilmeden annemle babama gösterdim. Yemek odasındaydılar ve alçak sesle konuşuyorlardı. Büyüklerin alçak sesli konuşması bence, onlarla çocukların dünyasını birbirinden ayıran geniş bir nehirdi. Çizgili kağıdı, daha etkisinden kurtulamadığım duygulardan titreyen ellerle uzattım. Babam dalgın dalgın kâğıdı aldı, okudu ve geri uzattı.

“Nereden kopya ettin bunu?” diye sordu.

Sonra benim cevabımı beklemeden, annemle o önemli konuyu usul usul konuşmaya devam etti.

İşte hatırlayabildiğim kadarıyla ilk şiirim böyle ortaya çıkmıştı. Ve ilk şiirim üzerine yapılan eleştiri buydu. Bir sürü kitaptan oluşan bir nehirde yolunu bulmaya çabalayan bir insan gibi dünyayı tanıma çabamı sürdürdüm. Okuma hırsı gece gündüz devam ediyordu. Deniz kıyısındaki küçük liman Saavedra’da bir kütüphane ve yaşlı bir şair buldum. Don Augusto Winter, bendeki bu edebiyat tutkusuna şaşırdı. “Okudun mu bunu?” diye sorarak, bana uzattığı Vargas Vila, İbsen, Rocarnbole’u bir devekuşu açlığıyla hiç seçmeden yuttum.

Günün birinde Temuco’ya uzun boylu, elbisesi yere kadar inen ve alçak topuklu ayakkabılar giyen bir kadın geldi. Kız okulunun yeni müdiresiydi. Ülkenin en güney ucundan geldiği söyleniyordu. Bu kadının adı Gabriela Mistral’di. Onu arada sırada küçük kentin sokaklarında görüyordum. Kendisinden çekiniyordum. Ancak bir gün götürüldüğüm bir ziyarette tanıyınca, yanıldığımı anladım. Çok insan canlısı bir kadındı. Esmer güzeli yüzünde, yerli ırkının izleri vardı. Kar beyazı dişleri her gülümseyişinde odaya bir aydınlık veriyordu sanki.

Onun arkadaşı olmak için çok genç, çok çekingen ve çok dalgındım. Bu kadını her zaman göremiyordum. Gördüğüm zamanlarda ise bana okumam için kitaplar veriyordu. Bu kitaplar, dünya edebiyatının en önde gelen ürünleri diye nitelediği Rus edebiyatından eserlerdi. Şunu söylemem gerekir

ki, Gabriela beni Rus edebiyatçılarıyla tanıştırmıştı. Tolstoy’u, Dostoyevski’yi, Çehov’u daha o zaman sevmiştim. Bu sevgi bugüne kadar sürmüştür.

Üç Dulun Evi

Bir gün bir harman yerine davet edildim. Harman yapılan yer, dağların içinde, kaldığımız köyden oldukça uzaktaydı. Bu yolu tek başıma almak, dağdaki patikalarda at sürmek hoşuma gidiyordu. Belki bir serüvendi, ama yolumu şaşırsam, bana yardım edecek birine mutlaka rastlarım, diye düşündüm. Aşağı İmperial’den atımla yola koyuldum. Önce deniz kıyısını izledim. Pasifik bütün öfkesiyle kayaları dövüyordu burada. En son yüksek tepeye varınca, kıyıdan ayrılıp Budi gölüne doğru yolumu sürdürecektim. Ancak göle giden yola sapmam için, önce tepe ile deniz arasındaki dar kıyı şeridini aşmam şarttı. Bir dalga daha kayalarda patladı; denizin geri çekilip, yeni bir dalga göndermek için kuvvet topladığı o kısa andan faydalanarak atımla kaya ile su arasındaki bu son engeli de aştık.

Bundan sonra yolumuz içerlere doğru devam ediyordu. Şili’nin kıyıları bazen kayalıklar ve tehlikeli engellerle doludur. Fakat bu kayalar çok yerde birden ortadan kaybolur ve göz alabildiğine, ucu bucağı bilinmeyen kumsallar uzanır. Günlerce at sürebileceğiniz kumsallar, sanki ülkeyi bir kemer gibi sarar: Kutup denizinin gürlediği güneyden başlayıp, ta yukarılara kadar uzanır giderler.

Biraz sonra orman başladı. Beni ilk karşılayan, parlak koyu yeşil yapraklarıyla fındıklar oldu. Her taraf fındık doluydu. Sonra eğreltiotları göründü. Güney Şili’de eğreltiotları o kadar yüksektir ki, bir atlı başını eğmeden altlarından geçebilir. Bazı yerlerde başım dallara değiyor, saçlarımın çiyden ıslandığını fark ediyordum. Sağımda hâlâ Budi gölünü görüyordum.

Biraz sonra küçük bir düzlüğe çıktım Burada göl sona eriyordu. Kıyısında yaşayan balıkçılar, ender rastlanan Lisa balığını avlıyordu. Gümüş renginde ve geniş sırtlı bir balıktı. Balıkçılar bir sandala binip, suyun derin olmadığı yerlerde gezen balıkları izliyor ve birden ellerindeki üç dişli sopayı suya atıyorlardı. Bir zıpkın görevini gören bu av aletini sudan çıkardıklarında,

ucunda mutlaka bir balık takılı oluyordu. Bir an güneşin vurduğu gümüş renkli sırtı titriyor, atıldığı sepetin içinde can veriyordu. Havanın kararmasına yakın, atımı dağların kıvrımları arasında uzayıp giden yola vurdum. Tanımadığım bir orman kuşunun çığlığıyla irkildim. Başımı kaldırdığımda, çok yukarılarda bir kartalın ya da bir Kondor'un siyah kanatlarını aça kapaya beni izlediğini gördüm. Ortalık gittikçe kararıyordu. Arada sırada tilkilerin haykırışını duyuyor, bazılarının hızla yolu geçip karmakarışık ağaçların arasında kaybolduğunu görüyordum.

Yolumu şaşırmış olduğumu fark ettim. Çok sevdiğim orman ve karanlık, şimdi benim için bir tehlike olmuştu. Korkmaya başlamıştım ki, aniden bir atlının karanlıklardan çıkıp bana doğru gelmekte olduğunu gördüm. Ne yapacağımı düşünürken, atlı geldi, yanımda durdu. Karanlığa rağmen, çevredeki köylülerden biri olduğunu fark ettim. Üzerine eski bir pelerin atmıştı. Bindiği atın kemikleri görünüyordu. Başıma geleni anlattım ona.

Ona bakılırsa bu karanlıkta harman yerine varmam mümkün değildi. Bütün yöreyi avucunun içi gibi biliyordu. Benim gitmek istediğim yeri de tanıyordu. Açık havada geceleyebileceğimi ve bana uygun bir yer öğütlemesini istedim. Pek konuşkan bir adama benzemiyordu. Eliyle işaret ettiği patikayı izlersem, iki-üç kilometre sonra uzaktan bir evin ışıklarını görecektim.

"Bir otel mi?" diye sordum.

"Hayır, küçük bey. Sizi bu evde ağırlarlar. O evde yaşlı üç kadın yaşar. Fransız asıllıdırlar. Kereste ticareti yaparlar. Otuz yıldır bu yörededirler. Her gelene kapıları açıktır. Sizi de konuk edeceklerdir."

Köylüye yardımcı olduğu için teşekkür ettim. Yanıt vermeden, geldiği gibi sıska atıyla karanlıkta kayboldu; ben de onun salık verdiği patikada yoluma devam ettim. Sonra ay yükseldi. Bembeyaz ve incecik bir yarım ay gökyüzünde parlamaya başladı. Uzun bir yolculuktan sonra, saat dokuz sularında uzaklarda köylünün anlattığı ışıkları seçmeye başladım. Atımı mahmuzladım. Beni koruyacak olan bu kutsal binanın kapıları kapanıp kilitlenmeden oraya varmalıydım. Biraz sonra oradaydım. Kütük yığınları ve talaşlar arasından geçip, tek başına duran evin kapısına vardım. Kapıyı vurdum. Önce yavaş, sonra sertçe. Aradan dakikalar geçti. Sanki hiç kimse bana kapıyı açmayacakmış gibiydi. Fakat o anda bembeyaz saçlı, zayıf ve

üzgün bakışlı bir kadın kapıda göründü. Keskin bakışlarla beni tepeden tırnağa süzdü ve günün bu geç saatinde gelen yolcuya sordu:

“Kimsiniz ve ne istiyorsunuz?” Bir hayaletin yumuşak sesiyle konuşuyordu.

“Ormanda yolumu kaybettim. Öğrenciyim. Hernandezlerin harman yerine gidiyorum. Çok yorgunum. Bana sizin ve kardeşlerinizin iyi yürekli olduğunu söylediler. Bir köşede uyumak istiyorum. Sabah erkenden tekrar yola koyulacağım.”

Kadın, “Gelin içeri,” dedi. “Kendinizi evinizde gibi hissedin burada.”

Arkasından yürüdüm. Karanlık bir salonun kapısını açtı. Yağ lambalarını yaktı. Bunların camdan, çok eski stilde lambalar olduğunu gördüm. Altları altın kaplı bronzdandı. Salonda rutubet kokusu çarptı burnuma. Yüksek pencereleri uzun, kırmızı perdeler örtüyordu. Bütün koltuklar beyaz örtülerle kaplanmıştı. Niçin?

Burası geçen yüzyıldan kalma bir salondu. Yorumlayamadığım, rahatsız edici bir rüya gibi. Üzgün bakışlı, ak saçlı kadın odanın içinde dolaşırken, ayaklarını görmüyordum; ayak sesleri de duyulmuyordu. Bir çekmeceyi açıp kapıyor, bir albümü eline alıp, yine yerine koyuyordu. Hiç konuşmuyordu.

Sanki bir gölün dibine düşmüştüm ve orada yorgun, hayaller içinde yaşıyordum. Birden odaya iki kadın daha girdi. İkisi de bana kapıyı açmış olan kadına tıpatıp benziyordu. Dudaklarında yumuşak bir gülümseme vardı. Yanıma oturdular. Bu kadınların bakışı melankolikti. Konuşmaya başladılar. Her konudan söz ediyorlardı. Böceklerden, kuşlardan ve hatırlamadığım daha birçok şeyden. Ne yaptığımı, hangi kitapları okuduğumu sordular. Öğrenci olduğumu ve şu sıralar Baudelaire’i okuduğumu söyledim.

Sanki bir elektrik akımı geçmişti. Her üçünün de yüzünde bir aydınlık belirdi. Yorgun gözler ve donuk yüzler birden canlandı. Başka yüzler vardı şimdi karşımda, sanki suratlarındaki biraz önceki maskeyi çıkarıp atmışlardı.

“Baudelaire!” diye bağırdılar. “Dünyanın oluşundan bu yana bu ad belki ilk defa yalnızlığımızda geçiyor. Kitapları var burada. Belki 500 km’lik bir çevrede onun mükemmel satırlarını okuyabilen tek insanlar bizleriz. Bu dağlarda hiç kimse Fransızca konuşmaz.”

Kız kardeşlerden ikisi, Fransa’nın Avignon şehrinde doğmuştu.

Yine Fransız olan üçüncüsü ise Şili’de dünyaya gelmişti. Büyükbabaları, büyükanneleri ve ebeveynleri çoktan bu dünyadan göç etmişti. Bütün akrabaları ölmüştü. Üç kardeş yalnız başlarına yaşıyordu. Yağmura, rüzgâra, kerestelere, hızarlara, bu civarda yaşayan tek tük köylülere, hepsine alışmışlardı. Bu tepelerde, babalarından onlara kalan bu evde hayatlarını sürdürmeye karar vermişlerdi.

Bir yerli kız göründü kapıda. Kadınlardan birinin yanına gidip, kulağına bir şey fısıldadı. Ayağa kalktılar. Ben de yerimden doğruldum. Salondan çıkıp, buz gibi koridoru geçerek, yemek odasına girdik. Şaşkınlıktan dilim tutulmuştu. Odanın ortasında yuvarlak bir masaya bembeyaz bir örtü serilmişti. Üzerindeki gümüş şamdanlarda mumlar yanmıştı. Beni şaşkına çeviren bu masada her şey gümüştendi.

Sanki Kraliçe Victoria beni sarayına akşam yemeğine davet etmiş gibi bir ürkeklik kapladı içimi. Saatlerce at sürdükten sonra yorgun argın, toz içinde bu eve gelmiştim. Evin sahipleri sanki bir prensi bekliyorlarmış gibi bir yemek masası hazırlamışlardı. Beni, sürüsünü kapının önüne bırakmış ter içinde bir çoban gibi görmeliydiler.

Bu kadar güzel yemeği hayatımda az yerde yemişimdir. Ev sahipleri gerçekten mükemmel aşçıydı. Fransız mutfağının en iyi yemeklerinin tarifleri de ebeveynlerinden onlara miras kalmıştı. Önüme konan her yemek benim için büyük bir sürprizdi. O akşam içtiğimiz şaraplar, kuralına uygun olarak mahzende yıllandırılmış Fransız şaraplarıydı.

Yorgunluktan gözlerimin kapanmasına rağmen, kadınların anlattığı ilginç şeyleri merakla dinledim. En çok aşçılıklarıyla gururlanıyorlardı. Bu sofra onlara atalarından kalmış bir miras, bir kültürdü. O kültürden belki binlerce kilometre ötedeydiler, anavatanlarından onları koskoca denizler ayırıyordu, ama onlar vazgeçmemişlerdi. O topraklara bir daha dönmeyeceklerdi. Sonra bana ilginç bir arşiv gösterdiler.

En genci, gülerek, “Bizler üç yaşlı deliyiz,” dedi.

Otuz yıl içinde dağdaki bu evde, 27 yabancı konaklamıştı. Bu yabancıların bazısı iş için, bazısı meraktan, bazısı da benim gibi rastlantı sonucu gelmişti, çok ilgimi çeken ise, her konuk için ayrı bir kart tutmalarıydı. Bu kartta konuğun adı, geldiği tarih, gidiş günü ve yediği yemekler yazılıydı.

“Bu yemekleri yazıyoruz ki, o kişi bir daha kapımızı çaldığında aynı şeyleri ikram etmeyelim diye.”

Sonra bana gösterdikleri odaya çıktım ve pazarda bir köşeye atılan patates çuvalı örneği kendimi yatağa attım. Sabah alacakaranlıkta uyandım. Hemen kalkıp, bir mum yaktım. Elimi yüzümü yıkadım, elbiselerimi giydim. Hizmetçilerden biri atımı getirdiğinde, hava aydınlanmaya başlamıştı. Beni evlerinde konuk eden yaşlı kadınlara allahaısmarladık demeye nedense çekiniyordum. İçimden gelen bir ses, o zaman bu güzel rüyadan uyanacağımı söylüyordu. İstemiyordum bunu.

Gençlik yıllarımın ilk günlerindeki o anımın üzerinden 45 yıl geçti. Acaba dağlardaki bu Baudelaire hayranı üç kız kardeşe ne oldu? Eski Fransız şaraplarıyla dolu mahzenleri, 20 mumun aydınlattığı yemek masaları ne oldu? Hızarlarının ve ağaçların arasındaki beyaz evlerinin alınyazısı ne oldu?

En kolay cevap mutlaka şudur: Ölüm ve unutulmak. Dağlar ve ormanlar, beni bir gece için kucağında koruyan bu dünyayı bağrına basmıştır. Fakat benim anılarımda ömrüm boyunca yaşayacaklardır, hayaller gölünün duru sularında olduğu gibi. Yaşasın bu üzgün bakışlı kadınlar, vahşi bir doğanın ortasında tek başlarına hayat mücadelelerine devam ettikleri ve eskiyi ayakta tuttukları için. Atalarının uzak ülkelerden getirdiği bir kültürü, yeryüzünün en unutulmuş köşelerinden birinde yaşatmayı ve korumayı başarmışlardı.

Buğdaylar Arasında Aşk

Öğleden önce, neşeli ve canlı Hernandez’lerin çadırına vardım. O sabahki at sürüşüm ve geceki rahat uykum, bana gençlik canlılığımı yeniden

kazandırmıştı.

Harman yerinde atlar kullanılıyordu. Harman yerinin çevresinde duran birkaç kişinin, dönmekte olan atlara arada sırada bağırmaları ve bunun üzerine atların biraz daha hızlı yürümelerini seyretmek kadar tuhafıma giden başka şeye rastlamadım. Güneş iyice yükselmişti. Havanın berraklığında çevredeki dağlar bir pırlanta gibi parlıyordu. Bu yörede harman yerleri, bir bayram yerini andırır. Sarı buğdaylar, altın yığınları gibi yükselir, insanlar çalışır, koşuşur. Neşe içindedir herkes. Çuvallar dolar, taşınır, kadınlar yemek pişirir, atlar kişner, köpekler havlar, buğdayların arasında çocuklar oynar.

Hernandezler ilginç bir aileydi. Saçları darmadağınık, sakalları günlerdir kesilmemiş, gömleklerinin kollarını kıvırmış adamlar, bellerine tabancalar sokmuşlardı. Baba, oğullar, kardeşler, amcalar hepsi birbirine benziyordu. Yüzleri ve elleri toz, yağ ve buğdaydan kirlenmişti. Aralarında pek konuşmuyorlardı. Bazen konuşuyorlardı elbette! O zaman, alaylı sözler eder, sık sık da kavga çıkarırlardı. Kavgaları kısa sürer, sonra yine çalışmaya devam ederlerdi. Fakat ateşte buzağı çevirmekte, şarap içmekte ve gitar çalmakta onların üstüne yoktu. Sınır boyu insanları hoşlandığım insanlardır. Burada yorulmadan çalışanlar arasında, soluk yüzlü öğrenci ben, kendimi parmak çocuk gibi görüyordum. Fakat hepsi bana büyük yakınlık ve ilgi gösteriyordu.

Ateşte kızartılan etleri yedikten, saatlerce gitar çalıp, şarkı söyledikten sonra gözlerimiz yorgunluktan kapanırken, yataklar hazırlanmaya başlandı. Evliler ve kadınlar, tahtalar üstüne yataklarını hazırladılar. Erkekler ise çam dallarına kıvrılıp, örtüleri başlarına çektiler. Harman yerinde yığılı duran buğdaylardan bütün bir köy halkı yararlanır, diye düşündüm. Böyle bir yaşam benim için alışılmamış ve yeniydi. Çizmelerimi çıkarıp, yastık diye kullanacağım ot demetinin altına koydum. Elbiselerimi de çıkardım ve pelerinime sarılıp, uyumaya çalıştım. Benim yattığım yer, hemen horlamaya başlayan ötekilerden biraz uzaktaydı.

Uzun süre, gözlerim açık gökyüzüne baktım. Gecenin soğuğunu yavaş yavaş hissetmeye başladım. Üzerime birkaç ot demeti örttüm. Gökyüzünde ay yoktu. Yıldızlar, yağmur sularıyla yıkanmış gibi pırıl pırıldı. Sonra uykuya daldım. Fakat bir süre sonra –bilmiyorum aradan ne kadar zaman geçmişti– birinin geldiğini ve yanıma ilişmeye çalıştığını fark ederek

uyandım. Çok korktum. Bu bilmediğim varlık bana sokuldukça otlar hışırdıyordu. Bütün vücudum uyanmıştı. Titriyordum. Acaba ayağa fırlayıp bağırsa mıydım? Hiç kıpırdamadım. Başımın yanında soluklarını hissettim.

Sonra bir el yüzüme değdi. Bir kadın eli. Çalışan bir kadının eli. Alnımı, gözlerimi ve bütün yüzümü dikkatle okşadı. Ve sonra aç dudaklarıma değdi. Yabancı kadın, vücuduyla vücudumu sardı. Korku yavaş yavaş yerini zevke terk etti. Ellerim onun saçlarını, örgülerini, yüzünü, kapalı gözlerini, kirpiklerini buldu. Ellerim sonra onun başka yerlerini de keşfetti. Göğüslerini, kalçalarını, baldırlarını ve beni sarmış olan bacakları. Tanımadığım bu kadının dudaklarının arasından tek bir söz çıkmıyordu.

Otların arasında hiç ses çıkarmadan sevişmek ne kadar zordu. Etrafımızda uyuyan ve ne olursa olsun uyandırılmamaları gereken başka erkekler de vardı. Fakat istenirse her şey mümkündür! Sonra her şey sona erdi ve yabancı kadın yanımda uykuya daldı. Bense içinde bulunduğum durumdan korkarak, bir süre gözlerimi kapayamadım. Az sonra hava aydınlanınca, ilk uyananlar yanımda yarı çıplak yatan kadını ve beni bulacaktı. Fakat bütün korkuma rağmen benim de gözlerim kapandı sonunda. Uyandığımda korkuyla elimi yana doğru uzattım. Kimse yoktu, yalnızca otların arasında ılık bir çukur vardı. Uzakta, bir kuş ilk sabah şarkısına başladı. Sonra ormandaki öteki kuşlar da ona katıldı. Yavaş yavaş herkes yattığı yerden doğruldu. Çalışma başlıyordu. Harman yerinde yeni bir gün başlamıştı.

Öğleye doğru herkes yemekte bir araya geldi. Yemek sırasında bütün kadınlara dikkatle baktım ve gece beni ziyaret eden kadını bulmaya çalıştım. Fakat bazıları yaşlı, bazıları zayıf, bazıları da çok genç ve sardalye gibi sıskaydı. Etine dolgun ve iri göğüslü kadını arıyordu benim bakışlarım. Birden bir kadının sofraya yaklaşarak, kocasına kızarmış et verdiğini gördüm. Bu olabilirdi. Oturduğum yerden bu saçları örgülü güzel kadının bir an için bana baktığını ve hafifçe gülümsediğini fark ettim. Bu gülümseme büyüdü, büyüdü ve benim bütün benliğimi doldurdu.

TEK BAŞINA ŞEHİRDE

Pansiyonlar

Lisede geçen yıllardan sonra Santiago'daki üniversite öğrenimi için hazırdım. Fakat ruhum hâlâ kitaplar, hayaller ve şiirlerle doluydu.

Tenekeden bavul, kara bir giysi. Bir bıçak kadar ince, yola koyuldum. Bindiğim gece treni Santiago'ya varmak için bütün bir gece ve bir gün yol alacaktı. Üçüncü mevkide yolculuk ediyordum. Çeşitli bölgelerden, iklimlerden geçen ve daha sonraki yıllarda sık sık yolculuk ettiğim bu trenin bende tuhaf bir büyüsü vardır. Islak pelerinleriyle köylüler, tavuk kafesleri, hiç konuşmayan Arokanlar, eşya çıkınları, balyalar. Böyle üçüncü sınıf bir vagonda bütün bir hayat gözlerinizin önüne serilir. Birçoğu bilet almadan, sıraların altına girerek kaçak yolculuk yapardı. Bazıları da bilet için kontrolör geldiğinde ortalıktan kaybolur ya da pelerinin altında bir eşya çıkını biçimine girerek, yere çökerdi. Bu çıkının üzerinde hemen iki kişi iskambil oynamaya başlardı. Kontrolör bunu fark etmezdi.

Tren, ormanlarla kaplı tarlaları, meşe dolu yamaçları geride bırakır, odundan yapılmış evlerin, kavak ağaçlarının arasından geçer, Şili'nin merkezine, topraktan evlerin gitgide çoğaldığı köylere, kasabalara yaklaşırdı. Başkent ile köyümüz arasındaki bu tren yolculuğunu sık sık yapmışımdır. Ne zaman ormanlar, benim büyüdüğüm topraklar geride kalsa, içimi bir hüzün kaplar. Toprak evler, geçmişi olmayan ilçeler örümcek ağları ve sessizlikle dolu gibidir! Bugüne kadar ben, doğanın ve o zamanlar kaybettiğim soğuk ormanların şairi olarak kaldım.

Santiago'da bana, Maruri sokağı 513 numaradaki pansiyonu salık vermişlerdi. Bu numarayı hiçbir zaman unutmadım. Sayıları, tarihleri, yılları bile unutmuşumdur çoğu defa. Fakat 513 kapı numarasını, bundan uzun yıllar önce başkente geldiğimde pansiyonu bulamazsam, ne yaparım korkusuyla bu yaşıma kadar unutamadım gitti. Odamın önündeki balkona çıktım, Santiago'da akşam oluşunu seyrettim. Batan güneşin kırmızılığı altında, kentin dış mahallelerinin, ümitsiz bir görünüşü vardı.

Bu öğrenci pansiyonunda geçirdiğim yıllar, açlıkla geçen yıllardı. O günlerde yemek yemekten çok şiir yazardım. Tanıdığım şairler arasında açlıktan yatağa düşenler olmuştu. Dostluk kurduğum şairlerden biri Romero Murga, benim yaşımda, fakat benden daha iriydi. İnce ruhlu mısralarıyla birçok dinleyiciyi kendine bağlıyordu. Onunla birlikte başkent yakınındaki

San Bernardo'ya gidip, şiirlerimizi okuyorduk. Bir defasında panayır zamanına rastlamıştım. Herkes neşe içindeydi. Toplantının yapıldığı salonda çiçek güzeli seçilmiş, orkestra melodiler çalmış, konuşmalar yapılmıştı. Ben sahneye çıkıp da, hüzünlü bir sesle şiirlerimi okumaya başlayınca, salondaki hava değişti. Topluluk öksürmeye, espriler yapmaya ve benim melankolik mısralarımla alaya başladı. Bunu fark edince, okumakta olduğum şiiri hızla bitirip, sahneden çekildim. Tuhaf bir toplantıydı bu. İriyarı Romero Murga benden sonra çıkıp, daha da hüzünlü bir sesle şiirine başlayınca, halktan, "Aç şairler! Çıkın buradan! Neşemizi kaçırmayın!" diye bağırmalar duyuldu.

Bir süre sonra, kabuğundan çıkan bir hayvan gibi Maruri sokağındaki pansiyonumdan ayrıldım, bu ine veda ettim. Denizi tanımak istiyordum. Dünya benim için koskoca bir denizdi. Santiago'nun sokaklarını tanımalıydım. Pansiyonumdaki insansız odamla üniversite arasında gide gele şehri doğru dürüst tanıyamamıştım.

Belki şimdi bir serüvene atılıyordum. Belki karnımın açlığını bundan sonra daha çok hissedecektim. Çünkü pansiyonu işleten aile, benim geldiğim yöreden olduğu için arada sırada birkaç patates ya da soğan veriyordu. Ancak bunları göze almalıydım, başka çarem yoktu. Hayat çağırıyordu beni, özgür olacaktım. Bana böyle geliyordu.

Yıkılmayacak kadar bir sağlamlıktaki ilk odayı bulur bulmaz, kiraladım. Argüelles sokağında, İnstituto de Pedagogia yakınlarındaydı. Bu grimsi sokağın bir penceresine "kiralık oda" tabelası asmışlardı. Ev sahibi, ön odalardan birinde oturuyordu. Beyaz saçlı, açık renk gözlü ve kibar görünüşlüydü ama onun bu görünüşü nedense benim biraz tuhafıma gitmişti. Cana yakın ve konuşmayı seven biriydi. Hayatını kadın berberliği yaparak kazanıyordu, ancak bu işini pek ciddiye almıyordu. Daha çok ilgisini çeken, bana anlattığına göre, bilinmeyen öteki dünyaydı.

Odayı kiraladım. Yorgundum. Temuco'dan yola çıkarken yanıma aldığım teneke bavulumdan kitaplarımı, birkaç elbisemi çıkardım ve kendimi yatağa attım. Biraz okuyup, uyumak istiyordum. Bağımsızlığımdan ve de tembelliğimden gurur duyuyordum şimdi.

Ertesi gün bu büyük binayı tanımaya çalıştığımda, her tarafta, hatta tuvalette bile aynı yazıyla yazılmış tabelalar gördüm: "Kendini bul. Sen

bize haber veremezsin: Sen ölüsün.” Bunlar rahatsız edici ihtarlardı. Dolaştıkça her yanda görüyordum. Santiago’da o buz gibi kışlardan biri daha başlamıştı. Aradan elli yıl geçtikten sonra bir gün İlya Ehrenburg bana, yıllarını Moskova’nın soğuğunda geçirmesine rağmen, Şili’de olduğu kadar başka hiçbir yerde böylesine üşümediğini söylemişti. Santiago’da geçirdiğim ilk kışta odamın pencereleri buz tutmuş, mavi bir renk almıştı. Caddelerdeki ağaçlar buzdan ağaçlar olmuştu. Böyle bir eve kışın ortasında taşınmak akıl kârı değildi, hele duvarlardaki öteki dünya yazılarını okudukça!

Evin sahibi, kadın berberi ve öteki dünya düşünürü, bir gün bana bir delinin bakışlarıyla gözlerimi delercesine bir açıklamada bulunmuştu:

“Karım Charito dört ay önce öldü. Ölüler için zordur öteki dünya. Yaşamış oldukları mekânları ziyaret ederler. Biz onları görmeyiz, fakat onlar bizim kendilerini görmediğimizi fark etmezler. Bunu onlara anlatmalıyız, yoksa kendilerine önem vermediğimizi ve umursamadığımızı sanırlar. İşte bunun için Charito okusun diye bu tabelaları astım evin her yanına. Böylece ölü olduğunu anlayacak ve durumunu daha kolay kavrayacaktır.”

Kışın ortasında, bana düşmanımmış gibi gelen sokaklarda dolaşıp yeni bir ev aramalıydım. Yoksa bağımsızlığım tehdit ediliyordu. Bereket versin çok aramadan, aynı sokakta bir çamaşırhanenin üstünde başka bir oda buldum. Ev sahibi kadının öteki dünyayla filan bir ilişkisi olmadığı her halinden belliydi. Buz gibi bir iç avlu, ortasında her tarafını yosun kaplamış bir çeşme ve bir kenarda birkaç oda. Alçak tavanlı ve alçak pencereli bir odayı tuttum. Burada kalmaya kararlıydım.

Biz öğrenci şairlerin düzensiz bir yaşamı vardı. Ben taşra alışkanlıklarımı korumaya devam ediyordum. Odamda çalışıyor, şiirlerimi burada yazıyor ve ocağın üzerinde kaynayan çaydan durmadan içiyordum. Odamın dışındaki dünya, sokaklardaki hayat da beni her geçen gün çekmeye başlamıştı. İnsanlar kahve köşelerinde değil, taverna ve birahanelerde bir araya geliyordu. Ben de sohbetler ve mısralarla uzun geceler geçirmeye başladım o insanlarla. Öğrenimimi geri plana atmıştım.

Demiryolu şirketi, babama kalın gri kumaştan bir palto vermişti. Fakat o bunu hiç giymemişti. Paltoyu giymeye başladım. Şair dostlardan bazıları da

benim paltoma benzeyen paltolar giymeye başladılar. Benimkini sonraları başkaları da giydi. Bu giyim eşyası, iyi giyimli bazı kişileri öfkelendiriyordu. Şili'de tango modasının yayılmaya başladığı günleri yaşıyorduk. Adımları, akordeonları ve ritmiyle her yere giriyordu bu yeni dans. Birbirleriyle çılgınca dans eden insanlar, şehre bir yeni gece hayatı getirdiler. Hatta bizim toplandığımız köşelere bile girdiler. Bu tipler bizim hayatımıza ve paltolarımıza da göz koymuştu. Fakat şairler her şeye dayandı.

O günlerde ateşli bir dulun beklenmeyen dostluğunu kazandım. Kısa zaman önce ölen kocasının matemiyle iri mavi gözlerini bir tülün gerisine saklamıştı. Kocasının çok yakışıklı, genç bir roman yazarı olduğunu öğrendim daha sonraki günlerde. Herhalde birbirlerine yakın bir çifttiler. Başak sarısı saçları, mükemmel vücudu, masmavi gözleriyle bir kadın, iriyarı ve atlet görünüşüyle bir erkek. Ancak genç romancı tutulduğu verem hastalığından kurtulamamıştı. Kadını tanıdıktan sonra anladım ki, penisilin öncesi bu dönemde, yalnızca hastalık, adamcağızın ölümünden suçlu değildi. Yakışıklı ve atlet görünüşlü kocayı kısa zamanda mezara yollamakta ateşli sarışının da rolü vardı.

Sırtındaki matem elbisesi koyu menekşedendi ve ona kar altındaki bir meyvenin görünüşünü veriyordu. Bu elbise bir akşam, çamaşırhanenin arkasındaki avluya açılan odamda yere düştü. Kar altındaki meyveye dokundum, her yanını iyice tanıdım. Doruk noktasına ulaşırken, gözlerini kapadı ve, “Ah, Roberto! Roberto!” diye inledi. İlginç bir dini töreni yaşıyormuş gibiydim. Kendinden geçen kadın, Tanrısına sesleniyordu.

Dul kadının karşısında ben korunmasız gençliğimle kendimi tehlikeye atıyordum. Beni çağırmaları gitgide sıklaşmaya başladı. Ateşli kalbi, benim vakitsiz mahvımın nedeni olacaktı. Bu kadar yüksek dozda aşka benim yarı açlığım dayanamazdı. Ve açlığım her geçen gün artıyordu.

Ürkeklik

Ben gerçekte gençliğimin birinci, ikinci ve üçüncü yıllarını bir sağır dilsiz gibi yaşamıştım.

Kendimi bildiğimden beri bir din adamı gibi koyu renkli elbiseler taşımıştım. Geçen yüzyılın şairleri böyle giyinirmiş. Karşılarında kekeleyeceğimi ve yüzümün kızaracağını bildiğim için de kızlara yaklaşmamış, sırtımı çevirip, ilgisizliğimi belirtmiştim. Benim için onlar büyük bir sırdı. Bu gizli odun yığınında yanmayı, derinliği bilinmeyen kuyuya düşmeyi çok istiyordum, ancak bedenimi, alevlerin arasına ya da sulara atmak yürekliliğini kendimde bulamıyordum. Beni itecek kimseyi de bulamadığım için hayranlığımı yitirmeden yaşamımı sürdürüyor, fakat ne bir kadına bakıyor, ne de gülümsüyordum.

Yetişkin insanlar karşısında da böyleydim. Sıradan insanlara, demiryolu ve posta memurlarına ve "eşiniz hanımefendi" diye hitap edilmeyi bekleyen karılarına karşı. Sıradan insanlar, başka bir hitap biçiminden hoşlanmazdı. Evimize konuk geldiğinde ben de onlarla birlikte oturur, konuşulanları dinlerdim. Fakat bir gün önce bize gelmiş insanlara ertesi gün sokakta rastladığımda, selam vermeye cesaret edemez, hatta belli etmeden karşı kaldırıma geçerdim.

Ürkeklik ve çekingenlik, yalnızlığa açılan bir kapıdır. İnsanın ilginç ruhsal bir durumudur. Kurtulması kolay olmayan ıstırap gibidir. Ancak insana böyle bir özellik ya da kötü yan, bir karışım gibi şarttır, kişiliğinin bozulmasını önemli oranda engeller.

Benim yanına yaklaşılmaz halim, düşünceli davranışlarım, gereksiz yere uzun yıllar sürmüştü. Başkente geldiğimde yavaş yavaş dostlar kazandım, kızlarla arkadaş olmaya başladım. Beni gereğinden çok önemsemedikleri zaman, onlara dostluğumu daha kolay armağan ediyordum. O yıllarda insanları tanımak tutkusu pek ilerlememişti. "Bu dünyadaki herkesi tanıyamam ki," diyordum kendi kendime. Belirli çevrelerde ise, daha 16 yaşındaki, pek konuşmayan, kendi halinde, selamsız sabahsız gelip giden bu genç şaire ilgi duyanlar belirmeye başlamıştı. Her yere, beni bir bostan korkuluğuna benzeten o uzun İspanyol stili paltomu giyiyordum. İlgi çeken bu giyimimin gerçekte yoksulluğumun gözle görülür bir sonucu olduğunu kimse fark etmiyordu.

Tanışlarım arasında o zamanın iki büyük snobu da vardı: Pilo Yanez ve karısı Mina. Bu iki insan, benim yaşamayı gönülden arzuladığım o rahat hayatın temsilcileriydi; ne güzel bir rüya! İlk defa kaloriferli bir eve girdim. Gizli, loş ışıklar, duvarlarındaki kitaplıklar, kitap dolu salonlar ve rahat

koltuklar. Yanezler beni sık sık evlerine davet ediyordu. Suskunluğum ve yabancı duruşum onları pek rahatsız etmiyordu. Bana karşı dostça davranıyorlardı. Yanlarından mutlu ayrılıyordum. Bunu bildikleri için de beni her defasında yine davet ediyorlardı.

İlk defa onların evinde ressam Juan Gris'in tablolarını gördüm. Juan Gris'in Paris'te ailenin bir dostu olduğunu anlattılar bana. Bu evde çok ilgimi çeken şeylerden biri de, dostumun giydiği pijamaydı. Her defasında gizli gizli bu pijamaya bakmadan yapamıyordum. Yanez'in giydiği açık mavi renkte kalın kumaştan bir pijamaydı. Mevsim kıştı. Bense o zamanlar, mahkûm elbisesini andıran o çizgili pijamalardan başkasını tanımıyordum. Pilo Yanez'in bu iyi dikilmiş kalın kumaştan, göz kamaştırıcı mavi renkteki pijaması, Santiago'nun kenar mahallelerinde yaşayan yoksul şairi kıskandırıyordu. Daha sonraki 50 yıl içinde ilgimi böylesine çekmiş olan başka bir pijamaya rastlamadım.

Sonra uzun yıllar Yanez'leri görmedim. Duyduğuma göre Mina kocasını, rahat koltukları, güzel lambaları terk etmiş ve Santiago'da temsiller vermekte olan Rus sirkinin akrobatıyla kaçmıştı. Kendini baştan çıkarmış olan bu adamla birlikte yıllarca dünyayı dolaşmış durmuş, Avustralya'dan İngiltere'ye kadar birçok ülkede sirk bileti satmıştı. Son yıllarda ise bir dini inancın temsilcisi olarak Güney Fransa'da yaşadığını duydum.

Kocası Pilo Yanez'e gelince; Juan Emar adını kullanarak bir köşeye gizlenip yazarlığını sürdürdü. Uzun yıllar suskun ve yakın dostluğumuz devam etti. Yoksul yaşadı, yoksul öldü. Çok sayıda kitabı günümüze kadar basılmadan kalmıştır. Tartışılmaz yaratıcı bir güce sahipti.

Pilo Yanez, ya da Juan Emar'ın beni öğrencilik yıllarımda bir gün babasına tanıştırmak istediğinden de söz etmeliyim. Bu anım, o yıllarda ne kadar çekingen ve ürkek olduğumu göstermesi bakımından önemlidir. "Avrupa'ya yapmak istediğin yolculukta sana mutlaka yardımcı olacaktır," demişti bana.

O günlerde bütün Güney Amerikalı şair, yazar ve ressamların aklı Paris'teydi. Pilo'nun babası önemli bir kişiydi; senatördü. Evi, Plaza ve Armas civarında başkanın sarayı yakınlarındaki o koskocaman çirkin binaların bulunduğu sokaktaydı. Çok eminim, başkan sarayında oturmak daha hoşuna giderdi.

Benimle birlikte gelen birkaç arkadaşım, bekleme odasında sırtımdan paltomu aldılar. Hiç olmazsa normal görüneyim diye. Senatörün odasına girerken kapıyı açtılar ve arkamdan yine kapadılar. Koskocaman bir salonda buldum kendimi. Bir zamanlar belki burayı kabul salonu olarak kullanmışlardı. Şimdi bomboştu. Sadece ta geride ayaklı bir lamba ve yanındaki koltukta oturan senatörü gördüm. Okumakta olduğu gazete bir paravana gibi örtüyordu onu.

Daha ilk adımımı atmamıştım ki, namussuzca cilalanmış pırıl pırıl parlayan parke zeminde ayağım kaydı. Yeni kayak öğrenen biri gibi düşe kalka birkaç adım attım. Fakat her ayağa kalkışımda kendimi yeniden yerde buluyordum. En son düşüşüm senatörün ayakları dibinde oldu. O ise elinden gazeteyi bırakmadan donuk gözlerle bana baktı.

Zorla yerden kalktım ve yanındaki küçük iskemleye iliştim. Bu büyük adam, mikroskobun altındaki böceği inceleyen bir bilgin örneği bir süre bana baktı. Sanki o gün bilgine, çok iyi tanıdığı bir örümceği getirmişlerdi. Sonra kuşkulu bir tavırla ne gibi planlarım olduğunu sordu. Birkaç defa yere düştükten sonra her zamankinden daha ürkek ve suskun olmuştum. Ona neler söylediğimi şimdi hatırlamıyorum. Aradan yirmi dakika geçtikten sonra minnacık elini bana uzattı; konuşması sona ermişti. Yumuşak bir sesle, bana haber yollayacağını söylediğini hatırlıyorum. Sonra yine gazetesine uzandı, ben de tehlikeli parke zeminde büyük bir dikkatle yürüyerek, geri çekildim ve odadan çıktım. Tabii senatörden ses seda çıkmadı. Bir zaman sonra da, bir askeri darbe onu korkuttuğu için makam koltuğunu gazetesiyle beraber terk etti. İtiraf etmeliyim ki, bu olaya sevinmiştim.

Öğrenci Birliği

Temuco’dayken öğrenci birliğinin yayın organı olan “Claridad” dergisine yazılar yazmıştım. Bu dergiyi okuldaki arkadaşlarıma da satardım. 1920 yılında Temuco’ya gelen haberler benim kuşağım için üzücüydü. Oligarşinin çocukları sayılan Altın Gençlik, öğrenci birliği binasını basmış ve tahrip etmişti. Koloniler zamanından günümüze kadar daima zengin sınıfın yanında görünen yasalar da suçluları değil suçsuzları yakalamıştı. Bunlardan genç Şili edebiyatının büyük umutlarından Gomez Rojas, yediği

dayaktan çıldırdı ve öldü. Küçük ülkemde bu cinayet, Federico Garcia Lorca’nın Granada’da öldürülüşü kadar büyük tepki yarattı.

1921 yılı martında üniversiteye yazılmak için Santiago’ya geldiğimde, Şili’nin başkentinde yarım milyondan fazla insan yaşamaktaydı. Şehir gaz ve kahve kokuyordu. Binlerce ev, eskilikten neredeyse yıkılacaktı. Taşıt olarak ağır çalışan küçük tramvaylar kullanılıyordu. Üniversitemin bulunduğu istasyon civarına İndependencia caddesinden gitmek için tramvaylarla sallana sallana bir ömür kadar uzun süren yolculuk yapmam gerekiyordu.

O yılların büyük anarşi hareketleriyle ideoloji birliği yapan öğrenci ayaklanmalarının en ünlü kişileri birlik binasına girip çıkıyordu. Alfredo Demaria, Daniel Schweitzer, Santiago Labarca ve Juan Gandulfo en önemlileriydi. İçlerinden Juan Gandulfo en tanınmışı idi. Cesurca ortaya koyduğu siyasal düşünceleri ve yıllardır tükenmek bilmeyen yürekliliğiyle çok kimsenin korktuğu biriydi. Bana bir çocuk gibi davranıyorlardı; gerçekte de daha çocuk sayılırdım. Hekimlik yapmakta olan Gandulfo’nun muayenehanesindeki randevuma bir defasında geç gittiğimde, alnını kırıştırarak suratıma bakmış ve: “Niçin geç kaldınız?” diye sormuştu. “Bekleyen başka hastalar da var.” Benim yanıtım: “Saatin kaç olduğunu bilmiyordum,” olmuştu. Yeleğinin cebinden çıkardığı saatini bana uzatırken: “Öyleyse gelecek defa bilesiniz diye alın bunu,” demişti. Juan Gandulfo ufak tefekti. Yuvarlak bir yüzü ve saçları zamanından önce dökülmüş bir başı vardı. Bu görünüşüne rağmen toplantılarda herkesi etkisi altına almayı biliyordu. Günün birinde kavgacı, iyi kılıç kullanmasıyla ün yapmış bir asker, Gandulfo’yu bilmediğim bir nedenden düelloya davet etmişti. Gandulfo bu daveti kabul ederek, iki hafta içinde kılıç kullanmasını öğrenmiş ve rakibini acınacak duruma sokmuştu. O tarihlerde ilk kitabım olan *Crepusculario*’nun (Alacakaranlık) kapağını ve iç resimlerini hazırlıyordu. Hiç kimsenin sanatçı yanını bilmediği bir adam için dikkat çekici bir çalışmaydı.

Edebiyatçı devrimci kampın önemli kişilerinden biri de; “Claridad”dan daha çekingen de olsa öğrenci birliğini tutan “Juventud” dergisi sorumlusu Roberto Meza Fuentes’ti. Bu dergide Gonzalez Vera ve Manuel Rojas parlamıştır.

Benim için her ikisi de benden ileriki kuşakların temsilcisiydi. Manuel Rojas kısa bir süre önce, uzun yıllar yaşadığı Arjantin'den dönmüştü. Bizler onun kudretli görünüşünün, gurur ve onur karışımı konuşmalarının hayranıydık. Mesleği mürettiplikti. Gonzalez Vera'yı, polisin öğrenci birliğini basması üzerine kaçtığı Temuco'ya gelişinde tanımıştım. Onunla istasyondan pek uzak olmayan evimin yakınlarında karşılaşmıştım. Genç bir şair için gerçekten tuhaf bir görünüşü vardı. Hayatımda böylesine soluk yüzlü bir insan görmemiştim. İnce yüzü sanki fildişinden yapılmıştı. Ceketinin kolları ve pantolonunun bazı kısımları eskimeye başlamış siyah bir elbise vardı sırtında. Yağmurlu bir akşam da evimize geldi. Tıpkı Andrejew'in romanından hatırladığım ve Latin Amerika devrimci gençliğinin kendine örnek aldığı Sascha Jeguıew'in evine gelen devrimci nihilist gibi.

Alberto Rojas Gimenez

Siyasette ve edebiyatta savaşçı bir tutumu benimseyen "Claridad" dergisini Alberto Rojas Gimenez yönetiyordu. Bu kişi sonra benim hayat yoldaşlarımdan biri olmuştu. Uzun saçları vardı. Deri ceketini sırtından pek çıkardığını görmemiştim. İçinde bulunduğu kötü koşullara rağmen her zaman yakışıklı ve bakımlı, dans eden altın kuş gibiydi. Onu tanımayanlar kolay ve rahat bir yaşamı var sanırdı. Kitaplar ve kadınlar, şişeler ve sandallar, yolculuklar ve takımadalar, her şeyden haberi vardı ve el kol hareketleriyle dolu konuşmalarında her şeyden söz edebiliyordu. Edebiyat dünyasındaki yerini ise, keyfi kaçıp kaybolmuşlar arasında görürdü. Yoksulluğuna rağmen taktığı kravat, bir lüks örneğiydi. Sık sık ev ve kent değiştirir, bohem görünüşüyle her gittiği yerde dostlar kazanırdı. Rancagua'da, Curico'da, Valdivia'da, Concepcion ya da Valparaiso'da hep böyle olmuştu. Bu şehirlerden gelişi gibi gidişi de aynı oluyordu. Mısralar, resimler, kravatlar, sevgiler ve dostluklar bırakıyordu. Mala pek önem vermediği için armağan vermeyi severdi. Şapkasını, gömleğini, elbisesini, hatta ayakkabılarını armağan ettiğini görmüştüm. Verecek bir şeyi olmayınca da, aceleyle bir kağıt parçasına aklına o anda gelen birkaç dizeyi karalar ve ayrılık anısı olarak uzatırdı. Bu anının değeri, pahalı bir mücevherden daha büyüktü.

Şiirlerini en son modaya göre yazardı: Apollinaire'in ve İspanyol ultraismo yandaşları grubunun öğretilerini örnek alırdı. Agu adını verdiği bir şiir okulu kurmuştu. Gimenez'e göre "agu", doğan insanın ağzından çıkan ilk sestir. Bize giyim üzerine bilgiler veren, nasıl sigara içildiğini gösteren ya da güzel yazıyı tanıtan o idi. Benimle alay ederek, o kasvetli şivemden kurtulmama yardımcı olmuştu. Kuşku dolu heveslerini ve içkiye olan tutkusunu bana geçirmeyi hiç denememiştir. Onun her şeyi aydınlatan ve sanki yaprakların altına gizlenmiş bir kelebeği uçurarak, her yana güzellik saçan görünüşünü daima duygulanarak anarım:

Kâğıttan kuş yapmasını Don Miguel de Unamuno'dan öğrenmişti. Uzun boylu ve geniş kanatlı kuşa "hayat güdüsü" adını vermişti. Fransız şairlerini keşfetmişti. Mahzen köşelerinde duran tozlu şişeleri ortaya çıkarırdı. Aşk mektupları yazardı. Buruşmuş kağıtlara yazılmış birçok şiirini, hiçbir zaman basılmadan, cebinde taşımış durmuştur.

Dağınık ve israf örneği yaşamıyla tanımadığı kişilerin bile ilgisini çekiyordu. Günün birinde oturmakta olduğu kahvede bir yabancı yanına sokularak, "Senyor, konuşmalarınızı masamdan duydum, içimde size karşı sempati uyandı. Sizden bir şey rica edebilir miyim?" diye sorar; "Nedir bu rica?" karşılığını verir Rojas Gimenez homurdanarak. "İzin verirseniz üzerinizden atlamak istiyorum," der, tanımadığı kişi. "Fakat nasıl?" diye sorar şair. "Ben masada otururken üzerimden atlayacak kadar gücünüz var mı ki?" "Hayır, Senyor," diye devam eder yabancı, "mezara girdiğiniz zaman mezarınızın üzerinden atlamak istiyorum. Hayatta rastladığım ilginç insanlara ölümlerinden sonra, mezarlarının üzerinden atlayarak saygımı belli ederim. Ben yalnız yaşayan bir insanım ve tek merakım da budur." Sonra cebinden bir defter çıkararak gösterir: "İşte bakın, üzerlerinden atladığım kişilerin listesi var bu defterde." Dostum Rojas Gimenez büyük bir sevinçle bu ilginç ricayı kabul eder. Birkaç yıl sonra, Şili en yağmurlu ve soğuk kışlardan birini yaşarken, Rojas Gimenez hayata gözlerini yumar. Çok defa yaptığı gibi ceketini Santiago'nun merkezindeki barlardan birinde unuttuğu için gömlekle o kötü havada Quinta Normal semtinde oturan kız kardeşi Rosita'nın evine gider. Bu müthiş insan, iki gün sonra kötü bir zatürreeye yakalanır. Yağmurlu bir havada, kağıt kuşlarıyla göğe yükselir. Öldüğü gece yanında bulunan dostları tuhaf bir ziyaretçiyle karşılaşırlar. Quinta Normal'in damları ve çınar ağaçları üzerine sağanak halinde yağmur boşanır, birbiri arkasına çakan şimşeklerle her taraf aydınlanırken, birden

odanın kapısı açılır ve kara elbisesi yağmurdan sırılsıklam bir yabancı içeri girer. Hiç kimse tanımaz bu adamı. Ölünün yanında beklemekte olan dostların önünde bir iki adım geri giden yabancı, koşarak tabutun üzerinden atlar. Sonra geldiği gibi hiç konuşmadan odadan çıkıp gider. Arkasında şaşkına dönmüş insanlar bırakmıştır. Alberto Rojas Gimenez'in ilginç yaşamı, yağmurlu bir günde ve kimsenin yanıtını bilmediği tuhaf bir dini törenle sona ermiştir.

İspanya'ya geldikten kısa bir zaman sonra onun ölümünden haberim oldu. İçimde böylesine bir sıkıntıyı o güne kadar çok az duymuştum. Barcelona'daydım. Hemen oturdum, "Alberto Rojas Uçarak Geliyor" adlı şiirimi kaleme aldım. Bu şiir sonra Revista ve Occidente tarafından basılmıştır. Ancak bundan başka bir şey daha yapmalıydım. Benden çok uzakta, Şili'de, mezarının sular altında kaldığı o müthiş yağmurlu günlerde, hayata veda etmişti. Onun yanında bulunamamıştım. Bu son yolculuğunda arkasından gidememiştim. Dostum ressam İsaias Cabezon'u aradım ve birlikte o çok güzel Santa Maria del Mar kilisesine gittik. İnsan boyuna yakın büyüklükte iki mum satın alarak, Tanrı evinin loşluğuna girdik. Santa Maria del Mar, denizcilerin kilisesiydi. Bundan yüzyıllar önce balıkçılar ve tayfalar tarafından inşa edilmişti. Kilisenin içi binlerce armağanla doluydu. Sonsuzluğa yelken açmış gemi freskleri bu güzel kilisenin duvar ve kubbelerini süslüyordu. Bence ölü bir şair için en uygun kilise buydu. Eminim burayı görseydi o da çok beğenirdi. Getirdiğimiz koskoca mumları kilisenin ortasındaki büyük kubbenin altında yaktık ve boş sıralara oturduk. Ressam dostum ve benim elimde birer şişe buruk şarap vardı. Bu sessiz törenin bizi bilinmeyen bir biçimde ölü arkadaşımıza yaklaştıracağına inanıyorduk. Çılgın dostumuz sanki o anda yukarıdan bir yerden bizi görüyordu.

Kış Çılgınları

Biraz önce Rojas Gimenez'den söz ettiğim için çılgınlık üzerine birkaç anımı sürdüreyim. Şiir ile çılgınlık el ele giderler. Aklı başında bir insan için şair olmak ne kadar zorsa, şair için de aklı başında olmak o kadar zordur. Fakat mantık her zaman yengi kazanmıştır. Hakların temeli mantıktır ve haklar dünyayı yönetir. Şili'yi sevmiş olan Miguel de

Unamuno bir gün şöyle demişti: “Bazı politikacıların kullandığı mantık ya da kuvvet sözünü hiç beğenmiyorum. Mantıkla, daima mantıkla.”

O günlerde tanıdığım çılgın şairler arasında Alberto Valdivia da var. Şair Alberto Valdivia dünyanın en zayıf ve sarı yüzlü adamlarından biriydi. Karmakarışık gri saçları ve küçük miyop gözlüğü yüzünü örterdi. Biz ona “yürekli Valdivia” adını takmıştık. Hiç konuşmadan barlara, edebiyat toplantılarına, kahvelere ve konserlere gelir, geldiği gibi hiç sesini çıkarmadan giderdi. Kolunun altında daima bir gazete tomarı taşırdı. Biz ona “sevgili ceset” derdik, bedensiz vücuduyla bir boşluğu sararmış gibi kucaklaşırdık.

Çok duygulu ve buruk tatlı, usta işi şiirler yazardı. Bazılarını analım:

“Her şey geçicidir, akşam, güneş, ömür.

Kötü sevinir.

Sadece sen kaldın, ayrılmayan.

Çöken hayatımın kız kardeşi.”

Bizim “Ceset Valdivia” adını taktığımız insan gerçek bir şairdi. Çok defa ona: “Kal burada Ceset. Bizimle yemek ye!” derdik. Bu yakıştırma ad, onu hiç rahatsız etmezdi; bazen o çizgi kadar ince dudaklarında bir gülümseme belirirdi. Çok az konuşurdu, ama değerli sözler söylerdi. Onu her yıl kasım ayında mezarlığa götürmeyi bir gelenek haline getirdik. Bu töreni 1 Kasım günü yapardık. Bir akşam önce, genç öğrenci ve edebiyatçı keselerimizden bir araya getirdiğimiz parayla ona iyi bir ziyafet çekerdik. Saat tam gece yarısı on ikiyi vurup da, 1 Kasım’a girince hep birlikte masadan kalkar, neşeyle mezarlığın yolunu tutardık. Oraya vardığımızda “ölü” için bir gömme töreni düzenlenir ve bir konuşma yapılırdı. Daha sonra hepimiz tek tek ona veda eder, bu Tanrı toprağında tek başına bırakırdık. “Ceset Valdivia” geleneksel törene alışmıştı ve yapılan bütün kaba komikliklere sonuna kadar sesini çıkarmadan katlanırdı.

İki ya da üç gün sonra şair dostumuzu eski suskunluğuyla yine aramızda görmek hiçbirimizi şaşırtmazdı. Gelecek 1 Kasım’a kadar rahatsız edilmeyeceğine güvenirdi.

Buenos Aires’te çok ilginç Arjantinli bir yazar tanımıştım. Adı Omar Vignole’ydi. Hâlâ yaşayıp yaşamadığını bilmiyorum. İri yarıydı, elinde kalın bir bastonla dolaşırdı. Günün birinde, beni yemeğe davet etmiş olduğu lokantada daha masamıza oturmadan, büyük bir jestle eğilerek, etraftaki masalarda oturanların duyabileceği kadar yüksek sesle: “Otur, Omar Vignole,” demişti. Ne olduğunu anlamadan yerime oturmuş ve hemen sormuştum: “Niçin bana Omar Vignole dedin? Omar Vignole’nin sen, Pablo Neruda’nın da ben olduğunu biliyorsun.” “Evet, biliyorum,” yanıtını vermişti. “Fakat bu lokantada beni sadece adımla tanıyanlar aralarında beni çekemediği için dayak atmak isteyenler vardır. Bu dayağı sen yesen hiç de fena olmaz!”

Bu Vignole, Arjantin’de bir zamanlar çiftçilik yapmış, Buenos Aires’e gelirken de beraberinde bir inek getirmişti. Bu inek onun yakın dostuydu. Sık sık boynuna taktığı bir iple şehrin sokaklarında dolaştırırdı. O günlerde *İneğin Düşündükleri* ve *İneğim ve Ben* adlı kitaplar yayımlamıştı. PEN kulübün dünya kongresi ilk defa Buenos Aires’e geldiğinde, Victoria Ocampos başkanlığında toplanan yazarlar, Vignole’nin ineğiyle kongre salonuna gireceğini düşünerek, korkuyorlardı. İlgili makamlara böyle bir tehlikeden söz ederek, ilginç dostumun geviş getiren arkadaşıyla kongrenin lüks toplantı yeri olan Plaza Oteli’ne gitmemesi için caddeleri kapatmasını sağladılar. Oysa, bu çabalar bir sonuç vermedi. Kongrenin en önemli anında, ünlü yazarlar klasik edebiyat ile modern edebiyat arasındaki ilişkileri tartışırlarken, benim iriyarı dostum Vignole yanında, hiç ayrılmadığı ineği olduğu halde salona girdi. Herkesin şaşkın bakışları arasında hayvan bir de böğürmeye başlamaz mı? Konuşmalara katılmak istermiş gibi! Vignole, ineğini bir kamyona yükleyerek, yayalara kapatılmış olan caddelerde polis kontrolünü atlatmış ve salona girmeyi başarmıştı.

Benim ilginç dostumun başından geçen bir olaydan daha söz etmek isterim. Catch güreşçisi olan bir Asyalıya dövüş teklif eder. Güreşçi bu teklifi kabul edince, lunaparkta bir karşılaşma düzenlenir. Dostum tam zamanında salona girer, ineğini ringin kenarına bağlar ve ropdöşambrını çıkararak, güreşçinin karşısına geçer. Tabii burada ineğin filan yararı olmaz, “Adam Boğan Kalkütalı” diye tanınan güreşçi, Vignole’yi kısa sürede sıkılmış çamaşıra benzetir ve ayağıyla da boynuna basar. Salonu inleten alkışlar ve gülüşlerden, seyircilerin güreşin devamını istedikleri anlaşılır. Birkaç ay sonra yeni bir kitap yazar. *İnekle Söyleşiler* adlı bu kitabın

başındaki ithafı unutmam mümkün değildir. Yanılmıyorsam, kelimesi kelimesine şöyleydi, *“Felsefi kitabı,* 24 *Şubat akşamı lunaparkta beni ıslıklayarak, ölümümü isteyen* o *binlerce orospu çocuğuna ithaf ediyorum.”*

İkinci Dünya Savaşı’ndan önce, Paris’te, ressam Alvaro Guevara’yı tanımıştım. Avrupa’da Chile-Guevara adını kullanıyordu. Günün birinde telaş içinde bana telefon etmiş, “Çok önemli bir konuyu konuşmalıyım seninle,” demişti.

Ben İspanya’dan yeni gelmiştim. Savaşımız o günlerin Nixon’ı Hitler’e karşıydı. Madrid’teki evim bombalanmıştı. Sokaklarda bombalarla parçalanmış erkekler, kadınlar ve çocuklar görmüştüm. Dünya savaşı yaklaşıyordu. Başka yazarlar ve şairlerle birleşip, kendi usulümüzde faşizmle mücadele etmek kararını aldık. Toplumlar, yazdıklarımızla bu çok büyük tehlikeyi kavramalıydı.

Şilili olan ressam Guevara, bu savaşa katılmamıştı. Çok konuşmayan, hiç durmadan çalışan ve çalışmaktan başka bir şey düşünmeyen bir ressamdı. Oysa o günlerde hava dinamit tozu doluydu. Büyük devletler İspanya’ya silah vermeye yanaşmayınca ve de Münih’te Hitler’in ordularına kapılarını açınca, savaş patlayıverdi. Ressam Guevara’nın telefonla bana çok önemli bir şey söylemek istediğini sezdim.

“Nedir söyleyeceğin?” diye sordum.

“Yitirilecek zaman yok!” yanıtını verdi.

Aynı gün buluşmaya karar verdik. Bana geldi. İçeri girer girmez konuşmaya başladı:

“Antifaşist olman gerekli değil. Kimseye karşı olmamalısın. Sorunun esas çözümünü bulmalısın. Ben buldum bunu. Nazilere karşı olan toplantılara katılmaman için de şimdi sana anlatacağım. Hemen işe başlamalısın. Kaybedilecek zaman yok.”

“Peki, söyle bana ne bulduğunu. Haklısın Alvaro, çok az zamanım var benim.”

“Bak Pablo, düşüncelerimi üç perdelik bir tiyatro eserinde ortaya koydum. Okuyasın diye yanımda getirdim.” Yaşlanmış bir boksörün suratıyla ve sık kaşları altından bana baktı ve çantasından kağıtlar çıkardı.

Hepsini bana okumaya başlayacağından korkarak, insanlığı kurtaracağına inandığı düşüncelerini bana anlatması için onu ikna ettim.

“Kolomb’un yumurtası gibi,” dedi. “Açıklayacağım sana. Bir çuvalın içinden kaç patates çıkar?”

Bir şey söylemiş olmak için, “Dört ya da beş,” dedim.

“Çok daha fazla,” dedi, o. “Bazen kırk, bazen yüz patates. Her insanın bahçesine, balkonuna ya da başka bir yere tek bir patates ektiğini düşün. Çin’in nüfusu ne kadar? Beş yüz milyon değil mi? Her Çinlinin bir patates ektiğini düşün. Her patates tohumundan kırk patates çıkar. Beş yüz milyon defa kırk. İnsanlık kurtulur.”

Naziler Paris’e girdiğinde, bu kurtarıcı düşünceyi hiç önemsemediler; Kolomb’un yumurtasını, daha doğrusu Kolomb’un patatesini. Soğuk ve sisli bir gecede Alvaro Guevara’yı Paris’teki evinde tutukladılar ve toplama kamplarından birine sürüklediler, savaşın sonuna kadar da orada tuttular. Bu insan cehennemini terk ettiğinde bir iskeletti ve bir daha da kendine gelemedi. Son bir kez Şili’ye gitti, vatanına veda etmek, uykuda yürüyen bir insan gibi onu öpmek için. Fransa’ya döndü ve burada hayata gözlerini yumdu.

Büyük ressam, sevgili dost, Chile-Guevara, sana bir şey söylemek isterim: “Biliyorum, artık yaşamadığını ve siyasal olmayan patatesinin bir işe yaramadığını. Senin hayatına son verenin Naziler olduğunu da biliyorum. Ama bütün bunlar bir yana, geçen yıl haziran ayında Londra’ da National Gallery’i gezdim. Büyük salona girmeden, çok etkili bir tabloyla karşılaştım. Oradaki tablolar kadar güzel bir tablo gözleri kamaştırıyordu. Ünlü bir kadının portresiydi; Edith Sitwell’in. Senin eserindi. Büyük İngiliz müzesinde asılı ünlü tablolar arasında Güney Amerika’yı temsil etmek onurunu sana vermişlerdi. Benim için yer, verilen onur, hatta o güzel portre önemli değil. Benim için önemli olan, bizim birbirimizi daha iyi tanıyamamış olmamızdı. Bir patates yüzünden, birbirimizi anlayamadık, hayatımızdaki yönelmeler farklıydı.”

Gereğinden fazla temiz yürekliydim. Bu benim için bir onur ve aynı zamanda bir yüz karasıdır. Hayat arkadaşlarımla çok şeyi birlikte yaptım, bazen onların parlayan tüylerini kıskandım, kâğıt kuşlarını, hatta ineklerini

bile. Hepsinin değişik oranda da olsa edebiyata bir katkısı olmuştu. Ancak şunu biliyorum ki, ben lanet etmeye değil, sevmeye gelmiştim bu dünyaya. Beni kötülemek ve gözlerimi oymak için bir araya gelen, oysa daha önce benim şiirimden otlanan kişilere bile susarak cevap vermişimdir. Düşmanlarımın arasında olduğum zaman hiç korkmamışımdır. Çünkü benim düşmanlarım, halkın da düşmanıdır.

Apollinaire demişti ki: “Gerçek olmayanın sınırlarını zorladığımız için bağışla bizi!” Aklımda kalanı yazıyor ve yukarıda anlattığım olayları düşünüyorum. Tuhaflıkları ve anlaşmazlıklarıyla benim için hiç de önemsiz sayılmayan insanların öyküleriydi...

Büyük İşler

Biz edebiyatçılar, düşüncelerimizle zenginliğe kavuşacağımıza ve dahi olduğumuza inanmışızdır. İşte bu düşüncelerin etkisi altında 1924 yılında Şili’deki yayıncıma *Crepusculario* adlı kitabımın yayın haklarını sattım. Hem de bir basım hakkını değil, bütün haklarını. Bunu satınca zengin bir adam olacağımı sanmıştım. Anlaşmayı notere onaylattım. Adam bana beş yüz Peso verdi, o günlerde beş dolar kadar bir paraydı. Rojas Gimenez, Alvaro Hinojosa ve Hemore Arce beni noterin kapısında bekliyordu. Bu mesleki başarıyı bir ziyafetle kutlayacaktık. Gerçekten de o yılların en ünlü lokantası La Bahia’da pahalı şaraplar, yemekler, likörler ve purolarla kendimize bir ziyafet çektik. Lokantaya girmeden önce de ayakkabılarımızı ayna gibi parlayana kadar cilalatmıştık. Bu işten kazananlar: Lokanta, dört ayakkabı boyacısı ve yayıncı oldu. Şair ise yine eski yaşamını sürdürdü.

Aramızdan sadece Alvaro Hinojosa’nın her işte parlak düşünceleri vardı. Olağanüstü düşünceleri ve tasarılarıyla ilgimizi çekiyordu. Bu düşünceler uygulansa, gökten para yağacağına inanıyorduk. Bizim gibi üstü başı perişan bohemler için Alvaro, güzel İngilizcesi, sarı puroları ve New York Üniversitesi’nde geçirdiği yıllarla iş adamı zekâsının tam bir örneğiydi.

Günün birinde beni gizli bir görüşmeye çağırdı. Yapılacak mükemmel bir işle çabucak paraya kavuşacaktık. Bana bu işte ortaklık önerdi. Çok az parayla bu işe yüzde elli ortak olabilecektim. Geri kalanını da kendisi

sağlayacaktı. O gün kendimizi, Tanrı ve yasa tanımayan kapitalist iş adamları gibi görüyorduk. Her şeyi yapabilecek güçteydik.

Anlaşılamamış bu maliye kralına, “Nedir yapacağımız iş?” diye çekingen çekingen sordum. Alvaro gözlerini hafifçe kapattı, sigarasının dumanını üfleyerek, sanki bir sır açıklarmış gibi cevap verdi:

“Post satışı!”

“Post mu?” diye şaşkınlıkla sordum.

“Evet. Denizaslanı postu.”

Daha başka bir şey sormaya cesaret edemedim. Bu hayvanları ülkenin güneyindeki kıyılarda, kayalıkların üzerinde tembel tembel güneşlenirken çok görmüştüm. Tüysüz vücutları güneşte parlardı.

Elimdeki bütün parayı bir araya getirdim ve iş ortağıma teslim ettim. Kiramı, terziye olan borcumu, ayakkabıcının faturasını o ay ödemedim. Birlikte yola koyulduk; Alvaro’nun sağladığı postları görecektik. Teyzelerinden birinin Güney Şili’de küçük bir adası vardı. Denizaslanları bu ıssız kayalıklarda sevişirlerdi. Girdiğimiz oda tavana kadar, teyzesinin adamları tarafından atılan kurşunlarla delinmiş sarı postlarla doluydu. Alvaro buraya alıcıları getirecekti.

Şaşkın şaşkın, “Ne yapacağız bu kadar postu?” diye sordum.

“Bütün dünyada böyle postlara ihtiyaç vardır. Göreceksin.”

Dışarı çıktık. Alvaro ateşli, ben ise boynu bükük ve suskun.

Alvaro, bir alıcıdan öteki alıcıya gidiyordu. Koltuğunun altındaki çantaya koyduğu gerçek denizaslanı postlarımızdan küçük parçalar ve dosya kağıtlarıyla kendine gün görmüş bir tüccar havası veriyordu. En son paramızı da gazete ilanlarına yatırdık. İşten anlayan ve ilgilenen alıcıların bu ilanları okuyacağına inanıyorduk. İyi giyinmekten hoşlanan Alvaro, para kazandığımız zaman kendine yarım düzine iyi İngiliz kumaşından elbise yaptırmak niyetindeydi. Daha tok gözlü olan ben ise, önce iyi bir tıraş fırçası alacaktım, çünkü kullanmakta olduğum fırçanın kılları iyice dökülmüştü.

Sonunda ilk satıcı çıkageldi. Ufak tefek ama sağlam yapılı, hiçbir şeyden korkmayan bakışlarıyla açıkgözlü hali ve çok konuşmayışıyla tecrübeli birine benziyordu. Alvaro ona pek önem vermezmiş gibi, malları ancak üç gün sonra görebileceğini, o zaman gelmesini söyledi.

Bu üç gün içinde Alvaro, bir sürü pahalı İngiliz sigarası ve Romeo Julieta marka Küba puroları satın aldı. Adamın geleceğine yakın da, kalın bir puroyu ceketinin üst cebine soktu. İyi kalite postları görünecek biçimde odanın sağına soluna koymuştuk. Alıcı tam zamanında geldi. Şapkasını çıkarmadan, mırıldanarak bizi selamladı, ve yerde duran postlara göz atmaya başladı. Sonra tilki bakışlarını kenarda duran post yığınlarında gezdirdi. Etli elini kaldırarak, en uzakta ve erişilmez bir köşede duran yığını gösterdi. Buraya en kalitesiz postları yığmıştım.

Alvaro bu andan faydalanarak, cebindeki en değerli Küba purolarından birini ikram etti. Ufak tefek alıcı, hızla uzatılan puroyu aldı, ucunu ısırıp yere tükürerek, ağzına soktu. Dikkatinin dağılmasına imkan vermiyor ve görmek istediği yığını işaret etmeye devam ediyordu. Yapacak bir şey yoktu, istediği postları ona gösterecektik. İş ortağım merdiveni duvara dayadı ve çıkarak, post yığınını aşağı indirdi. Cesur bir idam mahkûmu gibi gülümsemeye çalışıyordu. Bu arada purosunu yakmış olan alıcı, yığındaki postları tek tek incelemeye başladı. Adam, purosundan dumanlar çıkararak, eline aldığı postları önce birbirine sürtüyor, katlıyor, üzerine bir tükürüyor ve diğerlerine bakmaya devam ediyordu. Yığındaki bütün postları böylece inceledi. Sonunda bu ilginç inceleme bitince, akbaba bakışlarını bizim değerli deniz aslanı post yığınlarımızda gezdirdi ve dostumun gözlerine dikti. Bu an çok heyecanlı bir andı.

Kendinden emin ve kısık sesiyle konuştu. Ağzından çıkan cümle bizim için ölümsüzdü.

“Efendiler, ben bu postlarla evlenmem.”

Sonra geldiği gibi, başında şapkası, dudakları arasında Alvaro’nun ikram etmiş olduğu pahalı puro, çıktı gitti, “allahaısmarladık” bile demedi. Bizim milyonerlik hayallerimizi bu gaddar katil yıkmıştı.

İlk Kitaplarım

O günlerin öfkesiyle kendimi iyice şiire verdim. Gene o günlerde Santiago’da yeni edebiyat okulları vardı. Maruri sokağı 513 numarada ilk kitabımı bitirdim. Günde dört-beş şiir yazdığım oluyordu. Güneş batarken, odamın balkonundan her ne olursa olsun kaçırmak istemediğim bir sahneye tanık oluyordum. O olağanüstü güzellikteki renkler evreni, ışık kırılmaları, kavuniçi ve kıpkırmızı koskoca tavus kuşu kuyruklarıyla nefis bir güneş batışıydı. Kitabımın en önemli şiiri “Maruri’de Güneşin Batışı” adını taşıyordu. Kimse bana, Maruri nedir, diye sormamıştır. Belki çok az kimse bunun, nefis güneş ışınlarının ziyaret ettiği kendi halinde küçük bir sokak olduğunu bilir. İlk kitabım *Crepusculario* 1923 yılında basıldı. Kitabın baskı giderlerini karşılayabilmek için her gün yeni kayıplara uğruyordum. Birkaç eşyamı satıyor ya da bir şeyi rehine veriyordum. Rehinciye götürdüklerim arasında, babamın törenle bana armağan ettiği arkasına iki bayrak işlenmiş kol saati de vardı. Saatten sonra koyu renk elbisem de rehincinin yolunu tuttu. Basımevi sahibi acımasızdı. Sonunda kitap basılıp da, ciltlendiğinde, asık suratla, “Bütün borcunuz ödenmeden, buradan tek kitap bile dışarı çıkmaz,” dedi. Eleştirmen Alone büyük bir yakınlık göstererek, geri kalan parayı bağışladı. Bu para da basımcının gırtlağına girince, ben kitaplarımı yüklendim ve sevinçle sokağa fırladım. Ayağımdaki ayakkabıların altı delikti.

İlk kitabım! Yazarın görevi; gizlerle dolu değildir. Şair de yüklendiği kişisel göreviyle herkese faydalı olur. Buna her zaman inanmışımdır. Şiir, bir parça ekmeğe, topraktan bir tabağa ya da beceriksiz bir elin severek işlediği bir tahta parçasına benzer. Sonra şuna inanıyorum ki, hiçbir el sanatçısı, büyük bir çaresizlik içinde hayallerini gerçekleştirmiş, ilk defa yepyeni bir şey ortaya çıkarmış şairin ruhunu dolduran o sarhoş edici duyguları tanımaz. O an, bir daha gelmeyen bir andır. Daha bir sürü yeni ve güzel kitaplar çıkacaktır. Başka dillerdeki kelimelere çevrilecektir sözleri, başka ağızları dolduracaktır, yeryüzünün başka topraklarında şarkı söyleyen ve güzel kokular yayan bir şarap gibi... İlk kitabın, sayfalarının daha ıslak olduğu o an, baştan çıkarıcı ve kendinden geçirici o an, çırpınan kanatların çıkardığı ses ve yükseklere doğru açan ilk çiçekler... Bütün bu duyguları, bu ilk anı şair, hayatında yalnızca bir kez yaşar.

Bu ilk kitabın içindeki şiirlerden biri, ötekilerden ayrılarak, kendi yolunu seçmiştir sonra: “Elveda”. Bugüne kadar rastladığım birçok insan bu şiirimi tanımakta, hatta aralarından birçoğu ezbere bilmekteydi. Hiç ummadığım

yerlerde karşımda oturan biri bana bu şiiri okumuş ya da okumam için ricada bulunmuştur. Bazen katıldığım bir toplantıda, dinleyiciler arasından bir genç kız sesi bu şiirin mısralarıyla yükselmiş ya da tanıştırıldığım devlet adamları, karşımda şiirin ilk mısralarını ezbere okumuştur.

Bir gün İspanya'da şair Federico Garcia Lorca, aynı şeyi "Vefasız Ev" şiiriyle yaşadığını anlatmıştı. Federico'nun karşısındaki insana gösterebileceği en büyük dostluk, o halkçı ve güzel şiirlerinden birini okumasıydı. Biz şairler şiirlerimizden yalnızca birinin okurlarca çok beğenilmesinden pek hoşlanmayız. Bu bir çeşit zorlamadır, şairin çalışmasını ve çabalarını köstekleyebilir. O ise daima, gelişen bilinçle daha yukarılara çıkmak istemektedir.

Crepusculario'yu geride bıraktıktan sonra, şiirimin bir güç tarafından ileriye doğru itildiğini fark ettim. Güneye yaptığım bazı yolculuklarda yeni güçler topladım. 1923 yılında Temuco'da baba evimde bulunduğum bir sırada başımdan ilginç bir olay geçti. Gece yarısıydı. Yatmadan önce odamın penceresini açtım. Gökyüzü beni kendimden geçirdi. Fışkırmak isteyen yıldızlarla doluydu. Duru bir gece ve üzerimde açan güneyin yıldızları.

Sarhoş gibiydim. Hemen masaya koştum ve elime geçirdiğim kâğıda, kendimden geçercesine, okulda öğretmenin söylediklerini yazmaya çalışan bir öğrenci gibi heyecanla, mısralarımı karaladım. Adını defalarca değiştirdiğim ve sonunda *Savrulup Atılmış Kişi* dediğim bir kitabımın ilk şiiri, Temuco'da yazdığım bu şiir olmuştu.

Bir gece önce yazmış olduğum şiiri, ertesi sabah uyanır uyanmaz içime çeke çeke defalarca okudum. Santiago'ya geri döndüğümde, Aliro Ayarzum, şiirimi dinlemiş ve hayran olmuştu.

O kalın sesiyle, "Bu mısralarda Sabat Ercasty'den etkilenmediğine emin misin?" diye sormuştu.

"Sanmıyorum. Aceleyle kaleme aldım onları."

Bir zaman sonra, günümüzde haksızca unutulmuş Uruguaylı o büyük şaire bu şiirimi yollamak geldi aklıma. Bu şairde, benim düşündüğüm tarz şiirin gerçekleştiğini fark etmiştim. İnsandan başka, doğayı ve gizli güçleri konu alan şiirler yazıyordu Ercasty. Onunla mektuplaşmaya başlamıştım.

Şiirlerim ilerler ve gelişirken, Sabat Ercasty'nin tanımadığı o genç şaire yolladığı mektupları büyük bir dikkatle okuyordum.

Bir gece Temuco'da kaleme aldığım şiiri de yaşamakta olduğu Montevideo'ya yolladım ve onun etkisinin bu şiirde görülüp görülmediğini sordum. Hemen yanıt verdi bana. Bu yanıt bir gönül yüceliği örneğiydi, "Bu kadar başarılı ve güzel şiire çok az rastladım. Fakat size şunu söylemek isterim ki, mısralarınızda Sabat Ercasty'den bir şeyler var."

Bugün onun bu satırlarına minnettarım. Mektubunu, yırtılıp parçalanana kadar günlerce ceketimin cebinde taşıdım durdum. O gece ben boş yere yıldızların etkisi altında kalmıştım, duygularım bir fırtınayla sarhoş olmuştu. Yanılmıştım. Bunlardan vazgeçmeliydim. Mantık bana dar patikalarda yolumu adım adım bulmama yardım edecekti. Alçakgönüllü olmayı öğrenmeliydim. O geceki şiire benzeyen şiirlerimi bir kenara kaldırıp attım. Aradan 9-10 yıl geçtikten sonra yayımlandılar.

Sabat Ercasty'nin bana yazmış olduğu o mektup, yolumu değiştirmemde önemli rol oynamıştı. Onun tarzı olan şiirlerden vazgeçmiştim. Duygularımı öylesine mısralaştırmak bence artık mümkün değildi, değişiklik yapmalıydım. Başka şeyler arayıp buldum, içinde yaşadığım dünyayı gördüm. Aşk üzerine yeni bir şiir kitabı hazırlamaya başladım. Sonunda yirmi şiirlik bir kitap ortaya çıktı.

Yirmi Aşk Şiiri ve Umutsuz Bir Şarkı adlı bu kitap, acılarla dolu bir bildiri sayılırdı. Gençlik günlerimde bana ıstırap vermiş tutku ve coşkunluklar, anavatanımın güney bölgelerinin o görkemli doğası bu kitaptaydı. Beğenirim bu kitabı, çünkü melankolinin yanı sıra, yaşama sevgisi de vardır. Bir nehir ve bu nehrin denize kavuştuğu kıyılar bana yardımcı olmuştur: İmperial. *Yirmi Aşk Şiiri* aynı zamanda Santiago'daki öğrencilik sokaklarımın, üniversitenin ve sarmaşık kokularına karışan aşkların da bir romanıdır.

Santiago'daki bölümler Echaurren sokağı, Avenida Espafia ve İnstituto Pedagogico'nun eski binası arasında geçer, oysa geri planda daima güneyin nehirleri ve ormanlarının bir panoraması görülür. "Umutsuzluk Şarkısı"ndaki dalgakıranlar, Carahue ve Aşağı İmperial'deki eski ve yosun tutmuş, geniş nehrin sularının vurduğu ve bugün bile oraya bir canlılık veren martıların konduğu dalgakıranlardır.

İnce, uzun, terk edilmiş ve kim bilir ne zaman kıyıya vurmuş olan bir sandalda “Juan Cristobal”i başından sonuna kadar okudum ve “Umutsuzluk Şarkısını” yazdım. Başımın üzerinde, o günden sonra bir daha görmediğim yücelikte masmavi bir gökyüzü belirmişti. Sandalın içinde, toprağa saklanmış gibi yazıyordum. O gün olduğu kadar duygularımın derinliklerine indiğimi, doruk noktalarına çıktığımı hatırlamıyorum. Çevremi saran şeyler şiirime de girmişti; denizin uzaktan duyulan iniltisi, vahşi kuşların haykırışı ve yürek burkan sevgiler.

Bu yirmi şiirdeki kadın kimdir diye bana birçok kez sormuşlardır. Yanıt vermesi güç bir soru bu. Melankoli dolu şiirlerimde geçen kadınlar, diyelim ki Marisol ve Marisombra’dır. Marisol, koskocaman yıldızlarıyla büyüleyici taşranın şiiridir; gözleri de Temuco’nun ıslak gökyüzü gibi karanlıktır. Bu varlık; neşesi ve yaşayan güzelliğiyle kitabın her sayfasından dışarı taşar. Limanın suları, dağlara vuran ay ışığıyla çevrelenmiştir. Marisombra’ya gelince, o başkentteki öğrenci kızdır. Gri şapkası, tatlı bakışlı gözleri vardır. Sarmaşık kokan bir öğrenci aşkı, büyük şehrin gizli köşelerinde heyecan dolu buluşmalar...

Zamanla Şili’de hayat değişmeye başladı. Şili halk hareketi fark edilir bir biçimde güçlenmeye, öğrenciler ile yazarlardan daha çok destek beklemeye başladı. Bu arada küçük burjuvanın büyük önderi demagog Arturo Alessandri Palma, cumhuriyetin başkanlığını ele geçirmeyi başardı. Daha önce bütün ülkeyi ateşli ve tehdit edici konuşmalarıyla sarsmıştı. Başkan olur olmaz ise, bizim Amerika’nın klasik başkanlarından biri oluverdi. Mücadele etmek istediği oligarşi, ağzını açarak, Palma’nın devrimci konuşmalarını yuttu. Ve ülke, eskiden olduğu gibi sorunlarıyla baş başa kaldı.

Aynı tarihlerde Luis Emilio Recabarren adında bir işçi yöneticisi, büyük güç sarf ederek proletaryayı birleştirmeye, sendikalar ve bütün ülkeye yayılan işçi gazeteleri kurmaya çalışıyordu. Çığ gibi büyüyen işsizlik, çabalarını zorlaştırmıştı. Bu arada ben her hafta “Claridad”a yazıyordum. Biz öğrenciler, halkın isteklerini destekliyor ve Santiago caddelerinde polis tarafından coplanıyorduk. Bakır ve kükürt madenlerinde işten çıkarılmış olan binlerce işçi akın akın başkente geliyordu. Mitingler ve ortaya çıkan yeni hareketler, halkın hayatına kötü bir renk veriyordu.

Bu andan itibaren politika yavaş yavaş şiirlerime girmeye, hayatımı etkilemeye başlamıştır. Şiirlerime, sokağa açılan kapıyı kapayamazdım, tıpkı genç şair kalbimden, aşka, hayata, sevgiye ya da üzüntülere açılan kapıyı kapayamayacağım gibi.

Söz

... İşte sizin bütün istediğiniz, bayım. Şarkı söyleyen, yükselen ve düşen sözler... Onların önünde ben diz çökerim... Severim onları, değer veririm onlara, arkalarından giderim, ısırırım onları, ağzımda eritirim... Ben böylesine severim sözleri... Beklenmeyenleri... Hırsla beklenenler, gizlenerek, aniden düşsünler diye... Sevgili sözler... Renkli taşlar gibi parlarlar, platinden balıklar gibi sıçrarlar, köpüktürler, ışındırlar, madendirler ve de çiy... Bazı sözleri izlerim ben… Öylesine güzeldir ki onlar, elimden gelse hepsini şiirlerimde kullanmak isterim... Vızıldayarak uçarlarken yakalarım onları havada, sıkı sıkı tutarım elimde, temizlerim onları, kabuklarını soyarım, önümdeki tabağa koyar ve hissederim, titreyerek, abanoz ağacı gibi bitkisel, yosunlar, zeytinler gibi yağlı... Sonra çeviririm, onları hareket ettiririm, ağzıma atarım, yutarım, ağzımdan çıkarırım, serbest bırakırım... Sarkıtlar gibi sallandırırım onları şiirimde, cilalı ağaç, kömür, dalgaların kıyıya attığı armağanlar gibi... Sözde her şey vardır... Bir düşünce değişir, bir söz, küçük bir kraliçe gibi cümleye girdiği ve diğerini dışarı attığı için... Yeni sözü beklemeyen cümle, buna boyun eğer... Karanlıktırlar, saydamdırlar, ağırlıkları vardır, saçları ve tüyleri de, yaşadıkları sürece ülkenin nehirlerinde yaptıkları o sonu olmayan yolculuklarda üzerlerine çok şey takılıp kalmıştır... Çok yaşlıdırlar ve de çok genç... Giz dolu tabutlarda ve daha açmamış çiçeklerin içinde yaşarlar... Ne güzeldir anadilim, o korkunç istilacılar ne güzel sözler bırakmışlar bize... Dev adımlarla ilerlemişler, patates, fasulye, kara tütün, altın, mısır ve yumurta arayarak -dünyanın bilmediği bir açlıkla... Her şeyi yutmuşlar, dinleri, kabileleri, putları... Nereye uğramışlarsa, giderlerken arkalarında yıkıntıya dönmüş topraklar bırakmışlar... Ancak bu barbarların sakallarından, miğferlerinden, atlarının nallarından çakıl taşları gibi bize pırıl pırıl sözler kalmış! Anadil... Sonunda biz kaybettik... Sonunda biz kazandık… Altınımızı aldılar, bize altın bıraktılar... Her şeyi aldılar, her şeyi bıraktılar... Bize sözleri bıraktılar.

BU DÜNYANIN YOLLARI

Valparaisolu Avare

Valparaiso, Santiago yakınlarındadır. Tepelerinde, koskoca sütunları andıran, düşmanca yükselen ve güzel çiçekler açan kaktüslerin yetiştiği sivri dağlar, bu iki kenti birbirinden ayırır. Ne olduğunu hiçbir zaman söyleyemeyeceğim bir başka şey daha ayırır Valparaiso'yu Santiago'dan. Santiago, yakalanmış bir kenttir; kardan oluşan bir duvarla çevrilidir. Valparaiso ise kapılarını açar, açık denizlere, sokaklarındaki bağırıp çağırmalara, çocukların gözlerine.

Gençliğimizin en ateşli zamanlarında daima sabaha karşı uykusuz, cebimizde birkaç kuruş, üçüncü mevki trenle Valparaiso'ya gitmeye karar verdiğimiz çok olmuştu. Şairdik, ressamdık, yirmi yaşında ya da daha gençtik, yanımıza aldığımız en değerli şey düşüncesiz bir çılgınlıktan başka bir şey değildi: Valparaiso'nun yıldızı çekiyordu, çağırıyordu bizi.

Aradan yıllar geçtikten sonra nedeni bilinmez bu çağrıyı bir başka kentte daha duydum. Madrid'de yaşadığım yıllardaydı. Gecenin geç saatlerinde terk ettiğim tiyatrodan sonra saatlerce oturduğum bir birahanede ya da yürüdüğüm sokaklarda, birden beni çağıran Toledo'ların sesini, hayaletlerinin sessiz sesini, suskunluğunun sesini duyardım. Ve bu delilik anında, gençliğimdeki çılgın arkadaşlarım kadar çılgın dostlarla yola koyulurduk. Tajo'nun kumları üstünde giysilerimizle uykuya dalmak için.

Bilmiyorum, Valparaiso'ya yaptığımız o eşsiz yolculuklardan birini niçin o denli iyi hatırladığımı. Gemiyle Fransa'ya yola koyulacak bir şair ile bir ressama veda edecektik. Ancak bir araya getirebildiğimiz parayla, içinde farelerin dolaştığı bir handa bile gecelememiz mümkün olmadığından, Valparaiso'da yerleşmiş olan çılgın dostlarımızdan Novoa'ya gitmeye karar verdik. Onun da evine varmak kolay değildi. Tepeleri aşarak, sanki sonsuza doğru tırmandık. Akşamın karanlığında zorlukla yürürken, önümüzde giderek bize yol gösteren Novoa'nın siluetini kaybetmemeye çalışıyorduk.

Karmakarışık sakalı ve uzun bıyıklarıyla heybetli bir görünüşü vardı. Bizim körler gibi tırmanmaya çabaladığımız o tepelerde, sırtına attığı pelerinin etekleri kanatlar gibi iki yana sallanıyordu. Hiç durmadan konuşuyordu. Karanlık ve ıssız topraklarda doğmuş bir azizi andıran görünüşüyle tepeye tırmanan Novoa'nın peşindeydik.

Sonunda evine vardık. İki odalı bir kulübeydi burası. Odanın birinde aziz dostumuzun yatağı seriliydi. Öteki odada ise koskoca bir koltuk duruyordu. Sırtı güllerle işlenmiş bu eski koltuk, aslında Victoria stilinin güzel bir örneğiydi. Üzerinde benim yatmama izin verildi. Arkadaşlarım ise tahtalara gazete kağıtları yaydılar ve haberler ile makaleler üstünde gecelediler.

Biraz sonra soluk almalar ve horultulardan, hepsinin uyuduğunu fark ettim. Bana gelince, bu koskocaman koltukta oturduğum yerde, uyumak istememe rağmen uyuyamıyordum. Issız dağ tepelerinin sessizliğini duyuyordum. Arada sırada uluyan köpekler ya da uzakta denizden gelen bir geminin düdük sesi, Valparaiso'da çoktan gece olduğunu söylüyordu bana.

Birden baştan çıkarıcı bir şeyin ruhumu doldurduğunu hissettim. Dağların havası, çayırlardan ve bitkilerden yükselen kokuydu bu. Çocukluk günlerimden tanıyordum onları, ama büyük şehir hayatında unutmuştum. Uykuyla barışmıştım. Çocukluk topraklarımda salıncak ninnisini dinliyordum şimdi. Ormanın bu mis kokulu neşeli titreyişi, kokuların bu bakireliği nereden geliyordu? Koltuğun kenarlarında kumaştan cepler olduğunu fark ettim. Kurumuş otlar, küçük dal parçaları, mızrağı andıran yumuşak ve sert yapraklar buldum. Bizim aziz dostumuzun büyük adımlarla dolaştığı tepelerde iri elleriyle topladığı bitkilerdi bunlar. Sağlık dolu bitki kokularının nereden geldiğini bulduktan sonra, mutlu bir uykuya daldım.

Valparaiso'nun daracık sokaklarından birinde birkaç hafta Don Zoilo Escobar'ın karşısındaki evde oturdum. Sokak öylesine dardı ki, neredeyse balkonlarımız birbirine değecekti. Komşum her sabah erkenden kalkıp, balkona çıkar ve jimnastik yaparak, kemiklerinin altında belli olan ciğerlerine temiz hava doldururdu. Giyimi bir denizci ile bir meleği andıran bu adam, yıllar önce şileplerde kaptanlık yapmıştı. Her gün eski üniformasını özenle fırçalardı. Dolabında sakladığı hazineleri arasında asılı duran bu siyah üniformayı giydiğini hiç kimse görmemişti.

En büyük ve en değerli hazinesi, Stradivarius kemanıydı. Bunu bütün hayatı boyunca üzerine titreyerek saklamış, ne kendi, ne de bir başkasına dokundurtmuştu. Don Zoilo bu kemanı New York'ta satmayı düşünüyordu. Bu şehirde kemanına bir servet vereceklerine inanıyordu. Bazen eski dolabından onu çıkarır ve dinsel bir hayranlıkla seyretmemize izin verirdi. Don Zoilo Escobar günün birinde kuzeye doğru yolculuk yapacak ve

kemansız geri dönecekti. Değerli yüzükler getirecek, ağzında uzun yılların doğurduğu boşlukları da altın dişlerle doldurtacaktı.

Bir sabah, balkona çıkmadı. Şehrin tepelerindeki mezarlıkta toprağa verdik onu. Kemikleri çıkmış vücudunu yıllar sonra ilk kez saran siyah üniformasını giydirdik. Stradivarius'un telleri arkasından ağlayamadı. Hiçbirimiz keman çalmasını bilmiyorduk. Dolabı açıldığında da keman bulunamadı. Belki denize, belki de Don Zoilo'nun hayalleri gerçekleşsin diye New York'a uçmuştu.

Valparaiso suskundur, yaralıdır, eğri büğrüdür. Şehrin yamaçlarında yoksul halk üst üste yaşar. Sayısı bilinmeyen bu topluluğun, ne yediği ne de giydiği bilinir. (Ne yemediği ve ne giymediği de!) Kuruyan çamaşırlar her evin dalgalanan bayrağıdır. Kapıların önündeki çamurdaki ayak izleri de bu arı kovanlarında kaç insanın yaşadığını ve aşkın hiç sönmediğini belli eder.

Deniz kıyısındaki düzlüklerde, çok az insanın girip çıktığı, balkonlu ve kepenkleri daima kapalı evler vardır. Bu evlerin arasında, bir kâşifin güzel evi de vardı. Günün birinde onu ziyarete gittim. Kapının bronz tokmağını defalarca vurduktan sonra, korkak adımların yaklaştığını duydum. Hafifçe açılan kapının aralığından kuşku dolu bakışlar beni tepeden tırnağa inceledi. Dışarıda kalsam hoşuna gidecek gibiydi. Evin yaşlı hizmetçisiydi. Bu gölgeden, adım atarken sallanan önlüğünün sesi çıkıyordu sadece.

Kaşif de çok yaşlıydı. Pencere kepenkleri sıkı sıkı kapalı koskoca evde, o ve hizmetçi kadından başkası oturmuyordu. Evin odalarını ve duvarlarını dolduran Tanrı resimleri koleksiyonunu görmek için gelmiştim. Koridorları ve duvarları süsleyen kırmızı, kahverengi biblo ve heykellerde, beyaz gri boyalı maskelerde ve çeşitli biçimlerde, okyanus tanrılarının unutulmuş anatomilerini görmek mümkündü. Polinezya saç örnekleri, leopar derisi kaplı tahta kalkanlar, iri insan dişlerinden yapılmış kolyeler, belki köpüklü denizlere dalmış kayık kürekleri, korku veren koskoca bıçaklar, duvarlarda gümüş renkleriyle loşluğu aydınlatıyordu. Erkek tanrı heykellerinin cinsiyet organlarının, hizmetçi kadının giydiği önlüğün kumaşından yapılmış küçük parçalarla örtülmüş olduğunu fark ettim.

Yaşlı kâşif, hiç sesini çıkarmadan savaş ganimetleri arasında dolaşıyordu. Bütün zamanını bu eşyalara vermiş ve hâlâ da vermekte olan bir adamın tavrı ilgimi çekiyordu. Küçük beyaz sakalı, Samoa'dan getirdiği bir tanrı

heykelinin sakalını andırıyordu. Düşmanlarını izlediği ya da antilop ve kaplanları vurduğu filinta ve tabancalarını da gösterdi. Mırıltı halindeki ses tonunu değiştirmeden, serüvenlerini anlatıyordu. Kapalı kepenklerin arasında dolaşıyor; odalara hayat veriyordu.

Kendisine veda ederken, Pasifik adalarına gitmeyi planladığımı, altın kumlu kıyılara doğru yola çıkmayı arzuladığımı açıkladım. Bunun üzerine ihtiyar önce etrafına bakındı ve küçük beyaz sakalını kulağıma yaklaştırarak, titreyen bir sesle fısıldadı: “O duymamalı ve bilmemeli, ben de bir yolculuğa hazırlanıyorum.”

Bir süre parmağı dudağında, sanki çalıların ötesinde yürüyen bir kaplanı dinlermiş gibi öylece kaldı. Sonra, arkamda kapı kapandı. Birdenbire ve karanlık, Afrika’da gece olmuş gibi.

Komşularıma sordum:

“İlginç birisi geldi mi buralara? Valparaiso’ya tekrar gelmeye değecek mi?”

Yanıt verdiler:

“Pek değişiklik yok, sana anlatacak. Fakat şu sokağı yukarı doğru yürürsen, muhakkak Don Bartolome’ye rastlarsın.”

“Nasıl tanıyacağım onu?”

“Tanımaman mümkün değildir. Atlı bir arabayla dolaşır hep.” Birkaç saat sonra, elma almakta olduğum manavın önünde atlı bir araba durdu. İçinden uzun boylu, kaba tavırlı ve koyu renk elbiseli bir adam çıktı.

Bu adam da elma almak istiyordu. Omzundaki çimen yeşili papağanı uçarak, benim başıma kondu. “Don Bartolome siz misiniz?” diye adama sordum. “Evet, benim. Adım Bartolome’dir.” Pelerininin altındaki kılıcını çekti ve bana uzattı. Sonra sepetini, aldığı elma ve üzümlerle doldurdu. Uzun ve sivri kılıcının gümüş kabzasında çeşitli süsler vardı.

Bu adamı yakından tanıyamadım. Bir daha da görmedim. O gün kendisini saygıyla arabasına kadar götürdüm, hiç konuşmadan kapıyı açtım ve papağanı ile kılıcını uzattım.

Valparaiso'nun küçük dünyaları; derin bir şarap mahzeninin köşesine atılmış, kimin getirdiği bilinmeyen ve artık kimsenin almadığı sandıklar gibi anlamsız ve zamansız terk edilmiş dünyalardı. Belki bu gizli yerlerde, Valparaiso'nun bu ruhlarında bir dalganın her zaman için kaybolmuş yüceliği saklıydı. Her an homurdanan ve parlayan, denizlerin fırtınası, tuzu gibi. Bir deniz ki, tehdit edici ve içine kapanık. Anlaşılmayan bir ses ve hayallerin köpüğü olmuş bir hareket.

Bana rastlayan ilginç hayatlar ile liman arasındaki o büyük benzerlik benim için gerçekten şaşırtıcıydı. Yukarıda, tepelerde, insanların yaşadığı yamaçlarda yoksulluk, katran ve neşe karışımı bir madensuyu gibi fışkırıyordu. Vinçler, hamallar, insan çabaları, kıyı şeridini, kaçamak bir mutluluğun renkli maskesi gibi örtüyordu. Yamaçlardakiler aşağı inmiyordu; aşağıdakiler de yamaçlara çıkmıyordu. Sandıkları içinde kendi sonsuzluklarını gizliyorlardı. Koruyorlardı onu silahlarıyla. Bu arada unutulmak, bir sis gibi onlara yaklaşıyordu.

Valparaiso, arada sırada, yaralı bir balina gibi sarsılır. Havaya doğru yükselir, ölümle pençeleşir, ölür ve sonra yeniden hayata kavuşur. Bu kentte herkes depremleri anımsar. Bu anı; Valparaiso'nun yüreğini dolduran korkunun ölmeyen bir çiçeğidir. Her vatandaş burada doğuştan bir kahramandır. Limanın anıları arasında o kötü anlar, toprağın o ürperişi, derinlerden gelen titremeler ve homurtular da vardır. Sanki denizin altındaki, toprakların derinliğindeki bir kentin kulelerinde iki kat bir güçle çanlar çalmaya başlıyor, yukarıdaki insanlara artık her şeyin sonunun geldiğini bildiriyor.

Duvarlar yıkılıp, damlar çöker ve her şey tozun toprağın, yükselen alevlerin altında kalır, en son bağrışmalar da kesilir ve ölüm başladığı anda, son bir dehşet gibi denizden gelen koskoca dalgalar, ulaşabildikleri yerlere kadar, sanki bir öç alma tutkusuyla yaşamı söndürür.

Sonra yavaş yavaş yeni bir hayatın belirtileri görülür. İnsan ruhları kayaların arasına kaçıp, sığınacak yer arar. Büyük depremde sığınacak yer yoktur. Tanrılar gitmiştir. Mağrur kiliseler de evler gibi yerle bir olmuştur. Kızgın boğadan ya da onu kovalayan bir katilin bıçağından kaçan insanın korkusuyla, onu boğmak isteyen sulara kapılmamak için mücadele eden insanın korkusu aynı değildir. Yıkılmış evlerin üzerine, toz duman ağır ağır

çöker. Geride, ölülerimiz ile biz kalırız. Ve niçin hayatta kaldığımızı bilemeyiz.

Merdivenler aşağıda ve yukarıda başlar. Kıvrıla kıvrıla inerler ve çıkarlar, saç teli kadar incelirler. Bazen dinlenecek yerleri vardır, bazen ise dimdiktirler. Çıkanın başını döndürür, aşağı düşürebilir. Genişlerler. Sonsuza giderler.

Ne kadar çok merdiven var? Ne kadar çok basamak? Basamaklarda kaç ayak, kaç yüzyıl merdivenleri inip, merdivenleri çıkmıştır? Domatesle, kitapla, balıkla, şişeyle, şarapla. Basamaklar aşınıp, oluklar meydana getirene kadar. Bu oluklardan yağmur sularının akması, oynaması ve ağlaması için acaba kaç bin saat geçmiştir?

Merdivenler!

Valparaiso kadar hiçbir kent, tarihinde merdivenleri böylesine hor kullanmamış, görünüşlerini böylesine değiştirmemiştir. Hiçbir kentin çehresinde, Valparaiso'nunki gibi bir yara izi yoktur. Bu iz, yamaçlarına oyulmuş basamaklarında hayatların hiç durmadan yukarılara, göğe çıktığını, hiç durmadan aşağı evrene indiğini belirler.

Merdivenler... basamaklarında kıpkırmızı çiçek açan dikenleriyle! Merdivenler... evinde onu yeni bir gülümsemenin ya da korkunç bir yalnızlığın beklediği denizcinin Asya yolculuğundan sonra tırmandığı! Merdivenler... sarhoşun kapkara bir göktaşı gibi düştüğü! Merdivenler... yamaçlara sevgi getiren güneşin üzerlerinde yükseldiği! Valparaiso'nun bütün merdivenlerini çıkarsanız dünyayı dolaşmış sayılırsınız.

Dertlerimin Valparaisosu!.. Güney Pasifik'in yalnızlığında neler olurdu! Yolunu şaşırmış bir yıldız mı yoksa parçaları bir faciayı yaşamış bir solucan mı?

Valparaiso'da gece! Dünyanın bir noktası aydınlanır ve boş evrende söner. Ateşböcekleri titreşir, tepelerin arasında altın bir at nalı yanmaya başlar. Sonra bomboş geceyi dolduran şekiller ışık getirir. Uzaktan duyulan nabız atışlarıyla, Aldebaran sarsılır. Cassiopeia rahip cüppesini gökyüzünün kapısına asar. Samanyolu'nda güneyin arabası sessizce ilerler. Sonra Sagittarius'un pençeleri arasından bir pırlanta düşer, tüylerinden bir pire sıçrar.

Valparaiso ateşli ve gürültülü, köpüklü ve orospuca doğmuştur.

Sokaklarının gecesi, karanlık perilerle dolar. Işıksız köşelerde kapıların kapandığı duyulur, eller birbirini bulur, güneyin çarşafları denizciyi baştan çıkarır. Polyanta, Tritetonga, Carmela, Flor de İos, Multicula, Berenice ve "Baby Sweet" birahaneleri doludur, denizden gelenleri korur, birbirlerini tamamlarlar ve benim yağmuru bol ırkımın melankolisi içinde kendilerini dansa verirler.

Limandan denize, dayanıklı büyük yelkenliler yola çıkar, balina avı için. Başka gemiler altın şehri Kaliforniya'ya yelken açar. Bazıları da yedi denizde dolaşır, sonra Şili'nin çölü altında nitrat arar.

Bunlar, büyük serüvenlerdir.

Valparaiso, her şeyin olduğu bir gece gibi parlar. Bütün dünyadan ona gelirler, konacak yer arayan güvercinler gibi gemiler. Güzel kokulu gemiler, büyük sandallar, aç firkateynler Horn Burnu'nu dolaşmak için uzun zaman harcadıktan sonra buraya gelirler... Karaya çıkan gemiciler doğru lokantalara koşarlar. Vahşi ve delicesine geçen günlerde, okyanuslar gezmiş bu insanlar Patagonya Boğazı'ndan söz eder, birbirleriyle anlaşırlar. Valparaiso'nun kendine tüküren ve de seven denizcileri memnun ettiği günler...

Valparaiso, dağın tepeleri üzerlerindeki insanları silkip atmaya, yamaçlarındaki evleri yıkmaya karar verir. Kırmızı toprağın ve yabani bitkilerin soluk yeşilleriyle kapladığı yamaçlar sallanır. Fakat evler ve insanlar, tepelere tutunurlar, oldukları yeri bırakmazlar, dişleri ve tırnaklarını dik yamaçlara geçirirler. Andların doğası ile deniz arasında kalan liman, insanların umut yeridir. Doğa ile insanın mücadelesinde insan kazanır. Her şey yeniden hayat bulur, evler renklenir. İlkbaharda doğayı dolduran renk renk çiçekler gibi. Kırmızı ve sarı, yeşil ve erguvan. Valparaiso gerçek bir liman gibi görevini yerine getirir. Denizlerin rüzgârında bayrağı dalgalanmış... şimdiyse karaya vurmuş, ama hâlâ yaşam dolu bir gemi gibi. Büyük Okyanus'un rüzgârı, bayrağı dalgalanan bir kent kazanmıştır.

Ben bu kokuların dolup taştığı yaralı tepelerde yaşadım; hayatın atardamarlarının uzayıp gittiği, bir trompetin kıvrımları gibi sonsuz

tepelerdir buralar. Yamaçlarında küçük bir atlıkarıncaya rastlarsın, merdivenleri inen bir rahibi, elindeki karpuz dilimini dişleyen bir kız çocuğunu, kadınları ve denizcileri, çadırında sadece aslan terbiyecisinin uzun bıyığına yer olan minyatür bir sirki, bulutlara dayanmış bir merdiveni, yukarı doğru çıkan soğan yüklü bir asansörü, su taşıyan yedi eşeği, yangından dönen bir itfaiye arabasını, rafları yaşam ve ölüm dolu cam dolabı görürsün.

Bütün bu tepelerin derin anlamlı adları vardır. Bu adlar arasında bir yolculuk sonsuzdur. Çünkü Valparaiso'da yapılan yolculuk yeryüzünde sona ermez, sözlerde de. Neşeli tepe, kuş tepe, Palanco Tepe, hastanenin tepesi, masanın, gemi donanmasının, toprak eşyanın, cüce meşenin, Calahuala'nın, küçük değirmenin, badem ağacının, baykuşun, hapishanenin, tilkilerin, Dona Elvira'nın, Aziz Stefan'ın, Astorga'nın, Esmeralda'nın, Rodriguez'in, topçuların, süt veren ineklerin, gebe kadınların, mezarlığın, dikenlerin, İngiliz hastanesinin, Kraliçe Victoria'nın, meşenin, Aziz Johannes'in, Pocuro'nun, barınak limanının, keçi eti kasabının, Don Elias'ın, nöbet kulesinin, asmaların, ayva ağacının, öküzün, Florida'nın.

Bu kadar çok yeri dolaşmam mümkün değildi. Valpariaso'nun her yöresini gezebilmek için sekiz ayaklı deniz ejderhası olmak gerekir. Onun ölçülmezliğiyle yetinmek istiyorum, ama bu da bana yetmiyor. Renklerini, topraktan fışkıran bitkilerini, doruklarını ve derin uçurumlarını anlayamıyorum.

Yalnızca çan seslerinin, titreşimlerinin ve adlarının peşinden gidiyorum.

Adlarını izliyorum özellikle. Çünkü onların güçlü kökleri, havası, yağı, tarihi ve eserleri vardır. Hecelerinde de kan vardır.

Fare Deliğinde Bir Şili Konsolosu

Bir öğrenci edebiyat ödülü, yeni kitaplarımın tutulması ve ünlü paltom, sanatçı çevremin dışında da tanınmamı sağlamış, itibarımı artırmıştı. 1920'lerde ülkemizde kültür hayatı, birkaç örnek dışında Avrupa'nın etkisindeydi ve ona bağlıydı. Cumhuriyetçiler arasında sesi çıkanlar, kozmopolit bir tabakaydı. Önemli yazarlar da Paris'te yaşardı. Ülkenin

büyük şairi Vicente Huidobro, şiirlerini Fransızca yazdığı gibi, bir süre sonra ön adını da Vincent'a çevirmişti.

Genç bir şair olarak ün kazanmaya başlamıştım ki, önüne gelen bana sormaya başladı:

"Ne yapıyorsunuz siz burada? Paris'e gitmelisiniz!"

Dostlarımdan biri, Dışişleri Bakanlığı'nda kısım şeflerinden biriyle görüşmemi öğütledi. Bu kimse beni hemen kabul etti. Şiirlerimi okumuştu.

"Çabalarınızı biliyorum. Oturunuz şu rahat koltuğa. Buradan meydan ve pazar çok iyi görülür. Bakın şu otomobillere. Hepsi bence gösteriş ve lüks. Daha genç bir şair olduğunuz için sevinmelisiniz. Görüyor musunuz şu köşkü? Benim aileme aitti. Şimdi ise ben bürokrasiyle çevrelendiğim bu delikte oturmak zorundayım. Değerli olan tek şey ruhtur. Çaykovski'yi sever misiniz?"

Sanat üzerine bir saate yakın konuştuktan sonra bana elini uzatarak, vedalaşırken: "Hiç merak etmeyin, konsolosluk görevleri kısım şefiyim ben," dedi. "Dış ülkelerde bir göreve atandığınıza şimdiden emin olabilirsiniz." İki yıl süreyle bu dikkatli ve her zaman yakın ilgi gösteren diplomatın karşısına çıktım durdum. Benim odaya girdiğimi görür görmez, sekreterlerinden birine üst perdeden sesleniyordu: "Şimdi kimseyle konuşamam," diyordu. Sonra bana dönerek devam ediyordu. "Günlük işleri biraz unutmak istiyorum. Bu bakanlıkta ruh dolu tek şey, şairin ziyaretidir. İnşallah bizi hiç terk etmezsiniz siz." Adamın doğru konuştuğuna yürekten inanıyorum. Sonra birden cins köpeklerden söz etmeye başlıyordu. "Köpek sevmeyen insan çocukları da sevmez." Arkasından İngiliz romanından konuşuyor, ya da antropoloji, ispritizma konusuna dalıyordu. Vedalaşırken, ikimizin arasındaki büyük bir sır gibi, dış ülkelerdeki görevimin garanti olduğunu tekrarlayıp duruyordu. Bense o akşam, cebimde yemek parası olmamasına rağmen, yürürken hiç olmazsa bir konsolos gibi soluk alıyordum. Dostlarım ne yaptığımı sorduğunda da: "Avrupa yolculuğuna hazırlanıyorum," yanıtını veriyordum. Bütün bunlar dostlarımdan Bianchi'ye rastlayana kadar sürdü. Bianchiler Şili'de soylu bir aileydi. Bu ailede ressamlar, halk müzisyenleri, hukukçular, yazarlar, kaşifler, dağcılar yetişmişti. Bir zamanlar elçilik yapmış olan dostum Bianchi, bakanlıkların girdisini çıktısını biliyordu. Bana sordu: "Atanman daha imzalanmadı mı?"

“Her an çıkmasını bekliyorum. Bakanlıkta görevli sanat aşığı bir şef bana söz verdi.” Gülümsedi. “Gel, seninle bakana bir gidelim,” dedi. Sonra benim koluma girdi ve birlikte bakanlığın mermer merdivenlerini çıktık. Kapıdan içeri girdiğimizde bütün memurlar ve odacılar kenara çekildi. O kadar şaşırmıştım ki, ağzımdan tek söz bile çıkmıyordu. Hayatımda ilk kez bir dışişleri bakanı gördüm. Ufak tefek biriydi. Bunu örtmek için, bir zıplayışta yazı masasının üstüne oturdu. Dostum Bianchi, benim en büyük isteğimin, Şili’den başka ülkelere gitmek olduğunu söyledi. Bunun üzerine bakan, masanın kenarındaki bir sürü düğmeden birine bastı. Biraz sonra içeri giren şahıs, şaşkınlığımın daha da artmasına neden oldu. Benim edebiyatçı dostum, kısım şefi odaya girmişti. Bakan, “Hangi görevler ve hangi kentler boş?” İyi giyimli memur, bu defa benimle Çaykovski’den söz edemeyecekti. Bütün dünyaya yayılmış ve çoğunun adını bile duymadığım bir sürü kenti ezbere sıralayıverdi. Bütün bu kent adları arasında biri aklımda kaldı: Rangoon. Bakan, “Nereye gitmek istiyorsunuz, Pablo?” diye sordu. Hiç düşünmeden: “Rangoon’a,” dedim. “Atayınız oraya,” diye emretti bakan, edebiyatçı kısım şefine. Biraz sonra da atanma yazım elime verildi. Bakanın odasında bir dünya küresi vardı. Bianchi ile ben bu kürede, bilinmeyen kent Rangoon’u aradık. Eski küre Asya kıtasında bir çukuru gösteriyordu. “Rangoon! İşte Rangoon burada.” Birkaç saat sonra şair dostlarımla buluşup da, atanmamı kutlamak istediğimizde, kentin adını filan unutmuştum. Coşkunluk içinde onlara, o efsanevi doğuda konsolosluk görevi yapacağımı anlattım. Gideceğim kentin de yeryüzünde bir çukurda olduğunu söyledim:

Montparnasse

1927 yılının haziranında uzak ülkelere doğru yola koyulduk. Buenos Aires’te benim birinci sınıf biletimi, iki üçüncü sınıf biletiyle değiştirerek, Baden gemisine bindik. Bu Alman gemisinde üçüncü sınıfın beşinci sınıftan farkı yoktu. Yemek iki postada yeniyordu. İlk postada Portekizli ve Galiçyalıların çoğunlukta olduğu yolculara acele acele yemek servisi yapılıyordu. İkinci postada çeşitli ülkelerden yolcular yemek yiyordu. Bunların arasında da Latin Amerika madenlerinden ya da fabrikalarından dönen Almanlar çoğunluktaydı.

Beraber yolculuk yaptığım Alvaro, hemen kadın yolcular arasında bir sınıflama yaptı. Usta bir kadın avcısıydı. Kadınları iki sınıfa ayırıyordu. Birinci sınıfa, mücadele edilmesi gerekenler dahildi. Kırbacın altına yatanlar ise ikinci sınıfa giriyordu. Oysa bu sınıflama her zaman doğru çıkmıyordu. Bir kadının ilgisini ve aşkını kazanmak için bir sürü yol biliyordu.

Güvertede gezerken, ilgisini çeken birkaç kadın gördüğünde, hemen elimi eline alıyor ve fal bakıyormuş gibi bir şeyler söylemeye başlıyordu. Kadınlar ilk önce ilgilenmiyorlardı, ikinci kez yanımızdan geçtiklerinde duruyor ve Alvaro'dan onların da el falına bakması için ricada bulunuyorlardı. Kadının elini eline alan dostum, önce gelecek üzerine bir şeyler anlatıyor, sonra yavaş yavaş tuttuğu eli okşuyor, sonunda bizi kamaramızda ziyaret edecekleri kehanetinde bulunuyordu.

Yolculuk benim için birkaç gün sonra değişmeye başladı. Yemeklerde hemen hemen her gün patates verildiğinden yakınan yolcuları, uçsuz bucaksız Atlantik'i ve mavi gökyüzünü görmüyordum artık. Bütün dikkatimi, Rio de Janeiro'da ebeveynleri ve iki erkek kardeşiyle gemiye binmiş olan, iri siyah gözlü Brezilyalı bir genç kıza vermiştim.

Uzun yolculuğun sonunda vardığımız, o yılların Lizbon'u, sokaklarındaki balıkçıları ve Salazar'sız yönetimiyle benim büyük ilgimi çekmişti. Kaldığımız küçük otelde mükemmel yemek yiyorduk. Büyük tepsilere doldurulmuş meyveler, masamızı süslüyordu. Renk renk boyalı evler, önleri sütunlu saraylar, muazzam kiliseler, eski köşklerin oyun salonları, caddelerdeki bir çocuk kadar meraklı insanlar, aklını yitirmiş Braganza düşesi ve peşinden yürüyen bir sürü sokak çocuğu... İşte benim Avrupa'ya ayak bastığım ilk günlerin anıları.

Sonra Madrid. Dolu kahveleri ve ülkeye despotluğun ilk dersini vermekte olan Primo de Rivera'sıyla. *Yeryüzünde Konaklama* kitabında yayımlanan ve İspanyolların önce anlamadığı şiirler. Benim şiirlerimi, Alberti, Lorca, Aleixandre ve Diego kuşağı geldiğinde anlayacaklardı. İspanya o yıllarda benim için sonsuz bir tren, Paris'e kapağı atmamız için bindiğimiz sıraları sert bir üçüncü sınıf vagonuydu.

Montparnasse'da kaynayan insanlar arasına biz de karıştık. Arjantinliler, Brezilyalılar ve Şilililer. O günlerde Gomez idaresi altında eriyip gitmekte

olan Venezuelalılar ise Paris'i hayal etmekteydiler. Yürürken sağa sola sallanan sarileri içinde, yabancılar arasında tek tük Hintliler de göze çarpıyordu. Ve boynuna sardığı küçük yılanıyla yanımdaki masada oturan ve sütlü kahvesini yudumlayarak hüzünlü hüzünlü çevresine bakınan kadın. Bizim Güney Amerikalılar konyak içiyor, tango yapıyor, kavga çıkarmak için fırsat kolluyor ve yapışacak birini arıyorlardı.

Güney Amerika'nın taşra bohemi bizler için Paris, Fransa ve Avrupa, iki yüz metre ile iki köşebaşıydı.

Montparnasse, La Rotonde, Le Dome, La Coupole ve birkaç kahve. Güney Amerikalılar arasında Arjantinliler çoğunluktaydı. En çok kavga çıkaranlar ve en zengin olanlar da yine onlardı. Bir kahvede kavga çıktı mı, garsonların havaya kaldırarak masaların arasından geçirip, sokağa attıkları arasında muhakkak bir Arjantinli vardı. Pantolonlarının ütüsünün, hele hele özenle taranmış saçlarının bozulması Buenos Airesli dayılarımızın hiç hoşuna gitmiyordu. O yıllarda briyantinli saç, Arjantin kültürünün önemli bir bölümünü oluşturuyordu.

Şunu biliyorum ki, Paris'te geçirdiğim o hızlı günlerde tek bir Fransızla, tek bir Avrupalı, tek bir Asyalı, ya da tek bir Afrikalıyla tanışıp dostluk kuramamıştım. İspanyolca dilini konuşan Meksika'dan Patagonya'ya kadar bütün Amerikalılar gruplar halinde yaşıyor ve birbirlerini kötülemekten kaçınmıyorlardı. Bir Guatemalalı seve seve zamanını Paraguaylı bir serseriyle geçiriyordu. İstese, örneğin bunun yerine kiliseye gidebilirdi.

O günlerde Cesar Vallejo'yu tanıdım. Melez, buruşuk bir şiirin temsilcisi. Yaklaşıldığı zaman balta girmemiş orman gibi zorlayıcı, oysa insanüstü ölçülerde muazzam bir şiir.

Tabii daha tanıştığımız ilk günde aramızda düşünce ayrılığı belirdi.

La Rotonde'daydı. Tanıştırıldığımızda güzel Perulu şivesiyle dedi ki:

"Bizim şairlerimiz içinde siz en büyüğüsünüz. Yalnızca Ruben Dario, sizinle boy ölçüşebilir."

"Vallejo," dedim. "Eğer dost kalmamızı istiyorsanız, rica ederim bir daha böyle bir şey söylemeyin. Birbirimizi büyük edebiyatçılar gibi övmeye başlarsak, acaba sonunda nereye varırız?"

Sanırım, benim bu söylediklerimi yanlış anlamıştı. Benim edebiyatla ilgisi olmayan yetiştirilme tarzım, böyle terbiyesiz konuşmaları olağan kılıyordu. O ise başka kuşaktandı, başka bir toplumdan geliyordu ve nezaket kurallarını daha iyi biliyordu. İncittiğimi fark edince, kendimi kaba bir köylüye benzettim. Fakat bu bir sis bulutu gibi geçip gitti. O andan sonra iki gerçek dost olduk. Yıllar sonra, Paris'te uzun süre kaldığımda, her gün buluşmaya başladık. Böylece Vallejo'yu daha yakından tanıdım.

Benden biraz kısa, zayıf ve kemikliydi. Siyah gözleri ve geniş alnı vardı. Yüzü güzeldi, yüce ve hüzünlü bir İnka'yı andırıyordu. İnkaları anımsatan yüz çizgileri olduğu söylendiğinde, övülen bütün şairler gibi bunun hoşuna gittiğini belli ediyordu. Kendisini övmem için başını hafifçe kaldırıyor ve:

"Bende bir şey var, değil mi?" diyordu. Sonra sessizce kendi kendine gülüyordu.

Şair Vicente Huidobro da böyle şeylerden hoşlanırdı. Saçlarını alnına düşürür, bir elini yeleğinin arasına sokar ve göğsünü kabartarak sorardı: "Benim Napolyon Bonaparte'la olan benzerliğimin farkına vardınız mı?"

Vallejo'nun dış görünüşü, içine kapanık bir kişilik izlenimi uyandırıyordu. Sanki uzun zaman unutulmuş ve yarı karanlıklarda yaşayan biri gibiydi. Gerçekte ise neşeliydi, ancak bir rahibi andıran ciddi yüz ifadesinden bunu anlamak kolay değildi. İç dünyası çok değişik olan bu adamın (kendini beğenmiş, despot ruhlu bir Fransız olan karısının elinden ara sıra kurtarabildiğimizde) bir öğrenci gibi neşeli olduğu anlara rastlamışımdır. Bu anlar sona erince yine o ciddi ve alçakgönüllü dünyasına dönerdi.

Birden Paris'in gölgelerinden, uzun zamandır beklediğimiz ve bir türlü gelmeyen sanatsever bir dost çıkıverdi. Şililiydi, yazardı, Rafael Alberti'nin dostuydu, Fransızların ve dünyadaki bütün insanların yarısının dostuydu. Bütün bunlardan başka, en önemli özelliği Şili'nin en büyük armatörünün oğlu olmasıydı. Paris'te müsrifliğiyle tanınmıştı.

Bize gökten inmiş gibi gelen bu sanatsever dost, benim Paris'te bulunuşumu kutlamak istiyordu. Hep birlikte Beyaz Rusların işlettiği Kafkasya Mahzeni'ne gittik. Mahzenin duvarları Kafkasya işi elbiseler ve resimlerle süslenmişti. Daha yerimize yeni oturmuştuk ki, etrafımızı Rus kadınları –belki de yalancı Ruslar– sarıverdi.

Condon, dostumuzun adı böyleydi, çarların en son temsilcisini andırıyordu, zayıf ve sarışındı. O akşam hiç durmadan şampanya ısmarladı. Mahzenin ortasında daha önce hiç görmediği delice Kafkas danslarını yapmaya çalıştı.

“Şampanya, daha çok şampanya!” Ve sonunda bizim soluk yüzlü milyoner dost, masanın altına kayıverdi. Kemiklerle vurula vurula öldürülmüş bir Kafkasyalının kansız cesedi gibi uykuya daldı.

Hepimizin içini bir korku kapladı. Bu insanı, ne alnına koyduğumuz buzlar, ne de burnuna dayadığımız amonyak şişesi uyandırabiliyordu. Çaresiz halimiz ve korkumuzdan masamızdan bütün kadınlar teker teker uzaklaştı. Sadece biri bizimle beraber kaldı. Bizi davet etmiş olan dostumuzun ceplerini karıştırdık ve kapağı süslü bir çek defteri bulduk. Ancak cesedi andıran haliyle çek filan imzalaması mümkün değildi.

Mahzendeki en yaşlı Kazak, hesabın derhal ödenmesini talep etti. Kaçmamamız için de kapıyı kilitledi. Bu hapisten, benim pırıl pırıl diplomat pasaportumu rehin bırakarak kurtulduk.

Cansız milyonerimizi sırtımıza vurduğumuz gibi mahzenden çıktık. Onu sokağa çıkarıp, taksiye kadar taşımak, içine sokmak ve kalmakta olduğu o saray gibi otelin kapısına gelince yine taksiden çıkarmak bizim için çok zor oldu. Otelin önünde duran kırmızı üniformalı iki otel kapıcısının kollarına teslim ettik. Savaş gemisinin kaptan köprüsünde şehit düşmüş amirali taşır gibi içeri taşıdılar dostumuzu.

Kafkas mahzeninde kötü durumumuza rağmen bizi terk etmemiş olan tek kadın, takside bekliyordu. Alvaro ile ben onu, halin yakınında soğan çorbası yapan lokantalardan birine davet ettik. Sabahın ilk saatleriydi. Pazarda tezgâhını yeni kurmuş birinden ona çiçek aldık, bize karşı davranışından dolayı öptük ve çekici bir kadın olduğunun farkına vardık. Ne çok güzeldi, ne de çok çirkin. Bütün çekiciliğini veren, Parisli kadınlara özgü kalkık burnuydu. Kalmakta olduğumuz acınacak otelimize davet ettik onu. Hiç nazlanmadı.

Kadın Alvaro’nun odasına gitti. Bense yarı ölü kendimi yatağa attım. Ancak biraz sonra birinin beni dürterek uyandırdığını fark ettim, Alvaro’ydu; neşeli bir deliyi andıran yüzü dikkatimi çekti.

“Bir şey var,” dedi. “Bu kadında alışılmamış bir şey var, hiç görmediğim. Sana tanımlayamam bunu, sen de denemelisin.”

Birkaç dakika sonra, tanımadığımız kadın, yarı uykulu ve canayakın yatağıma girdi. Onu sevmeye başladığımda o alışılmamış yeteneğini ben de fark ettim. Gerçekten tanımlanamaz bir şeydi bu. Derinliklerden fışkıran, zevkin kaynağından gelen, bir dalganın doğuşunu andıran, Venüs’ün sırlarının gizli olduğu anlatılmaz bir duygu, Alvaro’nun hakkı vardı.

Ertesi sabah, kahvaltı sırasında Alvaro beni İspanyolca uyardı:

“Eğer bu kadından kurtulmazsak, yolculuğumuz bu kentte sona erer. Denizlerde değil, bu kadının nedensiz eli açıklığından bir kazaya uğrayacağız.”

Ona küçük armağanlar vermeyi kararlaştırdık. Çiçekler, çikolatalar ve cebimizde kalan frankların yarısını sunduk.

Kafkasya Mahzeni’nde çalışmadığını, dün akşam ilk ve son kez orada bulunduğunu bize anlattı. Hep birlikte bir taksiye bindik. Şoför tanımadığımız birçok sokaktan geçtikten sonra, kadın ona durmasını söyledi. Uzun öpücüklerle kendisine veda ettik. Gülümsemeye çalışarak arkamızdan hüzünlü baktı.

Bu kadını bir daha görmedik.

Doğuya Yolculuk

Bizi Marsilya’ya götüren treni de kolay kolay unutamayacağım. Egzotik yemişlerle doldurulmuş bir sepet gibi çeşitli renklerde giysili insanlarını, köylü kadınlarını ve tayfalarını, akordeonlarını ve bütün yolcuların birlikte söylediği şarkılarını belleğimde taşıyorum. Akdeniz’e, ışığın limanlarına doğru yol alıyorduk... 1927 yılını yaşıyorduk. İşbilir insanların ve direklerinde renkli bayrakların pırpır ettiği gemilerin durduğu Vieux Port ile Marsilya beni karşıladı. Singapur’a gitmek için yer ayırttığımız Messagiers Maritimes şirketinin gemisi, uzak sömürgelerdeki görevlerine gitmekte olan küçük burjuvaziyle denizde Fransa’dan bir parçaydı. Yolculuk sırasında bizim yazı makinelerimizi gören gemi tayfalarından bazıları, mektuplarını

daktilo etmemiz için ricada bulundu. Bu kimselerin Marsilya'da, Bordeaux'da veya bir taşra şehrinde geride bırakmış olduğu sevgili ve nişanlılarına yazdığı sayısız aşk mektubunu daktiloya çektik. Sanırım onları, mektuptaki konulardan çok, bu mektupların daktiloyla yazılmış olması ilgilendiriyordu. Satırların arasında Tristan Corbiere'in mısralarına, kaba ve zarif kelimelere rastlanıyordu.

Limanları, halıları, tacirleri ve pazarlarıyla Akdeniz, gemimize kollarını açtı, Kızıldeniz'de Cibuti Limanı beni çok etkiledi. Issız çöllerde Arthur Rimbaud'nun ayak izleri vardı. Meyve sepeti taşıyan resim kadar güzel zenci kadınları, alt tabakanın yaşadığı zavallı kulübeler ve kötü aydınlatılmış bakımsız kahveler... Burada buzlu limonlu çay içiyorlardı.

Önemli olan, Şanghay'ın gece hayatını tanımaktı. Böyle kentler insanı zehirleyen kadınlar gibi çeker. Şanghay, cebinde az parası ve hüzünlü bir merakı olan bizim gibi üçüncü sınıf iki taşralı yolcuya gecenin karanlık ağzını açtı.

Birbiri arkasından bu kentteki bütün büyük pavyonlara girdik çıktık. Hafta ortası olduğundan, hemen hemen hepsi boştu. Sanki yüzlerce filin eğlenmesi için yapılmış o koskoca dans pistleri, acınacak bir görünüşteydi. Tek kimse dans etmiyordu. Yarı karanlık köşelerde oturan çarlık Rusyası'nın sıska kadınları; esneyerek, şampanya ikram etmemizi bekliyordu. Zamandan başka bir şeyin, kaybolmuşluğun mekânlarına girip çıktık.

Girintili çıkıntılı sokakların gerisinde bir yerde duran gemiye yürüyerek dönmek için saat geç, yol uzaktı. İki çekçek arabası durdurarak bindik. İnsan at tarafından çekilen bu taşıt aracına alışık değildik. 1927 yılının Çinlileri bu küçük arabaları kilometrelerce hiç yorulmadan hızlı hızlı çekiyorlardı.

Biraz sonra başlayan yağmur sağanağa dönüşünce, çekçekler durdu. Yabancıların burunlarının ucu ıslanmasın diye Çinliler arabanın ön kısmındaki su geçirmez perdeyi indirdiler. Ne kadar ince ve düşünceli bir ırk. Alvaro ile tekerlekli koltuklarımıza kurulurken, "iki bin yıllık bir kültüre sahip insanların inceliği," diye düşündük.

Buna rağmen biraz sonra tedirginleşmeye başladım. Islanmamam için indirilmiş olan perdenin arkasında hiçbir şey görmüyordum. Su geçirmez perdeden yalnızca arabacının kendi kendine mırıldanmasını duyuyordum. Çıplak ayaklarının sesine, ıslak asfaltta koşuşan başka yalınayakların sesi karışıyordu. Biraz sonra onları duymaz oldum. Asfalt sona ermiş olmalıydı; yanılmadığıma emindim. Kentin dışındaki toprak bir yolda ilerliyorduk.

Birden benim çekçekim durdu. Yağmurdan beni koruyan perde açıldı. Arabacı karşımda duruyordu. Kentin bu kenar mahallesinde bir geminin gölgesi bile görünmüyordu. Yanıbaşımızda öteki çekçek de durdu ve Alvaro şaşkın şaşkın aşağı indi.

“Money! Money!” diye yedi Çinli çevremizi sardı. Dostum, sanki cebinden tabanca çıkarırmış gibi bir hareket yaptı. Bu hareket ikimizin de ensesine sert bir şeyle vurulmasına yetti. Arkaya doğru yuvarlandım, fakat Çinliler başımı bir yere vurmamam için daha havada tuttular ve beni hafifçe ıslak toprağa yatırdılar. Bir sihirbazı andıran çabuklukla ceplerimi, gömleğimi, şapkamı, ayakkabılarımı, kravatımı, hatta çoraplarımın içini aradılar. Elbiselerimin aranmadık yerini bırakmadılar. Zaten az olan paramızın hepsini almaktan çekinmediler. Fakat Şanghay hırsızlarının geleneksel lütufkârlığıyla evrakımızı ve pasaportlarımızı bize bıraktılar.

Çekip gittiklerinde yavaş yavaş ayağa kalktık ve uzakta görünen ışıklara doğru yürüdük. Biraz sonra o eğlence selinde daha namuslu Çinlilere rastladık. Hiçbiri Fransızca, İngilizce ya da İspanyolca bilmiyordu, fakat çaresizliğimizi fark ederek, bize yardımcı oldular. Özlemini çektiğimiz, bize şimdi cennet gibi yakın üçüncü mevki kamaramıza dönmemizi sağladılar.

Japonya’ya vardık. Şili’den beklediğimiz para çoktan konsoloslukta olmalıydı. Yokohama’da bir tayfa hanında kendimize iki yatak tuttuk. Kötü ot yataklarda uyumak zorundaydık. Odanın camlarından biri kırıktı, dışarıda kar yağıyordu ve soğuk ciğerlerimize işliyordu. Kimsenin bizimle ilgilendiği yoktu. Bir gün sabah şafağında Japonya sahillerinde bir gemi karaya oturarak, parçalandı. Gemiden kurtulanlar, bizim hanı doldurdular. Aralarında bir Bask denizci de vardı. Kendi dilinden ve İspanyolcadan başka bir dil bilmiyordu. Bize başından geçenleri anlattı. Tam dört gün, dört gece bir tahta parçasına tutunarak, etrafında cayır cayır deniz yanarken, hayatta kalmayı başarmıştı. Deniz kazazedelerine battaniye ve yiyecek dağıtıldı. Ve bu Bask, iyi yürekli genç adam, bizim kurtarıcımız oldu!

Buna karşılık Şili başkonsolosu sanırım adı De la Marina ya da De la Rivera’ydı, bizi üstperdeden bir tavırla karşıladı. İki kazazededen farkımız olmadığını o anda hissettik. Bize ayıracak zamanı yoktu bu adamın. Kontes Yufu San’ın evindeki yemeğe davetliydi. Saraya çaya da davet edilmişti. Ülkeye hükmeden sülale, onu çok ilgilendiriyor olmalıydı.

“Ne kadar soylu bir insan, kayser...”

Hayır, telefonu yoktu. Yokohama’da telefona ne gerek vardı? Nasıl olsa ona yalnız Japonca telefon edeceklerdi. Bizim para havalesine gelince... çok sıkı fıkı olduğu banker dostundan daha bir haber çıkmamıştı. Şimdi bize veda etmesi gerekiyordu ve buna çok üzgündü. Onu bir kabul törenine bekliyorlardı. Yarına kadar allahaısmarladık.

Ve her gün aynı sahneler tekrarlandı. Konsolosluktan çıktığımızda soğuktan tir tir titriyorduk. Şanghay’daki olayda elbiselerimiz parçalanmıştı. Sırtımızda birer ince gemi kazazedesi hırkası vardı. Nihayet günler sonra öğrendik ki, para Yokohoma’ya gelmiş, hem de bizden daha önce. Banka sayın başkonsolosa üç defa haber göndermiş ve şişirilmiş bu maymun, böyle ufak tefek şeylerle ilgilenmediği için gelen yazılara dikkat etmemişti. (Eğer günün birinde gazetelerde aklını kaçırmış bir vatandaşı tarafından öldürülen bir konsolosu okursam, mutlaka özlemle o soylu kişiyi anacağım!)

O akşam Tokyo’nun en iyi lokantasına gittik. Ginza’da Kuroncko adında bir yerdi. O yıllarda Tokyo’da iyi yemekler yeniyordu. Bir hafta açlıktan sonra yemekler bir ziyafet gibi geldi bize. Çekici genç Japon kadınlarıyla bütün dünyaya yayılmış o bozulmuş konsoloslukların hiç ilgilenmediği zavallı gezginlerin şerefine defalarca kadeh kaldırdık.

Singapur. Artık Rangoon’a yaklaştığımızı sanıyorduk. Oysa kötü bir yanılmaydı bu! Haritada birkaç milimetre olan uzaklık, gerçekte yüzlerce mildi. Günlerce gemi yolculuğu yapmak zorunda oluşumuz yetmiyormuş gibi, bu hatta çalışan tek gemi de bir gün önce hareket etmişti. Otele verecek paramız olmadığı gibi, bilet için de cebimizde pek bir şey kalmamıştı. Bundan sonraki para havalesi bizi Rangoon’da bekliyordu.

Ah, fakat Singapur’daki meslektaşım Şili konsolosu... Senyor Mansilla bizi bekletmeden yanına kabul etti. Ancak dudaklarında gülümsemesi yavaş

yavaş silindi ve sonunda tamamen kayboldu.

“Ben size hiç yardım edemem. Bakanlığa başvurun!”

Konsolosların olanaklarından söz ettim. Fakat ne söylesem boşunaydı.

Adamın yüzü acımasız bir hapishane gardiyanını andırıyordu. Tam bana kurtarıcı bir düşünce geldiğinde, konsolosumuz şapkasını almış kapıdan çıkmaya hazırlanıyordu.

“Senyor Mansilla, gemi yolculuğumuzu karşılayabilmek için vatanımız üzerine bu kentte birkaç konferans vermek istiyorum. Bunun için sizden ricam, bana uygun bir salon, bir çevirmen ve gerekli izni sağlamanızdır.”

Adamın rengi soldu.

“Singapur’da Şili üzerine konferanslar mı? Ben buna izin vermiyorum. Bu kentte benim söylediğim geçer ve burada benden başkası Şili’den söz edemez.”

“Sinirlenmeyiniz, Senyor Mansilla,” diye konuştum. “Bizim uzak ülkemizden ne kadar insan konuşursa, o kadar iyi, niçin böyle öfkelendiğinizi anlamıyorum.” Yurtsever bir baskı sonunda, konsolosla bir anlaşmaya varabildik. Öfkeden titreyerek, bize on fatura imzalattı ve parayı uzattı. Parayı saydığımda, faturadaki tutarın daha yüksek olduğunu fark ettim.

“Aradaki fark faizdir,” dedi.

On gün sonra Rangoon’dan bize verdiği parayı ona geri yolladım. Tabii faizsiz.

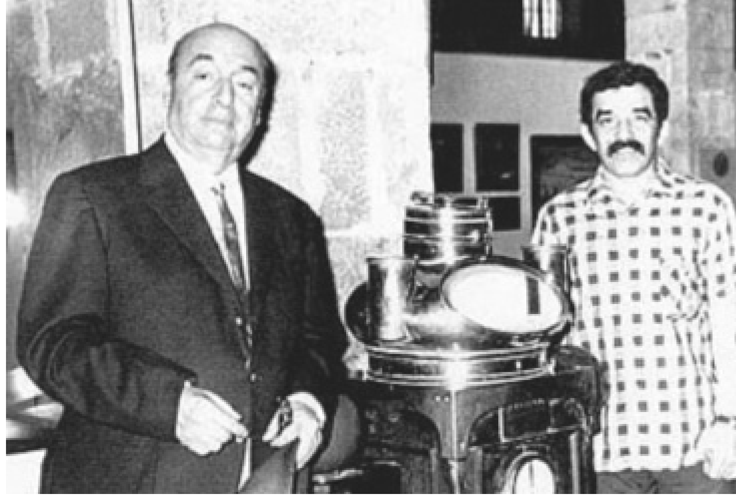
Rangoon Limanı’na giren geminin güvertesinden büyük Şve Dagon Pagodası hemen gözüme çarptı. Renk renk, ilginç giyimli bir sürü insan iskeleyi doldurmuştu. Mataban Körfezi’ne suyunu boşaltıyordu. Bu nehir, bütün dünyadaki nehirler arasında en güzel ada sahipti: İravadi. Sularında, benim yeni yaşamım başlıyordu.

Alvaro

... Anasının gözü şu Alvaro... Şimdi Alvaro de Silva diyor kendine... New York'ta yaşamakta... Hemen hemen bütün hayatını balta girmemiş New York ormanında geçirdi... En ilgisiz zamanlarda portakal yiyişini, kibritle sigara kâğıdı yakışını, yarı dünyaya sıkıntı verici sorular soruşunu görüyorum... O her zaman şapşal bir usta, pırıl pırıl parlayan bir zekâ sahibi... Öyle bir zekâ ki, onu New York'tan başka yere götürmedi. Yıllardan 1925'ti... Elindeki menekşeleri sokakta rastladığı bir kadına vermek için peşinden gidişi, adını ve kim olduğunu bilmediği bu kadınla hemen yatağa girmek isteyişi... Joyce'tan ezbere bildiği bölümlerle bana ve başkalarına akla hayale gelmeyen düşüncelerinden söz ederdi. Büyük şehrin ortasındaki mağarasında yaşayan ve arada sırada dışarı çıkarak, müzik dinleyen, tablo seyreden, kitap okuyan, dans eden bir büyük şehir insanının düşüncelerinden... Daima portakal yiyen ve her şeye burnunu sokmaya çalışan taşradan gelmeyen bu hayalci insana, biz taşralıların, bavuluna etiketini takmamış insanlar olmak istediğimizi, kendi benliğimizi korumaya niyetli olduğumuzu anlattık, ülkeler ve konserler, şafak vakti sokak kahveleri ve damları kar kaplı üniversitelerle karışık bir yaşamda... Nereye gelirsem geleyim, kendimi orada bir bitki gibi görüyor, kalıyor ve kök salmaya çalışıyorum, düşünmek ve orada olmak için... Alvaro ise bir serüvenden ötekine atlıyordu. O ülkenin Müslümanları gibi giyinerek, filmlerde rol almak düşüncesiyle bir stüdyodan ötekine koşuyorduk... Bir yerde beni Bengalli kıyafetinde gösteren fotoğraflar olacaktır. (Kalküta'da sigara satan bir dükkânda ağzımı açmadığım sürece beni Tagores ailesinin bir mensubu sanmışlardı)... Dum-Dum Stüdyoları'nda rol almak için bu kıyafeti giymiştim... Sonra oda ücretini vermediğimiz için, Hıristiyan Genç Erkekler Kulübü'nü çabucak terk etmek zorunda kalışımız... Ve bize âşık olan hastabakıcılar... Alvaro'yla en akla hayale gelmeyen işlere girişimiz... Assam çayı, Kaşmir kumaşı, saatler ve eski sanat eserleri alıp satmak istiyordu... Fakat her şeyin suya düşüşü... Kaşmir kumaşlarını, çay torbalarını masanın üstünde, yatakta bıraktığı gibi başka yerlere gitmişti bile... Bavulu elinde bir başka ülkeye... Münih'e... New York'a...

Tanıdığım yazarlar arasında belki en verimlisi, en kalıcısı o idi... Ancak hemen hemen hiçbir eserini yayımlamamıştır... Anlayamıyorum onu... Daha sabahın karanlığında, yataktan çıkmaya gerek bile duymadan, gözlüğünü burnundaki yumruğa iliştirerek, yazı makinesine eğilir ve bir sürü kağıdı doldururdu... Bütün bu verimine, eleştiri gücüne, portakallarına, bir sürü

çevirisine, New York’taki mağarasına, menekşelerine, o berrak karışıklığına ve karışık berraklığına rağmen, uzun yıllardır kendisinden beklenen eseri bir türlü yayımlamadı... Acaba keyfi mi yerinde değil? Yoksa başaramıyor mu? Hep bir şeyle uğraştığı için... Bir uğraşısı olmadığı için... Ve buna rağmen o her şeyi biliyor, korkusuz mavi gözleriyle kıtaları aşarak her şeyi görüyor, parmakları arasından kayıp giden zamanın kumunu hissediyordu...

IŞIK SAÇAN YALNIZLIK

Balta Girmemiş Ormandan Resimler

Daldığım anılardan birden uyanıyorum. Beni uyandıran denizin sesi. İsla Negra'da yazıyorum. Valparaiso yakınlarında bir ada; kara ada. Kıyı şeridini kamçılayan sert güneybatı rüzgârları kısa süre önce sona ermişti. Pencereden her bakışımda, köpükten binlerce gözünü üstüme diken okyanusta direnen fırtınanın oluşturduğu dalgaları görüyordum.

Ne kadar geride kalmış yıllar! Şimdi duymakta olduğum bazen bana uyku veren, bazen de bir kılıcın parlayan ucu gibi gözlerimi kamaştıran bu ses; hiç durmadan birbiri arkasına ruhuma nasıl doluyorsa, anılarımı da öyle biçimlendirmeliyim. Sırasız gelip giden o dalgalar gibi anılarımdaki resimleri de bir araya getirmeliyim. Belki çok defa sırasız, karmakarışık.

1929. Akşam. Caddede toplanmış insanlar görüyorum. Bir kenarda toprağa kazılmış bir çukur ve içinde ateş. İnsanlara yaklaşıyorum. Ateşin üzerini ince bir kül tabakası kaplamış. Sıcaklığı yüzüme vuruyor. Birden ilginç kişiler ortaya fırlıyor. Kırmızılar giymiş dört erkek, yüzünü beyaz ve kırmızıya boyamış birini taşıyor. Ateşin yanında omuzlarından indiriyorlar onu. Adam korların üzerinde koşuyor:

"Allah! Allah!" diye bağırıyor.

Toplanmış olan yüzlerce insan, ses çıkarmadan seyrediyor. Yüzü kırmızı ve beyaz boyalı adam yalınayak ateşin üzerinde koşuyor. Birden topluluktan biri daha fırlıyor. Ayağından sandaletlerini çıkardığı gibi ateşin üzerinde koşmaya başlıyor. Onu başkaları izliyor. "Allah, Allah" sesleri ortalığı kaplıyor. Bazıları kucaklarında çocuklarıyla ateşte yürüyor. Hiç kimsenin ayağı yanmıyor. Belki de yanıyordur, bunu bilmiyorum.

Kutsal nehrin kıyısında tapınak var. Ölüm Tanrıçası'nın tapınağı. Taşranın en uzak köşelerinden gelmiş olan ve inayet bekleyen binlerce hacının arasına biz de karışıyoruz. Her adım başı bir şey için paralarını alan Brahmanlar onları korkutuyor. Brahmanlar, Tanrıça'nın yedi peçesini sırayla açıyor. Her defasında korkunç bir gonk sesi duyuluyor, dünyanın sonu gelmiş gibi! Hacı adayları hemen diz çöküyor, el ele tutuşup alınlarını toprağa değdiriyor ve sonra kalkıp öteki peçeye yürüyorlar. Rahipler onları iç avluda bir araya getiriyor. Burada bir balta vuruşuyla keçiler kurban ediliyor. Kireç badanalı duvarlara kan sıçrıyor. Tanrıça, kara yüzlü ve beyaz

gözlü. Ağzından çıkan iki metre uzunluğunda kıpkırmızı bir dil yere sarkıyor. Kulaklarında ve boynunda, kafataslarından ve ölüm sembollerinden yapılmış zincirler takılı. Hacı adayları dışarı çıkmadan önce ceplerindeki son kuruşu da veriyorlar.

Çevremi saran ve bana şarkılarını, şiirlerini okumak isteyenler, bu alçakgönüllü hacılardan çok daha başkaydı. Tamburlarına eşlik ederek, dalgalanan beyaz elbiseleriyle, tabanları üzerine çimene çömelerek, içlerinden birinin boğuk bir sesle haykırışını duyuyoruz. Sonra dudakları arasından yükselen şarkı, biçim ve mısra ölçüsü bakımından binlerce yıl önceki şarkılardan etkilenmişti. Yalnızca şarkıların anlamı değişmişti. Şehvetin ya da aşkın şarkıları değildi artık. Protestoyu simgeleyen şarkılar, açlığa karşı şarkılar, hapishane köşelerinde yazılmış şarkılar... Hindistan'ın birçok şehrinde rastladığım genç ve hüzünlü bakışlarını unutamayacağım bu şairlerin çoğu hapisten yeni çıkmıştı ve belki yarın yine o duvarların arasına girecekti. Çünkü yoksulluğa karşı savaşmaya kararlıydılar. Bizim yaşamamız gereken zamandı bu. Dünya edebiyatının altın zamanı. Ortaya çıkan yeni şairler izlenirken, Bombay'da ve başka kentlerde her gece bir milyon insan sokaklarda uyuyordu.

Orada uyumak, orada doğmak ve orada ölmek zorundaydı bu insanlar. Evleri yoktu, ekmek yoktu, ilaç yoktu. İşte medeni ve gururlu İngiltere, sömürgesini bu durumda bıraktı. Bir zamanlar hükmettiği o insanları, okulsuz, endüstrisiz, evsiz, hastanesiz bıraktı; hapishaneler ve boş viski şişelerinden oluşmuş tepelerle.

Dalgaların arasından çıkan bir başka anı, Rango adlı orangutanla olan dostluğumdur. Sumatra'nın Medan kentinde yıkık durumda botanik bahçesinin kapısını ne zaman çalsam, karşımda onu buluyordum. Sonra bana elini uzatıyor ve birlikte yürüyerek, bir masaya gidiyorduk. Masaya elleriyle ve ayaklarıyla vuruyordu. Biraz sonra bir garson gelerek, büyük bir bardak bira getiriyordu. Bu bardakta orangutanla şaire yetecek kadar bira vardı.

Singapur hayvanat bahçesinde gördüğümüz o muhteşem görünüşlü renk renk kuş sanki biraz önce cennetten kaçmıştı. Az ilerde kafesinde bir aşağı, bir yukarı yürüyen kara panter, gelmiş olduğu ormanlar gibi kokuyordu. Yıldızlı bir gecenin ilginç bir bölümüydü, çekici ve hiç durmadan hareket eden bir bant, ateş kaynayan ve yeryüzünü toprakla bir etmek isteyen kara

bir volkan. Ve hançer gibi saplanan sarı iki gözden fışkıran ateş, soru doluydu; ne bu hapsi, ne de insanları anlıyordu.

Penang şehri yakınlarındaki o ilginç yılanlı tapınağa geldik.

Bu tapınaktan birçok gezginin ve gazetecinin söz ettiğini duymuştum. Bütün savaşlardan, zamanın ve yağmurların verdiği zararlardan sonra hâlâ ayakta mıdır bilmiyorum. Kiremit bir damın altında alçak, siyah ve tropik yağmurların kurtlar gibi duvarlarını yediği bir bina. İri yapraklı çınar ağaçları arasında. Nemli bir koku. Yasemin kokusu. Tapınağa girerken, yarı karanlıkta hiçbir şey görmedik. Her tarafta günlük kokuları. Hareket eden bir şey. Kıvrılan bir yılan bu. Yavaş yavaş burada daha bir sürü yılan olduğunu görüyoruz. Düzinelerce yılan var burada. Gözlerimiz tapınağın içindeki ışığa alışınca, her tarafta yılanlar seçiyoruz; belki yüzlerce yılan. Küçük yılanlar; şamdanlara, sütunlara sarılmış koyu renk yılanlar; yorgun, karnı tok, metal rengi yılanlar. Hepsi uyuyor sanki. Yerlerde bir sürü ince, porselen kap. İçlerinde süt ve yumurta var. Yılanlar bizimle ilgilenmiyor. Tapınağın karmakarışık, dar koridorlarından süzülerek geçiyoruz. Altın kaplı duvarlardan, tavandan aşağı sarkıyorlar. Oyuklarda, duvar üstlerinde uyukluyorlar. Şurada korkunç bir yılan yumurta yiyor. Yanı başında bir sürü zehirli yılan, sırtındaki kıpkırmızı halkalar, öldürücü zehrinin habercisi. Bazı yılanları tanıyorum: Mızrak yılanı, boyunduruklu yılan, kızıl yılan. Yeşil yılanlar, gri, mavi, siyah yılanlar doldurmuş her yanı. Ve büyük bir sessizlik. Arada sırada sapsarı cüppesiyle bir Budist rahip görünüp kayboluyor. Cüppesinin parlak sarısı yumurta ya da süt kabına doğru sürünen bir yılana benzetiyor onu.

Bu hayvanları kim getirmiş buraya? Nasıl alışmışlar burada yaşamaya? Sorularımıza gülümseyerek cevap veriliyor. Yılanlar kendiliklerinden gelmişler, yine kendiliklerinden gideceklerdir, eğer canları isterse. Bütün kapılar açıktır, onları tapınağın içinde kalmaya zorlayan kafes ve camlar yoktur.

Otobüs Penang’ı terk etti. Saygon’a varmak için balta girmemiş ormanın içinden ve Çinhindi’nin köylerinden geçecektik. Kimse benim dilimi anlamıyordu, tabii ben de kimsenin dilini. Bu sonsuz yolculukta sık sık orman kenarında, yolun bir başka yolla kesiştiği kavşak noktalarında duruyor, yolcular indiriyor, yeni yolcular alıyorduk. Benimle birlikte bu otobüste yolculuk edenler, ilginç giysileri, suskun soylulukları ve çekik

gözleriyle köylülerdi. Bir süre sonra eski otobüste üç ya da dört kişi kaldı. Tuhaf sesler çıkararak ilerliyorduk. Bu sıcak gecede otobüsün her an sağı solu dökülecekmiş gibi geliyordu.

Birden içimi büyük bir korku kapladı. Paniğe kapıldım. Neredeydim ben? Nereye gidiyorduk? Bu sonsuz geceyi niçin hiç tanımadığım insanlarla geçiriyordum? Laos ve Kamboçya'dan geçtik. Otobüste son kalan yolcuların anlaşılmaz suratlarına baktım. Hareketsiz oturuyorlardı. Cellattan farkı yoktu benim için bu adamların. Bir doğu hikâyesinin tipik haydutları arasında kalmıştım, ne yapacağımı bilmez bir haldeydim.

Arada sırada birbirlerine bakıyorlar, sonra bana dönüyorlardı. Ve birden otobüs balta girmemiş ormanın en sık yerinde duruverdi. Kendime ölecek bir yer seçmeliydim. Sık dallarından gökyüzünün görünmediği o esrarengiz ağaçların altında beni öldürmelerine izin veremezdim. Müzelik şu otobüste oturmakta olduğum sırada, şu dehşetli anda, sebze sepetleri ve tavuk kafesleri arasında öleceksem burada ölecektim. Kararlı ve cesur, çevreme bakındım, celladımı aradım. Fakat otobüsün içinde hiç kimse kalmamıştı.

Uzun süre, tek başıma, yabancı gecenin karanlığında yüreğim atarak bekledim. Ölecektim ve bundan hiç kimsenin haberi olmayacaktı. Benim sevgili küçük anavatanımdan bu kadar uzakta! Bütün sevdiklerimden ve kitaplarımdan ayrı.

Birden ışıklar gördüm. Bütün yolu ışıklar doldurdu. Davul sesleri ve haykırışlar arasından Kamboçya şarkıları duydum. Flütler, tefler ve meşalelerle her yan gürültü ve ışıkla doldu. Otobüse giren bir adam bana İngilizce hitap etti:

"Otobüs bozuldu. Tamiri uzun sürer, belki de sabaha kadar, yolcular vakit geçirmek amacıyla gidip bir dans ve müzik topluluğu getirdiler."

Artık beni korkutmayan yüksek ağaçların altında saatlerce oturdum ve çok ilginç geleneksel danslar seyrettim, bütün ormanı dolduran o güzel müziği dinledim. Güneş doğana kadar.

Şair, halktan korkmamalıdır. Sanırım o gece bana bir ihtar verilmişti, hayat yolumda bir öğreti. Saklı namusun, kardeşliğin, güzelliğin öğretisi. Biz bunları tanımıyorduk.

Hindistan'da Bir Kongre

Pırıl pırıl bir gün. Hindistan'da bir kongredeyiz. Özgürlük için savaşan bir ulus. Binlerce üye salonu dolduruyor. Gandhi'yi şahsen tanıyorum. Öteki vatansever Pandit Nehru'yu da. İngiltere'den yeni dönmüş genç ve yakışıklı oğlunu da. Bağımsızlık için partisiyle savaşan Nehru. Gandhi ise basit bir otonom idareyi başlangıçta başarı sayıyor. Gandhi, ince ve zeki bir tilki surat, bizim eski politikacılara benzeyen bir pratikçi, komisyonların usta yöneticisi, bilgili ve yorulmaz taktikçi. Halk onun beyaz giysisine saygıyla dokunup, "Gandhi, Gandhi" diye haykırırken o, başıyla selam veriyor ve hafifçe gülümsüyor. Gelen bütün mektupları okuyup cevaplandırıyor, hiç yorulmadan, hiç sıkılmadan. O, kendini harcamayan kutsal bir insan. Nehru: İhtilalinin zeki bir kuramcısı.

Bu kongredeki büyük adamlardan biri de Subhas Çandra Bose'du. Öfkeli demagog, ateşli antiemperyalist ve ülkesinin ilgi çekici bir politikacısı. 1914 savaşında İngilizlere karşı Japonlarla birleşmişti. Aradan yıllar geçtikten sonra o günlerde Bose ile birlikte savaşmış biri. Hindistan'daki günlerimde Singapur kalesinin nasıl düştüğünü bana anlattı:

"Silahlarımızı önce kaleyi sarmış olan Japonlara çevirmiştik. Fakat sonra birden şöyle düşündük: Niçin? Askerlerimizi çevirdik ve İngilizlere ateş etmeye başladık. Gayet basit. Japonlar geçici olarak bu kaleyi sarmıştı. İngilizler ise sanki sonsuza kadar burada kalacaktı!"

Subhas Çandra Bose tutuklanıp, Hindistan'daki İngiliz askeri mahkemesinin karşısına çıkarıldı ve ihanet suçuyla ölüme mahkûm edildi. Binlerce protesto mektubu yağdı, bağımsızlık hareketi güçlendi. Sonunda avukatı büyük mücadelelerle, serbest bırakılmasını sağladı. Avukatı Nehru'ydu. O günden sonra Bose bir halk kahramanı oldu.

Dinlenen Tanrılar

... Her tarafta Buda heykelleri, Lord Budalar... dimdik heykeller parlayan hayvanlar gibi altın renginde, döküleceklermiş gibi, sanki hava onları parçalara ayırmış... Yanaklarında, giysilerinin kıvrımlarında, dirseklerinde

ve karınlarında, ağız ve dudaklarındaki gülümsemede küçük hatalar var, bozulmuş yerler, ormanın bıraktığı izler... Dinlenen o koskoca Budalar, kırk metre yüksekliğindeki bu kumlu granitten yüce heykeller, fısıldayan ağaçlar arasından balta girmemiş ormanda bir aydınlıkta aniden karşınıza çıkıyor... Uyuklayarak ya da uyuklamayarak; yüz yaşındalar, bin yaşında, bin defa bin yaşında... Dudaklarındaki gülümseme yumuşak, o sert ve dayanıklı taştan yapılmalarına karşın soyluluklları ölçülmez. Kime gülüyorlar, kime, bu kanlı yeryüzünde?.. Gelip geçmiş bu topraklardan kaçan köylü kadınlar, her yanı ateşe veren adamlar, maskeli savaşçılar, sahte papazlar ve meraklı turistler... Heykel ise oturduğu yerden kıpırdamamış... Diz çökmüş o dev taş –giysisinde kırımlar, kaybolmuş bakışlar, biraz insancıl, biraz insancıl olmayan, taş ve aynı zamanda taş değil, tanrı ve tanrı değil– kalmış burada... Üstüne kara kuşlar konmuş, bu balta girmemiş ormanın kırmızı kuşları etrafında kanat çırpmış... Nedense yaraları ve çıbanlarıyla bize bırakılmış o Hıristiyan heykelcikleri aklıma geliyor... Yanmış mum ve küf kokan, kapıları kapalı kiliseler... O Hıristiyan heykelcikleri de bilmiyordu, insan mı tanrı mı olduklarını... Onları insan yapmak, ıstırap çekenlere, başı koparılmışlara, kötürümlere, kilisedeki insanlara ve kilisenin dışındaki insanlara benzetmek için heykeltıraşlar şekillere izler ve yaralar yaptı. Azap çekenlerin dini oldu... Günah işle ve ıstırap çek, yaşa ve ıstırap çek, kendini kurtaracak bir yol bulamadan... Burada böyle değil, burada huzur var, taşta... Bu dev tanrı ayaklı Budalar gülümsüyor, rahat ve insancıllar, ıstırap yok yüzlerinde... Onlardan yükselen koku, ölü evini hatırlatmıyor, kiliseleri de... Bitki kokuyor, fırtınadan sonra dallar, yapraklar ve sonsuz ormanın çiçek tozlarıyla dolmuş bu koskocaman oda...

İnsancıl, Fakat Şanssız Bir Aile

Şiirlerim üzerine yazılan denemelerde, Uzakdoğu'da geçirdiğim yılların, ürünlerimi, özellikle de *Yeryüzünde Konaklama* kitabımı etkilediği iddia edilir. O günlere ait tek şiir kitabım gerçekten *Yeryüzünde Konaklama*'dır, ancak böyle bir etki altında kaldığım tezi yanıltıcıdır.

Doğu ülkelerinin bütün felsefi öğretileri, gerçek hayatla karşılaştırıldığında, bunların tedirginliğin, öfkenin, kararsızlığın ve Batı'nın oportünizminin bir yan ürünü olduğu görülür. Kısacası, kapitalizmin

ilkelerinin geçirdiği bir bunalım. O yılların Hindistan'ında doğru dürüst ev yoktu. Kişiden, barbarca diyebileceğimiz maddecilik talep eden bir hayat, en son kötülükler üzerine kurulmuş bir sömürgecilik sistemi, her gün kolera, çiçek hastalığı ve açlıktan ölen binlerce insan, koskoca bir halk topluluğu ve yoksul endüstrinin dengesini kaybettirdiği dev kuruluşlar. Bütün bunlar kişinin yaşamını öylesine kötü etkiliyordu ki, herhangi bir mistik duygunun uyanması imkânsızdı.

Hemen hemen bütün dinsel hücreleri Batılı serüvenciler tarafından yönetiliyordu; Kuzey ve Güney Amerikalılar da eksik değildi. Tabii bunların arasında iyi niyetli kişiler de vardı, ancak birçoğu ucuz bir pazarı istismar ediyordu. Kendilerine inananları Yoga ve saçma sapan laflarla besliyorlardı.

İşte bu nedenlerle Doğu beni insancıl ama şanssız büyük bir aile olarak etkilemiştir. Gelenekleri ve tanrıları benim ruhuma girememiştir. Bunun için de o günlere ait şiirlerim, yabancı bir dünyaya ekilmiş bir yabancının yalnızlığından başka şeyi anlatmaz.

Köyden köye giden ve din üzerine konferanslar veren o Batılılardan birini iyi hatırlıyorum. Ufak tefek, orta yaşlı, dazlak kafası parlayan, deniz mavisi gözleri ve zeki bakışlarıyla bu anasının gözü adamın ismi Powers'dı. Kuzey Amerika'dan, Kaliforniya'dan geliyordu ve Buda dinini kabul etmişti. Bütün konferanslarının sonunda şu diyet reçetesini söylüyordu: "Rockefeller'in dediği gibi, her gün karnınızı bir portakalla doyurun!"

Bu Powers'ı neşeli halinden dolayı canayakın buluyordum, üstelik İspanyolca biliyordu. Konferansları bittiğinde birlikte bir tepsi dolusu kızartılmış kuzu yiyorduk. Yanında soğanı da ihmal etmiyorduk. İlahiyatçı bir Budist'ti. Gerçekten Buda'ya inanıp inanmadığını bilmiyorum. Fakat yemek yiyişi, konferans verişinden daha gerçekçi geliyordu bana.

Bir zaman sonra, smokinine ve teorilerine vurulan melez bir kıza âşık oluverdi. Bu hüzünlü bakışlı zavallı kızcağız, Powers'ı bir tanrı, yaşayan Buda olarak gözünde canlandırıyordu. Dinler böyle başlar.

Birkaç aylık aşktan sonra Powers günün birinde geldi ve beni evlenme törenine davet ettiğini söyledi. Buzdolabı satıcılığı yaptığı şirketin verdiği motosikletin üzerinde hızla ormanları, manastırları ve pirinç tarlalarını

gerimizde bıraktık ve Çinli köylülerin yaşadığı, Çin stili evlerin bulunduğu küçük bir köye vardık. Powers'ı havai fişekler ve müziklerle karşıladılar. Bir tanrı heykeli gibi suratını beyaza boyamış olan gelin, yüksek iskemlesi üzerinde, hiç kıpırdamadan oturuyordu. Çeşitli renklerde limonata ikram ettiler. Powers ve yeni gelin birbirleriyle tek kelime bile konuşmadı.

Sonra şehre geri döndük. Powers'ın bana anlattığına göre, bu törende yalnızca gelin evlenirdi. Onun ayrılmasına rağmen eğlenceler devam edecekti. Bir zaman sonra o köye gidecek ve karısıyla beraber yaşayacaktı.

“Çok karılı bir evlilik yaptığınızın farkında mısınız?” diye sordum.

“Öteki karım bunu biliyor ve kabul ediyor,” yanıtını verdi.

Bu söylediği, günde bir portakal hikâyesi kadar gerçek dışıydı.

İlk karısının evine vardığımızda, zavallı kadıncağızı can çekişirken bulduk. Yatağın kenarındaki bir kap içinde zehir ve yanı başında bir veda mektubu duruyordu. Esmer vücudu tamamen çıplak ve hareketsiz, cibinliğin altında yatıyordu. Can çekişmesi birkaç saat sürdü.

Beni öfkelendirmesine rağmen, çok üzüntü duyduğu görülen Powers'ı yalnız bırakmadım. Zeki ve anasının gözü o adam gitmiş, yerini bambaşka biri almıştı. Cenaze törenine gittim. Nehrin kenarında küçük bir tepede odunların üstüne ucuz tabutu yerleştirdik. Powers, kibritle odunları tutuşturdu. Bir yandan da Sanskrit dilinde bir şeyler mırıldanıyordu.

Kavuniçi giysileri içinde birkaç müzisyen, nefesli sazlarla hüzünlü bir melodi çalıyordu. Odunlar yarıya kadar yandığı için Powers bir daha ateşlemek zorunda kaldı. O gün Doğu'nun her zaman mavi gökyüzü de duygusuzdu. Terk edilmiş zavallı insanın cenazesinde sonsuz bir duygusuzluk.

Ben konsolosluk görevimi üç ayda bir yapıyordum. Şili'ye götürmek üzere parafin ve çay sandıkları yükleyen gemi Kalküta'dan geldiğinde. O günlerde müthiş bir çalışma temposuyla bir sürü evrak imzalıyor ve damgalıyordum. Gemi gittikten sonra çalışmadan üç ay daha geçiriyordum. O sürede pazaryerlerini ve tapınakları inceliyordum.

Sokaklar, benim dinimdi. Birmanya sokakları, açık kara sinemalarıyla Çin kentleri, kağıttan uçurtmaları ve çok güzel lambalarıyla. Birkaç tapınağın

bulunduğu Hindu sokağı belki en zavallı sokaktı. Kaldırımlarda yoksul insanlar uyurdu. Pazaryerleri, kuş satıcıları ve vahşi hayvan satıcıları. Sonra dar sokaklar ve bu sokaklarda ağızlarında uzun sigaralarıyla kıvrıla kıvrıla yürüyen Birmanyalı kadınlar. İşte bütün bunlar beni adeta emiyor ve gerçek hayatın çekiciliğine doğru sürüklüyordu.

Kastlar, Hint topluluğunu, çarpık dörtgenler üst üste konularak yapılmış ve en yüksek katında tanrıların oturduğu büyük bir tapınağa benzetmişti. İngilizlerin de kastları vardı. Küçük dükkân sahibinden başlayarak, serbest mesleklere, aydınlara ve tüccarlara kadar yükseliyor ve Civil Service aristokratları ile Empire bankerlerinden oluşan en üst katta sona eriyordu.

Bu iki dünyanın birbiriyle kesinlikle teması yoktu. O ülkenin çocuklarının İngilizlere ait yerlere girmesi yasaktı ve İngilizler memlekette olup bitenlerden tamamen habersiz yaşıyorlardı. Bu durum, beni zorluklarla karşılaştırdı. İngiliz dostlarım “gharry” adı verilen taşıtlara bindiğimi görünce, benim dostça dikkatimi çektiler ve bir konsolosun böyle bir taşıt aracına binemeyeceğini söylediler. Örneğin şehirdeki İran lokantasına da gitmem doğru olmazdı. Fakat bu çok canlı yerde dünyanın en mükemmel çayını küçük saydam fincanlardan içebiliyordum. Bu uyarılardan sonra benimle ilgiyi tamamen kestiler.

Memnun olmuştum. Avrupalıların böyle önyargıları beni ilgilendirmiyordu. Zamanımı, gelip geçici o sömürgecilerle değil, ülkenin çok eski ruhunu tanımak ve insancıl, ama şanssız o aileyle geçirmek için Doğu’ya gelmiştim. Ve bu insanların ruhuna ve yaşamına öylesine girdim ki, sonunda bir kadına âşık oldum. Bir İngiliz gibi giyiniyor ve Josie Bliss adını kullanıyordu. Bir süre sonra gizlice kabul edildiğim evinde ise elbiselerini ve adını çıkarıp atıyor, büyüleyici giysisini ve gerçek Birmanyalı adını taşıyordu.

Dul Erkeğin Tangosu

Özel yaşamım beni zor durumlara sokmaya başladı. Tatlı Josie Bliss, hastalık derecesinde bir kıskançlıkla bana âşık olmayı kafasına koymuştu. Kim bilir belki de her zaman için onun yanında kalırdım. Küçük çıplak ayakları ve siyah saçına taktığı beyaz çiçekler beni bu kadına âşık etmişti.

Fakat ateşi onu bazı çılgınlıklara sürüklemeye başladı. Büyük nefret ve kıskançlıkla, bana uzak yerlerden gelen bütün mektup ve telgrafları hiç açmadan saklıyor, soluduğum havaya bile kin duyuyordu.

Bazen cibinliğin gerisinde hareket eden bir hayaletin gölgesiyle uykumdan uyanıyordum. Josie'ydi, beyazlar giyinmiş, elinde uzun bir bıçak. Böyle saatlerce yatağımın etrafında dolaşarak, beni öldürmek isteyen, fakat bir türlü yapamayan bir kadındı. "Eğer sen ölürsen bu benim sonum olur," diyordu. Başka zaman da kendi kendine dinsel sözler mırıldanıyordu. Belki de tanrılara, ona sadık olup olmadığımı soruyordu.

Günün birinde beni mutlaka öldürecekti. Bereket versin o günlerde, Seylan'a atandığıma dair resmi yazı geldi. Gizli gizli yolculuğa hazırlandım ve bir gün her zamanki gibi evden çıkarak, beni bir başka uzak diyara götürecek olan gemiye bindim. Elbiselerimi ve kitaplarımı evde bırakmıştım. Birmanyalı dişi panter Josie Bliss'i içim sızlayarak terk ettim. Bengal Körfezi'nin dalgaları gemiyi sallamaya başlamıştı ki, oturup "Dul Erkeğin Tangosu" adlı şiirimi kaleme aldım. Kaybettiğim kadına ve beni kaybetmiş bir kadına yazılmış hüzünlü mısralar. Bu dişinin kanında öfkenin volkanı kaynıyordu. Ne yüce bir gece, ne yalnız bir dünya!

Afyon

... Afyona adanmış caddeler vardı... Alçak kerevetlere uzanmıştı içenler... Hindistan'ın gerçek dinsel tapınakları buralarıydı... Lüks yoktu, duvarlarda halılar da asılı değildi, ipek kumaşlar da yoktu... Sadece kaba tahtadan duvarlar, bambudan pipolar ve yastıklar... Burada tapınaklarda rastlanmayan ağırbaşlılık ve ciddiyet havası esiyordu. Uyuklayan insanlar hareket etmiyordu, gürültü de çıkarmıyordu... Ben de bir pipo alıp içtim... Hiçbir şey anlamadım... İçime çektiğim duman donuk, tatsız ve sütümsüydü... Birbiri arkasından dört pipo doldurup içtim ve mide bulantısıyla beynim zonklayarak beş gün yattım... Güneşten nefret ettim, hayattan da... Afyonun verdiği ceza... Fakat bütün etkisi bu olamazdı... Üzerine o kadar çok şey söylenmiş ve yazılmıştı ki... Gümrüklerde bu zehri, bu ünlü ve kutsal zehri ele geçirmek için çantalar ve bavullar didik didik edilmişti...

Tiksintimden kurtulmalıydım... Afyonu tanımalı, afyonu anlamalı ve kararımı vermeliydim... Tanıyana kadar içtim... Ne bir rüya, ne bir hayal, ne de bir coşkunluk hissettim... Sanki sonsuz ve yumuşak bir melodi havada dolaşıyormuş gibi ruhu etkiliyordu... İnsanın içinin eriyip kaybolması, bir boşluk... Dirseğinin ve ensesinin bir hareketi, uzaktan duyulan bir araba gürültüsü, bir korna sesi ya da sokakta birinin bağırması senin ta içine giriyor, ruhunda bir bütün haline geliyordu... Şimdi anlıyordum, tarlalarda çalışan gündelikçilerin, gazete satıcıları ve çekçek arabacılarının niçin günün birinde aniden, oldukları yerde solup gittiğini... Uzak ülke insanlarının anlattığı gibi bir cennet değildi afyon, sadece sömürülenlerin kaçtığı bir sığınaktı... Odalarda içenlerin hepsi zavallı insanlardı... İşlenmiş bir perde yoktu, hiçbir şey yoktu, zenginliğin tek bir belirtisi bile... Odada parıldayan bir şey de yoktu, afyon içenin yarı aralık gözleri bile... Dinleniyorlar mıydı, yoksa uyuyorlar mıydı? Hiçbir zaman öğrenemedim bunu... Kimse konuşmuyordu... Hiçbir zaman hiç kimse konuşmadı... Eşya yoktu, halılar yoktu, hiçbir şey yoktu... Eskimiş ve yıllar boyu üstünde uzanan insanların aşındırdığı tahta kerevetlerde küçük yastıklar vardı, sadece... İnsanların susuşu ve afyonun kokusu... Tuhaf bir durum, can sıkıcı ve yüce... Doğruca sona götüren bir yol... Büyük toprak sahiplerinin ve sömürgecilerin afyonu, sömürenler içindi... İçiciler içeri girmeden önce izin kağıdını, numarasını ve faturasını alıyordu... İçerdeki büyük karanlık ve hareketsizlik mutsuzluğu unutturuyor, yorgunluğu güzelleştiriyordu... Öte yanı görünmeyen bir sessizliğe akıp gidiyordu... Bozulmuş düşlerin yağmuru... O insanlar, yarı kapalı gözlerle düşlere dalıyor, denizlerin dibinde saatlerini geçiriyor, tepelerde geceliyor ve başlarının üzerinde süzülen serinliği tadıyorlardı...

Bu ziyaretlerimden sonra bir daha onların yanına dönmedim... Artık biliyordum... Kendimi tanıyordum... Anlaşılmaz bir şeye dokunmuştum... Dumanların ötesindeki gizli bir şeye...

Seylan

Dünyanın en güzel, büyük adası Seylan. 1929 yılında Birmanya ve Hindistan’daki aynı sömürgeci duygular burada da var. İngilizler kendi semtlerine ve kulüplerine kapanmış yaşıyordu. Çevrelerini müzisyenler,

testiciler, dokumacılar, tarlalarda çalışan köleler, sarı cüppeli rahipler ve dağlara yapılmış o dev tanrı heykelleri sarmıştı.

Her akşam smokin giyerek davetten davete giden İngilizlerle yanlarına yaklaşılmayan Hindular arasında, yalnızlığı seçmekten başka çarem yoktu. Burada geçirdiğim günler, hayatımın en yalnız günleri oldu. Aynı zamanda en parlak günlerimi de Seylan'da geçirecektim. Penceremin önüne gelip duran ışıltılı bir şimşek, benim bütün alınyazımı aydınlatacaktı.

Kentin dışında, Vellavata semtinde, deniz kenarında yeni yapılmış küçük bir eve taşındım. Buralarda çok az ev vardı. Dalgalar durmadan kayalara çarpıyordu. Geceleri denizin müziğini dinliyordum. Sabahları da yeni yıkanmış gibi parıldayan tabiatın güzelliğiyle uyanıyor, balıkçıların yanına gidiyordum. Çok uzun kürekleri olan kayıklar, denizin üzerinde yüzen örümcekleri andırıyordu. Kayıkları sonsuz ormanların kuşlarına benzeyen koskocaman, renkli balıklarla doluydu. Bazıları koyu mavi, parlak bir kadife, bazıları da dikenli bir küre gibiydi.

Denizin verdiği bu değerli ödül karışıklığını biraz ürkeklikle seyrediyordum. Yoksul halk bu balıkları yiyordu. Balıkçı büyük bir bıçakla, sanki balta girmemiş ormanda dalları kesermiş gibi, denizlerin verdiği kutsal ödülü kanlı parçalara ayırıyordu.

Deniz kıyısında yürüyerek, fillerin banyo yaptığı yere varıyordum. Köpeğim benimle birlikte geldiğinden yolu şaşırmam imkânsızdı. Sakin suların içinde önce hareketsiz gri bir mantar görünüyor, sonra bu mantar yükselerek bir yılan oluyor, arkasından da koskocaman bir baş çıkıyordu. Dünyanın hiçbir ülkesinde bu kadar çok fil çalışmamaktadır. Seylan'ın sokaklarında, sirklerin ya da hayvanat bahçelerinin demir kafeslerinden uzakta, sırtlarına yüklenen odunlarla gündelikçiler gibi gidip gelen filleri görmek benim için gerçekten ilginçti.

Yalnız günlerimde bana arkadaşlık eden iki canlı, köpeğim ile vahşi kedimdi. Daha ormanlardan yeni gelmiş bu hayvan, hiç yanımdan ayrılmıyordu. Yatağımda uyuyor, masamda yemek yiyordu. Onun insana bu derece yakın olabileceğini hiç kimse düşünemez. Bu küçük hayvan, benim yaşadığım her anı biliyor, kâğıtlarımın üzerinde dolaşıyor, bütün gün peşimden geliyordu. Yatakta omuzum ile başımın arasına kıvrılıyor ve vahşi hayvanların o ürkekliğiyle uyuyordu.

Evde yaşayan bu vahşi kediyi semtte yavaş yavaş herkes tanımaya başladı. Korkunç kobra yılanlarıyla yaptıkları korkusuz savaşlarla bu hayvanların mitolojik bir ünü bile vardır. Hareketli oluşları ve tuz ile biber arası renkteki kalın postları sayesinde yılanları yeniyorlardı; Vahşi kedi, zehirli düşmanla yaptığı savaştan sonra, içinde panzehir bulunan otlar yemeye giderdi.

Her gün uzun gezintilerime katılan, kedimin de böyle bir üne sahip olacağına inanan semtin çocukları, günün birinde evimin önünde toplandı. Sokakta korkunç bir yılan görmüşler ve benim Kiria adlı dostumu almaya gelmişlerdi. Onun bu savaştan yengiyle ayrılacağından şüphe bile etmiyorlardı. Peşimde bir sürü çocukla birlikte yola koyuldum. Kiria'yı kucağımda taşıyordum.

Kapkara ve zehirli olduğu anlaşılan koskocaman yılan, beyaz bir su borusunun kenarında otlarda güneşlenmekteydi. Kalabalık yaklaştığında, karların içinden fırlayan bir kırbaç gibi hareket etti.

Arkamdan gelmekte olan çocuklar durdu. Borunun üzerinde yavaş yavaş yürüdüm. Yılana iki metre kadar yaklaşınca kucağımdaki Kiria'yı yere bıraktım. Havadaki tehlikeyi sezdi ve ağır adımlarla zehirli yılana doğru yürümeye başladı. Ben ve çocuklar soluk bile almıyorduk. Büyük savaş başlayabilirdi. Yılan doğruldu, başını kaldırdı, dişlerini araladı ve hipnotize edermiş gibi gözlerini hayvana dikti. Kiria biraz daha yaklaştı. Fakat yılanın ağzına birkaç santim kala, ne olacağını kavradı ve kenara sıçrayarak, müthiş bir hızla koşmaya başladı. Peşinde şaşkın seyircileri ve yılanı bırakmıştı. Yatak odama varıncaya kadar koştu.

Bundan otuz yıl önce Vellavata'da ünümü böyle yitirdim.

1918 ve 1919 yıllarında yazdığım şiirlerin olduğu kitap elime geçti. Onları yine okuduğumda, o yıllarda biraz çocuksu, biraz gençlik duyguları içinde yazmış olduğum bu mısralara gülümsemek zorunda kaldım. Bütün gençlik şiirlerimi, yalnızlığın edebi duyguları etkilemiştir. Genç şair, yalnızlığın bu titreyişi olmadan yazamaz, tıpkı olgun şairin toplum ve birliğin tadına varmadan yazamayacağı gibi.

Gerçek yalnızlığı, Vellavata'da geçirdiğim günlerde ve yıllarda tanıdım. Bir asker gibi ot bir yatakta uyuyordum. Etrafımda bir masa, iki iskemle,

köpeğim, küçük vahşi kedim ve "boy"dan başka bir şey yoktu. Hizmetkâr zihniyeti onu bir gölgeden daha sessiz olmaya zorluyordu. Sanırım adı Brampy'di. Benim evde iş yapmam gereksizdi; o her şeyi yapıyordu. Yemeğim masanın üstünde, çamaşırlarım yıkanmış ve ütülenmiş, balkonda viski şişem hep hazırdı. Sanki konuşmayı unutmuştu. Sadece gülümsüyordu.

Yalnızlık, bütün gücümü edebiyata yöneltmeye zorladı. Bir hapishanenin kalın duvarları gibi sertti bu yalnızlık. Kafanı ne kadar vurursan vur, istediğin kadar haykır ve ağla, kimse senin yardımına gelmiyordu. Mavi gökyüzünün ve altın rengi kumların ötesinde, balta girmemiş ormanların, yılanların ve fillerin gerisinde, su kenarlarında türküler söyleyen ve çalışan, ateş yakan ve topraktan çanak, çömlek yapan insanların, ateş dolu kadınların koskoca yıldızların ışığında çırılçıplak uyuduğunu hissediyordum. Yüreği hiç durmadan atan bu dünya beni nasıl karşılardı? Bir dost ya da bir düşman gibi mi?

Adım adım bu adayı tanımaya başladım. Davetli olduğum bir yemekte bulunmak için bir gece Kolombo'nun karanlık mahallelerinden geçtim. Işıksız bir evden bir çocuğun ya da bir kadının şarkı söyleyen sesi duyuluyordu. Çekçek arabasını durdurdum. Zavallı kapıda beni çeşitli kokular karşıladı. Seylan'ın tipik kokusu, yasemin, ter, hindistancevizi yağı ve manolya karışımı. Karanlık gecenin renginde ve kokusunda bulanık suratlar beni içeri davet etti. Yavaşça bir mindere iliştim. Beni yolumdan alıkoyan o esrarengiz insan sesi, şarkısına devam etti. Bir çocuk ya da bir kadındı, iyi seçemiyordum. Titreyerek, hıçkırarak, iç çekerek, yükseklere çıkıyor, birden kesiliyor, aşağılara iniyor, karanlıklara gömülüyor, kırmızı yaseminlerin kokusuyla birleşiyor, arabeskler oluşuyor, bir su gibi fışkırıyor, gökyüzüne temas ettikten sonra yine yasemin çiçeklerine dönmek için kristal ağırlığıyla yeryüzüne düşüyordu.

Bir süre hiç kıpırdamadan oturdum. Küçük davullar ve baştan çıkarıcı ses beni büyülemiş gibiydi. Sonra ayağa kalktım ve nedenini bilmediğim bir duyguyla sarhoş, yoluma devam ettim. Bu duygunun yanıtı, sesler çıkaran, gölgeler ve kokularla dolu bir dünyada gizliydi.

İngilizler siyah ve beyaz giysileriyle çoktan masaya oturmuşlardı.

“Özür dilerim. Müzik dinlemek için yolda durmam gerekti,” diye geç kalışımı açıkladım.

Yirmi beş yıldır Seylan’da yaşamakta olan bu insanlar ilginç bir biçimde şaşırdılar. Müzik mi? Bura insanlarının müziği var mıydı? Bilmiyorlardı. Onlar için yeni bir şeydi bu.

İngiliz sömürgecileri ile Asya’nın bu uzak dünyası arasındaki korkunç ayrılığın sonu yoktu; insanların kendini ayırmasının, bu insanların değerlerini ve hayatlarını tanımaktan kaçınmasının. Sömürgecilikte farklılıklar da vardı; bunları sonra tanıyacaktım. İngiliz Club Service’ten biri aniden güzel bir Hintli kadına âşık oluverdi. Derhal görevinden uzaklaştırıldı. Vatandaşları da bu insandan cüzamlıymış gibi kaçtı. O yıllarda sömürgecilerin, köylülerin evlerini ateşe vererek ya da yıkarak, onları topraklarından uzaklaştırdığı, sonra da bu topraklara el koyduğu duyuluyordu. Evleri yakan ve yıkan İngilizlerin arasında Leonard Woolf adında biri vardı. Böyle bir şeyi yapmayı reddettiği için Seylan’daki görevine son verildi. İngiltere’ye geri yollandıktan sonra yayımladığı *A Willage In The Jungle* adlı kitap bence Uzakdoğu üzerine yazılmış en başarılı kitaplardan biridir. Gerçek hayatın ve gerçek edebiyatın bir sanat eseridir bu kitap. Ancak Woolf, karısı nedeniyle hakkı olan üne kavuşamadı. Dünyaca ünlü kadın yazar Virginia Woolf, karısıydı.

Yavaş yavaş içine girilmeyen kabuk parçalanıyor ve ben birkaç iyi dost kazanıyordum. Aynı zamanda sömürgeci kültürünün etkisiyle büyüyen bir kuşağı tanıyordum. Bu gençler, İngiltere’de yayımlanan kitaplardan başka bir şeyden söz etmiyordu. Can çekişen kraliyet ile eski değerlerine yeniden kavuşmaya çalışan Seylan’ın kültür hayatında piyanist, fotoğrafçı, eleştirmen ve sinemacı Lionel Wendt’in önemli bir rol oynadığını sezdim.

Büyük bir kitaplık sahibi olan ve daima İngiltere’den en yeni kitapları sağlayan Lionel Wendt, tanışmamızdan sonra iyi bir alışkanlık edindi. Her hafta, kitap yüklü bir çuvalı bir bisikletiyle şehrin dışındaki evime yollamaya başladı. Onun sayesinde, o yıllarda kilometrelerce uzunlukta İngilizce romanlar okudum. Bu kitapların arasında Lady Chatterley’in *Sevgili*’si de vardı. Lawrence’in eseri, şiirimsi stiliyle etkilemişti. Fakat sonra onun da birçok büyük İngiliz yazarı gibi işlediği gotik arzular nedeniyle başarısının uzun süre devam edemeyeceğine inandım. D. H.

Lawrence, seks terbiyesi üzerine bir öğreti gibiydi. Kitabın sonuna doğru sıkılmaya başladım.

Seylan anılarım arasında bir fil avı da vardır.

Adanın belirli bir bölgesindeki fillerin sayısı son yıllarda gereğinden fazla artmıştı. Bu filler evlere ve tarlalara zarar vermeye başlamıştı. Bir ay süreyle köylüler, fil sürülerini büyük bir nehrin geniş kıyısından ormanın bir köşesine doğru sürdüler. Gece gündüz yanan otlar, meşaleler ve çeşitli gürültülerle koca hayvanları huzursuz etmişlerdi. Şimdi fil sürüleri, tembel bir nehir gibi adanın kuzeydoğusuna doğru akmaktaydı.

Avın başladığı gün, ormanın bir kısmı engellerle kapatıldı. Serbest bırakılan açıklıktan ilk fillerin çıkmaya çalıştığını gördüm. Onları ötekiler izledi ve kısa bir süre sonra yüzlerce fil buradan geçmeye çalıştı. Fakat sıkışıp kalmışlardı, ne ileri, ne de geri gidebiliyorlardı. En güçlü filler etraftaki ağaç engelleri yıkmaya çalışıyordu, fakat engellerin gerisinde üzerlerine gelen sayısız mızrak onları yine geri dönmeye zorluyordu. Çıkamayacaklarını anlayınca ortada toplanmaya başladılar. Erkek fillerin dişi ve küçük filleri korumaya çalıştığı görülüyordu. Bir düzen kurmaya çalışmaları ve zayıfları korumaları beni duygulandırmıştı. Korku ve ürperti dolu çığlıklar atıyor, ümitsizlik içinde ağaçları köküyle beraber topraktan çıkarıyorlardı. Birden avcıların arasından ayrılan ve fillere binmiş iki adam büyük fillere doğru ilerledi. Yetiştirilmiş ve uysallaştırılmış bu iki fil, sanki iki polis gibi çalışmaya başladı. Yanına yaklaştıkları diğer fillere hortumlarıyla vuruyor ve hayvanı sonunda adeta hareketsiz bırakıyorlardı. Bundan sonra avcılar, sakinleşen fili arka ayaklarından bir ağaca bağlıyorlardı. Bu yöntemle bütün filler birbiri arkasından yakalandı.

Tutsak fil, günlerce yemek yemez. Avcılar bunu iyi bildikleri için hayvanın bir zaman oruç tutmasına göz yumarlar. Sonra özgür olduğu günlerde balta girmemiş ormanlarda aradığı otları önüne koyarlar. Bir zaman sonra fil, yine yemek yemeye karar verir. Artık uysallaşmıştır. Ağır işçi olarak nasıl çalışacağını da öğrenecektir.

Kolombo’da Hayat

Kolombo’da ihtilalci hareketler yoktu. Politik hava, Hindistan’dakinden çok daha başkaydı. Durgun göllerin suyu gibi sakindi her yer, sıkıcıydı. Ülke, İngilizlere dünyanın en iyi çayını veriyordu.

Ülke, bölgelere ayrılmıştı. Piramidin tepesini ellerinde tutan ve bahçeli büyük villalarda oturan İngilizlerden sonra, Güney Amerika ülkelerindekini andıran bir orta sınıf geliyordu. Bu sınıfın mensuplarına “burgherlar” deniyordu. Ataları geçen yüzyılın sömürgecilik savaşında Güney Afrika’dan Seylan’a gelmişti.

Onlardan sonra, sayıları birkaç milyonu bulan ve Budistler ile Müslümanlardan oluşan sınıf geliyordu. Daha aşağı ve az para kazanan işçilerin oluşturduğu yine birkaç milyonluk bir başka sınıf ise, Güney Hindistan’dan buraya göç etmiş Hindu dini mensuplarıydı.

Gösterişi ve tantanası Kolombo’nun o güzel kulüplerinde belli olan “toplum”un iki ilginç snobu birbirleriyle üstünlük savaşındaydı. Bunlardan biri, Kont de Mauny adında sahte bir Fransız soylusuydu. Çevresinde bir sürü insan vardı. Diğerlerine gelince, bu iyi giyimli, fakat biraz laubali, Polonya asıllı, dostum Winzer’di. Bu adam eşine rastlanmayan bir buluş gücüne sahipti. Müthiş esprili –bazen kaba– ve dünyada ne varsa tadına bakmış bir insan. Mesleği de ilginçti. “Kültür ve arkeolojik hazineler koruyucusu” olan bu kişiye, resmi yolculuklardan birinde eşlik ettim.

Yapılan kazılar sonucu, balta girmemiş ormanların yutmuş olduğu eski ve çok güzel iki şehir bulunmuştu: Anuradapura ve Polonnaruva. Sütunlar ve taş yollar Seylan güneşiyle yeniden aydınlanıyordu. Tabii taşınabilecek ne varsa, iyice sandıklanarak, Londra’daki British Museum’un yolunu tuttu.

Dostum Winzer görevini hiç de fena yapmıyordu. En ücra köşelerdeki manastırlara giderek, Budist rahipleri ikna ediyor ve binlerce yıllık taşa işlenmiş küçük heykelleri resmi arabasına koyarak geri dönüyordu. Bu heykellerin alınyazısı da Londra’da sona eriyordu. Winzer onlara antika heykeller karşılığında Japon yapısı birkaç ucuz Buda figürü verdiğinde kavuniçi giysileri içinde rahiplerin mutluluğunu görmeliydiniz. Onları uzun uzun saygıyla seyrettikten sonra, değerli taşlardan yapılmış küçük heykellerin yüzyıllarca gülümsemiş olduğu aynı raflara yerleştiriyorlardı.

Dostum Winzer, imparatorluğun mükemmel bir ürünüydü. Kısacası, rezil bir herif.

Güneşli günlerimi bulandıran bir olayla karşılaştım. Hiç beklemediğim bir anda benim Birmanyalı sevgilim, ateşli Josie Bliss, karşıdaki eve taşındı. Onu bırakmış olduğum o uzak ülkeden buraya gelmişti. Herhalde pirinç yalnızca Rangoon'da var diye düşünmüş olacak ki, eşyası arasında bir çuval da pirinç getirmişti. İkimizin de çok sevdiği Paul Robson plaklarını ve büyük bir halıyı da yanına almıştı. Evinden, bana gelip giden konukları gözetliyor, hatta bazılarına bağırıp çağırıyordu. Kıskançlığı o kadar ileri gitmişti ki, evimi ateşe vereceği tehditlerini savurdu. Günün birinde bana gelen ufak tefek bir kadının üzerine nasıl bıçakla yürüdüğünü çok iyi anımsarım.

Sömürge polisi, Josie Bliss'in bu semtte oturmasının etrafa tehlike saçtığı kanısına varmıştı. Eğer ben bu kadını evime almazsam, sınır dışı edeceklerini bana açıkladılar. Günlerce ıstırap çektim. Bana olan aşkı ve ona karşı duyduğum sevecenlik ile beni günün birinde öldürebileceği düşüncesi arasında bocalayıp durdum. Fakat adımını bu evden içeri atmasına izin veremezdim. Her şeyi yapabilecek âşık bir tedhişçiydi.

Ve günün birinde buradan ayrılmaya karar verdi. Gelip bana, kendisiyle gemiye kadar gitmem için ricada bulundu. Gemi kalkacağına ve benden ayrılacağına yakın, etrafında bulunan memurlardan kurtulup, acı ve sevgi dolu, boynuma sarıldı ve gözyaşlarıyla yüzümü ıslattı. Kendinden geçmiş bir halde kollarımı, elbisemi ve ayaklarımı öpüyordu; engel olmam imkansızdı. Ayağa kalktığında yüzü, ayakkabılarımın kireç boyasından bembeyaz olmuştu. Artık ona, yola çıkmamasını ve gemiyi terk edip benimle birlikte kalmasını söyleyemezdim. Aklım bunu bana yasaklıyordu. Kalbimdeki yara ise hâlâ kapanmış değildir. Bu kadının delicesine akıttığı gözyaşları ve sonsuz acısı bugün bile bütün açıklığıyla anılarımdadır.

Yeryüzünde Konaklama'nın ilk cildi sona ermek üzereydi. O günlerde çalışmalarımı hızlandırmıştım. Uzaklık ve sessizlik beni çevremdeki dünyadan ayırıyordu. Zaten ben de bu yabancı dünyaya girecek durumda değildim.

Kitapta, boşlukta asılı olan hayatımdan olayları kısa kısa anlatıyordum. Anlatım biçimimin gitgide geliştiğini fark ediyor, öfkeli melankolim içinde

akıcı bir üslup kazanıyordum. Gerçekçilik (ki bu undan şiirin hamuru yapılır) uğruna gitgide acı bir anlatım biçimi geliştiriyordum. Fakat şair, sadece biçim değildir, çevresini saran şeylere de ihtiyacı vardır. Eğer çevresinin havası şiirine giremezse, şiiri ölmüş demektir. O zaman şiiri soluk alamaz.

Hiçbir zaman, Kolombo'nun bu dış semtinde olduğu kadar çok okumadım. Bir keşiş gibi geçirdiğim günlerde sık sık Rimbaud'yu, Quevedo ya da Proust'u elime alıyordum. *Swann'ların Semtinden* gençlik günlerimin ıstıraplarını, aşklarını ve kıskançlıklarını anılarımda tekrar canlandırmıştı. Proust'un "havalı ve güzel kokulu" dediği Vinteuil Sonatı benim için müziğin boş lafları, aynı zamanda hırsın umutsuz bir ölçüsüydü. O günlerimin yalnızlığı içinde sorunum, böyle bir müziği bulmak ve dinlemekti. Bir müzisyen ve müzik bilimcisi olan dostumun yardımıyla Proust'un Vinteuil Sonatı'nın Schubert ve Wagner'den, Saint-Saens ve Faure'den etkilenmiş olduğunu ortaya çıkardık. Müzikle hemen hemen pek az ilgilenmiş olduğum için bu müzisyenlerin eserlerini pek az tanıyordum. Onların eserleri benim için kapalı kutulardı. Kulağa hoş gelen melodilerini bile zar zor tanıyordum. Sonunda Cesar Frank'ın piyano ve keman için sonatlarının üç plaklık albümünü satın aldım. Bu sonatları dinledikten sonra, Vinteuil'ün konusunun nereden etkilenmiş olduğunu iyice anladım. Artık şüphe edemezdim.

Benim müzik hayranlığımın ardında edebiyat gizliydi. O büyük müzik gerçekçisi Proust, denemelerinde, sevdiği ve aynı zamanda nefret ettiği toplumun ölüşünden söz ediyordu. Ayrıca birçok sanat eserini, tabloları ve katedrali anlatıyordu, coşkunca duygularla. Dokunduğu her şeyi aydınlatan o berrak görüşlerini okurken hayatımı yeniden yaşıyor, kendi yabancılığımdan yolunu kaybetmiş duygularım yeniden canlanıyordu. Proust'un büyüleyici edebi yazılarını, müziğinde de gözümün önüne getirmeye ve melodilerini ruhuma sindirmeye çalıştım.

Vellavata'da hindistancevizi ağaçları arasına gizlenmiş evimin üzerine karanlık çöküyordu. Fakat o sonat her akşamı benimle birlikte yazıyor, beni çekiyor, beni kaçırıyor, sonsuz hüznünü ve melankolisini armağan ediyordu.

Eserimi adeta didik didik etmiş olan eleştirmenler, bugüne kadar bu gizli ve şu anda itiraf etmiş olduğum etkilenmeyi bir türlü sezememişlerdir.

Yeryüzünde Konaklama'nın büyük bir bölümünü Vellavata'da yazmışımdır. Eğer şiirlerim dünyevi bir hüzün taşıyorsa, bunun tek nedeni, o günlerde beraber yaşadığım müzikle olan sıkı fıkı arkadaşlığımdır.

Yıllar sonra Şili'de ülkenin büyük müzisyenlerinden üç gençle bir toplantıda karşılaşmıştım. Yanılmıyorsam 1932 yılında Marta Brunet'in evindeydik. Bir köşede Claudio Arrau, Domingo Santa Cruz ve Armando Carjaval'la sohbet etmekteydi. Yanlarına yaklaştım, fakat onlar beni fark etmedi. Gülümseyerek kendimi belli etmeye çalıştım. Tanıdığım tek sonattan söz ederek, konuşmalarına katılmayı denedim. Şaşkın şaşkın bana baktılar ve üst perdeden cevap verdiler: "Cesar Frank'mı? Niçin Cesar Frank? Tanıman gereken Verdi'dir."

Sonra söyleşilerini sürdürdüler ve beni bilgisizliğimle baş başa bıraktılar. Bu bilgisizliğin içinden bugüne kadar kendimi kurtaramamışımdır.

Singapur

Kolombo'daki yalnızlığım beni ezdiği gibi, duygularımı da uyandırmıyordu. Oturmakta olduğum sokakta çok az insanı tanıyordum. Çeşitli renkteki kadın arkadaşlar ot yatağımdan gelip geçti, vücutlarından çıkan ateşten başka bir iz bırakmadan. O tropik kıyılarda gece gündüz alev alan bir ot yığını gibiydi vücudum. Kadın arkadaşlarımdan Patsy, birkaç arkadaşıyla beni sık sık ziyaret ediyordu. Esmer ve sarışın bu güzeller, hiçbir şey beklemeden benim yanıma uzanıyordu. Bunlardan biri bana, "Chummeries"lere yaptığı ziyaretlerden söz etti. Kentte küçük ticaret yapan ya da şirketlerde memur olarak çalışan genç İngilizlerin, tutumluluk için birlikte oturduğu evlere böyle deniyordu. Bu genç kız, hiç çekinmeden bana, daha on dört yaşındayken o evdeki erkeklerle nasıl yatağa girmiş olduğunu anlattı.

"Peki nasıl yaptın bunu?" diye sordum.

"Bir şeyi kutluyorlardı. İçlerinde tek kız bendim. Gramofon çalıyordu. Ben hepsiyle dans ettim. Her dans ettiğim, birkaç adım sonra beni yatak odasına sokuyordu. Böylece o akşam hepsi memnun oldu."

Bir sokak kadını filan değildi. Sadece bir sömürgecilik ürünü. Anlattıkları beni etkilemişti, ama ona karşı bir sempati duyamadım.

Bu evi tuttuğum zaman, tuvaleti aramış, bir türlü bulamamıştım. Sonunda evin en arkasında bir köşede olduğunu görmüştüm. Ortasında bir delik olan tahtayı tuvalet olarak kullanmam gerekmişti. Bu bana, çocukluğumdaki tuvaletleri hatırlatmıştı. O tuvaletlerin altından bir su akardı. Burada ise altına basit madeni kutu koymuşlardı. Ve bu kutu her gün bomboştu. Bunun nasıl olduğunu uzun süre fark edememiştim. Bir gün, her zamankinden erken uyandığımda, nasıl olduğunu şaşkınlıkla gördüm. Siyah ve yürüyen bir heykel gibi, o güne kadar Seylan'da gördüğüm kadınların en güzeli, Parias kastı mensubu, arka kapıdan eve girdi. Altın kırmızısı giysisi kaba bir kumaştan yapılmıştı. Çıplak ayaklarında da ağır sandaletler vardı. Burun kanatlarına yakut gibi parlayan iki cam yuvarlak takmıştı.

Tören adımlarıyla sanki ben orada durmuyormuşum gibi suratıma bile bakmadan tuvalete doğru yürüdü ve içi pislik dolu madeni kutuyu başının üzerine koyarak, aynı alımlı tavrıyla bahçeden çıkıp gitti. O kadar güzeldi ki, yaptığı berbat işe rağmen beni müthiş etkilemişti. Sanki balta girmemiş ormanlardan kaçmış, insanlara yaklaşmayan ürkek bir hayvan gibiydi. Bu kadın apayrı bir dünyada yaşıyordu. Boş yere arkasından seslendim. Daha sonraki günlerde kutunun yanına onun için armağanlar bıraktım. Bir sabun ya da bir meyve gibi. Görmeden, beni duymadan gelip gidiyordu. Yol ile tuvalet arasındaki berbat yol, her sabah hiçbir şeyi umursamayan bir kraliçeyi andıran yürüyüşü ve karanlık güzelliğiyle can kazanıyordu.

Her şeyi göze alarak bir sabah onu bileğinden yakaladım ve yüzüne baktım. Onunla hangi dilde konuşacağımı bilmiyordum. Hiç karşı koymadan ve de gülümsemeden, peşimden geldi. Biraz sonra çırılçıplak yanımda yatıyordu. İnce beli, dolgun kalçaları ve iri göğüsleriyle binlerce yıllık Asya heykellerinden farkı yoktu. Bu bir erkeğin, bir heykelle karşılaşmasıydı. Hareketsiz ve gözleri açık yatıyordu. Beni hiçe sayıyordu ve bunda haklıydı. Bu karşılaşma tekrarlanmadı.

Telgrafı okumak zordu. Fakat sonunda, dışişleri bakanının beni başka bir yere atadığını öğrenebildim. Kolombo'da konsolosluğum sona eriyordu. Bundan sonra Singapur ve Batavia konsolosuydum. Böylece birinci sınıf yalnızlıktan ikinci sınıf yoksulluğa çıkıyordum. Kolombo'da elime yüz altmış altı dolar ve altmış altı Centavo (eğer gelirse) geçiyordu. Bundan

sonra ise iki yerin konsolosu birden olacağım için iki defa yüz altmış altı dolar ve iki defa altmış altı Centavo (eğer gelirse) alacaktım. Bu demekti ki, üç yüz otuz iki dolar ve yüz otuz iki Centavo (eğer gelirse) maaşım olacaktı. Artık asker yatağımda uyumayacaktım. Masum isteklerimi de yerine getirebilecektim.

Fakat küçük kedim Kiria'yı ne yapacaktım? Mahallenin pervasız sokak çocuklarına mı armağan etmeliydim? Hem onlar Kiria'nın yılanla savaştığına da inanmıyorlardı artık! Bunu yapamazdım. Ona doğru dürüst bakmazlar, benim yanımda alıştığı gibi masada beraber yemek yemesine de izin vermezlerdi. Yoksa eski yaşamına geri dönsün diye ormana mı bıraksaydım? Bu da olmazdı. Muhakkak ormanda kendi başına yaşamasını, yiyecek aramasını ve kendi kendini korumasını unutmuştu. Vahşi hayvanlar onu mutlaka öldürürdü. Yanıma mı alsaydım? Gemide böyle bir yolcuya izin yoktu ki!..

Hizmetkârım Brampy'nin benimle birlikte gelmesine karar verdim. Bir milyoner harcamasıydı benim için bu, aynı zamanda da bir delilik. Çünkü gideceğimiz ülkelerin dilini Brampy bilmiyordu. Fakat buna karşılık benim küçük vahşi kedim bir sepetin içinde gizli olarak gemide yolculuk yapabilecekti. Tek sorun olan gümrük kontrolünü ise zeki Brampy kolaylıkla atlatmayı becerirdi. Ve böylece biraz hüzünlü, biraz neşeli Seylan adasını terk edip, bilinmeyen bir başka dünyaya doğru yola koyulduk.

Şili'nin niçin dünyaya böyle dağılmış bir sürü konsolosluğu bulunduğunu söylemek kolay değil. Güney Kutbu'na yakın küçük bir ülkenin, dünya küresinin öteki yanındaki adalara ve kıyılara resmi temsilciler göndermesi biraz tuhaf değil mi? Bana göre bunun cevabı şuydu: Konsolosluklar bir fantezi ürünüydü, biz Güney Amerikalıların hoşuna giden kendi kendine önem verme, "self-importance"dı.

Tabii bunun yanı sıra konsolosların bulunduğu ülkelerden –daha önce de sözünü ettiğim gibi– parafin ve çok miktarda çay ithal ediliyordu. Biz Şilililer günde dört defa çay içeriz ve çay bizim ülkemizde yetişmez. Bir defasında bu egzotik ürünün kıtlığı nedeniyle işçilerin greve gittiği bile olmuştur. Uzakdoğu'daki günlerimde karşılıklı viski içtiğim bir ihracatçının bana ısrarla, bu kadar çok çayı Şililierin ne yaptığını sorduğunu hatırlarım.

"İçiyoruz," yanıtını vermiştim.

Adamcağız, çaydan faydalanarak adı duyulmamış yeni bir endüstri ürünü elde ettiğimizi ve bunun sırrını benden öğreneceğini sanmışsa, çok yanılmıştı.

Singapur'da on yıldır konsolosluk vardı. Bu şehre ayak bastığımda yanımda Brampy ve Kiria bulunuyordu. Yirmi üç yaşındaydım ve kendime güvenim sonsuzdu. Hemen Raffles Oteli'ne hareket ettik. Burada birkaç çamaşırımı yıkatmaya verdim. Sonra balkondaki rahat koltuklardan birine kurularak, cin ısmarladım.

Her şey Somerset Maugham'ı hatırlatıyordu. Birden aklıma, rehberde konsolosluğun telefon numarasını arayıp, geldiğimi haber vermem gerektiği geldi. Fakat rehberde telefonu bulamadım. Bunun üzerine hemen İngiliz resmi makamlarını aradım ve Şili'nin bu şehirde konsolosluğu olmadığını öğrendim. Eski konsolos Senyor Mansilla'yı sordum. Onu da kimse tanımıyordu.

Canım sıkılmaya başlamıştı. Cebimdeki para, bir günlük otel ve çamaşır yıkama masrafına yetecek kadardı. Bu hayalet konsolos acaba Batavia'da mıydı? Hemen kararımı verdim, beni Singapur'a getirmiş olan gemiyle Batavia'ya, yoluma devam edecektim. Gemi daha limanda olmalıydı. Çamaşır makinesinde yıkanan çamaşırlarımı derhal getirmelerini söyledim. Brampy, ıslak çamaşırları bir çıkın yaptı ve limana koştuk.

Geminin merdiveni alınmak üzereydi. Soluk soluğa atladık ve basamakları tırmandık. Buraya kadar beraber yolculuk ettiğim kişiler ve bazı gemi mensupları şaşkınlıkla bize bakıyordu. Eski kamarama girdim ve kendimi yatağa atıp, gözlerimi kapadım. Gemi ağır ağır limanı terk etti.

Gemide genç bir Yahudi kız tanıdım. Adı, Kruzi'ydi. Sarışın ve tombuldu. Kavuniçi rengi gözleri vardı ve etrafına neşe saçıyordu. Batavia'dan iyi bir iş teklifi aldığını bana anlattı. Gemide son gece düzenlenen baloda bu kıza iyice yaklaştım. Birbiri arkasına içtiğimiz içkilerin arasında beni piste sürükledi. Peşinden gittim. Bu son gecede benim kamaramda seviştik. Dostça ve alınyazılarımızın bizi bir rastlantı sonucu karşılaştırdığını bilerek seviştik. Bundan sonra birbirimizi bir daha nerede görecektik ki. Başıma gelen şanssızlığı anlattım. Yumuşak ve merhametliydi. Sevecen hali beni çok etkiledi.

Benim anlatmam sona erince, Kruzi de onu Batavia’da bekleyen işten söz etti. Ülkelerarası bir kuruluş, genç, Avrupalı kızları, zengin ve tanınmış Asyalılara yollamaktaydı. Bu kuruluş Kruzi’ye bir Hintli ve bir Siyamlı prensle Çinli bir tüccar teklif etmişti. Kız, genç olan üçüncüsünde karar kılmıştı.

Ertesi gün Batavia’da limana yanaştığımızda, Çinli zenginin Rolls Royce’unu bekler gördü. Otomobilin arka koltuğunda oturmakta olan sahibinin profilini de çiçekli perdenin gerisinden seçebildim. Kruzi, insan kalabalığı ve eşya yığınları arasından geçip, otomobile bindi.

Ben, Hollandalılar Oteli’ne yerleştim. Öğle yemeğine gidecektim ki, Kruzi’nin otelden içeri girdiğini gördüm. Kollarıma atılıp, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

“Beni sınır dışı ediyorlar. Yarın sabah burayı terk etmem gerek.”

“Fakat kim seni sınır dışı ediyor? Niçin terk edeceksin burayı?”

Hıçkırmaya devam ederek, başına gelenleri anlattı. Rolls Royce’a henüz binmişti ki, göçmen dairesinden bir memur koluna yapışmıştı. Sonra pek de nazik olmayan bir şekilde sorguya çekmişlerdi. Her şeyi anlatması gerekmişti. Buradaki Hollanda makamları, onun bir Çinliyle metres hayatı yaşamasını büyük suç olarak görmekteydi. Sorgu bittiğinde kendisini serbest bırakmışlardı. Fakat sevgilisini aramaya kalkışmayacaktı ve ertesi gün de, geldiği gemiye binerek yine Batı’ya doğru yola çıkacaktı.

Onu en çok üzen şey, kendisini bekleyen adamı hayal kırıklığına uğratmış olmasıydı. Sanırım Kruzi’nin bu duygusunda, o görkemli Rolls Royce’un da rolü az değildi. Kendini aşağıladıklarına inanıyordu.

“Adamın adresini bilmiyor musun? Telefon numarası filan var mı?” diye sordum.

“Evet,” dedi. “Fakat korkuyorum, beni tutuklarlar diye. Eğer burayı terk etmezsem, hapse atacaklarını söylediler.”

“Kaybedecek bir şeyin yok! Daha seni görmeden seni düşünmüş olan o adamı ara ve bul. Hiç olmazsa kendisine bazı açıklamalarda bulunman gerek. Sana ne o Hollandalı polislerden! Öç al onlardan. Git o Çinliye. Dikkatli ol ve resmi makamları umursama! Bak göreceksin, kendini daha

iyi hissedeceksin o zaman. İstersen bir zaman sonra buradan gidersin, fakat hiç olmazsa için rahat.”

O akşam geç saatlerde dostum geri döndü. Çinli adamı arayıp bulmuştu. Onunla yaptığı konuşmayı bana anlattı. Bu adam, Fransız etkisiyle yetişmiş, kültürlü ve çok mükemmel Fransızca konuşan bir Çinliydi. Çin usullerine göre evlilik yapmış, fakat müthiş canı sıkılmaktaydı. Sarı tenli adam, Batı’dan gelecek beyaz tenli sevgili için, büyük bahçesi, XIV. Louis mmobilyaları ve görkemli yatak odası olan mükemmel bir bungalov hazırlatmıştı. Adam büyük bir özenle Kruzi’ye evdeki her şeyi göstermişti. Gümüş çatal ve bıçakları, Avrupa içkileriyle dolu barı ve buzdolabındaki çeşitli meyveleri. Sonra kilitli küçük bir sandığın önünde durmuş ve cebinden çıkardığı anahtarla kapağını açmıştı. Kruzi’nin gözleri önünde çok ilginç bir koleksiyon duruyordu. Yüzlerce kadın iç çamaşırı. Külotlar ve sutyenler, güzel, tahta kokan sandığı doldurmuştu. Her çeşit iç çamaşırı, ipeklisi, yünlüsü, menekşeden sarıya kadar bütün renklerde. Pembesi, durgun yeşili, ateşli kırmızısı, parlak siyahı, heyecan veren gökyüzü mavisi, düğünü düşündüren beyazı. Bir fetişistin şehvetiyle bu adam, koleksiyonunu meydana getirmişti.

“Büyülenmiş gibiydim,” diye devam etti Kruzi ve yeniden hıçkırmaya başladı. “Al, bak bu koleksiyondan birkaçını getirdim...”

Ben de duygulanmıştım. Bu Çinli, ciddi bir tüccar, ithalatçı ve ihracatçı, kadın iç çamaşırı topluyordu, sanki kelebek koleksiyonu yapar gibi. Kimin aklına gelirdi bu?..

“Bırak birini bana,” diye rica ettim.

İçlerinden açık yeşil bir külotu alıp, okşadıktan sonra bana uzattı. İpek parlaklığına Kruzi’nin birkaç gözyaşı damladı.

Ertesi gün kentten ayrıldı. Gemiye binmeden önce onu görmedim ve daha sonraki yıllarda da bir daha rastlamadım. Gözyaşlarının ıslatmış olduğu güzel kokulu kadın külotuna gelince, uzun yıllar bavulumda kitaplarımın ve çamaşırlarımın arasında yolculuklarımda bana eşlik etti. Ne zaman ve nasıl beni terk ettiğini ise hatırlamıyorum.

Batavia

Dünyada motellerin olmadığı o yıllarda Hollandalılar Oteli olağanüstü güzellikte bir yerdi. Lokanta ve yönetim odalarının bulunduğu büyük bir bina ile müşterilerin kaldığı, yüksek ağaçların ve çiçeklerin arasındaki tek tek bungalovlardan oluşuyordu. Bu yüksek ağaçlarda bir sürü kuş, daldan dala atlayan sincaplar ve ormandaki gibi vızıldayan böcekler yaşamaktaydı. Bu yeni çevresinde gitgide huysuzlaşan Kiria'yla Brampy yalandan ilgilenmekteydi.

Bu kentte bir Şili konsolosluğu vardı. Hiç olmazsa telefon rehberinde böyle yazıyordu. Ertesi gün, dinlenmiş ve iyi giyinmiş olarak konsolosun yazıhanesine gittim. Şili konsolosluğu tabelası büyük bir binaya takılmıştı. Burası bir gemicilik şirketiydi. Bir sürü memurdan biri ayağa kalkarak, beni müdürün özel çalışma odasına götürdü. Müdür, şişman ve kırmızı yüzlü bir Hollandalıydı. Bir şirket müdürüne değil, gemi yükleme işlerinde çalışan bir hamala benzettim onu.

“Ben yeni Şili konsolosuyum,” diye kendimi takdim ettim. “Bugüne kadar olan hizmetinizden dolayı önce size teşekkür etmek isterim. Görevime hiç vakit geçirmeden başlamak niyetindeyim. Bunun için buradaki konsolosluk görevleri üzerine bana biraz bilgi vermenizi rica edeceğim.”

“Burada benden başka kimse konsolos filan olamaz,” diye konuştu öfkeliydi.

“Niçin...?”

“Önce bana olan borcunuzu ödeyin,” diye sesini iyice yükseltti.

Belki gemicilikten anlıyordu, ama nezaket kurallarından hiç haberi yoktu. Öfkeden sözleri birbirine karıştırıyor, ağzındaki çikleti hiç durmadan çiğniyordu. O kadar çabuk konuşuyordu ki, bir süre benim ağzımdan tek söz bile çıkmadı. Öfkesini ve hızlı konuşmasını sonunda öksürüğü kesti. Hemen söze başlayıp, kendimi savundum: “Senyor, size borcum filan yok, bir şey de ödeyecek değilim. Sanırım siz burada ücretli konsolosluk görevi yapmaktasınız: Sorununuzun benimle tartışmakla çözülebileceğine de inanmıyorum.”

Daha sonra bu kaba Hollandalının az da olsa haklı olduğunu fark ettim. Bu adamcağız bir dalaverecinin kurbanı olmuştu. Ancak bu durumu ne ben, ne de Şili hükümeti düzeltebilirdi. Hollandalının bu kadar öfkeli olmasının nedeni ortada görünmeyen gerçek konsolos Mansilla'ydı. Mansilla, Batavia'daki konsolosluk görevini hiçbir zaman yapmamıştı. Yıllardır Paris'te yaşamaktaydı. Hollandalıyla konsolosluğu onun yapması için anlaşmıştı. Her ay gerekli evrakı ve aldığı harçları Paris'e yollamıştı. Mansilla da ona yaptığı bu işler için her ay belirli bir ücret vermeyi kabullenmişti. Fakat bu ücreti hemen hemen hiç ödememişti. Kaldırımda yürüyenin üzerine doğru çıkan bir ev cumbası gibi, bu adam da şimdi benim üzerime yükleniyordu.

Ertesi gün müthiş hastalandım. Yüksek ateş, grip, terlemeler ve burun kanaması. Bu burun kanaması en çok çocukluğumda Temuco'da, oraların soğuğunda olurdu. Yaşamaya kararlı bütün gücümü toplayarak, hükümet binasına gittim. Çok güzel bir botanik parkının ortasındaydı. Bürokratlar önlerindeki evraklardan tembel tembel başlarını kaldırıp, mavi gözleriyle bana baktılar. Terleyen kalemleriyle adımı kaydettiler. Kağıtlar da terliyordu.

İçeri girdiğimden daha hasta, hükümet binasını terk ettim. Yolda sallana sallana birkaç adım yürüdükten sonra, koskoca bir ağacın altına kendimi bıraktım. Burada her şey sağlık dolu ve taptazeydi. Hayat, sakin ve güçlü soluk alıyordu. Göğe doğru yükselen koca gövdelere takılı küçük levhalarda her ağacın adı yazılıydı. Çoğu tanımadığım okaliptüs ağacı cinsindeydi. Yükseklerden inen serin doğa kokusunu ciğerlerime çektim. Bu ağaçlarda yaşayan kral bana acımış, yolladığı o güzel kokularla sağlığımı bulmama yardım etmişti.

Bu botanik parkının yeşil bayramı, yapraklarının sonsuz güzelliği sarmaşıklar, orkideler, deniz yıldızı gibi yaprakların arasına serpiştirilmiş sayısız çiçek, bu ormanımsı parkın bir deniz dibini andıran dünyası, kuşların haykırışı, maymunların bağırması; bütün bunlardı bana sağlık ve bitmiş bir mum gibi sönmek üzere olan hayat sevincini geri getiren.

Otele memnun döndüm ve bungalovumun verandasına oturdum.

Elime bir mektup kağıdı alıp, Kiria masanın üzerinde, Şili'deki hükümete bir telgraf yazmaya başladım. Fakat birden kalemimdeki mürekkep tükendi.

Otel hizmetkârını çağırıp, “mürekkep yok,” dedim. Bana bir mürekkep hokkası getirmesini rica ettim. Beni anlamamış gibiydi. Gidip, yanında kendisi gibi beyaz elbiseli, yalınayak bir başka hizmetkârla geri geldi. Bir bilmeceyi andıran arzumu arkadaşının çözebileceğini umuyordu. Defalarca “mürekkep” diye tekrarlayıp, kalemimi hokkaya batırıyormuş gibi yaptım. Bir türlü anlaşamıyorduk. Bu arada diğerlerine yardımcı olmak için yedi-sekiz hizmetkâr daha gelmişti. Benim hareketlerim hoşlarına gidiyor olmalıydı ki, ceplerindeki kurşun kalemleri çıkarıp, beni taklit ediyor ve “ink, ink” diye bağırıyorlar, bir yandan da gülmekten yerlere yatıyorlardı. Umutsuz bir halde yakındaki bir bungalova koştum, peşimde beyaz giysileri içinde bir sürü hizmetkâr. Boş olan bu bungalovda şansıma masanın üzerinde bir mürekkep hokkası durmaktaydı. Hemen alıp, şaşkın şaşkın bana bakmakta olan çekik gözlere haykırdım:

“This! This! (Bu! Bu!)”

Birden hepsi güldü ve koro halinde yineledi.

“Tinta! Tinta!”

Benim İspanyolca tinta’nın bura dilinde de tinta olduğunu böylece öğrenmiş oldum.

Sonunda, günün birinde, burada konsolosun ben olduğumu bildiren resmi yazı geldi. Büyük güçlüklerle elde ettiklerim; kötü bir lastik mühür, mürekkep kutusu, bir evrak dosyası ve hesap kağıtları. Paris’te oturmakta olan benden önceki konsolos tarafından oyuna getirilmiş olan şişman Hollandalı, dudaklarında soğuk bir gülümseyiş ve ağzında çikletiyle, bütün bunları bana teslim etti.

Arada sırada bazı belgeleri onaylıyor ve eski mührümü bastırıyordum. Böyle gelen birkaç dolar, benim yaşamamı sağlıyordu. Otel kirası, yemek, Brampy’nin ücreti ve gitgide büyümekte olan ve her gün biraz daha fazla yiyen Kiria’nın giderlerini, elime geçen para ancak karşılıyordu. Bir konsolos olarak burada bir beyaz smokin ile bir fraka ihtiyacım vardı. Bunları taksitle sağladım. zamanımın çoğunu geniş kanalların kenarındaki kalabalık sokak kahvelerinde geçiriyordum. Çoğu zaman yalnızdım. Umutsuz bir sakinlik burada da başlıyordu benim için.

İşte o günlerde Kiria'yı yitirdim. Küçük ve duyulmayan adımlarıyla peşimden her yere gelmeyi çok severdi. Otomobiller, kamyonlar, çekçek arabaları, Hollandalı, Çinli, Malaysialı yayalarla dolu sokaklarda gezerdi. O güne kadar yeryüzünde yalnızca iki insan tanımış olan bu küçük vahşi kedi için karmakarışık bir dünya.

Bir gün otele döndüğümde, Brampy'nin suratını görünce ne olduğunu anladım. Soru sormam gereksizdi. Belki gelir diye bekledim. Verandaya oturduğumda kucağıma sıçramadı, tüylü kuyruğunu da yüzüme sürmedi. Gazeteye bir ilan verdim: “Kayıp vahşi kedi. Kiria adında, kimse cevap vermedi. Civarda onu gören de olmamıştı. Ölmüş müydü acaba? Ebediyen kaybolmuştu. Ona benden de yakın olan Brampy, öylesine üzgündü ki, günlerce benim yanıma yaklaşmadı, tek kelime bile konuşmadı. Kendini suçlu hissediyordu. Çamaşırlarım yıkanıyor, ayakkabılarım boyanıyor, sessizliğinde ağaçların arasında Kiria'nın bağırmasını duyar gibi oluyordum. Yataktan kalkıp ışığı yakıyor, pencereyi ve kapıyı açıyor, palmiye ağaçlarında onu arıyordum. Yoktu. Kiria'nın tanıdığı dünya değişmişti burada. Bu dünyaya olan inancı ve güveni, şehrin tehdit edici ormanında kaybolmuştu. Günlerce üzüntü içinde dolaştım durdum.

Brampy, ülkesine geri dönmeye karar verdi. Onun bu kararı beni daha da üzdü, fakat gerçekte aramızdaki bağlantının nedeni Kiria'ydı. Bir gün öğleden sonra, yeni almış olduğu elbiseyi bana göstermek için geldi. Ülkesi Seylan'a iyi giyimli dönmek istiyordu. Yepyeni beyaz bir elbise giymişti. Benim için ilginç olanı başına taktığı bir şef aşçı şapkasıydı. Esmer yüzü ve simsiyah saçlarının üzerindeki bu şapka gülmeme sebep oldu. Brampy benim bu gülüşüme darılmamıştı. Aksine yumuşak gülümsedi. Bilgisizliğimi anlamıştı.

Batavia'daki yeni evimin bulunduğu caddenin adı Probolingo'ydu. Bu evin bir salonu, yatak odası, mutfağı ve banyosu vardı. Hiçbir zaman otomobil sahibi olmamama rağmen, evin garajı da vardı. Tabii bu garaj boş kaldı. Bu evin küçük bir odası daha vardı. Yaşlı bir köylü kadını aşçı olarak tuttum. Kadın gibi Cavalı olan bir hizmetkâr çocuk da evdeki diğer işlere bakıyordu. Burada *Yeryüzünde Konaklama* kitabını bitirdim. Yalnızlığım gitgide zor gelmeye başlamıştı. Evlenmeyi düşündüm. Bu şehirde, Hollandalı-Malezyalı karışımı ve çok hoşuma giden bir kadın tanımıştım. Uzun boylu, sakin görünüşlü, sanat ve edebiyat dünyasına çok uzak bir

kadındı. Yıllar sonra biyografimi yazan dostum Margarita Aguirre bu evlilik üzerine şöyle diyordu: *“Neruda 1932 yılında Batavia’dan Şili’ye döner. İki yıl önce orada Maria Antonieta Agenaar adında genç bir kadınla evlenmiştir. Agenaar, bir konsolos karısı olmaktan büyük gurur duyar. İspanyolca öğrenmeye başlar. Neruda’ya olan duygusal bağları çok güçlüdür. Her ikisini sık sık birlikte görmek mümkündür. ‘Maruca’, der ona Neruda. Bu kadın uzun boylu, ağır yürüyüşlü ve onurludur.”*

Sıradan bir yaşamım vardı. Zamanla cana yakın dostlar edindim. Küba konsolosu ve arkadaşlarıyla aramızdaki dil bağlılığı dostluk kurmamı sağladı. Kazablanka’nın bu adamı, makineli tüfek gibi hiç durmadan konuşuyordu. Küba despotunun bu resmi temsilcisi bana siyasal suçlardan tutuklanmış kişilerin kol saatlerinin, yüzüklerinin ve hatta altın dişlerinin arada sırada Havana Körfezi’nde yakalanan köpek balıklarının midelerinden çıktığını anlatmıştı.

Alman konsolosu Hertz, modern heykel hayranıydı. En çok Franz Marc’ın ‘Mavi Atlar’ını ve Wilhelm Lehmbruck’un düzgün insan vücutlarını beğeniyordu. Romantik ve duygulu bu insan, Yahudi’ydi. Bir gün kendisine sordum: “Peki, sık sık gazetelerde adından söz edilen Hitler’e ne dersiniz? Musevilere ve komünistlere karşı onun günün birinde iktidara gelebileceğine inanıyor musunuz?”

“Mümkün değil bu,” yanıtını verdi.

“Niçin mümkün olmasın! Tarihte nelerin mümkün olduğunu gördükten sonra...”

“Siz tanımıyorsunuz Almanya’yı,” dedi. “Bu ülkede böyle vahşi biri, olsa olsa küçük bir köyü idare edebilir.”

Benim zavallı dostum, zavallı Konsolos Hertz! Bu vahşi biri, kısa bir zaman sonra bütün dünyayı yönetmeye kalkıştı. Ve duygulu Hertz’in sonu da sanırım o gizli ve korkunç gaz odalarından birinde olmuştur. Bütün kültürüne ve saygıdeğer romantizmine rağmen.

YÜREĞİMDE İSPANYA

Federico Nasıldı?

İki ay süren uzun bir deniz yolculuğu beni 1932 yılında yine Şili'ye kavuşturdu. Doğu'da bulunduğum yıllarda bitirdiğim *Yeryüzünde Konaklama* kitabını burada bastırdım. 1933 yılında yine Şili konsolosluğu göreviyle yurtdışına gönderildim. Bu kez görevim Buenos Aires'ti. Ağustos ayında Arjantin'e geldim.

Hemen hemen o günlerde de Federico Garcia Lorca, Lola Membrives topluluğuyla *Kanlı Düğün* adlı trajedisini ilk defa Buenos Aires'te sahneye koymak için burada bulunuyordu. Birbirimizi tanımıyorduk. Fakat Buenos Aires'te tanıştık; yazarlar ve dostlarımız bizi birlikte kutladılar. Arada sırada sıkıcı durumlar da olmuyor değildi. Federico'yu çekemeyenler vardı. Benim için de durum başka türlü değildi. Çekemeyenler ve eleştirenler her zaman olmuştur. Bu kişiler daima kaşınırlar; görünmeyesiniz diye ışığı söndürmekten başka şey düşünmezler. İşte o yıl PEN Kulübün Federico ve benim için Plaza Oteli'nde vermeyi düşündüğü bir akşam yemeği bu kişiler için ele geçirilmez bir fırsat olmuştu. Kim olduğu bilinmez biri, bütün gün sağa sola telefon ederek, ziyafetin ertelendiğini herkese duyurmaya çalışmıştı. Hatta otel müdüründen, santraldeki telefoncu kıza, mutfaktaki şefe kadar, kim sorarsa, ziyafetin ertelendiğini söylemeleri tembih edilmişti. Fakat bu manevra başarılı olmadı. O akşam Federico ve ben, yüz kadar Arjantinli yazarla birlikte ziyafet salonunda oturuyorduk.

Büyük bir sürpriz hazırlamıştık. "Al alimon" stilinde bir konuşma yapacaktık. Tabii bunun ne demek olduğunu çoğunuz bilmez. Ben de bilmiyordum. Her an aklına yeni şeyler gelen Federico bana açıkladı: "Arenada iki matador tek bir boğayla mücadele eder. Bu matadorların elinde sadece bir kırmızı kumaş vardır. En tehlikeli boğa güreşi budur. Bunun için hemen hemen pek rastlanmaz bu çeşit boğa güreşlerine. Belki on-on beş yılda bir. Bu tehlikeli boğa güreşini yapan matadorlar ya kardeştir ya da aynı kandan iki insan. Buna 'toreo del alimon' adı verilir. Biz de bunu konuşmamızda uygulayacağız."

Uyguladık da. PEN Kulüp başkanına bu ziyafetten dolayı teşekkür etmek için birlikte ayağa kalktık. Matadorların savaşı başlıyordu. Yemek küçük masalarda ayrı ayrı yendiği için Federico ile ben salonun birer ucunda oturuyorduk. Benim yanımda oturanlar, Federico ayağa kalktığında ben de

kalktığım için yanlış bir şey yapıyorum sanarak, ceketimden çekmişlerdi. Federico'nun yanında oturanlar da aynı şeyi ona yapmıştı. Birlikte konuşmaya başladık. Ben "senyoritalar" diye başladım, Federico "senyorlar" diye devam etti. Bundan sonra da birbirimizin cümlelerini bağlayarak, konuşmayı bütünledik. Konuşmamız Ruben Dario'nun anısınaydı. Bu edebiyatçıyı Garcia Lorca ve ben, İspanyol dilini şiirde en iyi kullanan yazar olarak kabul ediyorduk.

Aşağıda konuşmamızı bulacaksınız:

Neruda: "Senyoritalar..."

Lorca: "... ve Senyorlar. Boğa güreşlerinde 'toreo del alimon' adı verilen bir güreş vardır. Bu güreşte iki matador bir boğayla mücadele ederken, sadece bir kırmızı kumaşa sahiptir."

Neruda: "Federico ve ben, sanki aramızda bir elektrik kordonu varmış gibi konuşacak ve bu önemli toplantıya, boğanın sırtına saplayacağımız küçük mızraklarla heyecan katacağız."

Lorca: "Bu gibi toplantılarda edebiyatçılar genellikle kendilerinden söz ederler, dostları ve arkadaşları da onları dinler."

Neruda: "Bizler ise burada bir ölüyü canlandırmaya, hepimizin dostu, bütün ölümlerden daha karanlık bir ölümün kucağında olan hayatın dulu bir kimseden söz edeceğiz. Onun ateşli gölgesine sığınacağız, onun adını sık sık tekrarlayacağız, ta ki gücü unutulmuşluğun sınırlarını zorlayana kadar."

Lorca: "Bir penguen yumuşaklığında şair Amado Villar'ı kucakladıktan sonra, masanın üzerine büyük bir isim atacağız. Eminim ki bu isimle bardaklar çatlayacak, çatallar arzuyla onu arayacak, denizlerden gelen bir dalga masa örtülerini ıslatacaktır. Biz ise Amerika'nın ve İspanya'nın şairi Ruben..."

Neruda: "... Dario'dan söz edeceğiz. Çünkü senyoritalar..."

Lorca: "... ve senyorlar...

Neruda: "Buenos Aires'in neresindedir Ruben Dario alanı?"

Lorca: "Ruben Dario'nun heykeli nerededir?"

Neruda: “Parkları severdi. Ruben Dario parkı var mıdır?”

Lorca: “Ruben Dario çiçekçisi neredir?”

Neruda: “Nerede elma ağacı, nerede Ruben Dario elmaları?” *Lorca*: “Nerede Ruben Dario’nun kesilmiş eli?”

Neruda: “Nerede?”

Lorca: “Ruben Dario şimdi vatanı Nikaragua’dadır. Mermerden korkunç bir aslanın altında. Zenginlerin saraylarının kapılarına koyduğu çirkinlikte bir mermer aslan.”

Neruda: “Aslan kâşifine bir meyhane aslanı, yıldızları kutsayana yıldızsız bir aslan.”

Lorca: “Sadece bir sıfatla bize bütün ormanın uğultusunu anlatır o. Tıpkı dillerin hükümdarı Luis de Granada gibi limonu, geyiğin tırnağını ve böcekleri bizim gözümüzde heykellere benzetir. Gemilerle bizi denizlere salar, karanlık akşamlarda muazzam yollar açar, sert güney rüzgârına selamlarını yollar, romantik bir şair gibi bütün gücüyle. Sonra elini sütun başlarına dayar, bütün çağların hüzünlü kuşkuculuğuyla...”

Neruda: “Onun adı, yüreğini kaplamış olan bütün dertleriyle bu edebi anmamızın nedenidir. Akkorlarla dolu bilinmezlikleriyle, cehennemin derinliklerine inişleriyle, ünün saraylarına girişiyle ve büyük bir şairin kaçınılmaz özellikleriyle daima adından söz edilecek biridir Dario.”

Lorca: “Bir İspanyol şairi olarak İspanya’da eski ustalara ve çocuklara ders vermiştir. Bugünkü şairlerde olmayan bir geniş dünya ve yakınlık duygusuyla. Valle-İnclan’a ve Juan Ramon Jimenez’e ders vermiştir. Machado kardeşlere de. Sesi su gibi, kükürt gibiydi. Rodrigo Caro’dan Argensolas kardeşlere veya Don Juan Arguijo’ya kadar İspanyol dili, kelimelerin böylesine bir bayramını yaşamamıştı Ruben Dario’nun ışıkları ve biçimlerinde olduğu gibi. Velazquez’in tabiatlarından, Goya’nın odun yığınlarına, Quevedos’un hüzünlerine ve Mallorca’nın köylü kadınlarına kadar bütün İspanya toprağını gezdi gördü Dario, tıpkı kendi ülkesinin toprakları gibi.”

Neruda: “Denizler onu Şili’ye getirdi, kuzeyin sıcak sularına. Orada yaşadı, kayalık kıyılarda, denizle birlikte. Okyanusun dalgaları ona

köpükler ve çıngıraklar getirdi, Valparaiso’nun kara rüzgârları ruhunu doldurdu. Bu akşam onun bir heykelini yapalım burada, havadan bir heykel.”

Lorca: “Havadan bu heykelinin üzerinde ben, biçimler, kurallar ve şekillerden uzak yüce edebiyatının verimli özünü görüyorum.”

Neruda: “Federico Garcia Lorca, İspanyol ve ben Şilili, şimdi üzerinde bulunduğumuz Arjantin topraklarını bizden daha yüksek sesiyle selamlayan bir insanı anarak, bu dostlar toplantısının sorumluluğunu yükleniyoruz.”

Lorca: “Pablo Neruda, Şilili ve ben İspanyol Nikaragualı, Arjantinli, Şilili ve İspanyol şair büyük Ruben Dario’da birbirimize rastladık.”

Neruda ve *Lorca*: “Onun saygısına ve ününe kaldırıyoruz kadehlerimizi.”

Hatırlıyorum, bir defasında Federico’nun beklenmeyen bir yardımını görmüştüm. Erotik komik bir serüvendi. Amerika kıtasında yalnızca Arjantin veya Birleşik Amerika’nın çıkarmayı başaracağı milyonerlerden birinin evinde akşam yemeğine davet edilmiştik. Dik kafalı olarak tanınan bu adam, gazete sahibiydi ve kısa zamanda zenginleşmişti. Ucu bucağı belirsiz büyük parkın ortasındaki evi, yeni zenginlerin düşlerinde yaşattıkları eşyayla doluydu. Evin girişine giden yolun iki kenarındaki kafeslerde değişik ülkelerden getirilmiş çeşitli renklerde sülünler vardı. Avrupa’daki açık artırmalardan sadece bir telgrafla satın aldığı çok eski kitaplarla doluydu kütüphanesi. Kütüphanenin bulunduğu okuma salonunda en ilginç şey, sayısız panter postunun yan yana dikilmesiyle yapılmış büyük taban halısıydı; bu halı bütün odayı kaplıyordu. Sonra öğrendiğime göre bu milyonerin, Afrika, Asya ve Amazon ormanlarında adamları vardı ve bu kimseler onun için leopar ve başka vahşi hayvanların derisini satın almakla görevliydi.

Ünlü Natalio Botana’nın evi böyleydi. Güçlü bir kapitalist ve Arjantin’in toplum düşüncesine hükmeden adamdı, Botana. Federico ve ben, masada ev sahibinin yanında oturuyorduk. Karşımızdaki uzun boylu, sarışın ve kokular saçan şair kadın, yeşil gözleriyle bütün yemek boyunca bize bakıp durmuştu. Sanırım, Federico’dan çok benimle ilgilenmişti. Akşam yemeği, sekiz-on uşak tarafından taşınabilen, altında ateş yanan büyük bir masanın üzerinde pişen bütün bir sığırdı. Üzerimizdeki gece, koyu mavi ve

yıldızlıydı. Post içinde kızarmakta olan etin –ev sahibinin bir buluşuydu– kokusu, bahçenin dört bir köşesinden yükselen nane ve yonca kokularına, ateş böcekleri ile kurbağaların sesine karışıyordu. Yemek sona erdiğinde şair kadın, ben ve Federico birlikte ayağa kalktık. Federico o akşam her şeyi komik buluyordu. Işıklandırılmış havuza doğru yürüdük. Garcia Lorca önümüzden gidiyor ve hiç durmadan gülüyor, kendi kendine konuşuyordu. Mutluydu. Bu onun bir alışkanlığıydı, mutluluk, onun derisi gibiydi.

Işıklandırılmış havuzun yanında bir kule yükseliyordu. Gecenin aydınlığı içinde bu kulenin kireç beyazı, pırıl pırıl parlıyordu. Ağır ağır kulenin merdivenini çıktık. Üç ayrı stilin üç şairiydik. Yukarıdaki düzlüğe ayak bastığımızda, bütün yeryüzü ayağımızın altında uzanıyordu. Havuzun mavi gözü bize göz kırpıyordu. Uzaklardan bir yerden gitar sesleri ve şarkılar duyuluyordu. Başımızın üzerinde gece, öylesine yakın ve aydınlıktı. Biraz uzansak ona dokunacaktık neredeyse.

Uzun boylu sarışın kadını kollarıma aldım ve öptüm. Dolgun ve sağlamdı. Federico’nun şaşkınlığı arasında düzlüğün taşlarına uzandık. Ellerim kadının elbisesini çıkarmaya çalışırken, Federico hayretten açılmış gözleriyle bana bakıyor, gözlerine inanamıyordu.

“Çek git,” diye homurdandım. “Git de, kimsenin buraya gelmemesine dikkat et.”

Kulenin üzerinde biz, yıldızlı gökyüzüne ve gecenin Afrodit’ine kurbanımızı vermeye hazırlanırken, Federico heyecanla taş merdivenden aşağı koştu. Fakat bunu öylesine acele yaptı ki, karanlık basamaklardan yuvarlandı. Sarışın kadın ve ben onu ayağa kaldırdık.

On beş gün topallayarak dolaştı.

Miguel Hernandez

Buenos Aires’te konsolosluğum uzun sürmedi. 1934 yılının ilk aylarında Barselona konsolosluğuna atandım. Şefim Don Tulio Maqueira’ydı. O güne kadar tanıdığım Şili konsolosları içinde en iyi memur örneğiydi. Sert ve insanlardan kaçan biri olarak tanınıyordu. Fakat bana karşı çok cana yakın, anlayışlı ve iyi davranıyordu.

Don Tulio Maqueira, kısa bir süre sonra benim çarpma ve bölmelerle başımın dertte olduğunu fark etti. Hele bölmeyi hiçbir zaman doğru dürüst öğrenememişimdir. Günün birinde dedi ki:

“Pablo, siz Madrid’e gitmelisiniz. Şiir sanatı orada. Burada Barselona’da ise korkunç çarpma ve bölmeler vardır. Sizin aranız onlarla iyi değil. Ben üzerime alıyorum onları.”

Bir sihirbazın el çabukluğuyla Şili’nin İspanya konsolosu olarak Madrid’e atandım bu kez. Bu güzel kente geldikten kısa bir zaman sonra Garcia Lorca ve Alberti’nin bütün dostlarını tanıdım. Birçok dostum oldu. Kısa bir süre sonra İspanyol şairleri arasına biri daha katıldı. Bu bendim. Tabii biz Güney Amerikalılar İspanyollardan başkayızdır, ancak bu başkalık o kadar önemli değildir.

Benim kuşağımın İspanyolları, Latin Amerika’daki yaşıtlarımdan daha kardeş, daha metin ve daha neşeliydi. Latin Amerikalıların ise daha tam bir dünya görüşü olduğunu, öteki dillere ve kültürlere daha açık yaşadığını anladım. İspanyollar, İspanyolcadan başka bir dili pek konuşmuyorlardı. Desnos ve Crevel, Madrid’e geldiğinde, İspanyol yazarlarla anlaşabilsinler diye onlara çevirmenlik yapmak zorunda kalmıştım.

Federico ve Rafael’in dostlarından biri, genç şair Miguel Hernandez’di. Onu tanıdığımda, kendir ayakkabıları ve kadife köylü pantolonuyla memleketi Orihuela’dan yeni gelmişti. Köyünde keçi çobanlığı yaptığı söyleniyordu. Çıkarmaya başladığım “Caballo Verde” (Yeşil At) adlı dergide şiirlerini bastım. Köpükler saçan şiirlerinde pırıldayan coşkunluk beni hayran bırakmıştı.

Miguel öylesine köylüydü ki, sanki çevresine toprak saçılıyordu yürürken. Yüzü bir toprak parçasına benzerliğini ya da tazeliğini hâlâ koruyor, topraktan yeni çıkarılmış patates köklerini andırıyordu. Benim evimde kalıyor ve şiir yazıyordu. Başka ufukların ve başka dünyaların izlerini taşıyan benim Güney Amerika şiirim yavaş yavaş onu etkiledi ve değiştirdi.

Bana köyündeki hayvanları ve kuşları anlatıyordu. Bu edebiyatçı, büyük bir tazelik ve heyecan verici bir yaşama gücüyle büyük şehre gelmişti. Doğada yeni bulunmuş, hiç zedelenmemiş çok güzel bir taş gibi. Uyuyan keçilerin karnına kulak dayayarak, sütün akışını dinlemenin ne kadar

etkileyici olduğunu anlatırdı. Bu gizli sesleri ancak bir keçi çobanı dinleyebilir, böylesine güzel duygulara ancak o sahip olabilirdi.

Bir defasında bana, bülbüllerin ne güzel öttüklerini anlattı. Onun geldiği İspanya doğası, çiçek açan portakal ağaçları ve bülbüllerle doluydu. Bu kuş, gururlu bu şarkıcı, benim ülkemde pek yaşamadığı için, çılgın Miguel bana onu canlandırmak istedi. Ağaçlardan birine tırmandı, en yüksek dalların arasında memleketindeki sevgilisi kuşlar gibi ötmeye çalıştı.

Para kazanacak bir işi olmadığından, ona bir iş aramaya başladım. İspanya'da bir şaire iş bulmak kolay değildi. Sonunda Dışişleri Bakanlığı'nda yüksek bir memur onunla ilgilendi. Miguel'in bazı şiirlerini okumuştu, hayranıydı ve ne gibi bir görev istiyorsa söylesin, hemen gerekli atamasını yaptıracaktı. Neşe içinde eve geldim ve haberi şaire verdim:

“Miguel Hernandez, sonunda bir işin oldu. Dışişleri Bakanlığı'ndaki memur sana görev verecek. Atamanın yapılması için hangi kısımda görev almak istediğini söyle.”

Miguel, düşüncelere daldı. Zamanından önce kırışmış yüzünü sanki görünmeyen bir peçe kapladı. Aradan saatler geçti ve sonunda akşama doğru yanıtını verdi. Sanki hayat yolunun en önemli çözümünü bulmuş gibi parlayan gözlerle bana geldi ve dedi ki:

“Acaba o adam bana Madrid civarından bir keçi sürüsü sağlayabilir mi?”

Miguel Hernandez'le olan anılarım, yüreğimin derinliklerinde hiçbir zaman kaybolmayacaktır. Köy bülbüllerinin şarkısı, karanlıklar ve portakal çiçekleri arasına şarkılardan kurulmuş kuleler, onun benliğini dolduran bir yaşamın, kanının ve topraktan oluşan şiirinin bir parçası, İspanya doğasının renk, koku ve seslerinden oluşmuş bir iç ormanıydı. Onun çehresi, İspanya'nın çehresiydi. Işıklarla delinmiş, yeni ekilmiş tarlalar gibi kırışık, ekmek ve toprak gibi bütün. Rüzgârlarla yanmış ve sertleşmiş bu toprak üzerinde parlayan bakışlar, güç ve duygu dolu güneş ışınlarını andırıyordu.

Şiirlerin konularının kelimelerinin dışına taştığını seziyordum. Aynı zamanda yeni bir büyüklüğün onları değiştirdiğini, vahşi bir parlaklık getirdiğini, sihirli bir şekilde eski kanın yerini tazesinin aldığını da fark ediyordum. Bütün şair ve gezginlik yıllarım boyunca hayat bana böylesine güzel bir armağanı bir daha vermemiştir.

Caballo Verde

Evimin yakınında, eski bir tarım okulunun çatı katında oturan Federico ve Alberti, Toledolu fırıncı heykeltıraş Alberto, Altolaguirre ve Bergamin, büyük şair Luis Cernuda, sınırsız boyutların şairi Vicente Aleixandre ve mimar Luis Lacasa'yla her gün kahvelerde ya da dost evlerinde buluşuyorduk.

Postanenin yanındaki birahaneden evime gidiyorduk. Arguelles semtindeki bir çiçek eviydi. Büyük bir otobüsün ikinci katından inerek, caddelerdeki gürültücü insan kalabalığının arasına karışıyor, yemek yemeye, içki içmeye ve şarkılar söylemeye gidiyorduk. Şiirler ve neşeler arasında genç dostlardan şair Arturo Serrano Plaja'yı, üstün yetenekli ve şakacı ressam Jose Caballero'yu, Andalucia'dan doğruca benim evime gelmiş olan Antonia Aparicio'yu ve artık yaşamayan ya da eski günlerdeki gibi olmayan daha bir sürü kimseyi hatırlıyorum. Onların kardeşliklerinin yokluğunu vücudumun yaşayan bir parçası gibi hissediyor, arıyorum.

Bu Madrid kenti! Galicialı kadın ressam Maruja Mallo'yla eski eşyaların satıldığı yoksul mahalleleri gezdik, fıçıcıların ve ipçilerin sokaklarını aradık. İspanya kuru ve taşlı. Güneş tepeden iniyor, arazide kıvılcımlar çıkarıyor ve yükselen tozların arasına ışıktan saraylar kuruyor. Tek gerçek nehirleri, şairleri. Derin yeşil sularıyla Quevedos, şarkı söyleyen heceleri ile Calderon, kristal kadar duru Argensola, yakutlardan bir su yatağı Gongora.

Valle-İnclan'ı yalnızca bir kez gördüm. Zayıflığı ve uzun beyaz sakalıyla, kendi kitaplarının sayfaları arasından çıkıyormuş gibi geldi bana. Kitabın arasında ezilmiş, sayfaların sarısı yüzüne vurmuştu.

Ramon Gomez de la Serna'yla bir kilisede tanışmış, kısa bir süre sonra da evinde görüşmüştüm. Sokak kahvelerindeki konuşmaları ve gülüşmeleri aniden susturan o tenor sesini unutamam. Ramon konuştuğunda öteki insanların düşüncesi duruyor, havadaki sigara dumanı bile hareketsiz kalıyordu. Benim için Ramon Gomez de la Serna, İspanyol dilinin en büyük yazarlarından biridir. Onun dehası, Quevedos ile Picasso'nun renk renk büyüklüğünden bir şey almıştır. Ramon Gomez de la Serna, kitabının her sayfasında bir hafiye gibi gerçek ve gerçek ötesini araştırır durur. İspanya

üzerine bildiklerini ve yazdıklarını bu kadar güzel sadece o anlatabilir. Dilin söz dizimini kendi elleriyle değiştirmiştir. El izlerini seçebilirsiniz ve hiç kimse bu izleri silmeye cesaret edemez.

Don Antonio Machado'yu, sık sık siyah noter elbisesiyle, yaşlı bir İspanyol ağacı gibi sessiz ve hiç kimseyle konuşmadan kahvede oturur görmüştüm. Şiirin şeytan çocuğu, çenesi hiç durmayan Juan Ramon Jimenez, Don Antonio'nun ceplerinin sigara izmaritleriyle dolu olduğunu iddia etmişti bana.

Bu büyük ve parlak şair Juan Ramon Jimenez, o İspanyol kıskançlığıyla doluydu. Oysa kimseyi kıskanmasına gerek yoktu; kendi eserleri mükemmeldi. O ise kendini bir göçmen kabul ediyor, gölgeye itildiğini sandığı zaman da saldırılarda bulunuyordu.

Genç sanatçılar Garcia Lorca, Alberti, Jorge Guillen ve Pedro Salinas sık sık bu sakallı şeytan Juan Ramon'un oklarına hedef oluyorlardı. Benim hakkımdaki eleştirilerine de günlük gazete "El Sol"un pazar nüshalarında rastlanıyordu. Fakat ben yaşatmaya ve yaşamaya kararlıydım. Karşı ateşte bulunmadım. Edebi saldırılara hiçbir zaman cevap vermemişimdir.

Mesleği basımcılık olan, bir basımevi sahibi şair Manuel Altolaguirre bir gün evimde beni ziyaret etti.

Anlattığına göre, iyi baskılı bir dergi çıkarmak istiyordu. Bu dergi, İspanya'nın en önemli ve en iyi şairlerini sunacaktı.

"Bu işi yapabilecek, dergiyi yönetebilecek tek insan sensin," dedi.

Ben, o güne kadar çeşitli dergiler çıkarmış, yönetimlerine katılmıştım. Fakat ya kısa bir süre sonra vazgeçmiş ya da vazgeçirilmiştim. 1925 yılında "Baston'un Atı" adında bir dergi yayımlamıştım. Noktasız, virgülsüz yazdığımız, Joyce'un sokaklarında Dublin'i bulduğumuz yıllardaydı. Humberto Diaz Casanueva'nın giydiği balıkçıyaka kazak o günlerde bir şair için pervasızlık sayılıyordu. Şiirleri mükemmel ve kusursuzdu. Rosamel del Valle, şapkasından ayakkabısına kadar siyahlar içindeydi. O yılların şairi böyle giyinmeliydi. İşte bu iki ilginç kişi benim başyardımcımdı. Ötekileri hatırlamıyorum. Bizim atın dörtnala gidişi, zamanı uykusundan uyandırmıştı.

“Evet Manolito, derginin yönetimini kabul ediyorum.” Manuel Altolaguirre, iyi bir basımcıydı. Şiiri ve elleriyle edebiyata, çalışkan bir melek gibi girmişti. Çok ilginç bir güzellikle *Adonais*’i çevirmiş ve yayımlamıştı. Pedro Espinosa’nın *Lafabula del Genil* adlı eserini de kendi basımevinde basmıştı. Mükemmel bir baskı, şiirin altın ve bayrak mavisi mısralarına ne güzel bir parlaklık verir.

Benim çıkardığım “Caballo verde” (Yeşil At) dergisinin ilk beş sayısı eşsiz bir güzellikteydi. Manolito’nun dizgi yaparken ya da küçük baskı makinesinin pedalına basarken neşeli halini unutamam. Bazen baskıdan ilk çıkan sayıları, kızı Paloma’nın bebek arabasında basımevinden taşırdı. Yoldan geçenler onunla alay ederdi:

“Ne mükemmel bir baba! Küçük varlıkla bu cehennemi trafiğin arasına katılacak kadar yürekli.”

Küçük varlık, şiirdi ve “Caballo verde”nin içinde yola koyulmuştu. Bu dergide Miguel Hernandez’in ilk büyük şiirleri; Federico, Cernu da, Aleixandre, Guillen’in eserleri yayımlandı. XIX. yüzyıldan kalma, öfkeli eleştirmen Ramon Jimenez, her zamanki gibi pazar oklarını üzerimize atmaya devam etti. Rafael Alberti, derginin adını beğenmedi: “Niçin yeşil at?” dedi. “Kırmızı at olmalıydı!”

Atın rengini değiştirmedim. Bu yüzden de, Rafael’le tartışmadık. Dünyada her renk at ve şair için yeteri kadar yer vardı.

“Caballo verde”nin altıncı sayısı basımevinde kesilmeden ve başlanmadan kaldı. Montevideolu Julio Herraray Reissing’e adamıştık o sayıyı. İspanyalı şairler onun anısına çok güzel mısralar yazmıştı. Dergi, 19 Temmuz 1936 günü satışa çıkacaktı. Fakat o gün caddeleri bir toz kapladı. Adı filan pek duyulmamış Francisco Franco diye bir general, Afrika’daki garnizonunu cumhuriyete karşı ayaklandırmıştı...

Cinayet Granada’da İşlendi

Şu satırları yazdığım günlerde İspanya’da başarılı bir askeri darbenin bilmem kaçıncı yıl törenleri yapılmakta! Madrid’de, Franco maviler ve sırmalar içinde, etrafında koruyucuları, yanında Birleşik Amerika, İngiltere

ve öteki ülkelerin büyükelçileri olduğu halde, askeri birliklerin geçit törenini izliyor. O günlerin savaşından habersiz gençlerden oluşmuş bu askeri birlikler.

Ben yaşadım o savaş günlerini. Bir milyon ölü İspanyol! Bir milyon sürgün! Sanırım bu kanlı diken hiçbir zaman insan vicdanından çıkmayacaktır. Fakat şu anda geçit töreninde tribünün önünden asker adımlarla geçmekte olan o genç erkekler, yıllar önceki korkunç tarihi gerçeği bilmemektedir.

Benim için her şey 19 Temmuz 1936 gecesi başladı. Cana yakın bir serüvenci olan Şilili Bobby Deglane, Madrid'deki büyük sirk, Price'da catch güreşleri düzenliyordu. Bu 'spor'un ciddiliğinden kuşkulandığımı kendisine anlatmıştım. Fakat o bir akşam sirke gelmem ve bu güreşi seyretmem için beni ikna etti. Garcia Lorca'yla gitmeye karar verdik. Federico'yla sirkte buluşmak için bir saat kararlaştırdık. Maskeli mağara insanlarının dehşet ve gaddarlık dolu mücadelelerini seyredecektik.

Fakat Federico kararlaştırdığımız yere gelmedi. O saatlerde ölüme giden yolculuğuna başlamıştı. Bir daha birbirimizi görmedik. Başkalarıyla buluşmak zorunda kalmıştı o akşam! Şiirlerimi değiştiren İspanya İç Savaşı, benim için bir şairin ölümüyle başlar!

Ne mükemmel bir şair! Ondaki yürekliliğe ve dehaya, heyecanlı bir kalbe ve duru sese bir daha hiç rastlamadım. Federico Garcia Lorca, eli açık bir sihirbazdı, bir neşe kaynağıydı. İçinde taşıdığı yaşama sevinciyle bir yıldız gibi parlardı. Saf ve komik, başarılı müzisyen, mükemmel pandomimci, çekingen ve batıl inançlı, pırıl pırıl ve iyi yürekli. Lorca'da İspanya'nın bir çağını yaşamak mümkündü; halkçı gelişme çağını. İspanya'yı aydınlatan biri, güzel kokular saçan bir yasemin demeti.

Garcia Lorca'nın sonsuz gücü beni etkiliyor, yazdığı her şey beni sarıyordu. Yazdığım son şiirleri, kendisine okumamı bazen rica ediyor, fakat sonra yüksek sesle: "Sus, sus beni etkiliyorsun!" diyerek susturuyordu.

Gerek tiyatroda, gerek tek başına, gerek insan topluluğunda, gerek bir dostunun yanında bütün güzellikleri kendisinde toplayan bir insandı. Böylesine neşeli bir dost bir daha olmamıştır; gülüyor, şarkı söylüyor,

müzik yapıyor, sıçrıyor, ve hayat fışkırıyordu. Bu zavallı insan dünyanın bütün nimetlerini kendisinde toplamıştı. Onları bolca harcadı.

“Bak buraya,” diye kolumdan tutardı. “Şu pencereyi görüyor musun? Transpatel bulmuyor musun onu?”

“Ne demek bu?”

“Ben de bilmiyorum, fakat transpatelin ne olduğunu bulmalıyız. Yoksa kayıbızdır. Bak şu köpeğe, o da transpatel değil mi?”

Ve bir defasında şunu anlatmıştı. Granada’da bir ilkokul onu Quijote anma törenine davet etmişti. Sınıfa girdiğinde bütün çocuklar, öğretmenin elinde salladığı değneğe uyarak şarkı söylemeye başlamıştı:

“Herkes kutlar, çünkü hakkıdır
batıda ve doğuda kazançlı
bu kitap, bütünüyle anlatılmış
Don F. Rodriguez Marin tarafından.”

Ölümünden yıllar sonra Garcia Lorca üzerine bir konuşma yapmış ve dinleyicilerden birinin şu sorusuyla karşılaşmıştım:

“‘Federico’ya Od’ adlı şiirinizde niçin, onun için hastaneleri maviye boyamalı, diyorsunuz?”

“Bakın dostum,” diye konuşmuştum, “bir şaire böyle sorular sormak, bir kadına yaşını sormaya benzer. Şiir kaba bir kumaş değil, durmadan akan bir nehirdir. Hammaddesini oluşturan öğeler, var olan ve var olmayan şeylerdendir. Fakat buna rağmen sorunuza bir cevap vermeye çalışacağım. Benim için mavi, renklerin en güzelidir. İnsanların arasındaki dünyaya özgürlük ve sevgi getirir. Federico’nun varlığı ve kişisel büyüsü, çevresine sevinç ve coşkunluk havasını getirirdi. Sanırım ben bu dizemde, hastaneler, hastanelerin o hüzünlü hali bile onun etkisiyle değişebilir, neşeli, mavi binalar olabilirdi, demek istiyorum.”

Federico, ölümünü önceden görmüştü. Bir tiyatro turnesinden döndüğünde beni evine çağırmış ve çok ilginç bir şey anlatmıştı. La Barraca topluluğu sanatçılarıyla Castilla’nın çok uzak bir köyüne gitmişti. Köyün yakınlarına kurdukları kampta kalıyorlardı. Yolculuğun verdiği sorunlarla,

bir gece Federico’nun gözüne doğru dürüst uyku girmemişti. Sabahın erken saatlerinde kalkmış ve çevrede tek başına gezinmeye başlamıştı. Çok soğuktu. Castilla’ya her yeni gelen bu bıçak kadar keskin soğukla tanışırdı. Vadiden yükselen sis bulutları içinde her şey hayalet resimlerini andırıyordu.

Yüksek, paslı bir demir parmaklık. Yerde kuru yapraklar arasında sütun ve heykel parçaları. Bir zengine ait eski bir köşkün kapısında durmuştu. Çok büyük bir parka açılıyordu bu kapı. Terk edilmişlik, sabahın alacakaranlığı ve soğuk, onu yalnızlığında daha da heyecanlandırmıştı. Federico’nun ruhunu birden sıkıntı kaplamış, beyni zonklayarak, yere düşmüş bir sütun başlığına oturmuştu. Küçük bir kuzu yaklaşmış ve taşlar arasında otlamaya başlamıştı. Bu hayvanın ortaya çıkışı, sislerin içinden gelen bir meleğin onu yalnızlığından kurtarması gibiydi. Bir çiçek yaprağı hafifçe oraya inmiş, şairin yalnızlığına son vermişti.

Fakat sonra birden vahşi domuzlar bahçeye girmişti. Dört ya da beş taneydi. Kara renkteydi bu domuzlar. Açtılar ve kocaman tırnakları vardı.

Federico bir dehşet sahnesine tanıklık etmişti. Vahşi domuzlar kuzuya saldırıp, onu parçalamışlar, dehşet içinde kalan şairin gözleri önünde hayvancağızı yemişlerdi.

Bu kanlı sahne ve yalnızlık duyguları, Federico’nun tiyatroyu toplayıp, hemen yoluna devam etmesine neden olmuştu.

Bu olayı, bana dehşet içinde anlattığında, iç savaşa daha üç ay vardı. Sonraki aylarda anladım ki, Castilla’daki olayda kendi ölümünü görmüş, inanılmaz trajedisini sezmişti.

Federico Garcia Lorca, kurşuna dizilmedi. O bir cinayete kurban gitti. Böyle bir insanın günün birinde öldürüleceğini hiç kimse düşünemezdi. İspanya’daki şairler arasında en çok sevileni, en çok beğenileni ve o neşesiyle en çok çocuğu andıranıydı. Kim bilebilirdi ki, o topraklarda, onun topraklarında, böylesine inanılmaz bir cinayeti işleyecek bir canavarın yaşayabileceğini?

Bu uzun mücadelede benim için en yaralayıcı olay, bu cinayetti. İspanya her zaman gladyatörler için bir arena olmuştur. Kanlarla dolu bir ülke.

Gölge ile ışık arasındaki o çok eski öldürücü savaşımı bugün, boğa güreşi yapılan arenalarda bütün dehşeti ve kurbanlarıyla görmekteyiz.

Rahip Luis de Leon hapse atıldı. Quevedo, hücresinde solup gitti. Colon'un ayaklarına pranga vuruldu. Bir milyon ölünün üzerinde şimdi bir şehitler abidesi yükselmekte...

İspanya Kitabım

Zaman geçiyor, savaş devam ediyordu. Yazarlar ve şairler, İspanya halkıyla birlikte savaşıyordu. Granada'da cinayet işlenmiş, Federico öldürülmüştü. Miguel Hernandez, keçi çobanlığından savaşçı şairliğe yükselmişti. Manuel Altolaguirre, basmaya devam ediyordu. Doğu cephesinin en ön hatlarındaki Gerona'da, eski ve terk edilmiş bir manastırda basımevini kurmuştu. Bu manastırda, çok ilginç koşullar altında benim *Yürekte İspanya* kitabım basıldı. Sanırım çok az kitabın böylesine ilginç bir yazgısı ve öyküsü vardır.

Cephedeki askerler dizgiyi ve baskıyı öğrendiler. Baskı yapacak kâğıt yoktu. Eski bir değirmende kağıt yapmaya karar verdiler. Savaşın en hararetli günlerinde ve patlayan bombalar altında tuhaf bir kağıt ortaya çıktı. Düşmanın bayrağından, yaralı askerin kanlı elbisesine kadar ne bulunduysa değirmenin dişleri arasında ezildi. Tuhaf yapım maddesine ve yapanların bilgisizliğine rağmen çok güzel bir kağıt ortaya çıktı. Bu kitaptan günümüze kalmış çok az sayıda nüsha, ilginç kağıda yapılmış güzel baskısıyla hayranlık uyandırmaktadır. Yıllar sonra Washington'da kongre kitaplığındaki bir vitrin içinde bu kitabın, zamanın en ilginç kitaplarından biri diye sergilendiğini görmüştüm.

Kitabın baskısı ve ciltlenmesi sona ermişti ki, hükümet kuvvetlerinin yenilgiye uğradığı haberi geldi. İspanya'yı terk eden yüz binlerce insan yolları doldurdu. İspanyollar kaçıyordu. İspanya tarihinde en üzücü olay bu kaçıştır.

Kaçanlar arasında, doğu cephesinden hayatta kalanlar da vardı. Manuel Altolaguirre ve zor koşullar altında kağıt yaparak, benim *Yürekte İspanya* kitabını basmış olan askerler de kaçış yolundaydı. Şiirlerimi, ölüme meydan okuyarak dizmiş ve basmış bu insanların gururu *Yürekte İspanya* kitabıydı.

Sonradan öğrendiğime göre, içlerinden birçoğu, yiyecek ve çamaşırdan çok bu kitabın nüshalarını almıştı birlikte. Sınırın öteki yanına, Fransa'ya geçen kaçaklara, mülteci kamplarında iyi davranmamışlardı. Savaş içinde doğan ve ölen bu kitabın yüzlercesi kamplarda yakılmıştı.

Miguel Hernandez, Şili elçiliğine sığınmak istemişti. Savaş sırasında sayısız Franco taraftarı kabul etmiş olan elçi Carlos Morla, şiirlerinin hayranı olmasına rağmen, Hernandez'i geri çevirmişti. Birkaç gün sonra tutuklanan şair hapse atılmıştı. Üç yıl sonra hapiste öldü. Veremden. Bülbül, tutukluluğa dayanamamıştı.

Konsolos olarak görevim sona erdi. İspanya Cumhuriyeti'ni korumak için yapılan mücadeleye katılmam nedeniyle Şili hükümeti konsolosluğuma son vermişti.

Savaş ve Paris

Paris'e geldik. Rafael Alberti ve karısı Maria Teresa Leon'la Qui de L'horloge semtinde bir ev kiraladık. Paris'in bu sakin ve çok güzel semtindeki evin balkonundan Pont-Neuf köprüsünü, IV. Henri'nin heykelini ve Sen nehri kıyısındaki balıkçıları görüyordum. Evin arkasında Dauphine meydanı vardı, yaprak ve lokanta kokularıyla dolu. Hayatımda rastladığım en tarafsız insanlardan biri olan Kübalı yazar Alejo Carpentier burada oturmaktaydı. En zararsız bir konuda bile düşüncesini açıklamaktan çekiniyordu. Daha o yıllarda Paris'i aç kurtlar gibi doldurmaya başlayan Nazilere de sesini çıkarmıyordu.

Balkonumdan biraz eğilirsem, sağda Conciergerie'nin kara kulelerini görebiliyordum. Bu kulelerin büyük altın renkli saati, benim için şehrin sınırıydı.

Fransız edebiyatının en büyük kişileri uzun yıllar bu ülkede dostum olduğu için mutluydum. Paul Eluard ve Aragon'dan söz etmek istiyorum. Onlar serbestliğin ve doğallığın ilginç klasikçileriydiler ve öyle de kaldılar. Hayat dolu bir gerçek onları, Fransız sanatçılar ormanının ünlüleri arasına itmişti. Bu ikisi kadar değişik insana pek sık rastlanmaz. Paul Eluard'ın söyleşileriyle çok zamanımı geçirmişimdir. Bu saatler benim için şiirsel bir eğlenti olmuştur. Eğer şairler kendilerine sorulan bütün sorulara namuslu

cevap verseydi, büyük bir sırrı açığa vurmuş olurlardı: Vaktini harcamak kadar güzel bir şey yoktur. Her şairde bu çok eski tutku, başka türlü ortaya çıkar. Paul'le olduğum anlarda, gece mi gündüz mü farkında olmazdım. Konuştuğumuz şeylerin önemli ya da önemsiz oluşu beni ilgilendirmezdi. Aragon'a gelince, o bir zekâ makinesiydi. Çok da hızlı konuşurdu. Eluard'ın evini her zaman gülümseyerek ve niçin gülümsediğimi bilmeden terk ederdim. Aragon'la geçirdiğim bir saatin sonunda ise bitkin eve dönerdim. Çünkü bu şeytanın çocuğu beni düşünmeye zorlamıştır yine. Her ikisi de vazgeçilmez ve sadık dostlarımdı. Sanırım onlarda en çok hoşuma giden şey, büyüklüklerini inkâr etmeleriydi.

Nancy Cunard

Nancy Cunard ve ben, bir şiir dizisi çıkarmaya karar verdik. Adını, "Dünya Şairleri İspanya Halkını Savunuyor" koydum.

Nancy'nin Fransız taşrasındaki evinde küçük bir baskı makinesi vardı. Bu küçük şehrin adı şimdi hatırımda değil, fakat bildiğim kadarıyla Paris'ten oldukça uzaktaydı. Eve ayışığının her yanı aydınlattığı bir gecede vardık. Kar ve ay, evi bir perde gibi örtmüştü. Her şey çok hoşuma gittiği için hemen dolaşmaya çıktım. Geri dönerken kar yağmaya başladı. Kar taneleriyle başım bembeyaz oldu. Sonunda yolumu kaybettim ve yarım saat kadar, beyaz gecede, şaşkın şaşkın dolaştım durdum.

Nancy baskıdan biraz anlıyordu. Aragon'la dost olduğu yıllarda onunla birlikte *The Hunting of the Snark*'ın çevirisini sağlayarak, basmışlardı. Lewis Carrol'un bu şiirini çevirmek bence hemen hemen imkânsızdır. Böylesine karışık, mozaiği andıran bir şiire sadece Gongora'da rastlayabiliriz.

Hayatımda ilk kez dizgicilik yaptım. Ve sanırım ki, benden daha beceriksiz bir dizgici yoktur. Her defasında p harfini ters dizdiğim için, ortaya bir d çıkıyordu. Örneğin, bir mısrada iki defa "parpados" kelimesi geçiyorsa, bu iki defa "dardapos" oluyordu. Sonraki yıllarda Nancy bana Londra'dan yolladığı mektuplara "My dear dardapos" diye başlayarak, benimle alay etmişti. Çalışmalarımız sonunda az sayıda da olsa, şiir kitabını basabildik. Gonzalez Tunon ya da Alberti gibi savaşçı şairlerin yanı sıra,

birkaç Fransız şairini ve W. H. Auden, Spender gibi lirik şairi de bu kitaba aldık. Bu İngiliz baylar, mısralarını dizerken zavallı ellerimin neler çektiğini hiçbir zaman bilmeyecektir.

Arada sırada İngiltere'den dost şairler geliyordu. Ceket yakalarına beyaz çiçek takan ve Franco aleyhtarı şiirler yazan bu şairleri Nancy tanıyordu.

Fikir dünyasında, şairler için İspanya İç Savaşı kadar bereketli bir konu hiç olmamıştır. İspanya'da dökülen kan, büyük bir dönem şiirinin doğmasının nedeni oldu.

Bizim dizinin çıkışı bir başarı sağlayabildi mi, bunu hiç öğrenemedik. Çünkü o günlerde İspanya'da savaş kötü sona eriyor, bir yenisi tüm dünyada başlıyordu. Ancak bu savaş, bütün dehşetine, kendini kurban eden kahramanlarına rağmen, İspanya İç Savaşı kadar şairlerin yüreğini sızlatmamıştır nedense.

Kısa bir süre sonra Avrupa'yı terk edecek ve ülkeme geri dönecektim. Nancy de birkaç ay sonra Şili'ye geldi. Yanında getirdiği matador, birkaç hafta sonra boğaları ve Nancy Cunard'ı terk ederek, Santiago'da Viyana sosisleri ve değişik sucuklar satan bir dükkân açmaya karar verdi. Fakat benim sevgili dostum, bu kaliteli snop yenilgiyi kabullenmedi. Hemen kendine bir sevgili buldu. Bask asıllı Şilili bir şairi seçti. Bu adam yeteneksiz değildi, fakat dişsizdi. Nancy'nin yeni seçtiği âşık, aynı zamanda içkicinin biriydi ve aristokrat İngiliz kadınını da geceleri sık sık dövmekten çekinmiyordu. Bu yüzden Nancy'nin toplantılara çok defa kara gözlükle geldiği görülüyordu.

Müzisyen, tanıdığım en ilginç, en yürekli ve en içten insanlardan biriydi. Ünlü Cunard Gemi Şirketi'nin tek varisi, Lady Cunard'ın kızı Nancy, 1930 yılında bir skandala neden olmuştu. Savoy Oteli'nde çalan caz orkestrasından bir zenciyle kaçmıştı. Lady Cunard, bu soylu hanım, kızının yatağını boş ve yatağının yanında da zenciyle olan alınyazısından gururla söz eden bir mektup bulunca, derhal avukatına direktif vererek, kızını servetinden yoksun kılmıştı. Benim tanıdığım Nancy, dünyayı dolaşan bir serüvenciydi. Annesinin dostları arasında Georg Moore (Nancy'nin gerçek babasının bu adam olduğu dedikodusu yapılır), Sir Thomas Beecham, genç Aldous Huxley ve ileriki yıllarda Windsor dükü olan zamanın Galler prensi vardı.

Nancy, öç aldı. O yılın aralık ayında, İngiliz aristokrasisi Noel armağanı olarak, bir mektup aldı. Bu uzun mektup kırmızı kapak içindeydi ve şu başlığı taşıyordu: “Siyah Adam ve Beyaz Lady”. Böylesine kahredici satırları bir başka zaman okumuş olduğumu hatırlamıyorum. Bazı kısımlarındaki alay, Swift’in bile üzerine çıkıyordu.

Zencileri savunurken kullandığı sözler, Lady Cunard ve İngiliz soylularının kafalarına vurulan sopalar gibiydi. Bu uzun mektuptan hatırımda kalanları aşağıda yazmaktan kendimi alamıyorum:

“Siz beyaz hanım ya da sizlerden biri, daha güçlü bir halk topluluğunca kaçırılsa, dövülse, zincire vurulsa ve uzak ülkelere sürgüne götürülse, sonra da köle diye başkalarına satılsa, çirkin insan örnekleri olarak alay edilse ve yarı aç, kırbaç altında çalışmaya zorlansaydı, sorarım acaba ırkınızdan ne kalırdı bugüne? Zenciler bu ve benzeri birçok dehşete katlanmış, hiçbir zaman ezilmemiştir. Yüzyıllar süren zorbalıklara ve ıstıraplara karşın, günümüzde en iyi atletler, en iyi müzisyenler yine de onlardır. Siz beyazlar, bütün kötülüklerden yengi alarak çıkabilir miydiniz? Söyleyin bakalım, üstün olan kimdir?”

Ve böyle tam otuz sayfa.

O günden sonra Nancy’nin mücadelesi başlamıştı. Zenci ırkının sorunlarıyla ilgilenecekti. Habeşistan’ın işgali sırasında Addis Ababa’ya gitmişti. Zencilerle bağlantısını güçlendirmek için Birleşik Amerika’da bulunmuştu: Scottsborough’da bulunduğu sıralarda, bazı zenci gençlere işlemedikleri suçlar yükleniyordu. Kuzey Amerika’nın ırkçı adaleti zencileri mahkûm etti, demokratik polisi de Nancy Cunard’ı yurtdışına çıkardı.

Bu yakın dost 1969 yılında Paris’te öldü. Ölümle mücadele etti. Kalmakta olduğu otelin asansörüyle aşağı inmiş, holde yere yuvarlanmış ve güzel gök mavisi gözleri ebediyen kapanmıştı.

Öldüğünde otuz beş kiloydu. Bir iskeletti. Dünyadaki haksızlıklara karşı yaptığı savaş, onu bitirmişti. Savaşı ona, gitgide artan bir yalnızlık ve kötü bir ölümden başka şey sağlamamıştı.

Madrid'de Bir Kongre

İspanya'da iç savaşın bütün şiddetiyle devam ettiği yıllardaydı. Halkın inanılmaz direnci, bütün dünyayı hayran bırakmıştı. İspanya'da halkın yanında savaşa katılan yabancı gönüllülerden oluşan tugaylara rastlanıyordu. Madrid'e 1936 yılında geldiğimde, sokaklarda bu üniformalı gönüllüleri görmüştüm. Her yaştan, her ırktan ve her renkten binlerce gönüllü.

Yıl 1937, Paris'teyiz. Dünyanın her yanından gelecek faşizme karşı yazarların katılacağı bir kongrenin hazırlıklarıyla uğraşıyoruz. Kongre, Madrid'de toplanacak. Aragon'u o günlerde tanıdım. Beni ilk etkileyen, çalışma gücü ve örgütçülüğüydü. Bütün mektupları dikte ediyor, onları düzeltiyor ve hepsini aklında tutuyordu. En önemsiz bir konuyu bile unutmuyordu. Bizim küçük büromuzda her gün saatlerce durup dinlenmeden çalışıyordu. Aynı zamanda şiirler, Fransız dilinin en güzel şiirlerini yazıyordu. Rusça ya da İngilizceden yaptığı çevirileri düzeltirken, bazı bölümlerini yeniden kaleme alırken de rastlıyordum ona. Gerçekten mükemmel bir adamdı.

Artık konsolos filan değildim. Cebimde de birkaç Centavo'dan başka para kalmamıştı. Aragon'un yönettiği bir kültür derneğinde ayda dört yüz eski franka iş buldum. Uzun yıllar benimle birlikte yaşayan o tarihlerdeki karım Delia del Carril, zengin bir toprak sahibi olarak tanınıyordu; gerçekteyse benden de yoksuldu. Adı çıkmış bir otelde kendimize oda tutmuştuk. Alt kattaki odalar, gelip giden çiftlere kiralanıyordu. Aylarca az ve kötü gıda aldık. Antifaşist yazarlar kongresi o günlerde her şeyden daha önemliydi. Dünyanın dört bir bucağından cevap geldi. İrlandalı ünlü şair Yeats cevap verdi. İsveç'in büyük kadın yazarı Selma Lagerlöf de. Fakat her ikisi de artık yaşlanmıştı. Madrid gibi kuşatılmış ve her an bombalanan bir kente gelmeleri zordu. Fakat ikisi de İspanya Cumhuriyeti'nin korunması savaşına katıldıklarını açıkladılar.

Günün birinde bir banka havalesi aldığımda şaşkınlıktan ne yapacağımı bilemedim. Havaleyi gönderen İspanya hükümetiydi. Havale edilen parayla kongrenin bütün giderleri karşılandığı gibi, dünyanın dört bir bucağından gelecek delegelerin yol masrafları da ödenebilecekti. İki yüz delege yavaş yavaş Paris'te toplanmaya başlamıştı.

Ne yapacağımı şaşırmıştım. Bu kadar çok parayla ne yapacaktım? Kongreyi hazırlamaya yardımcı olan organizasyonlara harcamaya karar verdim.

O günlerde Paris'e gelmiş olan Rafael Alberti, "İdare edemeyeceğim kadar parayı hayatımda hiçbir zaman görmüş değilim ki!" dedi.

"Sen aptalın birisin," diye devam etti sonra. "İspanya uğruna konsolosluk görevini kaybediyorsun, altı delik ayakkabılarla dolaşıyorsun. Çalışmaların ve yaşamın için gerekli birkaç bin frankın yok cebinde."

Ayakkabılarımın altına baktım. Gerçekten delinmişti. Alberti bana yeni bir çift verdi.

Birkaç saat sonra bütün delegelerle birlikte Madrid'e doğru yola çıkacaktık. Delia, Amparo Gonzalez Tunon ve ben, dünyanın dört bucağından gelmiş olan yazar ve şairlerin işlemleriyle meşgul olmaktaydık. Fransız makamları bize engel çıkarıyordu. Paris Emniyet Müdürlüğü'nde işimizi zar zor yaptırdık. Memurlar o kadar ilgisizdi ki, bazı damgaları biz vuruyorduk pasaportlara.

Norveçli, İtalyan, Arjantinli ve ötekiler arasında Meksika'dan da şair Octavio Paz binbir serüvenden sonra Paris'e gelmişti. Onu getirtebildiğim için ne de olsa biraz gurur duyuyordum. Çıkarmış olduğu tek kitabı iki ay kadar önce almış ve okumuştum. O günlerde daha pek tanınmıyordu.

Eski dostum Cesar Vallejo suratı bir karış asık bana geldi. Hiç kimsenin çekemediği karısına bilet verilmediği için öfkeliydi. Birkaç dakikada ona da bir tren bileti sağladım. Hemen verdim, fakat Vallejo yine geldiği gibi bir karış suratla yanımdan ayrıldı. Ona bir şey olmuştu. Ve ne olduğunu birkaç ay sonra öğrenebilecektim.

Durum şuydu: Vatandaşım Vicento Huidobro da kongreye katılmak üzere Paris'e gelmişti. Huidobro'yla ben pek anlaşamıyorduk. Buna karşılık Vallejo'yla iyi dosttuk. Huidobro, Paris'e gelir gelmez, en kötü yalanlarla Vallejo'yu benden soğutmaya çalışmıştı. Aylar sonra bu durumu Vallejo'yla yaptığım bir tartışma sonunda öğrenecektim.

Sanırım hiçbir zaman Paris'ten bu kadar edebiyatçıyla dolu başka bir tren hareket etmemiştir. Koridorlarda hemen hemen herkes birbirini tanıyordu.

Bazıları uyumaya çekildi, bazıları ise hiç durmadan sigara içti. Birçoğu için İspanya, sorularla dolu bir ülkeydi.

Vallejo ile Huidobro trenin bir köşesinde oturmaktaydı. Andre Malraux'yla koridorda biraz konuştuk. Sırtında gabardin paltosu vardı ve konuşurken yüz hatları oynuyordu. Yalnız yolculuk yapıyordu. Daha önce onun yanında sık sık pilot Corton-Mogliniere'i görmüştüm.

Sınırda trenin uzun zaman durduğunu hatırlıyorum. Galiba Huidobro küçük bir bavul kaybetmişti. Herkes trenin niçin bu kadar uzun süre sınırda beklediğini birbirine sorduğundan, kimse onunla ilgilenmiyordu. Şilili şairi, birden peronda, grup şefi Malraux'nun yanında gördüm. Zaten sinirli biri olan ve kafası bin bir sorunla dolu Malraux, neredeyse kriz geçirecek bir haldeydi. Bizim şair, onun üzerine yürüyüp de, kaybolan bavulundan söz edince, Malraux'da sabır filan kalmadı.

Haykırdığını duydum: “Daha ne kadar süre öfkelendireceksiniz bizi? Çekip gidin buradan! Je vous emmerde!”

Benim bir rastlantı sonucu bu sahneye tanık olmam, Şilili şairin bütün gururunu zedelemişti. O anda binlerce kilometre uzakta olmayı dilerdim. Fakat ne yapalım, hayat rastlantılardan ibarettir. Trende Huidobro'nun nefret ettiği tek insan bendim. Ve birlikte yolculuk etmekte olduğu yüz kadar edebiyatçıdan biri değil de, onun gibi Şilili olan ben bu üzücü olaya tanık olacaktım.

Gece yarısından sonra tren yine yoluna devam ettiğinde, artık İspanya topraklarında giderken, Huidobro'yu, kaybolan bavulunu ve onu üzmüş olan talihsizliği düşündüm. Güney Amerikalı birkaç genç şair yanıma geldiğinde:

“Gidip bakın Huidobro'ya. Mutlaka yalnızdır ve çok üzgündür,” dedim.

Yirmi dakika sonra gençler, neşeyle geri döndüler. Huidobro onlara şöyle demişti: “Bırakın artık şu kaybolan bavuldan söz etmeyi. Hiç önemi yok. Asıl üzücü olan, Şikago, Berlin, Kopenhag ve Prag üniversiteleri bana onur üyeliği verirken, sizin ülkenizin beni hâlâ fark etmemiş olması. Hatta beni bir konferans vermeye bile davet etmediler.”

Benim bu vatandaşıma ve büyük şaire yardım etmek mümkün değildi.

Sonunda Madrid’e vardık. Gelenler karşılanır ve otellere yerleştirilirken, ben gidip eski evimi görmek istedim. Bu evi, bir yıl kadar önce yanıma hemen hemen hiçbir şey almadan terk etmiştim. Bütün eşyamı, kitaplarımı geride bırakmıştım. Üniversite yakınlarında bir apartman katıydı. Franco’nun adamları buralara kadar sokulmuştu. Binanın çok sahip değiştirdiği söyleniyordu.

Beni karşılayan Miguel Hernandez’in sırtında milis askeri üniforması ve tüfek vardı. Sağladığı bir otomobille evdeki kitaplarımı ve bazı eşyalarımı alacaktık. Apartmanın beşinci katındaki daireme çıktık ve merakla kapıyı açtık. Makineli tüfek kurşunlarıyla pencereler ve duvarlar delik deşik edilmişti. Kitaplar raflardan yere düşmüştü. Bu karışıklığın içinde, bir şeyler arayıp bulmak kolay değildi. Çok şey kayıptı, hatta en önemsiz, en gereksiz şeyler bile alınmıştı. Saldıran ya da savunan askerler almış olacaktı. Mutfakta tencereler tabak ve çatallar, dikiş makinesi yerli yerindeyken, konsolos frakım, Uzakdoğu maskelerim ve şark işi bıçaklarımın yerinde yeller esiyordu.

“Savaş bir düş gibi, Miguel,” dedim.

Miguel yerdeki kağıtlar arasında bazı çalışmalarımın notlarını buldu. Bu karmakarışıklık, hayatımın bir bölümünün arkasından kapanan bir kapı gibiydi.

Dedim ki:

“Hiçbir şey almıyorum.”

“Hiçbir şey mi? Bir kitap bile mi?”

“Evet, bir kitap bile almıyorum,” cevabını verdim.

Geriye dönerken, otomobilimiz gene bomboştu.

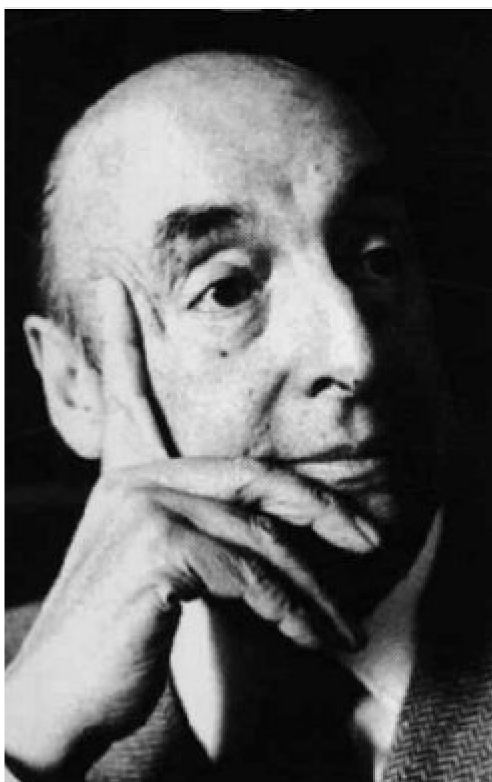
Maskeler ve Savaş

... Benim evim iki cephe arasındaydı... Bir yanda Kuzey Afrikalılar ve İtalyanlar... Öteki yanda ise ilerleyen, geri çekilen, duran, Madrid’i savunanlar... Top ateşi duvarları yıkmıştı... Pencereler bin bir parçaya

ayrılmıştı sanki... Kitaplarımın arasında kurşunlar buldum... Fakat maskelerim yok olmuştu... Siyam, Bali, Sumatra ve öteki adalardan topladığım maskeler... Altın kaplama, kül grisi, domates kırmızısı, gümüşi, mavi, şeytani, çatılmış kaşlarla düşüncelere dalmış maskelerim, çay, esrar, ter, baştan çıkarıcı yasemin, tütün ve sokaklarında çürüyen meyvelerin kokularıyla beni kabul etmiş olan Doğu'da geçirdiğim yalnız yılların anısıydı... Bu maskeler, eşsiz dans figürlerinin, tapınaklar önündeki dansların anısıydı... Tahtadan gözyaşları, efsane renginde, havayı hayallerle süsleyen o çiçek mitolojisi ve gelenekler, esrarengiz şeytanlar, sır dolu şekiller, benim, bir Amerikalının anlamadığı şeyler... Ve şimdi... Belki milis askerleri, suratlarına tuttukları maskelerle, iki ateş arasında pencerede görünüp, saldıranları korkutmuştu... Birçoğu ölmüştü, kanla lekelenmişti... Bazıları isabet eden kurşunla beşinci kattan sokağa yuvarlanmıştı... Fakat onların karşısında Franco'nun adamları durmak zorunda kalmıştı... Okuma yazma bilmeyen paralı asker sürüleri haykırmıştı... Benim evimden Asya tanrılarının otuz maskesi ayaklanmıştı, son dansı yapmak için; ölüm dansıydı bu... O anda bütün silahlar susmuştu... Geriye kalanları seyrediyordum şimdi ben... Şiltenin üstündeki kan lekelerini... Makineli tüfeklerin açtığı deliklerden uzakları görüyorum, üniversiteyi, eski sarayları, ötelerdeki çayırları... Bomboş geliyor bana İspanya... Sanki son davetliler de gitmiş gibi, ebediyen... Maskeli ya da maskesiz, vızıldayan kurşunlar savaş şarkıları arasında benim için her şey sona erdi... Delice neşeler, inanılmaz savunma, ölüm ya da hayat... Bitti... Törenden sonra son sessizlik... Son törenden sonraki... Kaybolmuş maskelerle, hiç davet etmediğim askerlerle birlikte şehit olmuş maskelerle İspanya benim için geçmişe karışmıştı.

ŞEHİTLERİ ARAMAK İÇİN YOLA ÇIKTIM

Yolumu Seçiyorum

Kararımı İspanya İç Savaşı sırasında vermiştim. Bu kararı vermemde birçok etken vardır. Çelişkilerle dolu şair dostum Leon Felipe gerçekten çok ilginç bir insandı. İç savaşın en hararetli günlerinde FAİ'nin (Federacion Anarquista İberica) haykırdığı propagandaya katılmıştı. Sık sık anarşist toplantılara katılıyor, düşüncelerini açıklayıp, ateşli şiirlerini okuyordu. Bu şiirlerde belirsiz ve haykıran anarşist bir ideoloji görülüyordu. Madrid'de rengarenk çoğalmaya başlayan anarşist grupları etkilemeye çalışıyordu. Halk ise gitgide cepheye koşmaktaydı. Anarşistler, kentteki bütün tramvayları ve otobüsleri kırmızı ve sarıya boyuyordu. Uzun saçları ve sakalları, bellerine sardıkları kurşunlar ve taşıdıkları tabancalarla, İspanya'daki ölüm karnavalının başrolünü oynayan kişilerdi. Biri sarı öteki kırmızı çizmeleriyle –sanırım kunduracılar yaparken çok uğraşmıştır– bir sürü anarşiste rastlıyordum sokaklarda. Tabancadan başka tüfek ve bıçak taşıyanları da vardı. Çok defa gruplar halinde dolaşıyorlar, sigara içerek, caka satarak bina kapılarında toplanıyorlardı. En önemli görevleri, kiracıları korkutarak onlardan kira toplamaktı. Bazen de mücevher, yüzük ve saatlerini vermeye zorluyorlardı.

Leon Felipe'yle bir akşam üzeri, anarşi dolu konuşmalarının birinden döndüğünde, sokağımın köşesindeki kahvede buluştuk. Şairin, sakalına uyan bir pelerini vardı. Kahveden çıkarken, bu romantik görünüşlü pelerinin eteklerini, masalardan birinde oturmakta olan alıngan birine sürttü. Leon Felipe'nin ucuz bir soylu görünüşüyle yaptığı hareketi adamcağız hakaret kabul etmiş olacaktı ki, birkaç adım sonra bir grup anarşist tarafından tutuklandık. Kahvede oturan adam bunlara emirler veriyordu. Kimliklerimizi istediler. Şöyle bir baktıktan sonra geri verdiler. Galicialı şairi tutuklamışlardı. Silahlı iki anarşist onu aralarına alıp götürmeye başladı. Evimin yakınındaki "kurşuna dizme yerine" doğru yürüyorlardı. Geceleri buradan gelen kurşun sesleriyle çok defa uykumda rahatsız ediliyordum. Yolda cepheden yeni döndükleri belli olan silahlı milis askerlerine rastladık. Leon Felipe'nin kim olduğunu ve ne suçtan tutuklandığını onlara anlattım da, dostumun serbest bırakılması böylece sağlanmış oldu.

Bu ideoloji karışıklığı ve bazı ideolojilerin yok edilmesi, beni düşüncelere sürükledi. Yaşlı ve geri kafalı Avusturyalı bir anarşistin yaptığı

kahramanlıkları bana anlattılar. Uzun saçlı bu sarışın adam, “gezintiler”i severdi. Daha çok sabaha karşı harekete geçtikleri için “şafak vakti” adını verdiği bir grubu idare ediyordu.

“Bazen başınız ağrır mı?” diye sorardı kurbanına.

“Evet, arada sırada.”

“Öyleyse size çok iyi bir ilacım var,” diyen Avusturyalı anarşist, tabancasını kurbanının alnına dayayıp, tetiği çekerdi.

Kısacası, kendime bir yol seçecektim. İşte bu yolu, İspanya’nın yaşadığı kötü günlerde seçtim ve hiçbir zaman pişman olmadım.

Rafael Alberti

Şiir, her zaman için barışın bir parçası olmuştur. Şair, barıştan doğar. Tıpkı ekmeğin undan doğması gibi. Kundakçılar, savaşçılar ve kurtlar, onu yakmak, öldürmek ve parçalamak için şairi arar. Hüzünlü bir parkın ağaçları arasında, bir bıçak ustası, Puşkin’i yaralayarak ölümüne sebep olmuştu. Çılgın atlılar, Petöfi’nin cesedini çiğneyerek geçmişti. İspanya’da faşistler, ülkedeki savaşlarına, en ünlü şairlerini öldürerek başlamışlardı. Rafael Alberti, her şeye rağmen yaşamakta olan bir şairdir. Onun için binlerce ölüm planlanmıştı. Bunlardan biri Granada’da olacaktı. Bir başkası Badajoz’daydı. Güneşin ışıdığı Sevilla’da, küçük köyü Cadiz’de ya da Puerto Santa Maria’da aradılar onu, bıçaklamak için, asmak için, şiirini öldürmek için.

Fakat kim öldürebilir ki şiiri! Şiir, kedi gibi yedi canlıdır. İşkence ederler, sokaklarda sürüklerler, üstüne tükürürler, alay ederler, etrafını dört duvarla çevirirler, sürgüne yollarlar, fakat o bütün bunları yaşar, sonunda tertemiz bir yüzle ve gülümseyerek yeniden ortaya çıkar.

Rafael Alberti’yi mavi gömleği ve renkli kravatıyla Madrid’in sokaklarında tanıdım. Halkı için savaşırken tanıdım onu. Böylesine güç bir görevi her şairin yüklenmediği yıllarda daha İspanya’nın saati çalmamıştı, fakat o bir şeyler olacağını seziyordu. Güneyin adamıydı. Topaz sarısı şarabın muhafaza edildiği mahzenlerin yanında, duru deniz sularının kıyıyı

okşadığı yerlerde doğmuştu. Üzümlerin ateşi ve dalgaların coşkunluğuyla yetişmişti yüreği. O her zaman bir şair olmuştu. Gençliğinin ilk yıllarında kimse fark etmemişti. Sonra bütün İspanya ve bütün dünya tanımıştı Alberti'yi.

Castilla'nın dilini tanımak ve konuşmak şansına sahip bizler için Rafael Alberti, İspanyol dilinde şiirin ihtişamıdır. Şair olarak doğmuştur ve bir şiir uzmanıdır. Kışın ortasında açan bir gül gibidir şiiri. Gongora'nın karı, Jorge Manrique'in kökleri, Garcilaso'nun çiçeği. Gustavo Adolfo Becquer'in hüznü vardır şiirlerinde. Onun kristal çanağında bütün İspanya toplanmıştır.

Bu gül, İspanya'ya faşizmin girmesini önlemek isteyenlerin yolunu aydınlatacaktı. Bütün dünya biliyor bu kahramanlığın ve trajedinin tarihini. Alberti sadece epik soneler yazıp, bunları kışlalarda ve cephelerde okumadı, top ateşlerinin arasında kanat çırpmaya çalışan ve sonra bütün dünyaya uçan şarkılar da yazdı.

Şairlerin arasında en temiz suyla yıkanmış olanı Alberti, dünyanın en bunalımlı döneminde, şiirin topluma ne oranda yararlı ve destek olabileceğini göstermiştir.

Bu bakımdan Mayakovski'ye benzer. Şiirin topluma yararı ve desteği, güce, ince duyguya ve sevince dayanır. Bu özellikleri olmayan şiirin sesi az çıkar, şarkı söyleyemez. Oysa Alberti, her zaman şarkı söylemiştir.

Şili'de Naziler

Yine üçüncü mevkide döndüm Şili'ye. Latin Amerika'da Celine, Drieu La Rochelle ya da Ezra Pound gibi başarılı yazarlar faşizme hizmet etmemişlerdi. Fakat Hitler'i destekleyen ve çoğu görevini para karşılığı yapan kimselerin oluşturduğu akımlara rastlanıyordu. Şili'nin sokaklarında da, asker giysililer ve birbirlerine rastladıklarında, kollarını kaldırarak faşistçe selam veren gruplar görülüyordu. Bu kıtada Almanya'dan gelen akıma sempati gösterenler vardı. Bunların yanı sıra, Şili, Brezilya ve Meksika'da çok sayıda yaşamakta olan Alman asıllı aileyi de, Hitler'in baş döndürücü yükselişi ve Germen ırkının binlerce yıllık imparatorluğu masalı etkilemekteydi.

Hitler sempatizanlarının arttığı o günlerde, Güney Şili’nin şehirlerinden ve köylerinden geçerken, evlerde ve sokaklarda sayısız Nazi haçları ve bayrakları görüyordum. Güneydeki bu küçük kentlerin birinde telefon etmek zorunda kaldığımda, hiç istemeden Hitler’i selamlamıştım. Çünkü oradaki tek telefona sahip olan adam büyük bir buluş sonucu, telefonu Hitler resminin altına asmıştı ve konuşurken ahizeyi başınızın üstünde yüksekte tutmanız gerekiyordu.

“Aurora de Chile” adlı derginin yazarı oldum. Edebiyat toplantılarımızı, dünyadaki ülkeleri yutmaya hazırlanan Nazilere yönelttik yavaş yavaş. Hitler’in Şili’deki büyükelçisi, milli kitaplığa yeni Alman kültürü propagandası yapan kitaplar bağışladı. Bunun üzerine biz, bütün okurlardan, Hitler’ce yasaklanan kitapları dergiye yollamalarını rica ettik. Bizce bu eserler, gerçek Alman dili ve edebiyatının gerçek eserleriydi. Bizim bu duyurumuz, büyük bir olay oldu. Ben ölümle tehdit edildim. Bunun yanı sıra Hitler’i destekleyen kitaplar yollandı. Savaş sonrası Nürnberg mahkemesinin ölüme mahkûm etmiş olduğu Julius Streicher’in çıkardığı, pornografik, sadist ve Yahudi aleyhtarı dergiden başka bir şey olmayan “Stürmer”den de birçok sayı gönderildi. Fakat sonra yavaş yavaş Heinrich Heine’nin, Thomas Mann’ın, Anna Seghers’in, Einstein’ın, Arnold Zweig’ın Almanca basılı eserleri de yollanmaya başlandı. Beş yüz kadar kitap bir araya geldiğinde, bunları milli kitaplığa bağışladık.

Fakat ne sürpriz, milli kitaplık bize kapılarını kapattı, kitapları kabul etmedi.

Bunun üzerine bir yürüyüş düzenledik ve elimizde rahip Niemöller ve Carl von Ossietzky’nin büyük boy fotoğrafları olduğu halde üniversiteye doğru yürüdük. Bilmiyorum hangi nedenle, üniversitenin büyük salonunda Dışişleri Bakanı Don Miguel Cruchaga başkanlığında bir toplantı yapılmaktaydı. Biz ağır ağır salona girdik ve kitaplarla fotoğrafları kürsünün önüne koyduk. Savaşı kazanmıştık, milli kitaplık bağışımızı kabullendi.

İsla Negra

Edebi çalışmalarıma daha fazla eğilmeye ve daha çok zaman ayırmaya karar verdim. İspanya'yla olan ilişkim beni güçlendirmiş, olgunlaştırmıştı. *Yirmi Aşk Şiiri*'ndeki öznel görüşler ve *Yeryüzünde Konaklama*'nın hüzünlü tutkusu artık sona eriyordu. Kitap sayfaları arasında yeraltından gelen bir damarın izini bulmuş gibiydim. Şiirin bizlere yararı var mıydı? İnsanlara savaşlarında destek olabilir miydi? Uzun zaman mantıktan uzak ve hayal dolu şeylerle ilgilenmiştim. Direnerek insanlığa giden yolu bulmalıydım. Kişide derin kökler salan hümanizm, yaşadığımız çağın edebiyatından uzaklaştırılmıştı.

Canto General (Evrensel Şarkı) adlı eserime başladım.

Bunun için bir çalışma yerim olmalıydı. Okyanus kıyısında taş bir ev buldum. İsla Negra'daki bu evi yaşlı İspanyol sosyalisti ve gemi kaptanı Don Eladio Sobrino, ailesi için inşa etmişti, ancak bana satmaya razı oldu. Fakat nasıl satın alacaktım? *Canto General*'i Ercilla yayınevine teklif ettim. O güne kadar öteki eserlerimi basmış olan bu yayınevi, daha proje halinde olan bu kitabı kabul etmedi. Başka yayınevlerinin Don Eladio'ya yaptığı ödemelerle, 1939 yılında İsla Negra'daki çalışma evimi satın alabildim.

Toplumların tarihini, hayatlarını ve savaşlarını konu alan büyük bir şiir düşüncesini, artık kaçınılmaz bir görev kabul ediyordum. İsla Negra'nın vahşi kıyısının ve okyanusun heyecanıyla ve büyük bir arzuyla kendimi yeni türküme verdim.

"Getirin Bana İspanyolları"

Fakat hayat, beni yine uzaklara götürecekti. İspanyol mülteciler hakkında Şili'ye gelmeye başlayan haberler üzücüydü. İç savaş sırasında tam yarım milyon erkek ve kadın, asker ve sivil, Fransız sınırını aşmıştı. Gerici güçlerin baskısı altında bulunan Leon Blum yönetimindeki Fransız hükümeti, bu mültecileri kalelere ve hapishanelere kapatmaya başlamıştı. Birçoğunu da Afrika'ya çöllere yolluyorlardı.

O günlerde Şili'de hükümet değişikliği olmuştu. İspanya halkının yazgısı, Şili toplumunu güçlendirmişti. Şimdi başımızda ilerici bir hükümet vardı.

Bu Şili hükümeti, beni, hayatımın en değerli görevini yerine getirmem için Fransa'ya yollamaya karar verdi. İspanyolları hapishanelerden alacak ve anavatanıma yollayacaktım. Şiirlerim, Latin Amerika'dan gelen bir güneş ışını gibi, ıstıraplar ve kahramanlıklarla dolu bu insanların içine girecekti. Kısa bir süre önce ameliyat edilen alçılı bacağımla deniz kıyısındaki yuvamı terk ettim ve ülke başkanının karşısına çıktım. Don Pedro Aguirre Cerda beni dostça karşıladı:

"Evet, getirin bana binlerce İspanyol. Hepsine iş var ülkemizde. Getirin bana balıkçıları, Baskları, Castillalıları, Estemadura'dan insanları."

Birkaç gün sonra, bacağım hâlâ alçıda, Fransa'ya doğru yola koyuldum. Şili için İspanyollar aramaya. Büyük bir görev verilmişti bana. Konsolostum ve İspanyol göçmenlerini Şili'ye yollayacaktım. Elimdeki resmi yazıyla Paris'teki Şili Başkonsolosluğu'nun kapısını çaldım.

Anavatanımdaki hükümet ile politik durum birbirine pek uymadığı için, Paris Başkonsolosluğu hâlâ eskisi gibiydi. İspanyolları Şili'ye yollamak düşüncesi, iki dirhem bir çekirdek diplomatların pek hoşuna gitmemişti. Mutfağın yanındaki bir odayı bana büro olarak verdiler. En akla gelmeyecek yöntemlerle çalışmamı zorlaştırdılar, hatta yazı yazacak kâğıt bile vermediler. Birkaç gün sonra başkonsolosluğa "istenmeyenler" dalga dalga başvurmaya başladı. Yaralı askerler, hukukçular, yazarlar, doktorlar ve her türlü uzman işçiler.

Binanın dışında rüzgârlı ve soğuk havada saatlerce bekleyen İspanyolların, içeri girdikten sonra dördüncü kattaki büroma çıkmaması için zeki diplomatlar asansörü kilitlediler. Başvuranların çoğu yaralı ya da hasta olduğundan, benim büroma kadar dört kat merdiveni çıkmak zorunda kalışları yüreğimi sızlatıyordu. Kötü kalpli memurlar ise bana gösterdikleri bu zorluğa seviniyorlardı.

Şeytan Gibi Bir İnsan

Şili hükümeti, bana bir yardımcının gönderildiğini bildirdi. Başkonsolosluğun eski kafalı personelinin bana İspanyol göçmenleri konusunda çıkardığı zorluklardan hiç olmazsa bir bölümünü ortadan kaldıracağını umarak bu yeni adamı merak ve sevinçle bekliyordum.

Böylece Saint Lazare istasyonunda onu karşılamaya gittim. Trenden zayıf, sırıtkan ve çerçevesiz gözlüğüyle eski bir kitap kurdunu andıran biri indi. Tahminime göre yirmi dört ya da yirmi beş yaşındaydı. Biraz efemine ve heyecandan iyice incelmiş sesiyle, beni şefi olarak kabul ettiğini ve “ünlü savaş yenilmişleri”ni Şili’ye yollamak için bu yüce görevde bana yardımcı olacağını söyledi. Bu yeni adamın gelişi beni sevindirmesine karşın, pek tekin olmadığı izlenimini de edindim. Bütün övmeleri ve sevgi gösterileri yersizdi, ben onun yanlış biri olduğuna inanmaya başlamıştım. Daha sonraki yıllarda, Şili’de yeni hükümetin zaferinden sonra politik görüşlerinde büyük bir dönüş yapmış olduğunu öğrenecektim.

Arellano Marin, komediler ve fıkralar yazıyordu. Birçok konuda fikir sahibi ve iyi konuşan biri olarak tanınıyordu. Her şeyi bilire benziyordu. Dünya savaşı yaklaşıyordu. Paris, her gece Alman bombardımanlarını beklemekteydi. Bütün evler hava saldırılarına karşı uyarılmıştı. Akşamları nehir kenarında Villiers-sur-Seine semtindeki küçük evime dönüyor ve sabahları bu evi yine terk ederek, sıkıntıyla konsolosluktaki büroma gidiyordum.

Yeni gelen Arellano Marin, benim hiçbir zaman kazanamadığım önemi birkaç günde kazanmıştı. Ona Negrin, Alvarez del Vayo ve bazı İspanyol parti yöneticilerini tanıtmıştım. Bir hafta sonra bu yeni pişmiş memur bütün hepsiyle senlibenli olmuştu. Bürosuna, tanımadığım başka İspanyol particileri de girip çıkmaya başlamıştı. Onlarla yaptığı uzun söyleşiler benim için bir sırdı. Arada sırada beni çağırarak, annesine armağan etmek için satın aldığını söylediği bir pırlanta veya yakutu gösteriyor ya da Paris’in gece lokallerinin birinde parasını yedirmiş olduğu koket bir sarışından söz ediyordu. Aragon ve Elsa’yla da dostluğu oldukça ilerletmişti. Bu adamın kişiliği ve psikolojisi Elsa Triolet’i çekmiş olacak ki, hatırladığım kadarıyla bir ya da iki romanında kendisinden söz eder.

Başka zaman çok dikkatli bakmayan gözlerimle Arellano’nun lükse ve paraya olan tutkusunun gitgide artmakta olduğunu görür olmuştum. Birbiri arkasından pahalı otomobiller alıp sattı, çok iyi döşeli, şahane bir ev kiraladı. Galiba o koket sarışının arzuları hiç son bulmuyordu.

Göçmenlerle ilgili bir sorunu çözmek için Brüksel’e gitmem gerekti. Mütevazı otelimden çıkarken, kaldırımda benim ateşli yardımcım, şık giyimli Arellano Marin’e rastlamayayım mı! Beni coşkuyla selamladı ve

öğle yemeğine davet etti. Kaldığı otelde buluştuk. Brüksel'in en pahalı oteliydi. Yemek yiyeceğimiz masaya orkide çiçekleri koydurmuştu. Yemekten önce şampanya ve havyar ısmarladı. Yemek sırasında, davetlisi olduğum bu insanın hiç sıkılmadan anlattığı, yapmayı tasarladığı gezileri ve mücevher alışverişlerini dinledim. Merakları çılgınlık derecesine varmış bir yeni zenginin karşısında sandım kendimi, fakat bakışlarındaki sertlik ve savlarındaki kendine güven beni iğrendiriyordu. Onunla sert ve açık konuşmaya, gerekirse de yaptıklarına engel olmaya karar verdim. Yemekten sonra kahveyi odasında içmeyi rica ettim ve kendisiyle önemli bir şey konuşacağımı söyledim. Konuşarak merdivenleri çıkarken tanımadığım iki kişi Arellano'nun üzerine yürüdü. İspanyolca, kendisini aşağıda beklemelerini söyledi. Daha odaya yeni girmiştik ki, kahveyi filan unutup hemen söze başladım:

"Sanırım," dedim, "kendine yanlış bir yol seçmişsin. Para hırsı gözünü döndürmüş. Belki bunun tehlikesini hemen kavrayamayacak kadar gençsin, fakat bize yüklenmiş olan politik görevler ciddidir. Binlerce göçmenin geleceği bizim ellerimizde ve bununla oyun olmaz. Yaptığın işleri bilmek istemiyorum, fakat sana şunu söylemek isterim. Birçok insan, hayatını kendi kendine mahvettikten sonra 'bana kimse öğüt vermedi, kimse beni uyarmadı ki,' demiştir. Senin de öyle demeni istemem. Bu benim uyarımdı. Şimdi gidiyorum."

Yüzüne baktım. Gözyaşları dudaklarını ıslatıyordu. Hemen içimi bir pişmanlık kapladı. Acaba fazla mı ileri gitmiştim. Yanına sokulup, elimi omzuna koydum.

"Ağlama!"

"Öfkeden ağlıyorum," dedi.

Sesimi çıkarmadan odadan çıktım. Paris'e geldikten sonra ona bir daha rastlamadım. Otelde merdivenleri indiğimi gören o iki kişi hemen yukarı çıkmıştı.

Bu hikâye, yıllar sonra Meksika'da konsolos olduğum günlerde son buldu. İspanyol göçmenlerin davetlisi olarak bir öğle yemeğinde bulunuyordum. Göçmenlerden ikisi beni hemen tanıdı.

"Nereden tanıyorsunuz beni?" diye sordum.

“Siz Brüksel’de vatandaşınız Arellano Marin’in odasını terk edip, aşağı indiğinizde biz onun yanına çıkmıştık.”

“Peki ne oldu sonra? Bunu her zaman merak ettim durdum,” dedim.

Anlattıkları inanılmaz bir masal gibiydi. Odaya girdiklerinde Arellano’yu gözyaşları içinde ve sinir buhranı geçirir durumda bulmuşlardı. Hıçkırıklar arasında onlara demişti ki: “Hayatımın en büyük şokunu geçirdim. Biraz önce Neruda, çok tehlikeli İspanyol komünisti diye sizi Gestapo’ya ihbar etmeye gitti. Birkaç saat daha beklemesi için onu ikna edemedim. Kaçıp saklanmanız için sadece birkaç dakikanız var. Bırakın eşyalarınızı burada. Ben muhafaza eder ve sonra arkanızdan yollarım.”

“Ahlaksız, herif!” diye bağırdım. “Peki ne oldu? Hiç olmazsa Almanlardan saklanabildiniz mi?”

“Ne olacak, İspanyol işçi sendikalarının doksan bin dolar parası bavullarımızdaydı. Olan ona oldu. Bu parayı bir daha görmedik.”

Bu şeytan insanın, yanında sarışın dostu olduğu halde Yakındoğu’ya seyahat yaptığını da anlattılar. Herhalde hayalindeki büyük gezi buydu. Bir süre sonra Arellano Marin, partiden istifa etti. “Çok ağır basan ideolojik ayrılıklar beni bu istifaya zorlamıştır.” Basında açıklanan mektubunda böyle diyordu.

Bir General ve Bir Şair

Yenilgiden ve tutsaklıktan gelen her insan benim için bir romandı... Gülüşü, ağlayışı, yalnızlığı ve romantik aşkıyla. Duyduğum bazı hikâyeler beni gerçekten duygulandırdı.

İri yarı, askeri akademiyi bitirmiş, madalyalar almış ve kendi halinde yaşamış bir hava kuvvetleri generalini tanıdım. Şimdi Paris’in sokaklarında İspanya toprağının alımlı bir gölgesi gibi dolaşıyordu; yaşlı ve dimdik, tıpkı Castilla’nın kavakları gibi.

Franco ordularının ülke topraklarını ikiye böldüğü günlerde General Herrera, savunma hatlarını tespit etmiş, karanlık gecelerde keşif uçuşları yapmış ve askerlere emirler vermişti. Hiç ışıksız uçağıyla en karanlık

gecelerde düşman bölgesine sayısız uçuşlar yapmıştı. Buna rağmen arada sırada uçağına ateş açılmıştı.

Savaşın sürdüğü haftalarda her gece karanlıkta yaşamak, generalin canını sıkmaya başlamıştı. Kısa zamanda kör alfabesini öğrenmişti. Uçuş sırasında okuması gereken yazıları ve haritaları parmaklarıyla okumayı başardığını söyleyen general, daha sonra *Monte Kristo*'yu da okumuştu. *Üç Silahşörler*'e başladığında ise, yenilgi ve zorunlu iltica, her gece süren okumalarına son vermişti.

Bana çok dokunan başka bir olay da, Andalucialı şair Pedro Garfias'ın başından geçmiştir. Savaşın sonunda İskoçya'ya sığınmıştı. Fakat bu ülkede ne yapacağını bilemeyen Andalucialı şair, bütün gününü kalmakta olduğu küçük kentin eski şatosu yanındaki meyhanede geçirmeye başlar. Tek bir kelime İngilizce bilmediği için meyhanede yalnız başına oturur ve dertli dertli birasını yudumlar. Bu kendi halinde ve sessiz müşteri, meyhanecinin ilgisini çeker. Bir akşam bütün müşteriler meyhaneyi terk ettiğinde, ona biraz daha kalmasını rica eder. İki adam şöminenin önüne otururlar, hiç konuşmadan içmeye devam ederler. Yanan odunların çıkardığı ses, onların yerine konuşur. Meyhaneci Pedro'yu her akşam içkiye davet etmeye başlar. Hiç konuşmadan, kendisi gibi karısı ve çocukları olmayan bu adamla karşılıklı içerler. Aradan günler geçer, dilleri çözülür. Garfias ona iç savaş sırasında başından geçenleri anlatır. Anlattıklarından tek bir kelime bile anlamasa da meyhaneci dikkatle hiç sesini çıkarmadan onu dinler, bütün heyecanı, bağırmaları ve küfürleriyle.

Daha sonraki günlerde İskoçyalı ona başından geçenleri anlatır: “Herhalde çekip gitmiş olan karısını ve şöminenin üzerinde üniformalı resimleri asılı oğullarının kahramanlıklarını anlatıyor,” diye düşünür Garfias. Çünkü aylar boyu söylevlerinde o da tek bir kelime anlamamıştır.

Buna rağmen iki yalnız adamın arasındaki dostluk bağı sağlamlaşır. Her akşam oturup, gecenin geç saatlerine kadar birbirlerinin anlamadığı dilde söyleşmeyi bir gelenek haline getirirler.

Garfias, Meksika'ya doğru yola çıkmak zorunda kalınca, karşılıklı son bir defa daha içerler ve ağlayarak birbirlerini kucaklarlar. Üzüntüleri sonsuzdur.

“Pedro,” diye sordum şaire, “sana neler anlatırdı o adam acaba?”

“Hiçbir zaman tek kelimesini bile anlamamıştım Pablo, fakat onu dinlediğim zaman, sanki her şeyi anlıyormuş gibi bir duygu vardı içimde. Ben konuştuğum zaman da, onun beni anladığına emindim.”

Winnipeg

Bir sabah büroma geldiğimde, konsolosluğun memurları bana uzun bir telgraf verdi. Nedense gülümsüyorlardı. Yoksa sabahları bana doğru dürüst bir selam bile vermezlerdi. Telgrafta yazanlar onları memnun etmiş olmalıydı.

Telgraf Şili’den geliyordu. Ve imzalayan da Hükümet Başkanı Don Pedro Aguirre Cerda’dan başkası değildi. O başkan, bana göçmen İspanyolları Şili’ye getirme görevini vermişti.

Şimdi ise sevgili başkanımız Don Pedro, benim İspanyol göçmenleri Şili’ye göndermeye hazırlandığımı o gün yeni öğrendiğini yazıyordu. Büyük şaşkınlık içinde telgrafı sonuna kadar okudum. Bu haberin gerçek olmadığını kendisine derhal bildirmemi de istiyordu.

Başkandan gelen telgrafta yazılanlar benim için bir sırdı. Göçmenleri toplamak, seçmek, mesleklerine göre ayırmak ve yolculuğa hazırlamak çok zor bir iş olmuştu. Yardımcısız, tek başıma yapmıştım bütün işi. Hiç olmazsa, yurtdışında bulunan en son İspanyol hükümetinin üyeleri benim görevimin önemini kabul etmişti. Artık her şey sona ermek üzereydi. Fransa’nın ve Afrika’nın göçmen kamplarından gelen binlerce İspanyol, Şili’ye doğru yolculuğa çıkmak için son hazırlıklarını yapıyordu.

İspanyol hükümet üyeleri Winnipeg adlı bir gemiyi kiralamıştı. Göçmenlerin yolculuğu için bazı yerlerinde değişiklikler yapılmış olan bu gemi, Bordeaux yakınlarındaki küçük liman Trompeloup’da beklemekteydi.

Ne yapacaktım şimdi? İkinci Dünya Savaşı’nın patlamasından kısa bir süre önce bitirmiş olduğum bu görev, benim için hayatımda unutulmaz bir görevdi. Uzattığım el, savaş sonucu yurtlarını terk etmek zorunda kalmış

insanlar için bir kurtuluş olmuştu. Anavatanım onları dostça kabul edecekti. Fakat son anda başkandan gelen telgraf her şeyi berbat ediyordu.

Negrin’i durumdan haberdar etmeye karar verdim. Fransa’da yaşamakta olan eski İspanyol hükümeti üyelerinden Başkan Jan Negrin, Bakan Alvarez del Vayo ve birkaç diğer üyeyle dostluğum vardı. İçlerinde en ilginci Negrin’di. İspanyol politikasını her zaman sınırlı ve dar görüşlü bir taşra politikası olarak kabul etmiştim. Fakat Başkan Negrin, Leipzig’de üniversite öğrenimi yapmıştı ve Avrupa’nın ileri düşüncelerini büyük bir gururla ayakta tutuyordu.

Ona durumu anlattım, almış olduğum telgrafı okudum ve kendimi sürgündeki bir topluma sahte bir biçimde göçme hakkı veren bir düzenbaz gibi gördüğümü söyledim. Şimdi yapabileceğim üç şey vardı. Birincisi; Şili’ye İspanyol göçmenlerinin kabulü kararını yürürlükten kaldırıldığını resmen açıklamak. İkincisi; Şili hükümetinin bu kararına açıkça karşı koymak ve beynime bir kurşun sıkmak. Üçüncüsü ise çok cesur bir hareketti; gemiye bütün göçmenleri doldurmak ve yasağa rağmen Valparaiso’ya doğru yola çıkıp, ne olacağını beklemek.

Negrin, arkasına dayandı ve uzun Havana purosundan derin bir soluk çekti. Sonra hüzünle gülümsedi ve dedi ki:

“Telefon eder misiniz?”

O yıllarda Avrupa ile Amerika arasında telefon görüşmeleri kadar zor ve yorucu başka bir şey düşünülemezdi. Kulağımın zarını patlatan gürültüler ve devamlı kesilmeler arasında, dışişleri bakanının sesini duyar gibi oldum. Birbirimizi anlayıp anlamadığımızı bilmediğimiz için, cümleleri belki on-on beş kez tekrarlamamız gerekiyordu. Haykırışlar ve okyanusun dalgalarını andıran gürültülere rağmen, sanırım Dışişleri Bakanı Ortega, başkanın emrine karşı çıkmamamı ve ertesi günü beklememi söylemişti.

O geceyi Paris’teki küçük odamda tedirgin geçirdim. Ertesi gün öğleden sonra, dışişleri bakanının o sabah istifasını verdiğini öğrendim. Demek ki bakan da bana, göreve devam emrinin verilmesini sağlayamamıştı. Hükümet sallanıyordu. Bir süre için bazı baskıların altında kalmış bizim iyi başkanımız sonunda kendini toparlayıp, otoritesini yeniden kazandı. Bana

gönderilen ikinci bir telgrafla, göçmenleri yollama görevine devam etmem bildiriliyordu.

Sonunda göçmenleri Winnipeg'e bindirdik. Uzun zamandır birbirlerinden ayrı kalmış kadınlar kocalarıyla, babalar çocuklarıyla buluşuyordu. Hepsi çeşitli göçmen kamplarından buraya gelmişti. Çığlıklar, gözyaşları ve hıçkırıklar arasında sevgili yakınlarına kavuşuyorlar, birbirlerini kucaklıyorlardı. Hepsi bindi gemiye. Balıkçılar, köylüler, işçiler, aydınlar... Gücün, yiğitliğin ve çalışmanın örnekleri. Savaşları sırasında şiirlerimle destek olduğum bu insanlara şimdi yeni bir vatan bulmuştum. Gururluydum.

Bir gazete aldım ve Varennes-sur-Seine'nin sokaklarında yürüdüm. Eski bir şatonun yanından geçtim. Sarmaşık sarılı kuleleri göğe doğru yükseliyordu. Ronsard ve Péiade'lı şairlerin bir zamanlar toplandığı bu eski şato ününü, mermere altın harflerle kazılmış bir dizeye borçludur. Gazeteyi açtım. İkinci Dünya Savaşı başlamıştı.

O küçük köyde elime aldığım gazete, iri, kirli ve siyah harflerle veriyordu bu haberi.

Bütün dünya beklemişti savaşı. Hitler, birbiri arkasından ülkeleri yutuyordu. İngiliz ve Fransız devlet adamları ellerinde şemsiyeleriyle koşmuş, ona daha çok kentler, ülkeler ve insanlar önermişlerdi.

Karmakarışık duygular ruhumu dolduruyordu. Paris'teki penceremden dışarı baktım. Sokaklarda cepheye giden ilk askerleri gördüm. Hayatlarında askerlik nedir daha öğrenmemiş gencecik delikanlılar, şimdi ölümün büyük ağzına doğru yürüyorlardı.

Yürüyüşleri umutsuzdu. Bilmem neden, savaş daha başlangıcında kaybedilmiş gibi geldi bana. Şehrin sokaklarında aydın arayan bazı topluluklar ortaya çıkıverdi. Nedeni bilinmez, onlar için düşman Hitler'in öğrencileri arasında değil, Fransa düşünürleri arasındaydı. Aragon, elçiliğimizde birkaç gün kaldı ve onu ölüme götürmek isteyenler kendisini ararken *Les Voyageurs de I'İmperiale* romanını bitirdi. Sonra üniformasını sırtına geçirip, cepheye gitti. Almanlara karşı ikinci kez savaşacaktı.

Avrupa'nın üzerine çökmeye başlayan güvensizlik bulutlarına kendimi alıştırdım. Bu kıta, gereksiz devrimler ve depremlerle sarsılmıyordu, fakat

havanın ve ekmeğin içine öldürücü savaş, zehrini veriyordu. Bombardıman korkusuyla geceleri yedi milyonluk şehrin ışıkları sönüyordu. Bu ışıklar kentini kaplayan karanlık, anılarımda yer etmiştir.

Bu kadar yılın sonunda, sanki bütün yolculuğum boşuna olmuş gibi yepyeni topraklarda ve yalnızım. Doğum sancıları çekiyormuş ya da kaynağından ilk mısralarımın çıktığı metafizik korkunun huzur bozan ve kaygı veren başlangıcında bulunuyormuş gibiyim. Bir ölüm kalım savaşına başlıyorum ve ikinci yalnızlığıma. Nereye gitmeliyim? Nereye geri dönmeliyim, nerede olmalıyım? Susmalı mıyım, yoksa titremeli miyim? Aydınlıkların ve karanlıkların her köşesine bakıyorum, fakat ellerim kendi kendimin boşluğundan uğursuzluk gibi görünüyor.

En yakınımda duran, en önemli, en büyük ve en hesapta olmayan şeyin yolumu aydınlattığını ilk kez o anda görüyorum. Her şeyi düşünmüş, ama insanı unutmuştum. Merhametsizce ve acıyla insan yüreğini incelemiştim, ancak bu arada insanı düşünmemiştim. Kentler görmüştüm, fakat insansız, boş kentler. Fabrikaları görmüştüm, trajik alınyazılarıyla, ama damlar altındaki ıstırapları unutmuştum. Sokaklardaki, köşe başlarındaki, kentlerdeki ve köylerdeki ıstırapları da.

Tellerinden şarkılar yerine, kanlar akan İspanya gitarlarına ilk kurşunlar atıldığında, benim şiirim bir hayalet gibi sokaklarda dolaşıyordu. Sonra yavaş yavaş içine kökler sokuldu ve damarlarında kan akmaya başladı. İşte o günden sonra herkesin yolu benim de yolum oldu. Yalnızlığın güneyinden kuzeyine göç ettiğimi görüyorum. Orada yaşıyor insanlar, benim alçakgönüllü şiirimi kendilerine kılıç yapacak, büyük ıstırapları arasında terini silecek mendil diye açacak ya da ekmek savaşında silah olarak kullanacak...

Artık mekân büyük, derin ve kalıcı. Ayaklarımız yeryüzüne basıyor. Bu kalıcı topraklarda yürüyeceğiz. Biz sırrı aramıyoruz, sır biziz. Şiirlerim sonsuza kadar yayılmış bir dünyanın parçası oluyor, giz dolu bir bitki dünyasının basamaklarını çıkıyor, apaydınlık günlerde güneş hayalleriyle konuşuyor, yeryüzünün sırrı içinde madenlerin gizlenmiş olduğu mağaraları arıyor, insan ile giz arasındaki unutulmuş ilişkileri ortaya çıkarıyor. Etrafı saran sisler kararıyor, arada sırada korkunun çıkardığı parlak şimşeklerle aydınlanıyor. Artık eskimiş ve bilinen gizlere dayanmayan yepyeni bir bina yükseliyor, şiirimin en gizli öğelerinden yeni bir kıta oluşuyor. Yeryüzünün

toplumlarını, sır dolu kıyılarını, yatıştırdığım köpüklerini gezip dolaştığım, büyüklüğüyle hüzünlü, yalnız ve içine kapanık yıllar yaşamıştım.

ÇİÇEKLER AÇAN DİKENLİ MEKSİKA

Şili hükümeti beni Meksika'ya yolladı. O kadar ıstırabın ve karışıklığın verdiği öldürücü alemden sonra, 1940 yılında Anahuac yaylasında derin bir soluk almama izin vermişlerdi. Bu yaylaların havası çok temizdi.

Çiçek veren kaktüsleri ve yılanlarıyla Meksika. Çiçek açan, dikenli Meksika. Kupkuru ve fırtınalarla dolu, renkleri, toprakları ve bitkileri olağanüstü Meksika, beni bütün büyüsüyle, ışığıyla sarıverdi.

Yıllarca dolaştım durdum bu ülkeyi, pazarlarını gezdim. Çünkü Meksika, pazarlarında yaşar. Filmlerindeki o şarkılarında, o ince bıyıklı, tabancalı adamlarında değil. Meksika bir kırmızı ve firuze renkli pelerinler ülkesi. Meksika, çanak ve çömlekler, üzerinde arıların gezdiği meyveler ülkesi. Çelik mavisi, sarı dikenli tropik bitkilerin yetiştiği gözün alabildiğine uzanan topraklar ülkesi Meksika.

Meksika'da gezindim, bütün kıyılarını dolaştım, bu yüksek kıyılarda sonsuz şimşekler gördüm. Tanrıların Meksika'ya miras bıraktığı o buruk adları öğrendim. Sinaloa'daki Topolombambo'dan bu yana o güzel adlar karşısında eğiliyorum. Onların dünyası, şimdi onlardan daha az gaddar yöneten insanlara kalmış tanrılar mirasıdır. Sır ve pırıltı dolu hecelerinde, sabah güneşinin kızıllığıyla yanan seslerinde dolaştım. Sonora ve Yucatan, Anahuac, sönmüş bir kömür ateşi gibi. Baştan çıkarıcı kokuların genzinizi doldurduğu Nayarit ve Michoacan. Dumanların yükseldiği küçük Janitzio adası ve Jalisco'nun mısır kokuları. Patzcuaro gölünün balıklarıyla dostluk kurmuş genç yanardağ Paricutin'den yükselen kükürt dumanları. Büyüleyici ülkelerin en sonuncusu. Tarihi ve yaşlılığıyla büyüleyici, müziği ve coğrafyasıyla. Kan ve yosun dolu taşların örttüğü toprak patikalarında kendimi dev gibi ve çok yaşlı görüyordum. Yüce kayaların arasına sıkışıp kalmış derin vadiler, birden yükselen bıçak gibi sipsivri tepeler, ağaçlar, yılanlar, kuşlar ve masallarla kaynayan sonsuz ormanlar. İnsanın zamanla savaşarak yaşadığı bu büyük topraklarda şu düşünceye vardım: Birbirinden böyle uzak iki ülke Şili ve Meksika birbirlerine hiç benzemiyordu. Japon elçisinin "Şili'nin kiraz ağaçları", İngiliz elçisinin "kıyılarınızın sisi" ya da Alman elçisinin "karlı dağlar" gibi politik yakınlaşma övgülerini kabul etmemiştim. Binlerce kilometre uzaktaki iki ülkede değişik şeylere rastlıyordum ve bu benim hoşuma gidiyordu. Amerika'da, hatta belki de bütün dünyada, Meksika'daki ve Meksika halkındaki kadar insancıl duyguların derinlere indiği bir başka ülke yoktur.

Kanatlarında eksik olan gümüş pulları, denizden almak istermiş gibi sulara dalan koskocaman bir kelebeği andıran saydam balıkçı ağlarının asılı olduğu köylerden, toprağın üstüne henüz çıkarılmış madenlerin küçük vagonlarla taşındığı ocaklardan ve Katolik manastırların, koskocaman kaktüsler gibi kenarlarında bittiği tozlu yollardan geçtim. Sebzelerin çiçek gibi durduğu ve renk zenginliği ile kokuların baş döndürdüğü pazarlarda dolaştım. Dünyanın en eski ırkı Mayaların o batmış beşiği Yucatan'a gittim. Orada tarih, orada insanın kaynağı var. Tropik bitkiler arasında durmakta olan zekâ ve kurban dolu yıkıntılar.

Arkamızda en son yolları da bıraktık, eski Meksikalıların balta girmemiş ormanlara gömdükleri tarihlerinin gizli olduğu bölgelere vardık. Burada bir suyla karşılaştık; yeryüzündeki suların en esrarengiziyle. Deniz değildi, dere ya da nehir değildi. Yucatan'da toprağın altında su vardır. Birden toprağı deler ve yeryüzüne fışkırarak, çevresi tropikal bitkilerle dolu gölümsü koskocaman birikintiler oluşturur. Derinliği belli olmayan bu yeşil sulara Mayalar "cenote" adını vermişlerdi ve oralarda ilginç törenler düzenlerlerdi. Bütün dinlerde olduğu gibi berekete çok önem verirlerdi. Toprağın verdiği bereketli suyla aynı toprağın kuraklığını yendikleri için her yıl kurbanlar sunarlardı. Göllerin kıyılarında bir sürü bakireyi çiçekler ve küçük armağanlarla süsledikten sonra, yüksek bir tepeden derinliği belirsiz sulara atarlardı. Çiçekler ve süsler ağır ağır suyun üzerine çıkar, altın zincirlerle ayakları bağlanmış olan bakire kızlar ise göllerin çamurunda kalırdı. Kızların üzerindeki değerli mücevherler binlerce yıl sonra göllerin dibinde bulunmuş ve Meksika ile Kuzey Amerika'nın müzelerine konmuştur.

Ben bu ıssız yerlere geldiğimde altın aramadım, sularda boğulmuş zavallıların çığlıklarını duydum. Bitkilerin arasındaki kuşların acayip bağırmaları, boğulan bakirelerin son çığlıklarını anımsattı bana. Suların üzerinden hızla uçarak, sulara değdirdikleri beyaz kanatlarını da, genç ölünün son bir kez suyun yüzünde görünen eline benzettim.

Göllerden birinin kenarında, beyaz elini suların üzerine ve sonsuz havaya doğru uzatan heykele bir güvercin kondu. Belki peşinden bir kartal geliyordu. Buralarda güvercinin ne işi vardı? O yörede çok daha başka kuşlar yaşıyordu; vahşi kuşlarla doluydu buralar. Güvercin heykelin elinde tıpkı tropik taşın üzerinde bir tutam kar gibi dinleniyordu. Uzun uzun

baktım ona. Başka bir dünyadaydı o. Daha ölçülü ve ahenkli bir dünyada. Karanlığın kıyısında bir süre saygıyla dinlendi; hiç kıpırdamadan. Belki beni de bu kanlı ve çok eski ormanların bir parçası sanıyordu: Sonra havalandı, gökyüzünün sonsuzluğuna doğru uçtu gitti.

Meksikalı Ressamlar

Meksika düşüncesinde ve kültüründe ressamların önemli bir rolü vardır. Meksikalı ressamlar, tarihleri, coğrafyaları, halkçı tutumları ve sonsuz tartışmalarıyla kentleri doldurur. Issız bir tepede Jose Clemente Orozco durmaktadır. Tek kollu, çarpılmış bir tanrı gibi, ülkesinin Goya'sıdır. Onunla sık sık söyleşiler yapmışımdır. Jose çarkın başında bir elini kaybetmiş. Kalan öteki eliyle dünyalar yaratmaya çabalayan bir çömlekçinin yumuşaklığına sahipti. Tablolarındaki askerler ve asker karıları, işçilerin kurşunladığı köylüler, çarmıha gerilmişlerin süslediği dehşet saçan tabutları, Latin Amerika resminin ölümsüz yanını gösterir.

Diego Rivera o yıllarda çok çalışmış, çevresindekilerle sık sık tartışmıştı. Daima yeni bir şeyler bulurdu. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce İlya Ehrenburg Paris'te onun yarattığı harikalar ve kişiyi düş kırıklığına uğratan yaşamı üzerine bir kitap yazmıştı: *Julio Jurenito.*

Bundan otuz yıl sonra Diego Rivera hâlâ resmin büyük ustasıydı. İlginç düşünceleri de vardı. İnsan etinin en mükemmel perhiz yemeği olduğunu iddia ediyordu. Her yaşta insanın etinin nasıl pişirileceği üzerine yemek tarifleri yazıyordu. Bir defasında, seviciler üzerine teorisiyle ilgi uyandırmıştı. İddiasına göre, bu en normal ilişkiydi ve kendi tarafından yönetilen kazılarda elde ettiği tarihi belgelerle savını ispatlayabilirdi.

Arada sırada benimle saatlerce söyleşirdi. Karanlık, yerli gözlerini heyecanla hareket ettirir, geçen defa anlattığı şeyleri yine anlatırdı. Bazen de, General Rommel'in babası olduğunu iddia eder, fakat bunun aramızda kalması gerektiğini tembihlerdi. Bu gibi açıklamaların uluslararası ilişkileri zedeleyeceğini belirtirdi.

Alışılmamış ikna gücüyle dolu sesi ve tüyleri diken diken eden ayrıntılarla anlattığı gerçekdışı olaylar, Diego Rivera'yı, onu tanımış olan kişinin hiç unutamayacağı bir sihirbaz yapardı.

O yıllarda David Alfaro Siqueiros hapisteydi. Kim olduğu bilinmez biri, Siqueiros'un, Tratzki'nin evine silahlı baskın yaptığını iddia etmişti. Hapiste olduğu günlerde tanıdım onu. Daha doğrusu, hapishane müdürü Perez Rulfo'yla beraber dışarı çıktığı ve yakındaki meyhanelerden birinde birkaç kadeh içtiği günlerde tanıştık. Sonra gece yarısına doğru hapishaneye gider ve kapıda sarmaş dolaş birbirimize veda ederdik. David parmaklıkların arkasına dönerdi.

Bir gün meyhaneden hapishaneye dönerken, Siqueiros'un erkek kardeşini tanıdım. Jesus Siqueiros adında çok ilginç biriydi. Hilekâr sözü olumlu anlamda hiç kuşkusuz ona tam uyar bence. Duvar kenarlarında sürünür gibi hiç ses çıkarmadan, hatta hiç hareket etmeden yürürdü. Birdenbire onu yanında veya arkanda görüverirsin. Çok az konuşur, konuştuğu zaman da mırıldanır sanırsın. Elindeki küçük bavulu yanından hiç eksik etmezdi. İçindeki kırk ya da elli tabancanın sesi de duyulmazdı. Bir gün sırf meraktan bu bavulu açmış ve siyah, gümüş, sedef saplı tabancalarla karşılaşınca şaşırmıştım.

Bu tabancaları daima yanında taşımasının bir nedeni yoktu. Jesus Siqueiros da ağabeyi gibi kendi halinde biriydi. O da çok yetenekli bir sanatçıydı. Bir sahne sanatçısıydı, pandomimciydi. Vücudunu ya da ellerini hiç hareket ettirmeden, yüzünün değişik mimikleriyle korkunun, dehşetin, sevincin ya da sevecenliğin maskelerini suratına geçiriyordu. Bu insanın soluk yüzü, onu hayatın karmakarışık yollarında, hiç kullanmadığı o tabancalarıyla izlemiştir.

Bu volkan gibi ressamlar, içinde yaşadıkları toplumu daima heyecana sürüklemeyi de bilmişlerdir. Aralarında çok defa tartışmalar olmuştur. Günün birinde tiyatroda daldıkları tartışmada söyleyecek söz bulamayınca Diego Rivera ve Siqueiros, koskocaman tabancalarını çekip, havaya ateş etmişlerdi. Tiyatro salonunun tavanındaki alçıdan meleklerin kanatları seyircilerin üzerine düşünce, ikisi de arkalarına bakmadan salondan çıkmışlar, arkalarında kavga eden seyircileri ve barut kokan salonu bırakmışlar ve tartışmaları da böylece sona ermişti.

O yıllarda Rufino Tamayo, Meksika'da yaşamıyordu. Yağlıboya tabloları New York'tan dünyaya yayılıyordu. Bu tablolar, ilginç, canlı ve pazarlarındaki kumaşlar ve meyveler kadar Meksika'nın temsilcisiydi. Diego Rivera ile David Alfaro Siqueiros'un ressamlığı arasında bir

benzerlik yoktur. Diego klasik okuldandır ve dalgalanan bu sonsuz çizgiyle Meksika'nın tarihini ele alır, gelenekleri ve trajedileriyle onun profilini çizer. Siqueiros ise yanardağ ateşiyle patlayan bir ressamdır. Şaşırtıcı tekniğini o büyük buluş yeteneğiyle birleştirir.

Hapishaneden çıktığı akşamlarda ve dünya ile Tanrı üzerine yaptığımız söyleşiler arasında Siqueiros'un serbest kalmasını planlıyorduk. Sonunda pasaportuna benim vurduğum vize damgasıyla yanına karısını da alarak Şili'ye gitti.

Meksika, ülkemin Chillan şehrinde depremden harap olmuş bir okulu yeniden inşa ettirmişti. Meksika Okulu adı verilen binanın duvarlarını Siqueiros ilginç resimleriyle süslemişti.

Napolyon Ubico

Guatemala'ya gitmeye karar verdim. Kısa süreli bu ziyaretimizi otomobille yaptık. Kelebek gibi giyinmiş kadınları ve havayı kaplayan bal ve şeker kokularıyla Meksika'nın altın bölgesi denen Tehuantepec Boğazı'ndan geçtik. Sonra büyük ormanlar başladı. Akşama doğru, büyük gürültülerle ürkerek durduk. Binlerce ağustos böceği müthiş bir gürültüyle balta girmemiş ormanlardan telgraf yolluyor gibiydi. Meksika'nın sırrı yeşil; gölgesini çok eski yapıların, yüzyılların tasvirlerinin, irili ufaklı heykellerinin, koskocaman başların ve taştan hayvanların üzerine yaymıştı. Meksika ormanını binlerce yıllık varlıklar dolduruyordu. Orta Amerika'nın yükseklerinde sınırı aştığımızda, Guatemala'ya giden dar yol, sarmaşıkları, iri yapraklı ağaçları, tanrıların geride bıraktığı gözler gibi sakin gölleri, çam ormanları ve sularında sürülerin yıkandığı geniş nehirleriyle beni baştan çıkardı.

Ünlü romanlarını henüz yazmamış olan Miguel Angel Asturias'la bir haftamı buralarda geçirdim. Sanki iki kardeş gibi dünyaya gelmiştik! Birbirimizi o kadar yakın hissediyorduk. Her günü birlikte geçirdik. Akşamüstleri uzaklarda, sisler içinde dağ yamaçlarını ya da tropik limanları dolaşıyorduk.

Guatemalalıların serbest konuşmaya hakkı yoktu. Hiç kimse diğeriyle politikadan söz etmiyordu. Burada duvarlar sizi dinliyor ve ihbar ediyordu.

Arada sırada yüksek bir ovada otomobili durduruyor ve ağaçların gerisinde kimsenin olmadığına emin olduktan sonra bazı konulardan söz ediyorduk.

Hükümet başkanının adı Ubico'ydu. Ülkeyi çok uzun yıllardır yönetiyordu. İriyarı, donuk bakışlı ve acımasız biriydi. Yasaları o belirliyor ve onun emri olmadan hiç kimse bir şey yapamıyordu. Sekreterlerinden biriyle tanıştım. Daha sonraki yıllarda dostlarım arasına giren bu kimse, günün birinde çok önemsiz bir konuda Ubico'ya karşı düşüncede olduğunu söylediği için başkan sarayının çalışma odasında bir sütuna bağlanarak, kırbaçlandığını anlatmıştı.

Ülkenin genç şairleri, beni bir akşam toplantısında şiirlerimi okumaya davet ettiler. Ubico'ya telgraf çekerek, iznini istediler. Buradaki bütün dostlarım ve şairler salonu doldurdu. Şiirlerimi büyük coşkunluk içinde okudum. Çünkü onlar bu büyük hapishanenin penceresini biraz olsun aralayabiliyordu. Şehrin polis şefi en ön sırada oturmaktaydı. Daha önceden de uyarmışlardı; bana ve dinleyicilere makineli tüfekler doğrultulmuştu ve polis şefi ayağa kalkarak, salonu terk ederse, bu tüfeklerden kurşun yağacaktı.

Fakat hiçbir şey olmadı ve adam toplantının sonuna kadar yerinden kıpırdamadı.

Dostlarım beni Ubico'yla tanıştırmaya karar verdi. Kendini Napolyon'a benzeten bu çılgın adam, saçının bir buklesini alnına düşürüyor ve konuşurken Bonaparte'ın o ünlü pozunu alıyordu. Böyle bir daveti reddetmemin tehlikeli olduğunu söylediler. Bu adamın elini sıkmamaya karar verdim ve derhal Meksika'ya geri döndüm.

Tabancalar

O yılların Meksika'sında tabanca sevgisi almış yürümüştü. Tabancalara saygı gösteriliyordu ve insanları "kırkbeşlik" fetişizmi sarmıştı. Parlamentoya adaylığını koymuş olanlara, ülkenin gazeteleri "tabancaları geri verme kampanyası" açmışlardı, fakat sonunda Meksikalının dişini çekmenin, onu çok sevgili tabancasından ayırmaktan daha kolay olduğunu anladılar.

Günün birinde dostlarım şairlerle, çiçeklerle süslü kayıklarda yapılan bir eğlenceye gittim. Xochirnilco gölünde on beş-yirmi kayık toplanmıştı. Sular ve çiçekler arasında sanki Azteklerin çiçek gezintileri için yapılmış dereler, kanallar ve bataklıklardan geçtik. Kayıkların her yanından renk renk çiçekler taşıyordu. Meksikalıların elleri de Çinlilerin elleri gibi çirkin şeyler yapmaya ve tutmaya yatkın değildir. Taştan, gümüşten, topraktan ya da çiçekten, en güzel biçimleri oluştururlar.

Yolculuk arasında şairlerden biri, arka arkaya içtiği tekiladan sonra ayağa kalkarak, sapı gümüş ve altın şekillerle süslü o çok güzel tabancasıyla havaya ateş etmem için ricada bulundu. Bunu duyan başka bir şair de hemen tabancasını çekip, kendi tabancasıyla ateş etmemi istedi. Ne yapacağımı şaşırmıştım. Şaşkınlık içindeydim; kayıkta bulunan bütün şairler tabancalarını çekti ve başımın üzerinde sallayarak, gürültüyle kendi silahlarıyla ateş etmemi istemeye başladılar. Üzerimi örten bu tabanca çardağı altında tedirginlik duymaya başlamıştım. Burnumun ucunda, koltuğumun altında tabancalar oynuyordu. Sonunda aklıma bir düşünce geldi. Yanımdakilerden birinin o kocaman Meksikalı şapkasını aldım ve “Şiir ve barış adına” diyerek, bütün tabancaları bu şapkanın içinde topladım. Hepsi kabul etti ve ben silahlara birkaç gün için de olsa el koymayı başararak, onları evimde sakladım.

Niçin Neruda?

Yeryüzünün bütün tuzu Meksika’da toplanmıştı. Avrupa’da savaşın bütün gücüyle devam ettiği, Hitler’in ordularının peş peşe başarılar kazandığı ve Fransa ile İtalya’yı istila ettiği yıllarda ülkelerini terk eden birçok edebiyatçı Meksika’nın özgürlüğüne sığınmıştı. Bu edebiyatçılar arasında Anna Seghers ve geçen yıllarda ölmüş olan Çekoslovak mizah yazarı Egon Erwin Kisch de bulunuyordu. Nefis kitaplar yazmış olan Kisch’in yaratıcı gücünün, çocuğumsu esprilerinin ve hokkabazlıklarının hayranıyımdır. Evimin kapısından içeri girer girmez, kulağından bir yumurta çıkarır ya da peş peşe altı-yedi madeni parayı –sanırım sürgündeki bu büyük yazarın ihtiyacı vardı onlara– yutuverirdi. Onunla daha İspanya’da bulunduğum yıllarda tanışmıştık. Doğuşumda adımın başka olmasına rağmen niçin Neruda adını aldığımı çok merak ettiğinden bir gün onun sorusuna şakayla

şöyle bir yanıt verdim: “Büyük Kisch, sen Albay Redl’in sırrını çözdün (1914 yılında ünlü bir Avusturya casusluk olayı), fakat Neruda adının sırrını hiç ortaya çıkaramayacaksın!”

Ve böyle de kaldı. Yıllar sonra istilacıların elinden geri alınmış olan ülkesinde hayata gözlerini yumduğunda, Neruda’nın niçin Neruda olduğunu keşfedememişti.

Cevabı çok kolaydı. On dört yaşındayken babam, biraz da kuşkuyla benim edebiyat çalışmalarımı izliyordu. Dergilerde yayımlanan ilk şiirlerimi gizlemek için kendime bir takma ad bulmalıydım. Bu yeni soyadı tamamen değişik olmalıydı. Derginin birinde bu Çek adına rastladım. Balad ve romanslar kaleme almış, bütün halkın taptığı ve Prag’ın Mala Strana semtinde adına bir heykel diktikleri çok büyük bir edebiyatçının adı olduğunu bilmeden kendime seçtim. Aradan çok yıllar geçip de Prag’a geldiğimde, bu kimsenin sakallı heykelinin ayakları dibine bir çiçek demeti bıraktım.

Pearl Harbour’dan Bir Akşam Önce

Benim evime geldiler. Salamancalı Wenceslao Roces, Maura dükünün akrabası ve bir cumhuriyetçi olan, *In Place of Splendor* adlı kitabıyla Kuzey Amerika’da büyük başarı kazanan kadın yazar Costancia de la Mora, Leon Felipe, Juan Rejano, Moreno Villa, Herrera Petere, Miguel Prieto, Rordiguez Luna... Hepsi de İspanyol. Onlardan başka İtalyan Vittorio Vidale –beşinci alayın komutanı olarak tanınmıştı– ve Mario Montagnana... İlginç hayat hikâyeleri, anıları ve kültürleri devamlı hareket halinde olan sürgündeki İtalyan edebiyatçıları, Jacques Soustelle ve Gilbert Medioni de bana geldi. De Gaulle’cü liderler, özgür Fransa’nın temsilcileri. Onlardan başka Güney ve Orta Amerika’dan Meksika’ya sığınmış Guatemalalılar, Salvadorlular ve Honduraslılar... Bütün bu insanlar Meksika’yı doldurmuştu. Kentin San Angel semtindeki eski evimde bazen dünyanın kalbi atıyordu.

Fransız Soustelle o yıllarda solcu düşünceleriyle ilgiyi çekiyordu. Aradan yıllar geçip De Gaulle başkan olduğunda, Cezayirli darbecilerin politik şefi

olarak onu zor durumlara sokmuştu. Bu Soustelle’le başımdan geçen bir olayı anlatmak isterim:

Yıl 1941, Naziler Leningrad’ı sarmış, Rusya’nın içlerine doğru ilerliyorlar. Berlin-Roma-Tokyo eksenindeki Japon tilkileri, Almanya’nın savaşı kazanacağından ve ganimetlerinden onları yoksun bırakacağından korkuyor. Dünyayı sayısız söylenti dolaşıyor. Günün birinde, saat sıfırda, müthiş Japon gücünün Uzakdoğu’da harekete geçeceğinden söz ediliyordu. Bu arada bir Japon barış grubu Washington’da Amerikan hükümetine yakınlığını bildiriyordu. Fakat herkes şundan emindi ki, Japonlar günün birinde şaşırtıcı bir darbe vuracaktı, çünkü “yıldırım savaşı” kanlı bir modaydı.

Anlattığım olayın daha anlaşılır olması için şunu da eklemek isterim. O yıllarda eski bir Japon ticaret filosu Şili’ye de uğramaktaydı. Bu gemilerle birkaç defa yolculuk etmiştim. Ülkenin çeşitli limanlarına yanaşırlar ve kaptanları karaya çıkıp, eski eşya satın alır, fotoğraf çekerdi. Şili’nin bütün limanlarından başka, Güney Amerika’nın kıyı şeridindeki Peru ve Ekvador limanlarına da uğrayıp; Meksika’nın Manzanillo limanından Yokohama’ya doğru yola çıkarlardı.

Meksika’da Şili konsolosu olduğum günlerde beni yedi Japon ziyaret etti. Çok acele bir Şili vizesine ihtiyaçları vardı. Kuzey Amerika’nın San Francisco kentinden geliyorlardı. Yüzlerinden tedirgin olduklarını okumak mümkündü. Giyimleri iyiydi, belgeleri ve kimlikleri tamamdı, sanayici ya da mühendise benziyorlardı.

Niçin ilk uçağa atlayıp, acele Şili’ye gitmek istediklerini sordum. Kuzey Şili’deki güherçile ihraç eden Tocopilla limanından kalkacak bir gemiye yetişmek istediklerini söylediler. Bu Japon gemisine binmek için binlerce kilometre uzaktaki Şili’ye gitmelerine gerek olmadığını anlattım. Birkaç adım ötedeki Meksika limanı Manzanillo’dan da Japonya’ya gemi kalkıyordu.

Ne yapacaklarını bilmez bir halde gülümsediler ve sonra kendi dillerinde aralarında konuştular. Yanlarındaki Japonya başkonsolosluğu sekreterine de danıştılar. Sonra bu adam bana dönerek şöyle dedi:

“Bakın sayın meslektaş, mesele şu; bu gemi rotasını değiştirdi ve Manzanillo’ya uğramayacak. Bu nedenle bizim başarılı uzmanlarımızın gemiye Şili limanından binmesi gerekli.”

Çok çabuk düşündüm. Önemli bir şeyler oluyor gibiydi. Pasaportlarını, vesikalık fotoğraflarını, Birleşik Amerika’daki çalışma kağıtlarını ve diğer belgeleri bana vermelerini rica ettim. Yarın tekrar uğramalarını da söyledim.

Kabul etmediler. Vizelere derhal ihtiyaçları vardı ve bunun için de her türlü maddi fedakârlığı yapmaya hazırlardı.

Benim için en önemli olan, zaman kazanmaktı, bu yüzden vizeleri hemen hazırlamaya yetkili olmadığımı söyledim. Yarın tekrar gelmek zorunda kalacakları için de üzüntümü belirttim.

Gittiler.

Yavaş yavaş meseleyi kafamda çözmeye başladım. Bu kişiler niçin kaçar gibi Kuzey Amerika’yı terk etmek ve çok çabuk vize almak istiyordu? Ve otuz yıldan beri ilk defa rotasını değiştiren Japon gemisi? Ne demekti bütün bunlar? Aklıma bir fikir geldi. Bu adamlar kuşkusuz Japon gizli örgütündendi ve çok önemli bir olaydan önce ortadan kaybolmaları gerekiyordu. Benim kanımca bu, Japonya’nın savaşa girmeye karar vermesinden başka bir şey olamazdı. Bu Japonların, durumdan haberi vardı. Düşüncelerim beni tedirgin etmeye yetti. Ne yapmalıydım şimdi?

Müttefik ülkelerin Meksika’da bulunan İngiliz ve Amerikalı temsilcilerinden hiçbirini tanımıyordum. Sadece General De Gaulle’ün, Meksika hükümeti tarafından kabul edilen resmi temsilcileriyle tanışıyordum. Derhal onlarla temasa geçtim ve durumu ayrıntılarıyla anlattım. Bu Japonların adları ve bütün belgeleri elimizdeydi. Eğer Fransızlar hemen harekete geçseydi, Japonları tuzağa düşürmek mümkündü. Fakat De Gaulle’cü diplomatlar olaya pek ilgi göstermedi.

“Siz genç diplomatlar,” dedim sonunda, “harekete geçin ve bu Japon casusları ortaya çıkararak üne kavuşun! Ben onlara vize vermeyeceğim, ama siz de hemen müdahale etmelisiniz.”

Bu konuşmalar ve çekişmeler iki gün daha sürdü. Soustelle konuya ilgi göstermiyordu ve herhangi bir müdahaleye girişmekten de kaçınıyordu.

Benim için yapacak bir şey kalmamıştı, fakat Japonlara vizeyi de vermedim. Bunun üzerine derhal diplomat pasaportu sağlayan adamlar Şili Büyükelçiliği'nden vizeyi aldılar ve tam zamanında Tocopilla'ya vardılar.

Bir hafta sonra da, Pearl Harbour olayıyla bütün dünya sarsıldı.

Malakolog Neruda

Bundan yıllarca önce bir Şili günlük gazetesinde, çok iyi dostum ünlü profesör Julian Huxley'in, Santiago'ya geldiğinde beni sorduğu yazılıydı:

"Şair Neruda'yı soruyorsunuz değil mi?" demişti gazeteciler ona.

"Hayır, ben Neruda adında bir şair tanımıyorum. Malakolog Neruda'yla konuşmak istiyorum."

Yunanca'dan gelen malakolog kelimesi, yumuşakçaları inceleyen bilimle ilgilenen kimselere verilen addır.

Gazetede belki beni kızdırmak için yazılmış bu küçük olay, çok hoşuma gitmişti. Yıllardır tanıdığım Julian Huxley, kardeşi Aldous'tan, daha canlı ve daha neşeli biriydi.

Meksika'da olduğum yıllarda sık sık kıyıya gider ve sıcak, duru sulara dalarak, çok güzel midyeler ve deniz hayvanı kabukları toplardım. Sonraki yıllarda Küba ve başka ülkelerde de bu merakımı, değiştirme, satın alma, armağanlar ve çalmalarla (namuslu koleksiyoncu yoktur) devam ettirdim. Yıllar geçtikçe odam ve sonra da evimin bütün odaları, denizden toplanan hazinelerle dolmaya başladı.

Çin'in, Filipinler'in, Japonya'nın ve Kuzey Avrupa'nın denizlerinden toplanmış en ilginç salyangozlar ve deniz minareleri koleksiyonumdaydı. Kırmızı ve sarı, mavi ve böğürtlen renginde, Karayiplerin dansözleri gibi salyangozlarımın arasında tek bulunmayan Brezilya ormanlarından bir salyangozdu. Buna bir defa rastlamış, fakat satın alamamıştım. Sonraki yıllarda da Brezilya ormanlarında yaptığım bir yolculuk sırasında arayamamıştım. Tamamen yeşil renkte ve bir zümrüt güzelliğindeydi.

Benim bu salyangoz ve deniz hayvanları toplama merakım birçok dostuma da geçmişti. Sonunda koleksiyonum on beş bin parçaya vardı ve masalardan, raflardan yere düşmeye başladı. Kitaplığım da “yumuşakçalar bilimi” üzerine kitaplarla doldu. Sonunda, günün birinde, onları kocaman sandıklara doldurarak Şili Üniversitesi’ne yolladım. Böylece büyük bir bağış yaptığımı sanıyordum. Benim Latin Amerika üniversitem büyük laflar ve teşekkürlerle bağışımı kabul etti ve koleksiyonumu ambarlardan birine tıktı. Bir daha da görmedim onları.

“Arokan”

Dünyanın soğuk ve sıcak dönemlerinde konsolosların önemi gittikçe azalmıştı. Her konsolos, yavaş yavaş kişiliksiz bir robot olma yolundaydı. Kendi başına karar veremez duruma getirilmiş bu kişiler, daha çok bir polis görevlisi gibi çalışmaya zorlanıyordu.

Ülkemin dışişleri bakanı benden, konsolosluğa gelip de vize isteyenlerin, Afrikalı mı, Asyalı mı yoksa Yahudi mi olduğunu incelememi istedi. Bu ırklardan olan hiçbir insan Şili’ye girmemeliydi.

Bu saçmalıklar o kadar ileri gitmeye başladı ki, günün birinde kendi paramla bir dergi yayımlamaya karar verdiğimde, ben de kurbanlar arasına girdim. Derginin adını “Araucania” koydum ve ilk sayısının kapağına da gülen bir Arokan kadını resmi bastım. Hükümet Başkanı Don Pedro Aguirre Cerda olmasına ve cana yakın yüzünün beyaz-yerli karışımı hatlar taşımasına rağmen o tarihlerdeki dışişleri bakanı bunu görevi ihmal etme sayarak, benim dikkatimi çekti.

Bilindiği gibi Arokanlar yok edilmiş ve unutulmuştur. Bu ırkın unutulmasında ve yok edilmesinde tarih yazarlarının da rolü yok değildir. Arokan kadar onurlu çok az ırk vardır yeryüzünde. Bir gün gelecek Arokan üniversiteleri kuracağız ve Arokan dilinde basılmış kitaplar okuyacağız. İşte o zaman göreceğiz, ne kadar duru, ne kadar saf ve yanardağ gibi güçlü neleri kaybetmiş olduğumuzu!

Birçok karışım ve birleşimin ürünü olan bazı Latin Amerika ülkelerinin ırkçı saçmalıkları, bence sömürgecilik günlerinden kalma bir günahtan başka bir şey değildi. Bir avuç beyaz ya da beyazımsı insandan

oluşturacakları tabakayla dünya toplumunda yer almak istiyorlardı. Bereket versin, BM yavaş yavaş siyah ve Moğol üyelerle de doluyor. İnsan ırklarının ağacında çeşitli renklerde yapraklar da görülmeye başlıyor.

Bütün bunların sonunda kendimi yorgun hissettim ve başkonsolosluk görevimden çekildim.

Büyü ve Giz

Baskılarla ezilen milliyetçi Meksika dünyasının, ben ve benim tanıklığım olmadan da devam edeceğine emin oldum. Ülkeme dönmeye hazırlandığım günlerde Meksika'daki hayatı, buraya geldiğim günlerde olduğundan daha az anlar olmuştum.

Sanat ve edebiyat, birbiriyle geçinemeyen çevrelerde oluşuyordu. Bu çevrelerin dışından bir sanatçı bir şeyler yapmaya çalışsın ya da çevreyi eleştirsin, derhal üzerine çullanılıyordu.

Dönüş hazırlıkları yapmaya hazırlandığım günlerde, inanılmaz bir gösteriye tanık oldum. Benim için büyük bir ziyafet düzenlendi ve bu yemeğe üç bin insan geldi. Hükümet üyeleri tek tek sempati telgrafları yolladı. Fakat Meksika benim için yine de, Amerika ülkelerinin birleştiği yerdir. Eski Amerika'nın güneş takviminin, ışığının, zekâsının ve sırrının merkezinin bu ülke olması bir rastlantı değildir.

Fakat her şey mümkündü, mümkün oldu da. Ülkede çıkan tek muhalefet gazetesi hükümet tarafından maddi destek gördü. O yıllarda Meksika, benim için en diktatörce yönetilen demokrasi ülkesiydi.

Bana çok dokunmuş trajik bir olaydan söz etmeden yapamayacağım. Fabrika işçileri grevi haftalardır sürüp gidiyor, bir türlü anlaşma olmuyordu. İşçilerin karıları toplanıp, hükümet başkanına gitmeye ve ona dertlerini, korkularını anlatmaya karar vermişlerdi. Yanlarına silah filan almadılar elbette. Ona ve karısına vermek için çiçekler götürüyorlardı. Hükümet sarayının kapısındaki nöbetçiler onları durdurdu ve içeri bırakmadı. Başkan, kadınları kabul etmeyecekti. İlgili bakanlığa başvurmaları söylendi. Derhal sarayın kapısını terk etmeleri de emredildi. Fakat kadınlar çekilmedi. Başkanı rahatsız etmeyeceklerini, ona çiçekler verip, grevde bir an önce

anlaşmaya varılması için aracı olmasını rica edeceklerini söylediler. Artık çocuklarına yedirecek yemek bulamıyorlardı; çaresizlik içindeydiler. Kapıdaki nöbetçi subay, başkana haber yollamaya yanaşmıyordu. Kadınlar da sarayın kapısını terk etmiyordu.

Bunun üzerine nöbetçiler ateş açtı. Kadınlardan altısı-yedisi öldü, birçoğu da yaralandı.

Ertesi gün, ölüler çabucak gömüldü. Büyük bir insan kalabalığının töreni izleyeceğini tahmin etmiştim. Fakat yanıldım, bir avuç insan tabutların peşinden yürüdü. Çok ilerici, tanınmış bir sendika başkanı da aralarındaydı. Mezarların başında yaptığı konuşma, ertesi gün gazetelerde hiç kısaltılmadan yayımlandı. Sendika başkanı, ne bir protesto, ne de öfkeli bir kelime kullanmıştı. Gaddarca işlenmiş bu cinayetlerin suçlularının cezalandırılması gerektiğinden bile söz etmiyordu. İki hafta sonra ise trajik olay unutulup gitti.

Başkan bir Aztek’ti ve İngiliz kral ailesinden daha yaklaşılmaz biriydi. Ölümü göze almadan bu yüce kişiyi, şaka ya da ciddi, hiçbir gazete eleştiremezdi.

Pitoresk yan Meksika dramlarını öylesine örter ki, sembollerin gücü karşısında şaşırmamak elde değildi. Bu semboller, gerçek nabız atışlarından, kan damlayan ölülerden gitgide uzaklaşır. Filozoflar, artık edebiyat meraklısı olmuştur, kılı kırk yaran tartışmalara boyun eğmekte ve yanardağın yanında gülünç durumda kalmaktadır. Toplum hareketleri zorlaştırılmakta ve engellenmektedir. İnsanları boyunduruk altına almak, tahtın etrafındaki çeşitli akımların yardımıyla yapılmaktadır.

Fakat Meksika’daki o büyülü şey yine de ortaya çıkıyor. Köylünün fasulye topladığı zavallı bahçesinde fışkırmaya başlayan lavlardan, söylentilere göre yüzyıllardır Meksika topraklarında gömülü olması gereken, Cortes’in o istilacı kafasındaki altın miğfere, dört yüz yıl önce kaybolmuş ve arada sırada hiç beklenmedik bir anda orada veya burada yerlilerin koruyuculuğunda yeniden ortaya çıkarak, sonra bir gece yine aniden kaybolan Aztek Kralı Cuauhtemoc’un kemikleri için yapılan araştırmalara kadar.

Yolunu şaşırmış ve damarlarımda aralıksız dönüp durmakta olan küçük bir kartal gibi, Meksika benim yanımda yaşamakta. Uyuyan asker yüreğimden kartalın kanatları yalnızca ölümle düşecektir.

ANAVATAN KARANLIKLARDA

Machu Picchu

Kendi isteğimle konsolosluk görevime son verişimi bakanlık hemencecik kabul etti.

Diplomatik intiharım beni çok sevindirdi, çünkü artık Şili'ye dönebilecektim. Bence kişi, vatanında yaşamalıdır; köklerini koparmaya çalışırsa, büyük hayal kırıklıklarına uğrayacak, ruhu şu ya da bu biçimde felçli kalacaktır.

Ben kendi ülkemde yaşamalıyım. Ona ayaklarım, ellerim ve kulaklarımla dokunmadan, sularını ve gölgeliklerini hissetmeden, köklerim çamurun içinde besleyici özü aramadan yaşayamam ben.

Tam olarak Şili'ye dönmeden önce, şiirime yeni boyutlar veren bir buluş daha yaptım.

Yolculuğuma Peru'da ara verip, Machu Picchu yıkıntılarına tırmandım. Bu tırmanış atla oluyordu. O günlerde yıkıntılara çıkan bir yol yoktu. Dağın zirvelerinde yeşil Andların sivri tepelerinin çevrelediği eski taş yapıları gördüm. Yüzyıllar sonunda harap olmuş kalenin taşları arasından ince sular aşağıdaki vadiye akıyordu. Wilcamayo nehrinin yatağından bembeyaz sis bulutları yükseliyordu. Bu taşların göbeğinde, kimselerin yaşamadığı bu gururlu ve mükemmel dünyanın göbeğinde kendimi hiç de yabancı hissetmedim; sanki ben de onlardan biriydim. Kendi ellerimle burada çok uzun yıllar önce çalışmış, çukurlar açmış, kayalar taşımış gibiydim.

Bir Şilili, bir Perulu, bir Amerikalı gibi hissettim kendimi. Kimsenin ayak basmadığı bu yüksek tepelerde, ün dolu bu dağınık kalıntılar arasında şiirim yeni bir inanç kazınmış. "Machu Picchu'nun Tepeleri" şiirimi de orada yazmışımdır.

Bozkır

1943 yılı sonunda Santiago'ya döndüm. Uzun yıllar ödeyeceğim taksitlerle satın aldığım evime yerleştim. Büyük ağaçlarla dolu bir bahçenin çevrelediği bu evde kitaplarımın arasında zor bir hayata başladım.

Ülkemin güzelliklerini, doğasını, kadınlarının büyüsünü, dostlarımın çalışmalarını ve vatandaşlarımın zekâsını yeniden aramak için yola çıktım.

Değişen bir şey yoktu. Tarlalar ve uyuklayan köyler, maden ocaklarının bulunduğu bölgelerde müthiş bir yoksulluk ve kulüpleri dolduran şık insanlar. Kararımı vermeliydim.

Kararım, izlenmeme neden olmuş, aynı zamanda da bana hayatımda yıldızın parladığı anları da getirmiştir.

Hangi şair buna pişman olurdu ki?

Yıllar sonra benimle bir röportaj yapmış olan –bundan ilerde söz edeceğim– Curzio Malaparte, yazısında çok doğru olarak şunları yazmıştı: "Eğer ben de Şilili bir şair olsaydım, Pablo Neruda gibi yapardım. Bu ülkede şair bir karara varmalıdır. Ya Cadillac'lar ya da ayakkabısız ve okulsuz insanlar!"

İşte ayakkabısız ve okulsuz bu insanlar beni 4 Mart 1945 yılında ülkenin senatörlüğüne seçti. Şili'nin en geri bölgeleri sayılan büyük bakır ve güherçile ocaklarının binlerce insanı bana oy vermiş olduğu için her zaman gurur duyarım.

Bozkırda yolculuk oldukça güçlü. Bölgeye yarım yüzyıldır hiç yağmur düşmemiş ve çöl, insanları kendi şartlarına göre biçimlendirmişti. Hepsinin yanık yüzleri vardı. Yalnızlıkları ve terk edilmişlikleri karanlık bir donukluktaki gözlerinde dile geliyordu. Çölden tepelere tırmanmak, yoksul evleri tek tek dolaşmak, insanlıktan uzak bir yaşantıyı tanımak ve inzivaya çekilmiş insanların tek ümidi olarak ortaya çıkmak hoş bir sorumluluk değildi. Bununla birlikte şiirim bana, onlarla ilişki kurma yollarını açtı. Şiirim, halkım ve onların güç yaşantıları arasında dolaşabiliyor ve onlar tarafından ölümsüz bir kardeş olarak kabul ediliyordu.

Çevremde toplanan dostların ansiklopedik kültürlerinden yavaş yavaş kuşku duymaya başladığımda Paris'te mi, Prag'da mı olduğumu hatırlamıyorum. Hemen hemen hepsi yazardı. Aralarında tek tük öğrenci vardı.

"Şilili olduğum için Şili'den çok söz ediyoruz," demiştim onlara. "Ama benim çok uzaklardaki ülkem üzerine herhangi bir şey biliyor musunuz?

Örneğin, Şili’de hangi ulaşım araçları kullanılır? Fil mi, otomobil mi, tren mi, uçak mı, bisiklet mi, deve veya kızak mı?”

Çoğu ciddi ciddi: “Fil” diye yanıt vermişlerdi.

Şili’de fil yoktur. Ama Güney Kutbu’ndan başlayıp bir yüzyıldır yağış almayan çöllere kadar uzanan bir ülkenin herkes için bir bilmece olmasını olağan karşılıyorum. Yıllarca bu ıssız bölgelerin halkının haklarını koruyan bir senatör veya hayatlarında kravat takmamış güherçile ve bakır madeni işçilerinin temsilcisi olarak bu çöllerde dolaşmak zorunda kaldım.

Bu topraklara ayak basan, kendini bu kum çöllerine teslim eden aya inmiş gibi olur. Boş bir gezegeni andırışı ülkemin dev zenginliklerini gizliyor. Ama çorak topraklardan, kayalık dağlardan beyaz gübre ile renkli madenleri kazanmasını bilmek gerek. Dünyanın çok az yerinde hayat bu kadar zordur. Oralara su götürmenin, küçük bir çiçeği olan bir bitki veya bir köpek, bir tavşan veya domuz yetiştirmenin sayısız güçlükleri vardır.

Ülkenin öbür ucundan biriyim ben. Dev ormanları olan yeşil topraklarda doğdum. Çocukluğum yağmur ve kar altında geçti. Kendimi bu çöle adamam bile yaşantımda köklü bir değişiklik anlamına gelir. Parlamentoda bu insanları, onların yalnızlığını, topraklarını temsil etmek güç bir işti. Üzerinde tek bir ot yetişmeyen, tek bir damla yağmur olmayan çıplak topraklar korkunç ve insan düşmanı bir sırdır. Ormanlarda, ırmak kıyılarında her şey insanla konuşur. Çöl ise böyle bir bağlantı kurmayı bilmez. Çölün dilini, suskunluğunu anlamıyordum.

Maden firmaları yıllar boyu bozkırda saltanat sürmüş krallıklardı. İngilizler, Almanlar ve başka “sömürgeciler” bu değerli topraklara sanki el koymuş gibi her yana sınırlarını çekmişti. İnsanlarını toplumdan soyutlamışlar, toplantıları yasaklamışlar, partileri ve gazeteleri yasadışı ilan etmişlerdi. Bu topraklara girmek için özel izin gerekliydi ve çok az kişiye bu izin tanınıyordu.

Bir akşamüstü, Maria Elena’daki ocakların işçileriyle konuşuyordum. Bulunduğumuz yerin zemini su, yağ ve asit karışımı bir çamurla kaplıydı. Benimle birlikte gezen sendika yöneticileriyle bu çamur tabakasının üzerine yerleştirilmiş uzun kalaslarda yürüyorduk.

Sendikacılar: “Bu kalaslar,” dedi, “bize on beş greve, sekiz yıl süren yakınmalara ve de yedi ölüye mal olmuştur.”

Bir grev sırasında şirket polisi, grevcilerden yedisini tutukladığında insanlar ölmüştü. Şirketin özel polisleri iplere bağladıkları bu yedi kişiyi çekerek, ıssız çöllere sürüklemişler ve birkaç kurşunla öldürmüşlerdi. Arkadaşları bulup da, gömene kadar cesetleri çölün yakıcı sıcağında ve buz gibi soğuğunda günlerce kalmıştı.

Bu olaydan önce bölgede çok daha kötü şeyler olmuştu. Örneğin, 1906 yılında İquique Ocağı’nda grevciler, yakınmalarını doğrudan hükümete bildirmek için aşağıya, kente inerler. Uzun yürüyüşten yorgun düşmüş binlerce işçi, okulun önündeki alanda açık havada geceler. Ertesi sabah valiyi ziyaret edecek ve şikayetlerini bildireceklerdir. Fakat buna fırsat bulamazlar. Sabahın alacakaranlığında bir albayın emriyle askeri birlikler alanı kuşatır, bir uyarıya bile gerek görmeden uyumakta olan insanların üzerine ateş açarlar. Bu kıyımda 6.000’den fazla işçi ölür.

1945 yılında birçok şey düzelmişti, fakat arada sırada bana sanki geçmişin o “kökünden kurutma” düşüncesi yeniden canlanıyormuş gibi geliyordu. Bir defasında sendika lokalinde işçilerle görüşmem yasaklandı. Bunun üzerine ben onları dışarı çağırdım ve çölün ortasında, anlaşmazlıklardan ve onları çözmek için mümkün olan çarelerden söz ettim. Çevremde aşağı yukarı iki yüz işçi toplanmıştı. Birden bir motor gürültüsüyle irkildim. Ordunun bir panzeri dört-beş metre yakınıma geldi, önündeki delik açıldı ve çıkan makineli tüfek başıma nişan aldı. Panzerin yanında duran iki dirhem bir çekirdek subay, bütün konuşmam süresince suratında sert bir ifadeyle dik dik bana baktı. O gün başka bir şey olmadı.

Büyük bir bölümü okuma yazma bilmeyen bu işçilerin bana ve partime gösterdikleri inanç, savaşına o çölde başlayan Luis Emilio’ya kadar gerilere uzanır. İşçi hareketinin sıradan bir elebaşısıyken, güçlü ve kendinden korkulan bir kişi olmayı başarmıştı. Bütün ülkede sendikaların kurulmasında en büyük rolü Emilio oynamıştı. Kısa bir süre içinde çıkarmayı başardığı on beş gazete, kurduğu bu yeni düzenin koruyucuları olmuştu. Ve bütün bunlar, yeni bilinçlenmiş işçilerin ceplerinden verdikleri paralarla gerçekleşmişti.

O günlerde yiğitçe çalışmış baskı makinelerini görmek beni çok duygulandırdı. Bu makineler kırk yıl sonra da aynı göreve devam ediyordu. Baskı makinelerinin bir kısmı polisler tarafından harap edilmiş, fakat işçiler onarıp yine kullanmışlardı. Onların yaşama kaynağı, mücadelelerinde aldıkları yaralardı.

Bu uzun yolculuklarım boyunca en yoksul evlerde, kulübelerde ve bozkır insanlarının barınaklarında gecelemeye alıştırdım kendimi. Her gittiğim yerde işçiler, ellerinde küçük bir bayrakla karşılıyordu beni. Sonra bana kalacağım yer gösteriliyordu. Günlerim uzundu ve bana gelen kadınlar ile erkeklerin iş sorunlarını dinliyor, onlara düşüncemi söylüyor, öğütler de veriyordum. Dışarıdan bakan biri, şikayetlerini gülünç, önemsiz ya da tuhaf bulabilirdi. Örneğin, onlara çay verilmemesi büyük bir greve neden olabilirdi. Belki bir Londralıyı yalnızca üzebilecek böyle bir konu, bu umutsuz bölgeler için de önemsiz miydi? Şili halkının günde birkaç defa çay içmeden yaşayamayacağını herkes bildiğine göre, böyle bir sorun işçiler için önemsiz sayılamazdı. Kendilerine verilen çay miktarının azaltıldığından yakınan yalınayak işçilerden bazıları bana şunu söylemişti:

“Çay içmezsek, başımız müthiş ağrıyor.”

Terk edilmiş topraklarda ve suskunluğun bulutları altında yaşamlarını sürdüren bu insanlar politikayı büyük bir ilgi ve merakla izliyordu. İster Yugoslavya’da, isterse Çin’de, dünyada neler olup bittiğini bilmek istiyorlardı. Sosyalist ülkelerin yaşadığı zorluklar ve değişiklikler, İtalya’daki büyük grevlerin sonuçları, savaş söylentileri, dünyanın öteki ucundaki devrimler onları ilgilendiriyordu.

Bu uçsuz bucaksız bölgelerde birbirinden yüzlerce kilometre uzakta düzenlenen toplantılarda benden sık sık şiirlerimi okumamı da istiyorlardı. Tabii mısralarımda söylemek istediğim her şeyi anlayıp anlamadıklarını bilmiyorum. Ama bunun ne önemi var. Kültürlüler arasında bir aptal olan ben bile çok defa Hölderlin ya da Mallarmé’nin şiirlerinden bir şey anlamamışımdır. Ben de bu işçilerin, şair Neruda’ya gösterdiği saygının aynısıyla o şiirleri okumuştum.

Bana verilen yemek eğer bir ziyafet yemeği ise, büyük bir tencere içinde ortaya konan tavuklu sebzeydi. Masaya gelen eti yemek için kendimi çok zorlardım. Bu ya bir kobay ya da bir Hint adatavşanıydı. Fakat zamanla

kendimi buna da alıştırdım ve laboratuvarlarda ölmek için doğmuş hayvanların eti, benim en çok sevdiğim yemek oldu. Gecelediğim evlerde bana yatmam için gösterilen yatakların iki özelliği vardı. Kolalanmış kar beyazı çarşaflar ve bozkır toprağı kadar sert "şilteler". Buralarda şilte nedir bilinmiyordu, buna karşılık tahtalar dümdüz ve acımasızdı.

Bütün bunlara rağmen kutsanmış gibi uyuyordum. Yoldaşı olduğum insanların arasında uykuya dalıyordum. Gündüzler, hep kuru ve kömür ateşi gibi yakıcıydı. Bozkır gecesi ise yıldızlarla örtülü bir çanağın altına tazeliğini yayıyordu.

Benim şiirim ve hayatım bir nehir gibi akıp gitmiştir. Şili'nin yüksek dağları arasındaki derin vadilerde dünyaya gelen ve denizlere kavuşmaya çalışan bir nehir gibi. Suların üzerinde yüzen her şeyi götürmüş, coşkunluğu kabul etmiş, sırları gün ışığına çıkarmış ve halkın yüreğine giden bir yol açmıştır kendine.

Ben ıstırap çektim ve savaştım, ben sevdim ve şarkılar söyledim. Dünya bölünürken, ben yendim ve yenildim, ekmeğin ve kanın tadına vardım. Başka ne arzular bir şair? Ağlamaktan öpmeye, yalnızlıktan kalabalığa tüm duygular şiirimde kanat çırpmış, içinde yaşamıştır. Ben şiirim için yaşadım, şiirimle savaşlar verdim. Kelebeğin konduğu çiçekteki tozlar kadar uçucu armağanlar kazandım, içlerinden biri vardı ki, birçok şairin beni kıskanacağı, erişilmesi güç bir armağandı bu. Estetiğin güç öğretileri ve yazılı sözlerin labirentinde yaptığım araştırmalardan sonra halkımın şairi olmuştum. Benim kazandığım en büyük armağan işte buydu. Mısralarımla dolu kitaplarım değil. Lota'nın kömüründen, yerin yedi kat dibindeki ocaklardan, toprağın içine giren dimdik galerilerden, sanki cehennemden geliyormuş gibi, yaptığı berbat işten suratı bitkin, tozdan gözleri kırmızı bir adamın yeryüzüne çıkıp da, yarıkları ve nasırlarıyla kuru bozkır topraklarını andıran o elini uzatarak, sana; "Seni çoktandır tanıyorum ben, kardeş!" dediği ve gülümsediği an, en büyük ödülü almış gibi olursun. Benim şiirimin aldığı defne dalından taçtır bu. O acımasız bozkırlarda, topraktaki delikten çıkan işçinin sözleri. Rüzgârlar, geceler ve Şili'nin yıldızları bu insanlara seslenmektedir: "Sizler yalnız değilsiniz, bir şair acılarınızı biliyor!"

Gonzalez Videla

Benim ve dostlarımın ele aldığı acı sorunlar, birçok zorluklarla senatonun kapısından içeri girebildi. Rahat koltuklarına kurulmuş üyeler, dışarıda yakınan sınıfların dertlerini duymamak için sanki kulaklarına pamuk tıkamışlardı! Vatansever konuşmalar yapma sanatını beceren kişiler oturuyordu karşımda ve ben serdikleri ipekten halının altında boğulacak gibi oluyordum. Ama sonra umutlarım birdenbire yeniden canlandı. Hükümet başkanlığına adaylığını koymuş olan Gonzalez Videla, yakınan toplulukların hakkını arayacağına ant içti. Konuşma yeteneği, bu adama büyük bir sempati kazandırıyordu. Seçim mücadelesinin propaganda şefi oldum ve ülkenin her köşesine bu güzel haberi götürdüm. Halk, büyük bir çoğunlukla onu başkan seçti.

Bizim Latin Amerika'nın başkanları nedense deri değiştiren bazı yaratıklar gibidir. Yeni seçilmiş başkanımız da kısa zamanda dostlarını değiştirdi, ailesini aristokratların arasına soktu, bir demagogdan, bağımlı bir başkana dönüştü.

Gonzalez Videla'yı tipik Latin Amerika diktatörleri arasında saymak doğru olmaz. Bolivya'nın Melgarejo'su ya da Venezuela'nın General Gomez'indeki belirtiler daha çoktur. Belli bir büyüklüğün işareti bu kişilerde vardır ve umutsuz, bunun için de acımasız bir güç tarafından sürüklenmektedirler. Fakat onlar ne de olsa mücadeleye ve kurşunlara karşı koymasını bilirler.

Buna karşılık Gonzalez Videla, politika mutfağının bir ürünü, dik kafalı ve ayağına çabuk, kale gibi görünen bir korkaktı.

Amerikamızın doğası içinde büyük diktatörler insanlık öncesinin korkunç hayvanlarını andırıyordu. Şili'nin yeni başkanı, bu korkunç hayvanlar arasında belki zehirli bir kertenkeleden başka bir şey değildi, ama ülkeyi sarsmaya yetiyordu. Tarihi gelişme içinde Şili'yi geriletmeyi başarmıştı. Halk utançla birbirine bakıyor ve bütün bunların nasıl olup bittiğini doğru dürüst anlamıyordu.

Adam bir ip canbazından başka bir şey değildi. Büyük şamatalarla kendini solcu olarak göstermeyi başarıyordu. Bu "yalan komedisi"nde bileylenmiş bir dünya şampiyonuydu. Politikacıların genellikle çok ciddi

olduğu ya da öyle göründüğü bir ülkede, biraz hoppa ve neşeli olanlar seviliyordu. Fakat bizim başkan gemi azıya aldığında vakit çok geçti. Hapishaneler tutuklu politikacılarla doluydu; hatta Pisagua'daki gibi toplama kampları da kurulmuştu. Milli bir yenilik olarak polis hükümetinin temelleri atılıyordu; dayanmaktan, namuslu politikanın geri dönmesi için mücadeleye devam etmekten başka çare yoktu. Seçimlerin sonuna kadar kendisine eşlik etmiş ve dayanağı olmuş birçok dostunu Gonzalez Videla, hapislere ve bozkırlara yolladı. Sırf ondaki değişikliği kabul etmedikleri için. Gerçekteyse yüksek tabaka her zaman olduğu gibi ülkemizin hükümetini bir defa daha sarıp sarmalamış ve yutuvermişti. Ancak şimdikinin sindirimi kolay olmuyordu, rahatsız edenler vardı.

Bizim oylarımızla seçilmiş başkan, Kuzey Amerika'nın koruyuculuğuyla yavaş yavaş alçakça kan emen bir yaratığa benzemeye başlamıştı. Hükümet sarayının yanındaki eğlenceleri için halılar ve aynalarla süslediği bekâr odaları ve randevuevlerine rağmen geceleri vicdan azabı içinde gözüne uyku girmediğine emindim. Bu acınacak adam, ülkede solcu avına başladığında, bir akşam yemeğe davet etmiş olduğu üç işçi liderine, konağının merdivenlerine kadar eşlik etmiş, gözyaşları içinde onlara sarılmış ve şu sözleri söylemişti: "Sizi tutuklamaları için emir verdim. Bu yüzden ağlıyorum. Dışarı çıktığınızda tutuklanacaksınız. Birbirimizi bir daha görüp görmeyeceğimizi bilmiyorum."

"İkiye Bölünmüş Gövde"

Konuşmalarım gitgide sertleşmeye, senato salonu da her toplantıda daha çok dolmaya başladı. Sonunda bazı senatörler, dokunulmazlığımın kaldırılmasını ve polisçe tutuklanmamı istediler.

Biz şairleri oluşturan maddenin büyük bir bölümü ateş ve dumandandır. Duman, yazmamıza yardımcı olur. Başımdan geçenler, Amerika'nın tarihi için tipik ve dramatik örneklerdir. Tehlikelerle dolu ve saklanarak geçen o yıl, en önemli kitaplarımdan birini bitirmeyi başardım: *Canto General!*

Hemen hemen her gün başka bir yerde kalıyordum. Her yerde beni saklayacak insanlar kapılarını seve seve açıyordu. Bunların çoğu hiç tanımadığım kimselerdi; birkaç gün için de olsa beni saklamayı arzu

ettiklerini söylüyorlardı. İster bir saat, isterse bir hafta için olsun, vatandaşlarım bana kollarını açıyordu! Saklandım; limanlarda, tarlalarda, şehirlerde, depolarda, köylülerin, mühendislerin, avukatların, denizcilerin, doktorların ve maden ocağında çalışan işçilerin evlerinde.

Halk şairinin gövdesi parçalara bölünmüştür: Ayakları bir adadayken, vücudunun öteki organları tarlalar ve kentlerdedir. Şair, kendini ülkenin her yerinde görür. O günlerde ben de kendimi böyle hissediyordum. Saklandığım evlerin içinde beni en çok duygulandıran Valparaiso'nun yoksullar tepesinde iki odalı bir evdi.

Küçük pencereli, daracık bir odayı bana vermişlerdi. Buradan, aşağıdaki hayat dolu limanı görebiliyordum. Bu küçük gözetleme deliğimden, akşamları acele acele insanların gelip geçtiği bir sokağı da görüyordum. Burası yoksullar semtiydi. Bu dar sokakta bütün canlılığıyla semtin yaşamını izliyordum. Sokağın sağına soluna dizilmiş küçük dükkânlardaki yaşam, çekiciydi.

Kapanmış olduğum odada merakım her geçen gün biraz daha artıyordu. Tek başıma geçirdiğim saatler, düşünceler ve yine düşüncelerle doluydu. Bazen kendi kendime sorular soruyor, çok kez de bu soruların cevabını bulamıyordum. Örneğin, aşağıdaki sokakta acele acele yürüyenler ile sallana sallana yürüyenler, belli bir yere geldiklerinde niçin duruyordu? Burası bir dükkânın önüydü. Acaba vitrinde çok çekici şeyler mi vardı? Bütün insanlar duruyordu. Aileler çocuklarını omuzlarına almış vitrini seyrediyordu. Fakat yüzlerini iyice seçemediğimden, o ilgi çekici vitrinde neler durduğunu da tahmin edemiyordum.

Altı ay geçtikten sonra dükkânın vitrininde ne olduğunu öğrenebildim. Burası bir ayakkabıcı dükkânıydı ve vitrinde ayakkabılar duruyordu. Demek ki, bu kadar çok insanın ilgisini çekmiş olan şey ayakkabı, diye düşündüm. Bu durumu öğrenmeye, incelemeye ve bir şeyler yazmaya karar verdim. Ama bunun için hiçbir zaman fırsat bulamadım. İçinde yaşadığım şartlar bu kararımı yerine getirmemi engellemişti. Ancak yine de ayakkabılar şiirlerimde hiç eksik değildir. Mısralarımda yürürler, dönerler, gezerler.

Kaldığım eve konuklar gelip gitmeye başladı. Ev sahipleriyle uzun uzun söyleşiyorlardı. Bu evin daracık bir odasında, insan avcılarının peşinden

koştuğu bir şairin saklandığından haberleri yoktu. Hafta sonlarında da evin kızının nişanlısı geliyordu. O da, benim burada kaldığımı bilmemesi gereken kişilerdendi. Kızın kalbini kazanmış bir genç işçiydi, ama ailenin güvenini henüz kazanmamıştı. Küçük penceremden, semtte yumurta taşıdığı bisikletinden indiğini görüyordum. Biraz sonra şarkılar mırıldanarak, evden içeri giriyordu. Benim sessizliğimin düşmanıydı. Düşmanıydı diyorum, çünkü benden birkaç santimetre ötede genç kızı kollarına almaktan başka şey düşünmüyordu. Evin kızı ise parkta ya da sinemada “platonik aşk”tan söz ediyorsa da, genç adam bunu reddediyordu. Ve ben dişlerimi gıcırdatarak, budala yumurtacının inatçılığına küfürler ediyordum.

Evdeki insanların bana çok yardımı dokunuyordu. Dul anne, iki genç kızı ve iki denizci oğluyla burada yaşıyordu. Bu iki oğul, muz toplayıp gemilere yüklüyorlardı. Günün birinde bana, körfezdeki eski bir gemi kalıntısından söz ettiler. Küçük odamda onlara direktifler verdim. Birkaç gün sonra gemi kalıntısının burnundaki güzel tahta heykel, yerinden çıkarıldı ve limanda bir ambara saklandı. Ancak aradan yıllar geçip de, kaçışım ve saklanmalarım sona erdiğinde, bu heykelle tanışabildim. Eski yelkenli gemilerin resimlerinde gördüğümüz o heykellerden biriydi. Şimdi deniz kıyısındaki evimde şu anıları yazdığım günlerde bütün melankolik güzelliğiyle bana bakıyor.

Evin bu iki oğlunun Guayaquil’e bir gidişinde kaçak yolcu olarak gemide seyahat etmeye ve oraya vardığımızda ortaya çıkmaya karar verdim. Denizci oğlanlardan biri, gemi Ekvador limanında demir attığı sırada, çok iyi giyimli bir yolcu gibi, elimde puroyla ortaya çıkmamı söyledi. Yakında bir gemi limandan ayrılacağı için, bana tropik ülkelerde giyilen bir elbise yapmaya karar verdiler. Hemen ölçümü aldılar. Birkaç gün içinde elbise dikildi. Onu gördüğüm zamanki kadar neşelendiğimi pek hatırlamıyorum. Kadınların bana diktikleri elbise, ‘Rüzgâr Gibi Geçti’ filminden esinlenilerek yapılmıştı. Genç kadınlar, o filmden çok etkilenmiş olacaklardı. Bu iyi yürekli insanların hazırlamış olduğu ilginç elbiseyi her zaman sakladım, fakat giymeye bir türlü fırsat bulamadım. Çünkü saklandığım o evi terk ettiğimde gemiye gitmedim. Clark Gable gibi giyinip, muzlarla birlikte Guayaquil’e yolculuk yapmadım. Ben soğuklara giden yolu seçtim. Güney Amerika’nın en güney ucuna gidip, dağları aşmaya karar verdim.

Balta Girmemiş Ormanlarda

O yıllarda partinin genel sekreteri Ricardo Fonseca'ydı. Dimdik, her zaman gülümseyen ve benim gibi Şili'nin soğuk güneyinden gelen bir adamdı. Fonseca, benim bu yasadışı yaşamımı desteklemiş, gizlendiğim yerler ve gizli gizli katıldığım toplantılardan haberi olmuş, hazırladığım el ilanlarının dağıtılmasında yardımını esirgememişti. Bir buçuk yıl süren kaçak hayatım boyunca, her gece ne yediğimi ve nerede uyuduğumu bilen tek insan, benim genç ve mükemmel şefim, genel sekreter Ricardo Fonseca olmuştu. Sağlığı, yavaş yavaş gözlerindeki yeşil parıltıları, dudaklarındaki devamlı gülümseyişi söndürdü. Bu iyi dost, günün birinde sonsuza dek bizlerden ayrıldı.

İriyarı, güçlü kuvvetli bir adam, parti başkanlığına getirildi. Bu, Valparaisolu hamal Galo Gonzalez'di. Bütün ideolojik zayıflıklar, zaman zaman bünyesinde görülmesine rağmen partide hiçbir zaman kişilere tapılmamıştır. Şili'de her defasında halkın bilinci kendini göstermiş, kararların verilmesinde önemli roller oynamıştır. Ülkede çok az diktatör hüküm sürebilmiştir.

Galo Gonzalez, parti üyeleriyle tam bir ilişki kuramıyordu. Takipler de gitgide artmaktaydı. Hapislerde binlerce insan vardı, Pisagua'da özel bir toplama kampı kurulmuştu.

Galo Gonzalez'in yaşamı da yasadışıydı. Parti yönetimi ile partinin tabanı arasındaki düşünce ayrılıkları gitgide kendini daha çok belli etmeye başlamıştı. Gonzalez, yürekli bir savaşçıydı.

Kaçış planlarım ona anlatıldı. Her şey tasarladığımız gibi oldu. Başkentten çok uzaklara, bin kilometre uzağa götürülecektim; dağları atla aşacak ve belli bir yerde beni beklemekte olan Arjantinli dostlara varacaktım.

Bir gün akşama doğru, hazırlanan otomobille yola koyulduk. Dostum Doktor Raul Bulnes, o günlerde atlı polisteydi. Kurşun geçirmez otomobiliyle beni Santiago'nun dışına çıkardı ve burada bekleyen particilere teslim etti. Yaşlı bir parti üyesi olan şoför Escobar'la, uzun yolculuk için hazırlanmış bir başka otomobille hareket ettik.

Gece ve gündüz gittik. Gözlük ve takma sakal taşıyan ben, gündüzleri bir battaniyenin altına kıvrılıyordum. Özellikle köylerden ya da şehirlerden geçerken ya da benzin aldığımız istasyonlarda dururken böyle yapmak zorundaydım.

Bir gün öğle üzeri Temuco'dan geçtik. Hiçbir yerde durmadık, kimse de tanımadı beni. Benim eski Temucom bir rastlantıyla kaçış yolumun üzerindeydi. Köprüyü ve küçük köy Padre Las Casas'ı geçtik. Kentin iyice dışına çıktıktan sonra, durup mola verdik. Yamaçtan ince bir su aşağı vadiye dökülüyordu: Suları köpük köpüktü. Çocukluğuma veda ettim burada. Bu küçük şehirde büyümüştüm, tepe ile nehir arasında şiirim oluşmuştu. Yağmurun sesini kendi sesi yapmıştı, içine ormanların ağaçları girmişti. Bugün kaçarken, bir an için Temuco'nun yamacında bir taşın kenarında dinleniyor, bana şarkılar söylemeyi öğretmiş olan o suların sesini dinliyorum.

Yolumuza devam ettik. Az sonra yolun orta yerinde aniden bitiveren ve sert sesiyle "Dur" diye bağıran bir subay bizi korkuttu. Ağzımı açacak halim kalmamıştı. Fakat biraz sonra heyecanımın sebepsiz olduğunu anladım. Subay, 100 km kadar bizimle birlikte gelip gelemeyeceğini soruyordu. Yaşlı şoför Escobar'ın yanına oturdu ve onunla dostça bir söyleşiye daldı. Konuşmamak için uyur gibi bir köşeye büzüldüm. Çünkü Şili'nin taşları bile benim şair sesimi tanıyordu.

Hiçbir şey olmadan hedefimize vardık. Görünüşe göre eski bir kereste kesim yeriydi. Önce büyük Ranco gölünü aştık, uzun otlar ve dev gibi ağaçlarla kaplı bir yerde kıyıya ayak bastık. Bir süre atla yol aldıktan sonra, yine kayığa binerek, Maihue gölünü de aştık. Büyük ağaçların ve otların arasında saklı ev, bir kerestecinindi. Şili'nin, dünyanın sonunda olduğu söylenir. Benim o anda bulunduğum yer, yeryüzünde insanların yaşadığı en son bölgelerden biriydi.

Yatacağım yer olarak gösterdikleri oda, benim için hazırlanmışa benziyordu. Teneke sobanın yanına konmuş odunlar daha yeni kesilmişti. Güneyin sürekli yağmurları penceremin camına vuruyor, sanki içeri girmek istiyordu. Bu terk edilmiş ve hüzünlü ormanlarda, göllerde, yanardağlarda, gecelerde hüküm süren tek şey yağmurdu. Şimdi oralara gelmiş olan bu kaçak insan ise, yabancıydı ve onun hükmüne aldırış etmiyordu.

Burada beni bekleyen dost Jorge Bellet'ti. Fakat bu eski pilotu pek tanımıyordum. Bir eylem adamı ile bir araştırmacı arası, emretmek için doğmuş, çizmeli, kalın, kısa ceketli, yaşadığı çevreye uyum sağlamış eski bir askerdi. Bu balta girmemiş ormanlarda karşısında bir alay yerine dev ağaçlar vardı, ama o kendini hâlâ amir bir asker gibi görmekteydi.

Evde, zayıf, ağlamaklı ve sinir içinde bir kadın da yaşıyordu. Bölgenin sonsuz yalnızlığı günlerce süren yağmurlar ve soğuk. Bütün bunları kadın kişiliğine hakaret sayıyordu. Her saat yakınmasına rağmen, evde bütün işleri itinayla yapıyordu. Ormanın ve suyun en leziz ürünleri yemek masasına geliyordu.

Bellet burada kereste ticareti yapıyordu. Onun hazırladığı keresteler, İsveç ve Danimarka'daki demiryolları yapımında kullanılıyordu. Bütün gün çalışan hızarların kulakları tırmalayan şarkısından başka ses duyulmuyordu. Önce koskoca ağaçlar gürleyerek düştükleri toprağı titretiyordu. Bu balta girmemiş ormanların dev ağaçları beşer-onar dakika arayla boğuk davullar gibi ses çıkararak yere iniyordu. Bin yıl önce rüzgârların tohumunu ektiği ağaçlar, içinde yaşadığım doğanın dev eseriydi. Sonra hızarların dertli sesi duyuluyor ve bu devlerin vücudu uzunlamasına kesiliyordu. Boğuk davul seslerini vahşi bir kemanın haykıran madeni sesi izliyordu. Sanki tanrılar gelecekti, çevremi mitolojik güçte bir hava kaplamıştı. Sırlar ve dünya ötesi dehşetlerle dolu bir doğa. Sonsuz orman ölüyordu. Bugüne kadar duymadığım sesleri, can çekişen ağaçların dertli ağlamalarını duymak için buraya gelmiştim. Ürpererek dinliyordum onları.

Bu bölgenin ormanına sahip insan, anlatıldığına göre, Santiago'da yaşıyordu. Burada, herkesin ondan çekindiği belliydi. Yazın, gelmesi bekleniyordu. Sonra bana adını da söylediler. Bu modern kapitalist, birçok iplik imalathanesi ve fabrika sahibi, yorulmak bilmez ve hareketli adamın adı Pepe Rodriguez'di. Çok geri kafalı sayılırdı ve Şili'nin en sağcı partisinin ileri gelen üyelerinden biriydi. Onun haberi olmadan, bir süre sahibi bulunduğu arazide saklanmam belki de benim için iyiydi, çünkü böyle bir adamın evinde hiç kimse Neruda'yı aramazdı. Şili'de polis genellikle büyük adamların hizmetinde görev yapar.

Yola koyulmak için yavaş yavaş hazırlıklara başladım. And Dağları'na ilk kar düşüyordu. Bu dağlarda hiç şaka yapmaya gelmez. Bana eşlik edecek dostlarım, gideceğim yolu inceleme uğraşına dalmışlardı. Söz gelişi "yol"

diyorum, çünkü gerçekte bu ormanlar ve tepelerde açılmış bir yol filan yoktu. Çürümüş yaprakların ve karın örttüğü bazı izleri takip edecektik. Beklemek sıkıntılıydı. Sanırım sınırın öteki yanında da Arjantinli dostlarım beni merak etmeye başlamıştı.

Hazırlıklarımız sona ermek üzereyken Jorge Bellet bana geldi. Düşünceli görünüyordu, benimle mutlaka konuşması gerektiğini söyledi. Büyük şef, geleceğini bildirmişti. İki gün sonra gelmesi bekleniyordu.

Çok şaşırmıştım. Hazırlıklarımız tam olarak bitmemişti. Bu kadar çabadan sonra topraklarında ve evinde saklanmış olduğumu öğrenmesi kadar tehlikeli bir durum düşünemiyordum. Pepe Rodriguez'in, beni izleyen ve yakalayana ödül vereceğini açıklamış olan Gonzalez Videla'nın çok yakın dostu olduğunu biliyordum. Ne yapacaktım şimdi?

Bellet, geldiği zaman onunla açık açık konuşmaya kararlıydı.

"İyi tanıyorum Rodriguez'i," dedi. "Erkek adamdır ve seni ihbar etmeyecektir."

Partideki dostlarıma, kaçışımın büyük bir sır içinde olacağına söz vermiştim. Bellet'e bunu hatırlattım. Fakat o kabul etmiyordu. Tartışmaya başladık. Bu politik tartışmanın sonunda, ormanın bir kenarında bomboş duran ve çevredeki yerlilerden birine ait kulübede gizlenmeme karar verdik.

Bu kulübeye taşındım. Fakat burada rahat değildim ve içimi büyük bir sıkıntı kaplamıştı. Uzun uzun düşünüp taşındıktan sonra, fabrikalar, dağlar ve ormanlar sahibi Pepe Rodriquez'le karşılıklı konuşmaya karar verdim. Ne onun evinde, ne de benim kulübemde buluşacaktık. Ormanın bir yerinde karşı karşıya gelmeyi ikimiz de kabul ettik. Sabahın alacakaranlığında beklemekte olduğum yere bir cipin yaklaştığını gördüm.

Dostum Bellet ile genç görünüşlü, olgun, saçları hafif kırlaşmış ve yüz hatlarından kararlı bir insana benzeyen Rodriguez indi. Bana ilk söylediği, o andan itibaren benim koruyuculuğumun görev ve sorumluluğunu üzerine aldığı oldu. Artık hiç kimse benim güvenliğimi tehlikeye sokmaya cesaret edemezdi.

Hava çok soğuk olduğu için onu kulübeye çağırdım. Konuşmamıza orada devam ettik. Hizmetkârlardan birine şampanya getirmesini söyledi.

Şampanyadan sonra da bir şişe viski ve buz geldi. Dördüncü kadeh viskide seslerimizi yükselterek konuşmaya başlamıştık.

Adam ilginç şeyler anlatıyordu ve çok şeyden haberi vardı. Fakat üyesi olduğu parti ve politik yanı beni öfkelendiriyordu. Yerlinin kulübesindeki tahta masaya ellerimizle vurarak konuşuyorduk. Ancak viski şişesi bittiğinde bizim de konuşmamız sona erdi. Aramızda şimdi bir barış havası esiyordu.

Dostluğumuz uzun zaman sürdü. Onun en büyük özelliği, her şeyi elinde bulunduran birinin erkekçe ve hiç kimsenin etkisi altında kalmayan içtenliğiydi. Şiirlerimi öylesine duru ve erkekçe bir ses tonuyla okuyordu ki, mısralarım sanki yeniden hayat kazanıyordu.

Rodriguez büyük şehirdeki işlerine dönmeden önce, beni yanına aldı ve adamlarını bir araya toplayarak, emir veren insanlara özgü bir ses tonuyla şunu söyledi:

“Eğer Senyor Legaretta bir hafta için Arjantin’e giden kaçakçılar yolundan sınırın öteki yanına geçemezse, ona bu ormanda bir yol açacaksınız. O zaman burada bütün işler duracak, hepiniz yardım edeceksiniz. Bu bir emirdir!” O günlerdeki adım Legaretta’ydı.

Pepe Rodriguez, sert derebeyi, iki yıl sonra zavallı ve kötü bir durumda öldü. Çok büyük bir kaçakçılık olayında suçlu görülmüş ve hapse atılmıştı: Onun gibi azametli bir insan için hapiste geçirdiği aylar, sonsuz ıstırap olmuştu herhalde.

Ona yüklenen suçu, gerçekten işleyip işlemediğini hiçbir zaman öğrenemedim. Bildiğim tek şey, daha birkaç ay önce eli açık Rodriguez’in davetlerine seve seve katılmış olan yüksek tabakanın onu düşürdüğü, ona suçlar yüklediği ve ölümüne göz yumduğuydu.

Bana gelince, hâlâ onun yanındayım ve onu anılarımdan silemem. Benim için Pepe Rodriguez küçük bir kraldı. Bir şair özgürlüğüne kavuşabilsin diye, gerekirse balta girmemiş ormanlarda altmış kilometrelik yol açmalarını adamlarına emretmişti.

And Dağları

And Dağları'nda kimsenin bilmediği, yalnızca kaçakçıların kullandığı geçitler vardır. Bu geçitler öylesine düşmanca ve zordur ki, jandarmaların bile ilgisini çekmez. Nehirleri ve uçurumları her geçeni korku ve dehşet içinde bırakır.

Dostum Jorge Bellet, kafilenin başkanıydı. Hepsi de o yöreyi çok iyi tanıyan beş erkekten başka bir dost daha bizimle birlikte geliyordu. Yıllar önce sık sık arazi kavgaları nedeniyle buralarda bulunmuş ve yöreyi ölçmüş olan arazi mühendisi Victor Bianchi de kafilemizdeydi. Kaçak yaşadığım bir buçuk yılda sakal bıraktığım için beni hemen tanıyamadı. And Dağları'ndaki ormanları geçeceğimi öğrenir öğrenmez yardımını esirgemeyeceğini söylemişti. Kısa bir süre önce Aconcagua'ya çıkmak isteyen, fakat büyük bir felakete uğrayan bilim adamları kafilesinden hayatta kalan tek insan Victor olmuştu. Başından geçen bu olaya rağmen bana yardım etmekten kaçınmamıştı.

Sabahın alacakaranlığında atlarla yola koyulduk. Yıllardır, ta gençliğimden beri ata binmemiştim. Andların seyrek ve çok yüksek ağaçları altında peş peşe gidiyorduk. İlerlemekte olduğumuz ormandaki ağaçların yüceliği karşısında hayran kaldım. Çok kalın gövdeleri vardı. Birinin çapını ölçmek için yanında durdum. Atımın uzunluğu ağacın çapı kadardı. Tepemdeki gökyüzünü görmek mümkün değildi. Yerdeyse yüzyıllardır birikmiş yapraklar yumuşak bir tabaka oluşturmuştu. Atlarımızın ayakları gömülüyordu. Sessiz ve ağır ağır, bu vahşi doğanın yüceliğinde ilerledik.

Yolumuzda hiçbir iz, ağaçlarda hiçbir işaret yoktu. Yanımdaki dört adamın tecrübesi ve ormanı tanımaları sayesinde ilerleyebiliyorduk. Karşımıza çıkan koskoca ağaç gövdeleri, kayalar, karla kaplı arazi ve geçilmez nehirler gibi engelleri aşmak için de yolumuzu uzatmamız gerekiyordu. Bana eşlik edenler, bazen tecrübeleri, bazen de altıncı hisleriyle hangi yöne gitmemiz gerektiğini söylüyorlardı. Beni bıraktıktan sonra dönüşte yolu daha kolay bulabilmek için bazı yerlerde ağaç gövdelerini bıçakla işaretliyorlardı.

Her atlı kendi başına gidiyordu. Çevrede büyük bir yalnızlık, yeşil, beyaz bir sessizlik vardı. Dev ağaçlar, sonsuz sarmaşıklar, yüzyıllardır toprağı örten humus tabakası, devrilmiş ağaç gövdeleri; buraların yaşamıydı ve

baştan çıkarıcı bu gizli doğayı oluşturuyorlardı. Fakat doğanın bütün bu baştan çıkarıcılığına karşın, soğuk, kar ve kaçışın verdiği korkuyu da ruhumdan atamıyordum. Yaptıklarım; tehlike, sessizlik ve zorunluluk oluyordu.

Yola çıktığımız ilk gün çok az belirli bir izi takip ettik. Belki kaçakçılar ya da hapisten kaçanlar geride bırakmıştı bu izi. Onlardan kaçının bu yolda hayatını kaybettiğini bilmiyorum, fakat kışın buz gibi eli, Andlarda hüküm süren korkunç kar fırtınaları yolcuyu gafil avlar, onu sarar, yedi kat beyaz örtünün altına gömer.

İlerlediğimiz izin ötesinde, ağaçların arasında insan elinin üst üste koyduğu bir dal yığınını seçer gibi oldum. Acaba yıllar yılı birçok kışa dayanmış olan bu yapıt, daha öteye gidemeyip de, buralarda hayatlarını kaybetmiş ve dünyanın sonuna kadar karların altında yatacak olanların anısına dikilmiş bir anıt mıydı? O dalların üzerine ben de bir anı bıraktım. Adları bilinmeyen o meçhul yolcuların mezarını süslemek için ormandan bir parça odun koydum üzerine.

Bir nehri geçmemiz gerekiyordu. And Dağları'nın doruklarından fışkıran ve şelaleler yaparak aşağılara, vadilere düşen sular, yükseklerden getirdikleri güç ve hızla kayaları yerlerinden söker, toprakları beraberlerinde sürükler. Bizim geçeceğimiz yerde ise su sakindi.

Atlar birbiri ardından nehre girdiler. Ayakları yerden kesildi. Boynuna sarıldım. Hayvan başını güçlükle suyun üstünde tutuyordu. Sonunda karşıya vardık. Bana eşlik edenler gülümseyerek sordular:

"Korktunuz mu?"

"Hem de nasıl! Son saatim geldi sandım."

İçlerinden biri. "Arkanızdan ben geliyordum, elimde kementle," dedi.

Bir başkası da, "Bu nehirde babam boğulmuştur," dedi. "Akıntı onu aldı götürdü. Fakat bu sizin başınıza gelmeyecektir."

Bir zamanlar suyu bol olan, fakat şimdi kurumuş bir nehrin kayalara oyduğu korku veren doğal bir tünelden geçmemiz gerekiyordu. İçine girdik. Daha birkaç adım atmamıştık ki atların ayakları bozuk zeminde kaydı. Doğrulmaya çalışıyorlar, yeniden çöküyorlardı. Her taraf kayalıktı.

Düşmemek için hayvanın başına sarıldım. Zavallı atın burnu ve ön bacaklarının diz kısmı kan içinde kalmıştı. Hayvan inatla çetin yoluna devam etti.

Ormanın ortasında bizi bir sürpriz bekliyordu. Karşımıza tepelerin kucağına gizlenmiş çayırlar çıktı. Berrak sular, yeşil çimenler ve bol bol güneş ışığı. Sık ormanlar ve tehlikeli kayalıklardan sonra burası önce bize hayal gibi göründü.

Burada mola verdik. Herkes atından indi. Kutsal bir töreni andıran bir olaya tanıklık edecektim. Yanımdakiler, çayırın orta yerinde durmakta olan bir öküz başının yanına gittiler ve hiç konuşmadan iskeletin kemikleri arasına biraz para ve yiyecek maddesi koydular. Günün birinde yolunu şaşırıp da buralara gelen bir yolcu ya da kaçan bir zavallı, ölü hayvan başının gözlerinde yiyecek ve para bulsun diye yapılan yardıma ben de katıldım. Ne var ki seremoni bununla bitmedi. Dostlarım, şapkalarını ellerine aldılar ve bir ayaklarının üzerinde hoplayarak, öküz başının çevresinde dönmeye başladılar. Onlardan önce birçok yolcunun da bu dansı yaptığı, kurukafanın çevresindeki ayak izlerinden belliydi. Bana yolumu gösteren bu insanların yanında şunu anladım ki, dünyanın en uzak, en ıssız köşesinde bile birbirini tanımayan insanlar arasında bir bağ vardı.

Bu güzel çayırlardan kilometrelerce ötede, dağların arasına gizlenmiş boğaza, gece yarısı vardığımızda yolculuğumuz sona ermek üzereydi. Artık vatanımdan yıllarca sürecek ayrılığım başlıyordu. Uzaktan ilk ışıkları seçmeye başladım. Günler sonra yine insanlar ve evler görecektik. Burada bir sürü terk edilmiş, yıkılacak durumda kulübe vardı. Işık gelen kulübelerin birinden içeri girdik. Orta yerde büyük kütüklerden bir ateş yakılmıştı. Burada gece gündüz yanarmış bu ateş; damın ortasındaki büyük bir delikten dışarı dumanlar çıkıyor, koyu mavi bir peçe gibi karanlıklara karışıyordu. Kulübenin bir kenarında peynir yığınları gördüm. Ateşin yanında çuval gibi yere uzanmış birkaç erkek gitar çalıyor ve şarkılar mırıldanıyordu. Günlerden sonra duyduğumuz bu ilk insan sesi; ateşin kızıllığı ve loşluk arasında yükseliyordu. Aşkı, uzakları anlatan bir şarkı; aşktan bir şikayet, uzaklardaki ilkbaharı, bizim geldiğimiz kentleri, ötelerdeki toprakları bir özleyişti. Bizim kim olduğumuzu bilmiyordu bu adamlar. Benim bir kaçak olduğumu, şiirlerimi ve adımı da bilmiyorlardı. Yoksa haberleri var mıydı, bizi tanıyorlar mıydı? Fakat o gece önemli olan,

bizim de onlarla birlikte ateşin çevresinde, yemek yediğimiz ve şarkılar söylediğimizdi. Kulübenin birkaç odası daha vardı. Odaların birinin orta yerinden akan, yanardağlardan gelen sıcak kaplıca sularının kucağına bıraktık kendimizi.

Sevinç ve neşeyle bu sularda yıkandık, uzun yolculuğun yükünü üzerimizden attık. Sabahın erken saatlerinde uyandığımızda, yeni doğmuş gibiydik, taptaze ve güç doluyduk. Önümüzdeki son kilometreleri de geride bırakmak üzere hemen yola koyulduk. Atlarımızla neşeli ve şarkılar söyleyerek, beni bekleyen yerlere doğru ilerledik. Çok iyi anımsıyorum, bizi o gece, kulübelerine kabul etmiş olan insanlara, şarkılar, yemekler, kaplıca suyu ve yatak için para vermek istediğimizde, hiç konuşmadan geri çevirmişlerdi. Bize yolculuğun bütün yorgunluğunu, ıstıraplarını unutturan bu konaklama, onlar için bir konukseverlikti. Hepsi bu kadar. Belki sessizce söyledikleri “Hepsi bu kadar” sözünde bir teşekkür, bir rüya gizliydi.

San Martin de Los Andos

Terk edilmiş bir kulübe bize sınırı gösterdi. Artık özgürlüğüme kavuşmuştum. Kulübenin tahta duvarına şunları yazdım: “Yakında görüşmek üzere, anavatanım. Gidiyorum ve seni beraberimde götürüyorum.”

San Martin de Los Andos’ta beni Şilili bir dost bekliyordu. Bu Arjantin dağ kasabasında onu nasıl bulacağımı söylemişlerdi.

“En iyi otelden içeri gir. Perdito Ramirez seni orada bekliyordur.”

Fakat hayatta her şey beklendiği gibi olmuyor ki! San Martin delos Andos’ta bir değil, iki otel vardı. Hangisine gitmeliydik? Kasabanın girişindeki pahalı olanından içeri girdik. Seçtiğimiz bu otel o kadar lükstü ki, bizi kabul etmek istemediler. Sakallı ve kirli suratlarımız, tozlu elbiselerimiz, sırtımıza vurduğumuz torbalar ve kapının önüne bağladığımız atlar, som balığı avı için Arjantin’e gelmiş olan İskoçları, otelinde barındıran müdürü ürkütmüştü. Lorda filan benzemiyorduk ki. Homurtular arasında, en son odayı on dakika önce kiraladığını söyledi. Tam bu sırada kapıdan içeri şık bir kavalye, yanında sinema artistini andıran güzellikte bir sarışınla içeri girdi ve yüksek sesle konuştu:

“Dur bakalım! Ne sana, ne bana diyerek Şililileri sokağa atamazsın. Bu adamlar kalacak burada!”

Kaldık. Koruyucumuz Peron’a, yanındaki kadın da Evita’ya öylesine benziyordu ki, “muhakkak onlar” diye düşündük bir an. Oysa biraz sonra yıkanıp, yeni elbiseler giymiş, hep birlikte şampanyalarımızı yudumlarken, adamın garnizon komutanı, kadının da onu ziyaret eden Buenos Airesli bir artist olduğunu öğrendik.

Birkaç iş sözleşmesi yapmak üzere burada bulunan Şilili kereste tüccarları olarak kendimizi tanıttık. Bana olan dostluğu ve serüvene düşkünlüğü yüzünden bizimle birlikte gelen Victor Bianchi, eline geçirdiği bir gitarla Arjantinlilerin hoşuna giden neşeli şarkılar söyledi. Üç gün ve üç geceyi böyle geçirdik. Beni almasını beklediğimiz Pedrito Ramirez’den hiç ses çıkmamıştı. Yavaş yavaş sinirlerim bozulmaya başladı. Temiz çamaşırımız kalmamıştı, paramız da suyunu çekmek üzereydi. “İyi bir kereste tüccarının hiç olmazsa temiz bir gömleği olmalı,” diyordu Victor Bianchi.

Bir gün garnizon komutanı bizleri öğle yemeğine davet etti. Dostluğumuz birkaç gün içinde ilerlemişti. Peron’a bu kadar benzemesine rağmen, ona karşı olduğunu itiraf etti. Saatlerce Şili’de mi, yoksa Arjantin’de mi kötü başkan var diye tartıştık.

Hiç beklemediğim bir gün, sabahın erken saatlerinde Pedrito Ramirez odama giriverdi.

“Neredesin?” diye bağırdım. “Niçin bu kadar beklettin beni?” Aklıma gelen, başıma gelmişti. Pedrito günlerdir bizim gitmediğimiz öteki otelde beklemiş durmuştu.

On dakika sonra sonsuz bozkırlarda ilerliyorduk. Gece gündüz otomobili sürdük. Arada sırada, kaçak çay isteyen Arjantinliler bizi durduruyordu. Sonra yine yola koyulup, sonu gelmeyecekmiş sandığımız ıssızlıkta ilerliyorduk.

Pasaportla Paris’e

Buenos Aires’te en büyük güçlük, kendime yeni bir kimlik sağlamaktı. Arjantin sınırını geçmek için kullandığım sahte belgelerle bu ülkeden ayrılıp, Avrupa’ya gitmem çok zordu. Peki nasıl yeni bir kimlik sahibi olacaktım? Bu sırada Şili hükümetinin haberdar etmiş olduğu polis de her yerde beni aramaya başlamıştı.

Orta Amerikalı dostum yazar Miguel Angel Asturias’ın, ülkesi Guatemala’nın temsilcisi olarak Buenos Aires’te bulunması gerektiğini birden anımsadım. Birbirimize çok benzerdik. Guatemala ve Meksika’nın bazı bölgelerinde halkın hindi için kullandığı “chompipes” sözünü kendimize takma ad olarak almaya karar vermiştik. Uzun burun, yüz ve vücutta etli kısımlar bizleri bu yağlı hayvana benzetiyordu.

Saklandığım evde beni ziyaret etti.

“Dost chompipe,” dedim ona. “Ver bana pasaportunu ödünç. Miguel Angel Asturias olarak Avrupa’ya ayak basma zevkinden beni yoksun bırakma!”

Hiç duraklamadan isteğimi yerine getirdi. Birkaç gün sonra, “Senyor Asturias hoş geldiniz” sözleriyle Arjantin’le Uruguay’ı ayıran büyük nehri aşıp, Montevideo’ya vardım. Havaalanındaki polis kontrolünü de atlattıktan sonra, Guatemalalı büyük yazar olarak Paris’e ayak bastım.

Ancak Fransa’da dostumun kimliğiyle uzun zaman yaşamam mümkün değildi. Resmi makamları o pırıl pırıl pasaportumla atlatamazdım. Miguel Angel Asturias rolünü oynamaya bir son vermeli ve yine Pablo Neruda olmalıydım. Fakat Pablo Neruda Fransa sınırlarından içeri girmediği için ne yapacaktım? Fransa’ya gelen Miguel Angel Asturias’tı.

Bana akıl verenler, V. Georg Oteli’nde kalmamı öğütlediler.

“Bu otelde kalan dünyanın güçlü insanları arasında kimse senden kimlik filan sormaz,” dediler.

Bu zengin ve şık insanlar dünyasında, üzerimdeki dağ insanını andıran giysiden utanmadan birkaç gün yaşadım. Sonra Picasso geldi. İyilik ve zekâ dolu bir insan! Beni görünce, bir çocuk gibi sevindi. Çünkü birkaç gün önce hayatının ilk konuşmasını yapmıştı. Ve bu konuşmasında benim şiirimden, izlenişimden ve ortadan kayboluşumdan söz etmişti. Modern resmin bu

dahi adamı, kardeşçe bir yakınlık göstererek, durumumla ilgilendi. Resmi makamlara telefonlar etti, yarı dünyayı ayağa kaldırdı. Bilmem, benim yüzümden kaç şahane eserini yarıda bırakmıştı. Benim için bu kadar zaman kaybetmesine çok üzülüyordum.

O günlerde Paris'te bir barış konferansı toplandı. Toplantının yapıldığı salona en son dakikada girip, şiirlerimden birkaçını okudum. Bütün salon alkışladı. Birçok insan sarılıp öptü. Onlar benim öldüğümü ya da Şili polisi tarafından yakalanarak gizlice hayatıma son verildiğini sanıyordu.

Ertesi gün Fransız basınının sözü geçen kişilerinden Mösyö Alderete kaldığım otele geldi.

"Paris'te olduğunuz basında açıklanınca, Şili hükümeti durumu yalanladı ve Paris'te bulunanın Neruda'ya benzeyen biri olduğunu bildirdi. Gerçek Pablo Neruda'nın henüz Şili'de bulunduğunu ve yakalanmasının an meselesi olduğunu bildirdiler. Ne yanıt verelim?"

Şunu hatırlarım. Günün birinde bir sohbet sırasında, Shakespeare'in, eserlerini kendisinin yazmadığı iddia edildiğinde, Mark Twain şöyle demişti: "Evet William Shakespeare değildi o eserleri yazan. Bir başka İngiliz'di, rastlantı sonucu onunla aynı günde ve aynı saatte doğan, aynı günde ölen, onun gibi William Shakespeare adını taşıyan!"

"Yanıt verin," dedim Mösyö Alderet'e. "Deyin ki, Pablo Neruda burada değil. Buradaki onun gibi şiirler yazan, hürriyet için savaşan ve Pablo Neruda adını taşıyan bir Şilili!"

Benim için gerekli evrakı hazırlamak hiç de kolay değildi. Aragon ve Paul Eluard bana yardımcı oldular. Bense saklanmaya devam ediyordum.

Beni kabul eden evler arasında Madam Françoise Giroux'nun evi de vardı. Bu ilginç ve zeki kadını hiç unutmayacağım. Evi, Palais Royal'de, Colette'in evi ile yan yanaydı. Vietnamlı bir çocuğu evlat edinmişti. O yıllarda Fransız ordusu, daha sonra Kuzey Amerikalıların üstleneceği görevi yapmaktaydı; Vietnam'ın ıssız bölgelerinde suçsuz insanları öldürmek görevini. Bunun için Madam Giroux o çocuğu evlat edinmişti.

Bu evde, gördüğüm Picasso'lar içinde en güzelinin asılı olduğunu da hatırlıyorum. Kübizm öncesi döneme ait büyük bir tabloydu. Yarı kapalı bir

pencereyi andıran iki kırmızı pelüş perde, masanın üzerine düşüyordu. Masada uzun bir baston ekmek durmaktaydı. Bu kocaman ekmek, antik ikonlardaki ana konu gibi resmin en çekici noktasıydı. Ben bu tabloya şu adı verdim: 'Kutsal Ekmeğin Göğe Yükselişi'

O günlerde Picasso beni saklandığım bu evde ziyaret etti. Yıllar önce yapmış olduğu tabloyu gösterdim ona. Bu tablosunu unutmuştu bile. Kendisinde arada sırada görülen o melankolik dikkatiyle tabloyu seyretmeye başladı. Belki on dakika hiç sesini çıkarmadan eseri önünde ileri geri yürüdü.

"Gitgide daha çok hoşuma gidiyor," dedi, incelemesi sona erdiğinde. "Ülkemin milli müzesine, satın almalarını teklif edeceğim. Sanırım Madam Giroux satmaya razı olacaktır."

Sonra Picasso yine tablosuna döndü ve bakışlarını o eşsiz ekmeğe dikerek mırıldandı:

"Hiç de fena değil!"

Çok hoşuma giden bir ev buldum ve kiraladım. Şeytanın pelerinini kaybettiği bir semtteydi; Pierre Mill caddesinde. İşçilerin ve yoksullaşmış orta sınıfın oturduğu bir semtti burası. Şehrin merkezinden metroyla bir saatten fazla sürüyordu. Evde benim hoşuma giden şey, bir kuş kafesini andıran inşa biçimiydi. Üç katlıydı. Daracık koridorları ve küçücük odaları vardı. Tanımlanması zor bir kuş kafesi.

Odaların içinde en büyüğü alt kattaki salondu. Bir odun sobasının ısıttığı bu salonu kütüphane ve ziyafet salonu olarak ayırdım. En üst kata da Şili'den gelmiş olan dostlarım yerleşti. Ressam Jose Venturelli, Nemesio Antunez ve şimdi artık anımsamadığım başkaları taşındılar.

O günlerde Rus edebiyatının üç büyüğü beni ziyarete geldi: Şair Nikolay Tihonov, tiyatro yazarı Aleksandr Korneçuk ve roman yazarı Konstantin Simonov. Onları hayatımda daha önce hiç görmemiştim. Sanki kardeşmişiz ve uzun bir ayrılıktan sonra yine buluşuyormuşuz gibi bana sarıldılar. Büyük dostluk ve saygı ifade eden ve benim çok zor alışabildiğim Slavlarda erkeğin erkeği öpmesine de ilk o gün tanık oldum. Kollarıyla beni sardıktan sonra, iki yanağımdan öptüler. Yıllar sonra bu erkek öpmesinin anlamını

daha iyi kavradım ve alıştım. O yıllarda yazdığım bir şiire şu dizeyle başlamıştım: “Beni öpen ilk erkek bir Çek konsolosuydu...”

Şili hükümeti beni istemiyordu. Ne Şili’de, ne de Şili’nin dışında. Avrupa’daki bazı ülkelerin dikkatini çekerek, bana zarar vermek istiyorlardı.

Günün birinde Paris polisine şöyle bir haber geldiğini öğrendim: “Neruda ve karısı Delia del Carril, Sovyet emirlerini götürmek için sık sık İspanya’ya gidip gelmektedir. Bu emirleri Rus yazarı İlya Ehrenburg’dan almaktadırlar. Adı geçen bu yazarla da Neruda’nın İspanya’ya gittiği tespit edilmiştir. Ehrenburg’a daha yakın olabilmek için Neruda, Rus yazarının oturduğu apartmanın yakınına taşınmıştır.”

Bir sürü saçmalık! Jean Richard Bloch elime bir mektup vererek, beni Dışişleri Bakanlığı’nda yüksek bir mevki sahibi olan arkadaşına yolladı. Memura, akıl almaz ithamlarla beni Fransa’dan atmaya çalıştıklarını anlattım. Bugüne kadar İlya Ehrenburg’u tanıyabilmek şansından yoksun kaldığımı ve gerçekte kendisiyle tanışabilmeye can attığımı da söyledim. Yüksek memur acır gibi bana baktı ve anlattıklarımı dinledi. Sonunda durumumla ilgileneceğini söyledi. Fakat hiçbir şey değişmedi, saçma suçlamalar devam etti durdu.

Kendimi Ehrenburg’a takdim etmeye karar verdim. Her gün La Coupole’e gittiğini ve burada Rus alışkanlığıyla akşamüstü öğle yemeği yediğini biliyordum.

“Ben Şili’den şair Pablo Neruda’yım,” dedim. “Polise göre biz ikimiz sıkı fıkı dostuz. Sözümona siz ve ben yan yana evlerde oturuyoruz. Bu dostluğumuz yüzünden beni Fransa’dan atmak istedikleri için gitmeden önce hiç olmazsa sizi tanımak ve elinizi sıkmak istedim.”

Ehrenburg’un hayatında bir başka olay karşısında böylesine şaşırmış olduğunu sanmam. Kalın kaşların ve aklaşmaya başlayan uzun saçların çevrelediği yüzünde büyük bir şaşkınlık belirdi.

“Ben de sizi tanımayı arzuluyordum Neruda,” diye konuştu. “Şiirleriniz hoşuma gidiyor. Fakat önce oturun da benimle Alsace usulünde hazırlanmış lahana yiyin...”

O günden sonra iyi iki dost olduk. Sanırım daha o gün *Yürekte İspanya* kitabımı Rusça'ya çevirmeye başlamıştı. Fransız polisine de, hayatımdaki en büyük dostluklardan birini kurmamda bana yardımcı olduğu için minnettarım. Ehrenburg, şiirlerimi mükemmel bir dille Rusçaya çevirmiştir.

Bir gün Jules Supervielle beni ziyaret etti. O günlerde elimde, adıma hazırlanmış ve geçerli bir Şili pasaportu vardı. Uruguay'da doğmuş bu yaşlı şair çok sık sokağa çıkmadığı için evime gelişi beni biraz şaşırtmıştı.

"Sana önemli bir haberim var," dedi. "Damadım Bertaux seni görmek istiyor. Konu nedir, bilmiyorum."

Bertaux, polis şefiydi. Çalışma odasına girdik. Yaşlı şair ve ben, bu yüksek memurun masasının karşısındaki koltuklara oturduk. Üzerinde bu kadar çok telefon duran bir başka masa görmemiştim. Acaba kaç telefon vardı masada? Sanırım yirmiden az değildi. Polis şefinin zeki suratı, bu telefon ormanının arasından bana bakıyordu. Paris'in bütün ipleri bu odada bir araya geliyor, diye düşündüm. Fantoma ve Komiser Maigret aklıma geldi.

Polis şefi kitaplarımı okumuştu; bazı şiirlerimi çok iyi tanıması beni şaşırttı.

"Şili Büyükelçiliği, pasaportunuzu almamı rica etti benden. Büyükelçinin iddiasına göre elinizde sahte bir diplomat pasaportu bulunuyor. Söyledikleri doğru mu?"

"Benim pasaportum diplomat pasaportu değil," yanıtını verdim. "Ben ülkemin bir senatörüyüm ve bu pasaporta sahip olmak hakkı da bana verilmiştir. İsterseniz alın bakın. Fakat bana yine geri verin, çünkü benim kişisel malımdır."

Bertaux, uzattığım pasaportu alırken:

"Geçerli mi? Kim uzattı pasaportunuzu?" diye sordu.

"Tabii geçerli," dedim. "Kimin uzattığını ise size söyleyemem. Yoksa Şili hükümeti bu memuru tutuklar."

Polis şefi pasaportumu iyice inceledi. Sonra masasındaki bir sürü telefondan birinin ahizesini kaldırıp, Şili Büyükelçiliği'ni istedi. Telefon

konuşmasını benim yanımda yaptı.

“Hayır Elçi Bey, yapamam bunu. Pasaportu sahte filan değil. Bilmiyorum kimin uzattığını. Tekrar ediyorum, el koymak yasal değildir. Ben yapamam bunu. Elçi Bey, çok özür dilerim.”

Büyükelçinin ısrar ettiği belliydi, fakat Bertaux da karşı koyuyordu. Sonunda ahizeyi yerine bıraktı; konuşma bitmişti. Bana dönerek:

“Anladığıma göre sizin büyük bir düşmanınız bu adam,” dedi. “Fakat siz Fransa’da istediğiniz kadar kalabilirsiniz.”

Supervielle ve ben caddeye çıktık. Yaşlı şair neler olduğunu pek anlayamamıştı. Bana gelince, zafer ve nefret duyguları birbirine karışıyordu. Bana düşman olan büyükelçi, benim Şilili takipçimin adamı Joaquin Fernandez’di. Oysa kısa bir süre önce Guatemala büyükelçisiyle bana selam yollamıştı. Daha önceki yıllarda da aynı Fernandez övgüleriyle sırtımı sıvazlamıştı.

Kökler

Dizelerimi okumuş ve çevirmiş olan Ehrenburg benim dikkatimi çekti: “Çok kök, dizelerinde bu kadar çok kök. Niçin bu kadar çok?”

Hakkı vardı. Sınır ülkesi topraklarım, köklerini şiirime sokmuştu.

Ve bu kökler mısralarımı bir anda terk etmemişti. Benim hayatım uzun bir hacılıktır. Hiç durmadan dönüp durur ve sonunda ormanlara, o kaybolmuş ormanlara geri dönerim.

Orada yedi yüz yıllık koskoca ağaçların güçlü hayatına son verilir. Kesilir, fırtınalarla köklerinden sökülüp atılır ya da ateşlerde yanarlar. Ormanın derinliklerinde dev ağaçların nasıl yakıldığını kulaklarımla işittim. Yaşlanmış meşe, alınyazısına küsmüş yıkılırken, onu gömmeleri için dünyanın kapısına iri eliyle vurarak rica eder.

Kökleri dışarıda kalır, düşmanlara terk edilir. Zamanla onu yavaş yavaş mahvedeceklerdir.

Ormanda gezen bizlere, dışarıda kalmış o iri ve açık eller, gömülmüş ağacın sırlarını anlatır. Bir gün Rafael Alberti, Osomo yakınlarındaki küçük şelaleler ve ağaçlar arasında yaptığımız bir gezintide her dalın diğerinden ayrı özelliği olduğunu, her yaprağın sonsuz stillerde birbiriyle yarış ettiğini anlatmıştı.

“Dikkat edilirse, sanki doğa bir bahçeden eliyle burada park yetiştirmiştir,” demişti.

Böyleydi. Artık böyle değil. Çocukluğumda ve gençliğimde Boroa ve Carahue arasında veya Tolten’de kıyılardan tepelere doğru yaptığım gezintileri kederle düşünüyorum. Neler keşfederdim! Tarçın, ağacının sevimliliği ve yağmurdan sonraki güzel kokusu. Kış sakalları, ormandaki sayısız suratta asılı duran likenler!

Yere düşmüş yaprakları ayağımla kenara itiyorum. Altın gibi parıldayan ve köklerin dibinde küçük balerinler gibi dans eden böcekleri bulmak istiyorum. Arjantin’e giden dağlarda dev ağaçların yeşil kubbesi altında atımla ilerliyorum. Birden karşıma bir engel çıkıyor. Bir ağacın, atımdan yüksek kökleri benim yolumu kapatıyor. Koskocaman bir bıçakla kesiyorum bazı kökleri ve yoluma devam ediyorum. Kökler, yıkılmış büyük kiliseler gibidir. Güçlü olduklarını kabul etmeliyiz.

SÜRGÜN HAYATIMIN

BAĞLANGICI VE SONU

Sovyetler Birliği’nde

1949 yılında, sürgünden döneli az olmuştu, Soyvetler Birliği’ne Puşkin’in 150. doğum yılı nedeniyle davet edildim. Bu ülkeye ilk gidişim olacaktı. Baltık Denizi’nin bu donuk incisiyle, eski ve yeni, soylu ve kahraman Leningrad’la randevuma geldiğimde akşamın alaca karanlığı kentin üzerine çöküyordu. Büyük Petro ve Büyük Lenin’in bu kentinin de Paris gibi bir “meleği” vardı. Bu “melek” griydi! Çelik grisi rengi geniş caddeler, taştan, kurşun rengi saraylar ve koyu yeşil bir deniz. Bu dünyanın en güzel müzeleri, çarların hazineleri, tabloları, üniformaları, baştan çıkarıcı mücevherleri, tören giysileri, silâhları, yemek takımları... Bütün bunlar gözlerimin önüne serildi. Ve anılarımda, Lenin’in kafasından geçenleri gerçekleştirmek amacıyla topları ile geçmişi yok eden ve tarihte yeni kapılar açan ‘Aurora’ kruvazörü canlandı!

Sonra Aleksander Puşkin’le olan randevuma gittim, bundan yüz yıl önce ölen, sayısız ölümsüz destanın ve romanın yazarıyla. Halk yazarlarının prensi kabul edilen Puşkin Sovyetler Birliği’nin kalbidir. Onun yüz ellinci doğum günü nedeniyle Ruslar çarların sarayını yeni baştan inşa ettiler. Nazi toplarının yerle bir ettiği sarayın taşlarını tek tek enkazın altından çıkarıp, duvarlarını tekrar yükselttiler. Sarayın eski planlarını ve ellerindeki belgeleri kullanarak renkli kilise pencelerini, saçak süslerini ve değişik motifli sütun başlarını yeniden yarattılar. Bütün bu çabalar geçmiş zamanların en değerli yazarına bir müze yaratmak için yapıldı.

Sovyetler Birliği’nde bende en çok izlenim bırakmış olan şey, gözün alabildiğine uzanmasına karşın insana bir bütün etkisi yapan doğası, ucu bucağı görünmeyen çayırlar ve kayın ağaçları, dev ormanlar, sonsuz nehirler, buğday tarlaları ve dalgalar gibi ilerleyen at sürüleri...

Ben Sovyet toprağını daha ilk gördüğüm anda sevdim ve insan yaşamını etkisi altına alan etik bir doktrinin niçin bu topraklardan çıkıp, yayılmış olduğunu kavradım. Yaratmanın ve paylaşmanın zamanla buralarda gerçekleşeceğini, bozkırlarında yakın gelecekte dev bir kalkınmanın yaşanacağını da anladım. Bütün insanlık biliyor ki, şimdi orada yaratılmakta olan dev bir gerçek. Ve bütün dünya hayret dolu bir merakla bu ülkede neler olup biteceğini bekliyor. Kimileri ürkek ve korkuyla, kimileri öyle ilgisiz, kimileri de ne olacağını önceden biliyormuş gibi...

Üzerlerinde geleneksel giysiler Puşkin'in şiirlerini dinleyen binlerce köylüyle birlikte bir orman ortasındayım. Her şey titreşiyor. İnsanlar, ağaç yaprakları, üzerlerinde genç buğdayların oluşmaya başladığı ucu bucağı görünmeyen tarlalar. Sanki, bu anda doğa ile insan üstün bir birim oluşturmuş. Puşkin'in Mihaylovskoye ormanlarındaki o şiirlerden yücelecek bir insan günü geldiğinde başka bir gezegene uçacaktı...

Köylüler saygı duruşuna geçtiği anda bardaktan boşanırcasına bir yağmur başladı. Çok yakınımıza düşen yıldırım, kocaman bir ağaçla, altına sığınmış bir adamı küle çevirdi. Seller aktı. Bütün bu yaşananlar beni çok etkiledi. Ne de olsa böyle bir doğa, dehşetli bir yağmurun eşlik ettiği şiirler benim de kitaplarımda yer alıyordu.

Sovyetlerin ülkesi hızla değişiyor. Koskocaman kentler kuruluyor, dev su yolları açılıyor. Sanki ülke coğrafyası değişiyor. Sovyetler Birliği'ne yapmış olduğum bu ilk ziyarette şunu fark ettim, daha önce bana yabancı ve erişilmez gelen şeylerle aramda sanki bir akraba yakınlığı vardı.

Moskova'da yazarlar hep bir kaynama noktasındalar ve aralarında sürekli tartışıp duruyorlar. Batıda yankı uyandıran olaylara çok düşkün bazı kişiler daha farkına varmadan ben bu ziyaretimde Mayakovski'nin yanısıra Pasternak'ın da Sovyetlerin ilk ünlü şairi olduğunu kavradım. Bir gök gütültüsünü andıran sesi ve güneş yanığı yüzüyle Mayakovski tam bir halk şairiydi. O hoş gören yüreği ile politik şiirin en zor sorunlarını ele alırdı. Pasternak benim gözümde alacakaranlığın şairidir. Dürüst bir gericidir, vatanındaki değişmeleri kendini aydın kabul eden bir zangocun ilgisiyle izlerdi. Pasternak'ın politik alanda hareketsiz biri olduğunu eleştirenler bana kimi zaman onun şiirlerini ezbere okur.

Bütün sanat dallarında Sovyet dogmatizminin uzun süre geçerli olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Ancak burada şunu da belirtmek gerekir, bu dogmatizm sürekli hata olarak kabul edilmiş, değişik görüşteki kişiler ona karşı çıkmıştır. Mükemmel bir dogmacı olan Jdanov'un eleştirel yazıları Sovyet kültürünün gelişmesini bir dönem çok ciddi engellemişti. Ancak bir zaman sonra onu sorgulayanlar çıkmaya başlamıştı. Bizler biliriz ki yaşam kimi kurallardan daha güçlü ve daha inatçıdır. Devrim yaşamdır, kurallar ise şimdi girecekleri tabutu arıyorlar.

İlerlemiş yaşına karşın Ehrenburg Sovyet kültürünün en gerçekçi ve en diri büyük eylemcisidir. Bu yaşlı dostumu sonraki yıllarda Gorkiy caddesindeki, duvarları Picasso’nun yağlı boya tabloları ve litografileriyle dolu evinde veya Moskova yakınlarındaki yazlığında bir kaç kez ziyaret ettim. Bitkileri çok seven Ehrenburg günün çoğu saatlerini bahçesinde geçirir, bir yandan yabani otları söker, bir yandan da çevresinde olup bitenler üzerine kafa yorardı.

Daha sonraki yıllarda, şiirlerimi çok başarıyla Rusça’ya çeviren şair Kirsanov’la da derin bir dostluk kurdum. Kirsanov bütün Rus vatandaşları gibi ateşli bir yurtseverdir. Şiirleri kıvılcımlar saçar, kaleminin dokunduğu yerden Rus dilinin güzelliği parlar, çağlayanlar oluşturur.

Moskova’da ve taşrada başka büyük bir şairle de sık sık buluştum. Türk Nâzım Hikmet’le. “Şiirin gelecek olduğuna inanıyorum,” diyen bu büyük şair, Sovyet Rusya’da yaşıyordu. “Şiir, insan ruhundan devamlı bir şeyler talep eder,” dediğini de anımsıyorum. Hikmet yaşamının on sekiz yılını hapishanelerde geçirmiş, sayısız işkenceye dayanmıştı. Türk deniz kuvvetlerinde ‘askeri isyana teşvik etmekle’ suçlanan Nâzım Hikmet inanılmaz cezalara çarptırılmıştı. Duruşması bir savaş gemisinde olmuştu. Bana anlatılanlara göre Nâzım önce bitkin düşene kadar güvertede yürütülmüş, sonra da beline kadar ayakyolundaki pisliğin içine sokulmuş. Benim şair dostum pislik kokusundan bayılacak ve aklını yitirecek duruma gelmiş. Fakat son anda kendini toparlamış. Düşünmüş, cellatlar beni bir yerden gözetliyorlar. Çöküp, pisliğin içine devrileceğimi görmek, kötü kaderime sevinmek istiyorlar. İşte o anda gururuyla gücü de geri geliyor. Önce ağırdan, usul usul şarkı söylemeye başlıyor. Sonra sesini yükseltiyor, iyice bağıra bağıra şarkılar söylüyor. O anda aklına gelen, bildiği halk türkülerini, aşk türkülerini, şiirlerini, halkının ezgilerini... İşte böyle yenmişti pislikleri ve acılarını.

Bana bütün bunları anlattıktan sonra şöyle demiştim ona:

“Kardeşim, sen o türküleri herkes için söyledin! Bizler bundan sonra ne yapmamız gerektiğini düşünmekten hiç çekinmeyeceğiz! Ne zaman şarkı söylemeye başlamamız gerektiğini de artık biliyoruz.”

O bana halkının çektiği acıları da anlatmıştı. Ülkesinin derebeyleri köylülere hep acımasızca zulmetmişti. Nâzım onların hapishanelere

atıldığını yaşamış, yiyecekleri ekmeği verip, tütün aldıklarını, sonra da açlıktan avludaki otlara bakıp durduklarını görmüştü. Önce biraz ilgiyle, ardından aç gözlerle. Ve bir kaç gün sonra da otları kökleriyle koparıp, çılgınlar gibi ağızlarına atmışlardı. Ertesi gün ise otlayan atlar örneği çimenlerde dört ayak üzerinde durmuşlar ve otları hiç çekinmeden yemişlerdi.

Ateşli bir dogmatizm karşıtı olan Nâzım uzun yıllar Sovyetler Birliği'nde sürgünde yaşadı. Onu kabul etmiş bu ülkeye olan sevgisini şöyle açıklamıştı:

"Ben şiirin geleceğine inanıyorum. Buna inanmamın nedeni, yaşadığım bu ülkede şiirin insan ruhundan devamlı bir şeyler talep etmesi."

Onun bu sözlerinde bizlerin uzaklardan fark edemediği bir çok sır gizli. Bütün kütüphanelerin, bütün konferans salonlarının, bütün tiyatroların kapılarının kendisine açık olduğu Sovyet insanı ülke edebiyatçılarının ana konusudur. Edebiyatın hedefi üzerine yapılan tartışmalarda bunun ne kadar önemli olduğunu unutmamak gerekir. Yeni şekillendirilme ve gerekli değişiklikler günümüz edebiyatını aşmalı, şimdiye kadar geçerli kalıplarını parçalamalıdır. Şimdi politik, ekonomik ve sosyal değişimlerle karşı karşıya duran, yeni filizlenmeye başlamış koskocaman bir toplumu ülkenin en önemli konularının dışında tutabilir miyiz? Her türlü istilacının üzerine saldıracağı, acımasız emperyalizmin ve karanlık işler çevirenlerin çevresini saracağı bu halkı tek başına bırakabilir miyiz? Böylesine önemli gelişmeler karşısında edebiyat ve sanat ısrarla burnu büyük davranıp, sürekli kayıtsız kalabilir mi?

Gökyüzü bembeyaz. Akşamüstü saat dört olduğunda ise kapkara. Kentte gece daha o saatte başlıyor. Moskova benim için bir kış kentidir. Güzel bir kış kenti! Sonsuzluğa uzanan damlar karmaşası silme karla kaplı. Sürekli temizlenen kaldırımlar ise çöken karanlıkta ışıl ışıl parlıyor. Kristal gibi hava sert ve duru. Lapa lapa kar yağıyor, buz gibi soğuk sanki umurlarında değilmiş gibi binlerce yaya sağa sola gidip geliyor. Bu çok değişik, düşsel ve canlı süslemeleriyle Moskova benim için koskocaman bir kış sarayını andırıyor.

Moskova'da soğuk sıfırın altında otuz derece. Bu soğuk içinde kent sanki ateş ve kardan bir yıldız, dünyanın göğsünde yanan bir yürek!

Pencereden dışarı bakıyorum. Caddelerde nöbet tutan askerler görüyorum. Ne oluyor burada? Kar da bir an için durdu. Büyük Visinski'nin cenaze töreni var. Cenaze kortejinin geçmesi için caddeler açılıyor. Kışın ortasında her yer sessiz. Kışın yüreğinde büyük savaşçı için her şey sessiz. Visinski'nin ateşi Sovyet anavatanın temellerine geri dönüyor.

Cenaze korteji önlerinden geçerken askerler selâma duruyor. Arada sırada içlerinden biri eldivenli ellerini havaya kaldırıyor, uzun çizmeli ayaklarını yere vuruyor, dans eder gibi hareketler yapıyor. Diğerleri ise hiç kıpırdamıyor.

İspanyol bir dostum anlatmıştı. Büyük savaşın buz gibi günlerinde, bombaların hemen ardından Moskovalıların caddelerde dondurma yediğini görmüştü.

"İşte o anda kavramıştım, bu insanlar savaşı kazanacaktı!" demişti dostum. "Dehşetli bir savaşın ortasında, buz gibi soğuk bir kış gününde rahat rahat dondurma yiyorlardı..."

Parkın ağaçları karla dolu. Moskova kışında ağaçları süsleyen kristal çiçeklerin güzelliğini başka bir yerde göremezsiniz. Sanki şeffaflar, güneş onları delip geçiyor, kristal çiçeklerden beyaz alevcikler oluşuyor. Dallar karışımının oluşturduğu evrenin ardından Kremlin'in tarihi kuleleri, Aziz Basilius kilisesinin binlerce yıllık ince kuleleri, altın kaplı kubbesi görünüyor...

Moskova'dan ayrılıp, başka bir kente giderken upuzun, bembeyaz yollar görüyorum. Onlar donmuş nehirler. Hiç hareketsiz nehirlerin üzerinde arada sırada, parıldayan bir masa örtüsünün üzerindeki sineği andıran kara bir leke gibi öyle duran balıkçının silüeti dikkati çekiyor. Uzaklardan noktayı andıran bu insan arada sırada bu donmuş bozkırda elindeki küçük çapayla ayaklarının altına saklanmış sular taşana kadar buzları kırıyor. Fakat buz kırarken yaptığı gürültü balıkları ürkütüp kaçırttığı için hemen olta sallandıramıyor. Kaçanların geri dönmesi için önce yiyecek birşeylerle yemler atıyor sulara. Sonra ucunda iğne oltasını yavaş yavaş delikten aşağı sallandırıyor. Ve bu acımasız soğukta saatlerce bekliyor, balığın gelmesini.

Bana göre bir yazarın çalışması da bu buz balıkçılarının çalışmasına benziyor. Yazar da kendine hep bir nehir arar. Ve bulduğu nehir donmuşsa,

buzunu kırmak zorundadır. O da çok sabırlı olmak, her türlü sıcağa ve soğuğa, kötü niyetli eleştirilere dayanmak, alay edenlerle başa çıkmak, kendine uygun derinlikleri arayıp bulmak, doğru iğneyi seçmek ve uzun uğraşıların sonunda yakaladığı balık küçük de olsa onunla yetinip, mutlu olmak zorundadır. Ve günü geldiğinde tekrar balık tutmaya gitmek zorundadır, soğuğa, buzlara, sulara, eleştirilere hep karşı koyarak, tâ ki günün birinde en büyük balığı tutmayı başarana kadar!

Beni bir yazarlar kongresine davet ettiler. Kongre başkanlığını büyük balıkçılar, daha doğrusu Sovyetler Birliği'nin büyük yazarları üstlenmişti. Bilge gülümseyişli, saçlarına ak düşmüş Fadeyev, bir İngiliz balıkçısını anımsatan Fedin, üzerinde o gün ilk kez giymiş olduğu belli bir takım elbise, sanki az önce uyanmış ve yataktan çıkmış gibi saçları karmakarışık Ehrenburg. Ve Nikolai Tihonov.

Kongre komitesinde Moğol görünümlü insanlarla, Sovyetler Birliği'nin en ücra köşelerinde yaşayan, adını bile duymadığım, alfabeleri olmayan göçebe toplulukların, ilk eserleri kısa süre önce yayınlanmış genç temsilcileri de vardı.

Yine Geldiğim Hindistan

1950 yılında Hindistan'a hiç beklemediğim bir ziyaret yapmam gerekti. Paris'te beni yanına çağıran Joliot-Curie oradaki görevimi anlattı. Yeni Delhi'ye gidecek, değişik siyasi görüşteki kişilerle buluşacak ve Hint barış hareketini güçlendirme çabalarının nasıl olması gerektiğini yerinde inceleyecektim. Joliot-Curie Dünya Barış Örgütleri'nin başındaki kişiydi. Oturup, her şeyi oldukça kapsamlı görüştük. Hindistan'ın her zaman barışı en çok seven ülkelerden biri olduğu söylenmesine, başbakan Pandit Nehru'nun barış öncüsü kabul edilmesine karşın ülkede savaş karşıtı görüş ve çabaların henüz yeterince güçlü olmaması Joliot-Curie'yi üzmekteydi.

Yanıma iki mektup verdi. Mektuplardan birini Bombay'daki bir bilim adamına yazmıştı. İkinci mektubu da başbakana elden vermemi rica etti. Böyle kolay görünen bir görev ve uzun sürecek bir yolculuk için beni seçmiş olmasını o günlerde biraz tuhaf bulmadım değil. Belki gençliğimde yıllarımı geçirdiğim bu ülkeye olan ve bugüne dek hiç sönmeyen sevgimdi

bende karar vermesinin nedeni. Ya da o yıl “Oduncular, Uyanın!” adlı şiirimle Barış Ödülü’nü almış olmam da bunda bir rol oynamış olabilirdi. Bu değerli ödülle daha sonraki yıllarda Pablo Picasso ve Nâzım Hikmet de onurlandırılmıştır.

Bombay’a giden bir uçağa bindim. Aradan otuz yıl geçtikten sonra tekrar Hindistan yolundaydım. Orası artık özgürlüğü uğruna savaş veren bir koloni değildi. Hindistan şimdi bağımsız bir cumhuriyetti. 1928 yılındaki ilk kongrelerde yanında yer aldığım Gandhi’nin düşü gerçekleşmişti. Herhalde o zamanki dostlarım, bana verdikleri savaşımı anlatmış olan öğrenci hareketinden çeşitli insanlar, artık yaşamda değildi.

Uçaktan indim ve doğru gümrüğe girdim. Buradan çıkınca hemen otele gidecek, ertesi gün de fizikçi Rama’ya mektubunu verdikten sonra Yeni Delhi’ye doğru yolculuğuma devam edecektim. Ancak havaalanında evdeki hesap çarşıya uymadı! Nedense bavullarımı bir türlü teslim alamadım. Gümrükçüye benzeyen bir takım adamlar sanki eşyalarımı ellerinde büyüteçle kontrol etmekteydi. O güne dek bir çok gümrük kontrolünden geçmiştim. Fakat böylesine ilk kez tanık oluyordum. Yanıma o kadar çok eşya da almış değildim ki! İçinde giysiler ve iç çamaşırları olan orta boy bir bavulla, el sabunu, diş fırçası ve diş macunu gibi bazı ufak tefeği koymuş olduğum küçük bir deri çantadan oluşuyordu yanımdakiler. Pantolonlarımı, kilotlarımı, ayakkabılarımı teker teker ellerine aldılar, havaya kaldırdılar ve beş çift gözle iyice incelediler. Giysilerimin cepleri ve dikişleri de büyük bir dikkatle elden geçirildi. Bavulumdaki iç çamaşırlar kirlenmesin diye ayakkabılarımı Roma’daki otel odamda bulmuş olduğum eski bir gazeteye sarmıştım. Sanırım Osservatore Romano idi gazetenin adı. Gazeteyi bavuldan çıkardılar, sayfalarını tek tek açarak yanlarındaki masanın üzerine yaydılar, sonra ellerine alıp, ışığa tuttular, ardından da önemli bir evrakmış gibi itinayla katlayıp, diğer eşyalarımın yanına koydular. Ayakkabılarımın da her yanı yeni keşfedilmiş eşsiz bir fosil örneği gibi merakla incelendi.

Bu inanılmaz inceleme tam iki saat sürdü! Yanımdaki bütün evrakları ise – pasaportumu, adres defterimi, hükümet başkanına vereceğim mektubu ve Osservatore Romano gazetesinin sayfalarını – büyük itinayla çıkın yaptılar, iple bir güzel bağladılar ve gözümün önünde mühürlediler. Sonra da bana, şimdi otele gidebileceğimi söylediler.

Ben ise her Şili insanı gibi o anda sabrımı yitirdiğimi belli etmemeğe uğraşarak, yanımda kimliğim olmadan otelin bana oda vermeyeceğini anlattım. Hindistan'a gelmemin nedenin başbaşbakana verilecek bir mektup olduğunu, fakat o mektuba el koydukları için şimdi bu görevimi yerine getiremeyeceğimi de belirttim.

"Biz otelinizi arayıp, odanızı vermelerini söyleyeceğiz. Evraklarınıza gelince, onları da bir ara size ulaştıracağız."

Özgürlüğüne kavuşması için gençlik alınyazımın bir parçası olmuş olan ülke işte bu, dedim kendi kendime. Bavulumu kapattım, çenemi de! Ancak düşüncelerimi şu kelimelerde bir araya getirdim: Lânet olsun!

Otelde profesör Baera ile buluştum ve gümrükte başıma gelenleri anlattım. O, bu gibi şeyleri alttan alan bir Hintliydi! Olanları pek önemsemedi. Henüz bir dönüşüm geçiren ülkesine karşı hoşgörülüydü. Ben ise buraya gelirken bağımsız ve yepyeni bir ulustan böylesine düzensizlikleri beklemiyordum.

Joliot-Curie'nin, mektubu elden sunmuş olduğum tanışı Hindistan Atom Çekirdeği Araştırma Merkezi'nin başkanıydı. Bana tesisleri gezdirmek istediğini söyledi. Ardından da o gün başbakanın kızkardeşinin evinde öğle yemeğine davetli olduğumuzu açıkladı. İşte bu benim ömür boyu değişmeyecek olan alınyazımdı. Bir elle sırtıma vurup iterlerdi, diğer elle de yaptıklarını telafi etmek için çiçek buketleri uzatırlardı!

Çalıştığı enstitü, içinde beyazlar giymiş, şeffaf görünümlü erkeklerle kadınların akan su gibi koridorlarında kaydığı, bir sürü aletin başında çalıştığı, kaplara bir şeyler koyup çıkardığı her yeri tertemiz, apaydınlık, pırıl pırıl bir kraliyetti! Anlatılanlardan bir çoğunu kavramasam da enstitüye yaptığım bu ziyaret, gümrük polislerinin davranışlarının üzerimde bırakmış olduğu lekeleri temizleyen bir banyo gibi geldi bana. Anımsadığım kadarıyla bana gösterilenler arasında bir de cıva kaynağı vardı. Bu madende ilgimi çeken şey onun bir hayvan gibi enerji dolu oluşu idi. Sürekli hareket ederek şekil değiştirmesiyle beni adeta büyüledi.

O gün öğle yemeğine davetli olduğumuz Nehru'nun kızkardeşinin adını unuttum. Fakat onun masasında bütün keyifsizliğim yok oldu gitti. Makyaj yapmış, çok çekici bir artisti andıran güzel bir kadındı. Giymiş olduğu sari

rengârenk ışıldıyordu. Üzerindeki altınlar ve inciler mükemmel güzelliğini bir kat daha görkemli yapıyordu. Ben Nehru'nun kızkardeşini olağanüstü buldum. Tabii böyle şık ve zarif bir kadının mücevherler dolu ince parmaklarını pirinçlere ve köri sosuna soktuğunu görmek biraz şaşırtıcıydı. Sohbetimiz sırasında kendisine ertesi gün Yeni Delhi'ye gideceğimi, orada kardeşiyle ve dünya barış dostlarıyla görüşeceğimi söyledim. Ona göre bütün Hindistan halkı bu barış hareketinin bir parçası olmalıydı.

O gün öğleden sonra otele döndüğümde içinde evraklarımın olduğu paketi verdiler. Polisteki kimi sahtekârlar, gözümün önünde kapatılmış olan paketin mühürünü koparmıştı. Çok eminim içindeki çamaşırhane faturasının bile fotoğrafını çekmişlerdi. Bir süre sonra polislerin küçük defterimde adresleri bulunan tanışlarımı ziyaret etmiş olduğunu ve sorguladığını öğrendim. Bu kişilerin arasında Ricardo Güiraldes'in o yıllarda baldızım olan dul eşi de vardı. Teosofik öğretilere biraz ilgi duyan, başka şeylere ise yüzeysel bir yaklaşımı olan bu bayanın tek merakı Asya felsefesiydi. Hindistan'ın ırak bir köyünde sürdürüyordu yaşamını. Adı not defterimde olduğu için onu da rahatsız etmişlerdi.

Yeni Delhi'ye varır varmaz Hindistan başkentinin tanınmış bazı kişileriyle bir araya geldim. Bir bahçede beni gökyüzünün ateşinden koruyan şemsiyelerin altında oturdum. Birlikte olduğum kişiler bu ülkenin yazarları, filozofları, Hindu ve Budist rahipleriydi. Hepsi de Hindistan'ın her türlü kendini beğenmişlikten uzak önemli kişileriydi. Görüştüğüm bu insanlar dünyadaki bütün barış örgütlerinin, ülkelerinde eskiden bu yana hep geçerli iyi niyet ve anlayışı sürdüren hareketler olduğu konusunda aynı görüşteydi. Her türlü tarikatçı ve üstünlük yanlısı davranışların hemen kökünün kazınması gerektiğine de inanıyorlardı. Ne komünistler, ne Budistler, ne de halk hareketleri, evet hiç kimse barış örgütüne tek başına sahip çıkabilirdi. En önemlisi ülkedeki bütün akımların ortak katkıda bulunmasıydı. Ben de onlara bu konuda hak verdim.

Eski bir dostum olan Şili büyükelçisi, yazar ve doktor Juan Martin öğle yemeğinde benimle birlikte oldu. Değişik konulardan söz ettikten sonra gerçek konuya girdi ve Yeni Delhi'nin emniyet müdürüyle görüşmüş olduğunu anlattı. Bu kişinin büyükelçiye belirttiğine göre benim burada bulunmam ve yaptığım görüşmeler Hindistan hükümetini rahatsız ediyordu. Bu nedenle bir an önce ülkeyi terk etmem isteniyordu. Büyükelçiye burada

yaptığım tek şeyin görüşlerini bütün ülkede herkesin bildiği altı, yedi çok başarılı insanla bir otel bahçesinde oturup sohbet etmek olduğunu söyledim. Bana gelince, Joliot-Curie'in mektubunu başbakana verdikten sonra, sorunlarına hep çok ilgi duymuş olduğum, fakat nedensiz yere bana kaba davranmış bu ülkede daha çok kalmayı düşünmediğimi belirttim.

Şili Sosyalist Partisi'nin kurucularından olan büyükelçim aradan geçen yıllarda diplomasinin ayrıcalıklarını yaşayarak daha çok yatıştırıcı biri olup çıkmıştı. Hint hükümetinin bu çok tuhaf davranışına hiç öfkelenmemiş gibiydi. Kendisine benden yana olmasını beklemediğimi belirttim. Dostça birbirimize veda ettk. Sanırım benim burada bulunmam ona bir büyük yük olmuştu ve şimdi bu yük omuzlarından kalktığı için de memnundu. Ondan duyarlılık ve dostluk bekleyen ben ise düş kırıklığına uğramıştım.

Başbakan Nehru beni ertesi gün öğleden önce çalışma odasında kabul etti. Ben içeri girince ayağa kalktı ve hiç gülümsemeden elini uzattı. Donuk gözlerinin duygusuz bakışıyla beni süzdü. Bundan otuz yıl önce babasını ve onu bir özgürlük toplantısında benimle tanıştırmışlardı. Söylediklerime kısa yanıtlar verirken yüzündeki soğuk ifade hiç değişmedi.

Dostu Joliot-Curie'nin yollamış olduğu mektubu kendisine verdim. Bu Fransız bilim insanına büyük saygı beslediğini belirtti ve yazdıklarını dikkatle okudu. Joliot-Curie mektubunda benden söz ediyor ve çalışmalarımın desteklenmesi ricasında bulunuyordu. Nehru okuması bitince mektubu tekrar zarfına koydu ve hiç sesini çıkarmadan bir süre yüzüme baktı. O anda düşündüm, benim orada bulunmam kendisini mutlaka çok rahatsız ediyordu. Yüzü safra rengi bu adam şu sıralar bedensel, politik ve duygusal zor bir dönem de geçiyor olabilirdi. Davranışlarında kendini beğenmişlik, emretmeye alışmış, fakat bir Caudillo'nun gücünü kendinde bulamayan insanların gerginliği seziliyordu. Babası Pandit Motilal Zemindar'ın büyük toprak sahibi, egemen bir aileden geldiğini, Gandhi'nin başhaznedarlığını yaptığını ve kongre partisinin parasal gücünü çok artırmış olduğunu anımsadım. Şimdi karşımda öyle duran ve hiç konuşmayan bu adam da belki kendini farkında olmadan yine büyük toprak sahiplerinin yaşadığı ortamda sanıyor, beni o yalınayak köylülerden biri kabul ediyor, bu nedenle de yüzüme umursamazca ve üst perdeden bakıyordu.

“Paris’e döndüğümde Profesör Joliot-Curie ne söylememi arzu edersiniz?”

Yanıtı çok kuru oldu:

“Ben mektubuna yanıt vereceğim.”

Bana sonsuzmuş gelen bir kaç dakika hiç konuşmadan öyle oturdum. Sanki Nehru artık hiç bir şey söylemek istemiyordu. Fakat sabırsız da değil gibiydi. Sanırım hiç konuşmadan odasında öyle oturürmaya devam edersem, böyle önemli bir insanın zamanını çalıyorum diye kendi kendimi yerdim.

Fakat niçin ülkesine gelmiş olduğumu kendisine mutlaka söylemeliydim. Soğuk savaş her an yeni bir sıcak savaşa dönüşebilirdi. Yeniden açılacak bir uçurum bütün insanlığı içine çeker, onu yutabilirdi. Atom silahlarının o çok korkunç tehlikesinden de söz ettim, savaşı önlemek isteyenlerin bir araya gelmesinin ne kadar önemli olduğunu da belirttim.

Sanki söylediklerimi dinlemiyormuş gibi başı önünde öyle oturuyordu. Ben sustum. Aradan bir kaç dakika daha geçti. Nehru konuştu:

“Fakat her iki taraf da ötekinin üzerine giderken hep barışı savunuyor!”

“Barıştan söz edenler ve dünya barışına katkıda bulunmak isteyenler aynı hareketin içinde bulunmalı,” diye konuştum. “Biz, öç almayı ve savaşı savunanlar dışında hiç kimseyi dışlamıyoruz.”

Sonra ikimiz de uzun uzun sustuk. Sohbetimizin sona ermiş olduğunu kavradım. Ayağa kalktım ve veda etmek için elimi uzattım. Sesini çıkarmadan elimi sıktı. Ben kapıya doğru yürümek isterken kibar bir ses tonuyla sordu:

“Sizin için yapabileceğim bir şey var mı? Şu anda aklınıza gelen bir konu varsa lütfen söyleyin!”

Hemen konuşmadım. Bu durumlarda kızdığımı her zaman belli edemezdim. Ancak şimdi durumdan yararlanmaya düşündüm.

“Ah, evet,” dedim. “Unutmuştum. Gençliğimde uzun yıllar Hindistan’da yaşamama ve Yeni Delhi’ye pek uzak olmamasına karşın Tac Mahal’i

ziyaret etme olanağım olmamıştı. Polis bana kenti terk etmemi yasaklamamış ve derhal Avrupa'ya dönmemi söylememiş olsaydı şimdiki gelişimde bu muhteşem güzellikteki yapıyı mutlaka ziyaret edecektim. Ancak yarın buradan ayrılmaya ve Avrupa'ya dönmeye karar verdim."

Bunu yüzüne karşı söylemiş olduğum için memnun hafifçe başımı eğip, başbakan Nehru'yu selamladım ve çalışma odasından çıktım.

Otele vardığımda müdür yanıma geldi.

"Size bir haberim var, " dedi. "Az önce bir hükümet yetkilisi telefonla aradı ve Tac Mahal'i istediğiniz zaman ziyaret edebileceğinizi bildirdi."

"Lütfen faturayı hazırlayın," diye konuştum. "Tac Mahal'i ziyaret edemeyeceğim için çok üzgünüm. Hemen havaalanına gidecek ve ilk uçakla Paris'e döneceğim."

Beş yıl sonra Moskova'daki Lenin Barış Ödülü uluslararası jürisinde ben de vardım. Sıra adayların açıklanmasına geldiğinde Hintli delege başbakan Nehru'yu önerdi.

Ben önce şöyle bir gülümsedim. Niçin gülümsemiş olduğumu masada hiç kimse anlamadı. Oyumu Nehru'ya verdim. Bu uluslararası ödülle başbakan Nehru'nun adı dünya barışının öncü savaşçıları arasında yer almıştır.

Çin'e İlk Gidişim

Çin'i devrimin ardından iki kez ziyaret ettim. İlk gidişim 1951 yılındaydı. Sun Yat-Sen'in dul karısı Soong Ch'ing-ling'e Lenin Ödülü'nü sunmak görevi için ben seçilmiştim.

Kendisine altın madalya Çinli yazar Kuo Mojo'nun önerisi üzerine verilmişti. Kuo Mojo Aragon'la birlikte seçiciler kurulunun ikinci başkanlığını yapıyordu. Bu kurula Anna Seghers, filmci Aleksandrov, adlarını şimdi anımsamadığım birkaç kişiyle Ehrenburg ve ben de dahildim. Aragon, Ehrenburg ve benim aramda gizli bir anlaşma vardı. Böylece ilerki yıllarda Picasso'nun, Bertolt Brecht'in ve Rafael Alberti'nin de aynı ödülle onurlandırılmasını başarmıştık. Ancak bu hiç de kolay olmamıştı.

Çin’e yolculuğumuzu Transsibirya Ekspresi ile yaptık. Bu efsanevi trene binmek, sanki sonsuz ve gizem dolu bir dünyaya yelken açan bir gemiye binmek gibiydi. Yol boyunca trenin sağlı sollu pencerelerinden kilometrelerce bozkırdan başka bir şey görmedim. Sibirya topraklarında güz iyice ilerlemişti. Görünen tek şey, gövdeleri gümüş rengi, yaprakları sararmış kayın ağaçlarıydı. Göz alabildiğine uzanan çayırlarla, tundralar, bataklıklar... Arada sırada durduğumuz tren istasyonları ve yeni kurulmuş kentler... Ehrenburg’la ben bu istasyonlarla hep indik ve biraz gezindik. Bekleme salonlarında, önlerinde çıkınları ve bavulları köylüler yan yana çömelmiş öyle bekleşiyordu.

Şöyle bir yürüyüp, bu küçük kentlerle köyleri görecek zamanımız yoktu. Hepsi de hemen hemen birbirinin aynıydı. Her yerde istasyonun önündeki alanda çimentodan bir Lenin heykeli duruyordu. Bazıları gümüş rengine boyanmıştı, bazıları da altın rengine. Gördüğümüz, biri ötekinin neredeyse kopyası olan bu heykellerden hangisi, gümüş rengi olanı mı yoksa altın rengi olanı mı, daha çirkindi, bilemiyorum. Bir hafta süren yolculuğumuz boyunca zamanımı daha çok Ehrenburg’un çoğu kötümser, kıvılcımlar saçan konuşmaları ile geçirdim. Ehrenburg konuşurken bazen bir Sovyet vatanseveri gibi coşsa da, dönemin yaşamı üzerine görüşlerinde alaycı bir küçümseme yok değildi.

Ehrenburg Kızıl Ordu ile Berlin’e gelmişti. Savaş haberleri yazanlar arasında en başarılısı o idi. Biraz tuhaf, biraz içine kapanık bu adamı askerler sevmişti. Moskova’dan yola çıkmadan kısa süre önce bana Kızıl Ordu askerlerinin bombalanmış Alman evlerinin yıkıntısından çıkarmış ve ona hediye etmiş olduğu iki şeyi göstermişti. Bunlardan biri Napolyon için Belçika’da imal edilmiş bir tüfekle Ronsard’ın 1650 yılında Fransa’da basılmış iki küçük kitabıydı. Kitaplar biraz yanmış, üzerleri yağmurla ve kanla lekelenmişti. Ehrenburg Napolyon’un tüfeğini bana gösterirken, ışıl ışıl parıldayan güzel namlusunu eliyle okşayıp, ne yapayım ben bunu artık, demiş ve ileriki yıllarda bir Fransız müzesine hediye etmişti. Rondsard’ın küçük kitaplarına gelince, onları büyük bir kıskançlıkla hep saklamıştı.

Ehrenburg büyük bir Fransa dostuydu. Tren yolculuğu sırasında bana henüz yayınlamamış şiirlerinden birini okudu. Bu kısa şiirinde sevgilisi Fransa’ya olan aşkını anlatıyordu. Evet, şiir henüz yayınlamamıştı. Çünkü o yıllarda evrensel görüşlerden söz etmek Rusya’da yasaktı. Gazetelerde bu

konuda çoğu kez toplumu uyutucu yazılar çıkardı. Modern sanatın bütün dallarında da evrensellik gözardı edilirdi. Bu nedenle de rahatsız etmeye başlayan sanatçılar hemen önemlerini yitirirdi. Ehrenburg'un Fransa dostu şiiri de bütün sevecenliğine karşın gizemli bir çiçek gibi saklı kalmak zorundaydı.

Ehrenburg'un benim dikkatimi çekmiş olduğu birçok şey de zamanla Stalin'in karanlığında kaybolup gitti. Bana göre bunun tek nedeni Stalin'in her şeye karşı çıkıcı ve çelişkilerle dolu kişiliği idi.

Karmakarışık saçları, derin kırışıklarla dolu yüzü, çok sigara içmekten sararmış dişleri, donuk bakışlı gri gözleri ve hüzünlü gülüşüyle Ehrenburg benim için düş kırıklıklarına uğramış şüpheci bir insandı. Büyük devrimde neler olduğu üzerine gözüm daha yeni açıldığı için bazı hoşa gitmeyen ayrıntılar ilk günlerde pek dikkatimi çekmemişti. Beni o sıralar rahatsız eden tek şey altın ve gümüş boyalı heykellerdi! Ancak bana kalırsa Ehrenburg bile böylesine büyük bir trajedinin yaşandığını o yıllarda hemen anlayamamıştı. Ancak 20. Parti Kongresi'nde her şey gözlerimizin önüne serilecekti.

Bana bitmeyecekmiş gibi gelen tren yolculuğumuz uçsuz bucaksız sapsarı bozkırların içinden sürdü gitti. Her gün aynı tablo, her gün kayın ağaçları. Ural dağlarından doğuya, Sibirya'ya süren bir yolculuk...

Bir gün trenin lokantasında öğle yemeği sırasında az ötemizdeki masada oturan bir asker dikkatimi çekti. Kırmızı yanaklı, sürekli gülen genç adam müthiş sarhoştu. Garsona ikide bir çiğ yumurta sipariş ediyordu. Sonra garsonun getirdiği yumurtaları büyük bir neşeyle önündeki tabağın içine kırıyordu. Ardından tekrar garsona sesleniyor, iki yumurta daha istiyordu. Kırdığı her yumurtadan sonra daha çok mest oluyor, ışıl ışıl mavi gözleriyle çocukça gülüp duruyordu. Az sonra akıyla sarısı birbirine karışmış yumurtalar tabağın kenarlarından taşmaya ve örtüye, oradan da yemekli vagonun halısına akmaya başladı.

"Yoldaş!" diye seslendi genç asker garsona ve tabağı daha çok dolsun diye olacak, yeni yumurtalar sipariş etti.

Sibirya denen okyanusun yanlızlığına hiç uymayan bu hem çok masumane, hem de gerçeküstü olayı hayranlıkta seyrettim.

Huzursuzlanmaya başlayan garson sonunda trendeki güvenlik gücünü çağırdı. Her yanı silâhlı adam tepeden aşağıları süzen bir dev gibi genç askerin yanında durdu ve sert bakışlarını yüzüne dikti. O ise yanındakini hiç umursamadı ve yumurtaları peş peşe tabağına kırmayı sürdürdü.

Yasalar koruyucusunun bu savurgan gencin yaptığı çılgınlığa zor kullanarak anında bir son vereceğini tahmin ettim. Fakat Herkül'ü andıran adam yanına oturdu ve eliyle sarışın gencin saçlarını okşadı, usul sesle, hafifçe gülümseyerek, ona yatıştırıcı bir şeyler söyledi. Az sonra tren durduğunda güvenlik gücü genci tutup, dikkatle ayağa kaldırdı. İki kardeş gibi kolkola yemekli vagonu terk ettiler, trenden indiler ve istasyonu geçip, sokağa çıktılar.

Aynı anda acıyla düşünmeden edemedim. Ekvator'da bir trende sarhoş, zavallı bir kızılderili tabağına yumurtalar kırmağa kalkışsaydı acaba neler gelirdi başına?

Transsibirya Ekspresi ile yaptığımız yolculuk sırasında Ehrenburg öğleden önceleri ve öğleden sonraları sık sık daktilosunun başına geçiyor ve bir şeyler yazıp duruyordu. Dipten Gelen Dalga romanını bu tren yolculuğunda bitirdi. Ben de Kaptanın Dizeleri'ne devam ettim. Matilde'ye aşk şiirleri olan bu kitabı ilerde takma bir isimle Napoli'de yayınlatacaktım.

İrkutsk'da trenden indik. Moğolistan'a kalkan uçağımıza binmeden önce Çarlık döneminde bir çok insan için özgürlüğe açılan kapı olarak bilinen ve Sibirya sınırında uzanan ünlü Baykal gölünde bir gemi gezintisi yaptık. Bu göl sürgündekilerin ve hapistekilerin düşünde yaşardı. Çünkü Baykal o insanların gözünde tek kaçış yoluydu. Günümüzde eski halk türkülerini söyleyen kalın sesli Rus şarkıcıları Baykal! Baykal! diye bağırır.

Göl Araştırmaları Enstitüsü bizi o gün öğle yemeğine davet etti. Bilim adamları yemek sırasında göl üzerine bilgiler verdiler, bilinmeyen bazı şeylerden söz ettiler. Asya'nın gözü olarak kabul edilen bu gölün derinliği hiç bir zaman belirlenememiştir. İki bin metre derinlikte, gecenin karanlığında, gözleri kör tuhaf balıklar yakalanıyordu. Çok meraklandığım için bilim adamları bu tuhaf balıklardan bir kaçını pişirtip önüme koydular. Şimdi ben, yanında bir kadeh Sibirya votkasıyla bu "derin göl" balıkları yemiş ender insanlardan biriyim!

İrkutsk’dan doğru Moğolistan’a uçtuk. Anımsadığım kadarıyla bu ülkenin insanları bir yandan ayın yüzeyini andıran topraklarda göçebe çadırlarında yaşıyor, öte yandan da basımevleri ve üniversiteler kuruyorlardı. Ulan Bator’un çevresi hep kuru topraklar. Oralar bana vatanımdaki Atacama Çölü’nü anımsattı. Bu toprakların yalnızlığını sadece küçük deve kervanları bozuyordu. Tabii çok güzel elişi gümüş kaplardan Moğolların viskisini de içtim. Her toplum içkisini elinde en çok ne varsa ondan hazırlar. Moğollar da alkollü içkilerini mayalanmış deve sütünden yapıyorlar. Ancak bu içkinin tadını her anımsadığımda ürpermiyor değilim! Fakat Ulan Bator’u görmüş olduğum için kendimi mutlu hissediyorum. Çünkü ben güzel adları seven, onlara hayranlık besleyen biriyim. Gözümde onlar benim için yapılmış düşsel saraylardır. Bu nedenle Singapur’un, Semerkant’ın her hecesiyle haz duydum. Arzuluyorum, öldüğümde beni, hecelerinin kemiklerimin üzerinde tek tek çınladığı güzel bir adın altına, denize çok yakın bir yere gömmelerini...

Çin toplumu bu dünyada en çok gülen toplumlardan biridir. İnsanları yaşadıkları tüm açlıklara, devrimlere, acımasız sömürgecilere, katliamlara karşın gülümsemesini hiç unutmamıştır. Çin’de gülümseyen çocuklar bu dev toplumun elde ettiği en bereketli pirinç hasadıdır. Ancak Çinlilerin gülümsemesini ikiye ayırmak gerekir. Biri, köylülerin ve halk toplumlarının buğday akı yüzlerini aydınlatan gülümseme. Diğeri ise memurlara özgü, biraz sahte, bıyık altından bir gülümseme.

Ancak Ehrenburg’la Pekin’de uçaktan indikten sonra havalalanında bu iki gülümsemeyi birbirinden ayırtetmekte biraz zorlandık. Doğal olanı, daha iyisi, bizlere ondan sonraki günlerde eşlik etti. Bu, Çinli edebiyatçı dostlarımızın, bizlere çok büyük misafirperverlk göstermiş olan roman yazarlarının ve şairlerin gülümsemesiydi. Stalin Ödülü sahibi ve Yazarlar Birliği Başkanı kadın öykü yazarı Ching-ling’i, Mao Tun’i, Emi Siao’yu, eski komünistlerden ve ülkesinin belki de en değerli şairi, mükemmel insan Ai Ching’i biz dudaklarında o doğal gülümseyişleriyle tanıdık. Hepsi de Fransızca ve İngilizce konuşuyordu. Yıllar sonra kültür devrimi bu insanları altına alıp gömmüştür. Onları tanıdığımız günlerde ise edebiyatın en önde yürüyen kişileriydiler.

Lenin Ödülü (o günlerde Stalin Ödülü diyorlardı) töreninin ardından Sovyetler Birliği Büyükelçiliği’ndeki yemeğe davet edildik. Bu yemekte

ödül sahibi kadın yazar Soong Ching Enlai, yaşlı mareşal Zhu Teh ve başka önemli davetliler de vardı. Büyükelçi Stanlingrad cephesinde savaşmış kahraman bir askerdi. Masada hep şarkılar mırıldandı, şerefe kadeh kaldırıp durdu. Bana ağırbaşlı ve güzelliğini hâlâ yitirmemiş Soong Ching'in yanında yer verilmişti. Ödül sahibi bu kadın yazar döneminin en çok saygı gören kişilerinden biriydi.

Masada oturan herkesin önünde birer küçük kristal şişe duruyordu. İçinde votka vardı. Çinlilerin "ganbei" sözü sık sık kulağa geliyordu. Geleneğe göre "ganbei" dendiğinde içenin kadehini son damlasına kadar boşaltması gerekiyordu. Yaşlı mareşal Zhu Teh önündeki kadehi ikide bir doldurup, dudaklarındaki o masum köylü gülümsemesiyle kaldırdı ve beni "şerefimize" içmeye teşvik etti. Yemeğin sonuna doğru bu eski askerin bir anlık dikkatsizliğinden yararlanıp, kendisine fark ettirmeden önündeki şişeden kadehime biraz votka doldurdum! Evet, tahmin ettiğim gibiydi. Mareşal bütün yemek boyunca su içip durmuştu. Ben ise o yakıcı sıvıyı kadeh kadeh gırtlağımdan aşağı boşaltmıştım.

Az sonra kahvelerimizi içerken yanımda oturan, Sun Yat-sen'in az önce ödüllendirmiş olduğumuz güzel ve çekici dul eşi Soong Ching Enlai sigara tabakasını açıp, içinden bir sigara aldı. Sonra o eşsiz gülümsemesiyle almam için bana da uzattı. Hayır, teşekkür ederim, sigara içmiyorum, dedim. Uzatmış olduğu sigara tabakasını bir an elime alıp, hayranlıkla inceledim.

"Çok önemli bir hatıra olduğu için ona gözüm gibi bakıyorum," diye konuştu.

Gerçekten de pırlanta ve yakutlarla süslü, som altından çok değerli bir sigara tabakasıydı. Uzun uzun baktıktan ve övgü dolu bir kaç şey söyledikten sonra sahibesine uzattım.

Az sonra masadan kalkarken, geri vermiş olduğumu unutmuş olacaktı ki, hızla bana dönüp:

"Sigara tabakamı, lütfen!" dedi.

Ben ise vermiş olduğuma keskinlikle emindim. Fakat yine de masanın üzerinde ve altında aradım durdum. Tabii bulamadım. Sun Yat-sen'in dul eşinin dudaklarındaki bütün gülümseme birden yok olup gitmişti. Şimdi

kapkara gözden çıkan acımasız iki ışın beni delip geçiyordu. Ancak o kutsal şey her şeye karşın bulunmadı. Tuhaftır, ben de kaybolmasından kendimi sorumlu hissettim. Elişi altın mücevheri çalan kişinin ben olduğum karşımdaki kadının gözlerinden çıkan kara ışınlarda okunuyordu.

Bereket versin ben can çekişirken sigara tabakası birden parmakları arasında göründü. Çantasına bulmuştu. Sanki hiç bir şey olmamış gibi dudaklarına yine gülümsemedi geldi. Fakat ben o günü anımsadığımda bu olup bitene uzun yıllar gülemedim. Bugün ise şöyle düşünüyorum: Belki de kültür devrimi som altından o sigara tabakasını geri vermemek üzere elinden almıştır...

O yıllarda Çinliler, işçi tulumlarını andıran tek tip mavi giysiler giyerdi. Erkeklerle kadınların üzerindeki gökyüzü mavisi bu giysilerle insanların birlikteliği simgelenmek istenirdi. Giyimleri kötü değildi, caddelerde otomobiller de görünmezdi. Kaldırımları her yöne akan bir insan kalabalığı doldururdu.

Devrimin ardından iki yıl geçmişti. Mutlaka bir çok yerde kimi başlangıç zorlukları ve kıtlıklar yaşanıyordu, fakat Pekin kentinde dolaşırken bunlar pek göze çarpmıyordu. Ehrenburg ile benim ilgimi çeken önemsiz ayrıntılar ve düzendeki kimi tuhaflıklar da olmadı değil. Bir çift çorapla bir mendil almak istememiz büyük bir olay yarattı. Önce Çinli yoldaşlar kafa kafaya verip, birbirlerine danıştılar. Bu heyecanlı görüşmenin ardından bir kervan örneği otelden ayrılıp, yola koyulduk. Kervanın en önündeki araçta biz vardık. Koruyucularımız hemen arkamızdaki araçtaydı. Onların peşinden polisler, en arkadan da tercümanımızın aracı geliyordu. Hızla ilerleyen kervanımız caddeleri dolduran insan kalabalığı arasından kendine yol açmak zorundaydı. Biz bir çığ gibi insanlardan oluşmuş bir kanalın içinde ilerliyorduk. Az sonra alış veriş yapacağımız dükkâna vardık. Önce Çinli dostlarımız hızla araçlarından indiler, müşterileri çabucak dışarı çıkardılar, trafiği kestiler, etten bir duvar oluşturup, yürümemiz için bir koridor oluşturdular. Sonra da Ehrenburg’la ben başlarımız önümüzde yürüdük, dükkândan içeri girdik ve on beş dakika sonra tekrar çıktık, yine başlarımız önümüzde, ellerimizde birer küçük paket, Pekin’de bir daha çorap almamaya kararlı, otomobilimize bindik.

Ehrenburg böyle şeylere çok öfkelenen bir insandı. Bunlardan biri de şimdi anlatacağım lokanta olayı idi. Otel lokantasında önümüze, sömürge

düzeninin Çin’e miras bırakmış olduğu berbat İngiliz yemeklerini koydular. Çin mutfağının bir hayranı olduğum için ertesi gün genç çevirmenimize, ünlü Pekin yemek sanatını tanımak için neredeyse yanıp tutuştuğumu söyledim. O da hemen ilgileneceğini belirtti.

Gerçekten ilgilenip ilgilenmediğini bilmiyorum, fakat diğer günlerde yine tatsız tuzsuz dana rostosunu önümüze getirip koydular. Genç adama istediğimi tekrarladım. Bu kez biraz düşündükten sonra şu yanıtı verdi:

“Yoldaşlar bir araya gelip, durumu görüştüler. Sorun hemen hemen çözülmüş sayılır.”

Ertesi gün önemli bir protokol üyesi dudaklarında o yapmacık memur gülümsemesi yanımıza geldi ve gerçekten Çin mutfağından yemekler isteyip istemediğimizi sordu. Ehrenburg’un yanıtı “evet” oldu. Ben de Kanton mutfağını gençliğimden bu yana tanıdığımı ve dünyaca ünlü Pekin yemeklerinin de tadına bakmayı çok arzuladığımı söyledim.

“Bu o kadar kolay bir şey değil,” diye konuştu Çinli yoldaş biraz kaygılı. Sonra sustu, başını iki yana salladı ve: “Hemen hemen imkânsız!” dedi.

Ehrenburg dikkafalı bu kötümserin sözlerine sadece acı bir gülümsemeyle karşılık verdi.

“Bakın yoldaş,” dedim ben de, “öyle ise Paris’e hemen geri dönebilmem için bütün işlemleri yapırtmanızı sizden rica ediyorum. Çin’de yiyemediğim Çin yemeklerini Quartier Latin’de yemek istiyorum!”

Bu sert çıkışım başarılı olmuştu. Aradan dört saat geçtikten sonra yine peşimizde bir sürü refakatçi, beş yüz yıldır Pekin ördeği kızartmasını sunan ünlü bir lokantanın kapısından içeri girdik. Her zaman anımsanacak çok leziz bir akşam yemeği idi!

Gece gündüz açık olan bu lokanta otelimize sadece üç yüz metre uzaktaydı.

Kaptanın Dizeleri

Sürgün yıllarımda bir çok ülkeye gittim, sık sık rota değiştirmek zorunda kaldım. Sonunda o güne dek hiç tanımamış olduğum ve gelir gelmez sevdiğim bir ülkeye ulaştım: İtalya'ya! Bana bu ülkede her şey öylesine olağanüstü geldi ki... Özellikle de İtalyanların çok yalın günlük yaşamı. Sonra zeytinyağları, ekmekleri ve şarapları. Polisleri bile. Bana hiç kötü davranmadılar, sadece yorulmak bilmeden hiç peşimi bırakmadılar. Her gittiğim yerde bir polisle karşılaştım. Düşümde ve içtiğim çorbada bile!

Yazarlar şiirlerimi okumam için beni davet ettiler. Severek okudum onları her yerde, üniversitelerde, amfi tiyatrolarda, Cevonalı liman işçilerinin karşısında, Floransa'da Palazzo de la Lana'da, Turin'de, Venedik'te...

Ağzına kadar dolu salonlarda büyük zevkle şiirler okudum. Yanımda oturan kişi sonra ayağa kalktı, aynı şiiri mükemmel bir İtalyanca ile tekrarladı. Bu güzel dilin zenginleştirici ışıltısında dizelerimi dinlemek her yerde çok hoşuma gitti. Polis ise bundan hiç hoşlanmadı. İspanyolca okunmasına karışmadılar, fakat şiirlerim İtalyanca okunduğunda yara izleri bırakıyordu! Barışa övgüler yağdırmak çoğu yerde suçtu, şiirlerimdeki sınıf mücadelesi çağrısı da çok tehlikeliydi.

Belediye seçimlerini halkçı partilerin kazanmış olduğu bir çok kentte onur konuğu olarak büyük saygıyla karşılandım. Çoğu kent beni onursal hemşehrisi seçti. Şimdi ben Milano'nun, Floransa'nın ve Cenova'nın onursal hemşehrisiyim! Şiirlerimi okuduğum toplantılar öncesinde veya sonrasında belediye meclisleri beni onurlandırdılar. Belediye saraylarının salonlarında saygıdeğer kişiler, aristokratlar ve piskoposlar bir araya geldiler. Herkes küçük kadehlerde şampanyalar içti. Ben de çok uzaklardaki vatanım adına onlara teşekkür ettim. Herkese sarıldım, herkes de bana sarıldı, öpüştük. Sonra belediye saraylarının merdivenlerini indim. İster güneşte, ister gölgede peşimi bırakmayan polis beni hep dışarda bekledi...

Venedik'e yaptığım ziyaret tam bir film oldu. Kentin tören salonunda her zamanki gibi şiirlerimi okudum. Ardından yine kentin onursal hemşehrisi seçildim. Fakat dışarda bekleyen polisler, Desdamo'nın doğmuş ve acılar çekmiş olduğu bu kenti hemen terk etmemi istediler. Kaldığım otelin kapısında gece gündüz nöbet tuttular.

Eski dostum Vittorio Vidale, "komutan Carlos", dizelerimi dinlemek için kalktı Trieste'den Venedik'e geldi. Gondollarla kanallarda uzun gezintiler

yaparken, kayıp giden kirli gri Venedik saraylarını seyrederken hep benimle oldu. Fakat bizi izleyen polisler gittikçe daha çok rahatsız edici olmaya başladı. Kimi yerde iki metre arkamızdan yürüdüler. Sonunda karar verdik, Venedik'te duvarlar arasında yaşamak istemeyen Kazanova gibi kaçacaktık! Bir gün ben, Vittorio Vidale ve o sıralar kentte bulunan Kostarikalı yazar Joaquín Gutiérrez'le birlikte yolda yürürken aniden koşmaya başladık. Bizi takip eden Venedikli iki polis de hemen peşimize takıldı. Kanala vardığımızda orada durmakta olan komünist belediye başkanının gondoluna atladık. O, kentin motorlu tek gondulu idi. Biz hızla suları yararken ötekiler Afrika ceylanı örneği sağa sola koşuştular ve binecekleri bir şey aradılar. Sonunda da sevgililerin Venedik'in kanallarında gezintiye çıktığı, her tarafı altın yaldızlarla süslü çok romantik siyah bir gondoldan başkasını bulamadılar. Bizi çok uzaktan izlerlerken bir yunus balığının peşinden gitmeye çalışan ördeği andırıyorlardı.

Polislerin beni takibi sonunda Napoli'de doruk noktasına ulaştı. Bir sabah otelime geldiler. Fakat o kadar erken değil, çünkü bu kentte herkes gibi polis de geç işe başlıyordu. Pasaportumda bir çelişkinin tespit edilmiş olduğunu öne sürerek belediyeye gelmemi istediler. Burada bana önce bir fincan espresso sunuldu, ardında da hemen o gün İtalya sınırları dışına çıkmam gerektiği açıklandı.

İtalya'ya olan sevgim bu ülkede kalmak istememe yeterli bir neden değildi.

"Sanırım beni bir başkasıyla karıştırıyorsunuz," dedim.

"Hayır, böyle bir karıştırma yok. Biz sizi çok takdir ediyoruz, fakat yine de ülkeyi terk etmek zorundasınız."

Ardından da, dolaylı bir anlatımla da olsa, Şili Büyülelçiliği'nin benim yurt dışına çıkarılmamı talep ettiğini açıkladılar.

Trenim öğleden sonra kalkacaktı. Dostlarım bana veda etmek için istasyonda toplandı. Öpücükler, çiçekler, bağrışmalar, Paolo Ricci, Alicatta'lar ve daha birçok tanıdık yüz. Arrivederci. Adiós. Adiós.

Roma'ya giden trende bana eşlik eden koruyucularım, polisler çok dostça davrandılar. Bavullarımı yerleştirdiler. Yol boyunca okumam için hiç de sağcı olmayan L'Unità ve Paese Sera gazetelerini aldılar. Kendileri ve

akrabaları için benden imza rica ettiler. Onlar gibi duygusal polislerle bir daha hiç karşılaşmadım.

“Eccellenza,” dediler, “kusurumuza bakmayın. Bizler zavallı aile babalarıyız. Görevimiz verilen emirleri yerine getirmek. Bu olanlar iğrendirici şeyler...”

Sınıra giden trene binmek için Roma istasyonunda aktarma yapmam gerekti. Kompartıman penceremden baktığımda peronun çok kalabalık olduğunu fark ettim. Bağrışan insanlar itişip, kakıştı. Başlar üzerinden koskocaman çiçek buketleri trene doğru uzandı.

“Pablo! Pablo!”

Kibar koruyucu polislerimin eşliğinde trenin basamaklarından inip, perona ayak bastığım anda büyük bir savaşın ortasında kaldım. Yazarlar, gazeteciler, milletvekilleri... Belki bin kişilik bir insan kalabalığı beni o anda polislerin elinden alıverdi. Fakat aynı anda onlar kollarıma yapışıp, beni dostlarımdan geri aldılar. Bu dramatik saniyelerde bazı ünlü yüzler seçebildim. Alberto Moravia ve onun gibi roman yazarı eşi Elsa Morante’yi gördüm. Ünlü ressam Renato Guttuso’yu, başka edebiyatçıları, başka ressamları da... İsa Eboli’de Durdu’nun ünlü yazarı Carlo Levi bana güllerden oluşan bir buket uzattı. İtişip kakışma sırasında bazı güller yere düştü. Şapkalar uçuştu, şemsiyeler ve yumruklar da! Sonunda polisler yengiyi kabullenmek zorunda kaldı. Dostlarım bana yine el koymuştu! Bu kargaşa arasında narin Elsa Morante’nin elindeki ipek yaz şemsiyesiyle bir polisin başına bir kaç kez vurduğunu gördüm. Yanımdan geçen bagaj arabalarından birini süren iri yarı bir hamal sopasını polislerin sırtına indirmeye başladı. Bu, Roma insanının sempati gösterisiydi. Gösteri kavgaya dönüşmek üzereyken, yanımdaki polisler kulağıma fısıldadılar:

“Bir konuşma yapın dostlarınıza... Onlara yine sakinleşmelerini söyleyin...”

Peronda toplanmış insanlar bağırdı:

“Neruda Roma’da kalmalı! Neruda İtalya’yı terk etmemeli! Şair kalmalı! Şilili kalmalı! Avusturyalı gitsin!”

(İnsanların ‘Avusturyalı’ dediği İtalya başbakanı Gasperi idi).

Yarım saate yakın süren yumruklu kavga dövüşün ardından yüksek yerden bir emir geldi. İtalya’da kalmama izin verildi! Dostlarım bana sarılıp, öptüler. Az sonra istasyonu terk ederken ne yazık ki mücadele sırasında her yana yayılmış güzel çiçeklere basmak zorunda kaldım.

Ertesi sabah parlamento üyesi bir senatörün evinde gözlerimi açtım. Beni bu eve, hükümetin sözüne pek güvenmeyen dostum ressam Renato Guttuso getirmişti. Aynı gün Capri adasından yollanmış olan bir telgraf elime geçti. Telgrafın altında, yakın tanışım ünlü tarihçi Erwin Cerio’nun adı vardı. Rezalet dediği olaylara olan öfkesini belirtiyor, bunun İtalyan gelenek ve kültürüne indirilmiş bir darbe olduğunu yazıyordu. Telgrafın sonunda da beni Capri adasındaki villasına davet ediyordu. Tabii bütün bunlar bana bir düş gibi geldi. Ve kısa süre sonra Matilde Urrutia yanımda Capri’ye vardığımda bu düşümün gerçekleştiğine inandım.

Olağanüstü güzellikteki adaya vardığımızda akşam olmak üzereydi. Alacakaranlıkta kıyının kayalıkları, bembeyaz kuleler gibi yabancı ve suskun yükseliyordu. Neler olacaktı, burada bizleri neler bekliyordu? Küçük bir fayton bizi almak için limanda duruyordu. Az sonra faytonumuz akşamın sessizliğinde terk edilmiş sokakları tırmandı. Beyaz, suskun evler, dimdik, daracık sokaklar... Ve bir süre sonra durduk. Faytoncu bavullarımızı terk edilmişi andıran beyaz bir eve taşıdı.

İçeri girdiğimizde büyük şöminenin yandığını gördük. Şamdanın ışığında uzun boylu, saçlarına ve sakalına ak düşmüş, beyaz giysili bir adamın bizi ayakta beklediğini fark ettik. Don Erwin Cerio! Capri’nin neredeyse yarısı onundu. Tarih yazarıydı ve doğa bilimciydi. Salonun loşluğunda çocuk kitaplarındaki ‘sevgili Tanrı’yı andırıyordu.

Neredeyse doksan yaşındaydı ve adanın en ünlü kişisiydi.

“Bütün ev sizin,” diye konuştu. “Burada hiç kimse sizi rahatsız etmeyecek.”

Ondan sonraki günlerimiz huzur içinde geçti. Çok duyarlı davrandı, bizi ziyarete gelmedi, sadece arada sırada küçük kağıtlara yazdığı, yanına bahçesinden bir yaprak veya çiçek eklediği bazı haberler ve öneriler yolladı. Erwin Cerio bizim için İtalya’nın en cömert ve en büyük yüreği idi.

İlerki yıllarda çalışmalarını ve kitaplarını daha yakından tanıdım. Onlar Axel Munthes'in eserleri kadar ünlü olmasa da, daha gerçekçiydiler. Mükemmel insan, yaşlı Cerio kimi günler şakacı bir çocuk gibi gülümseyerek:

"Tanrı'nın ustalık eseri Capri adasıdır!" derdi.

Matilde ile aşkımız Capri'de güçlendi. Her gün Anacapri'ye uzun yürüyüşler yaptık. Binlerce bahçecikten oluşan küçük adanın doğal bir ışıltısı vardı. Güneşle rüzgârlara esir kayalıklar arasındaki bir avuç kuru toprakta küçücük bitkiler ve çiçekler kocaman, bakımlı bir bahçeye ekilmiş gibi yetişiyordu. Buraya gelmiş bir turist olduğunuzu unutup kayalıkları, küçük üzüm bağları ve kendi halinde, çalışkan insanları tanıyacağınız gerçek Capri çok etkileyici bir büyüye sahip.

Bu adada her şey, doğa ve insan, birbiriyle kaynaşıyor. Faytoncuyla kadın balıkçı kısa sürede sizin dostunuz oluyor. Görünmeyen, fakir Capri ile bütünleşiyor, iyi ve ucuz şarabın nerede yapıldığını, Caprililerin yediği zeytinin nerede satıldığını kısa sürede öğreniyorsunuz.

Belki romanlarda okuduğunuz çirkin şeyler büyük villa duvarlarının ardında olup bitiyor. Ben ise kimi gün adanın yalnızlığının zevkine vararak, kimi gün de temiz yürekli insanlarıyla bir araya gelerek Capri'nin mutluluğunu yaşadım. Unutulmaz günlerdi onlar! Her gün öğleye kadar çalıştım. Öğleden sonra da Matilde yazdıklarımı temize çekti. Yaşamımızda ilk kez burada aynı evde bir arada kaldık. Güzelliği insanı sarhoş eden bu yörede aşkımız büyüdü, güçlendi. Artık birbirimizden ayrı yaşayamazdık.

Capri adasında bitirdim, tutku ve acılar dolu bir aşkın kitabını. Kısa süre sonra da takma adla, gizlice Napoli'de basıldı. Kaptanın Dizeleri.

Size bu kitabın öyküsünü anlatmak isterim. Üzerinde çok tartışılmış kitaplarımdan biridir. Uzun süre bir sır olarak kalmıştı, müsveddelerin kapağında adı yazmazdı. Sanki ben onu inkar ediyordum, sanki kitap da babasının kim olduğunu bilmiyordu. Çok doğal bir aşkın çocuğu idi Kaptanın Dizeleri...

Bu kitaptaki şiirlerimin bazılarını Avrupa'daki sürgün yıllarımda gittiğim ülkelerde kaleme almıştım. Evet, kitap olarak gizlice basılması 1952 yılında Napoli'de gerçekleşmişti. Matilde ile aramızdaki aşk, Şili'ye olan özlemim,

insanların tutkuları, ilk baskısının ardından yapılan bir çok baskısında da yazarının gerçek adı olmadan çıkan bu kitabın sayfalarını doldurmuştur.

Ressam Paolo Ricci İtalya'daki ilk baskısına çok mükemmel bir kağıt, eski Bodoni harfleri ve eski gravülerden Pompei vazoları motifleri temin etti. Bana bir kardeş gibi davrandı, kitabı yollayacağımız kişilerin listesini yaparken bana yardımcı da oldu. Ve kısa sürede Kaptanın Dizeleri çıktı. İlk baskısı sadece elli adet idi! Bu başarımızı frutti di mare ve Capri yamaçlarının tek oğlu, berrak şarabıyla zengin bir sofrada kutladık. Ve aşkımızı seven dostlarla, coşkuyla!

Beni tanıyan bazı kuşkulu eleştirmenler yazarın adı olmadan yayınlanan kitabın politik nedenlerle böyle çıktığını yazdılar. "Parti kitaba karşı çıktığı için yayınlanmasına izin vermemişti," dediler. Fakat bu gerçek değildi. Bereket versin üyesi olduğum parti güzel şeylerin dışa vurulmasına hiç karşı çıkmazdı.

Ancak bütün gerçek bambaşkaydı. Kitaptaki şiirlerimin kendisinden ayrılmış olduğum Delia'yı üzmesini istemiyordum. Delia del Carril on sekiz yıl boyunca bana mükemmel bir hayat arkadaşı olmuştu. Bu ince insan sesimin çıkmaya başladığı o yıllarda bana hep eşlik etmişti. Benim için çok ateşli tutkularla dolu bir dönemde yazmış olduğum bu kitaptaki bir çok şiirin onun nazik ruhunu, aşağı yuvarlanan kayalar örneği ezip parçalamasını istemedim. İşte kitabın, yazarın gerçek adı olmadan yayınlanmasının kabul edilmesi gereken tek nedeni buydu, başka hiç bir nedeni yoktu.

Sonra bu kitap kahramanlaştı, yaşamda kendine bir yol açtı. Ben onu sonunda kabullenmek zorunda kaldım. Bu kahraman şimdi yolunda yürüyor, daha doğrusu kitapçılarda ve kütüphanelerde her yerde, Kaptanın Dizeleri kaptanının gerçek adıyla hep ilerliyor.

Sürgünün Sonu

Sürgün yıllarım sona erdi. Yıl 1952. Bizi Montevideo'ya götürecek olan bir İtalyan gemisine binmek için İsviçre üzerinden Cannes'a gittik. Bu gelişimizde Fransa'da hiç kimseyle buluşup görüşmeyecektik. Haber

verdiğim tek insan uzun yıllardır eserlerimi çeviren, yakın dost Alice Gascar oldu. Fakat yine de Cannes'da bizi ummadığımız şeyler bekliyordu.

Gemi acentasının yakınında bir caddede Paul Èluard ve eşi Dominique karşıma çıktı. Cannes'a geleceğimin haberini almışlardı. Beni öğle yemeğine davet ettiler, Picasso da bu yemekte bizlerle beraber olacaktı. Az sonra Şilili ressam Nemesio Antúnez ve eşi İnés Figueroa'ya da rastladım. Onlar da yemeğe geleceklerini söylediler. Bu karşılaşma Paul Èluard ile son görüşmemiz olacaktı. Şimdi onu Cannes güneşinin altında görüyorum, üzerinde pijamayı andıran mavi bir giysi var. Cannes'ın Afrika ışığı ile parıldayan caddelerinde karşımda duran Èluard'ın güneş yanığı yüzünü, koyu mavi gözlerini ve hep bir genci andıran gülümsemesini hiç unutmayacağım. Bana veda etmek için yaşadığı Saint Tropez'den buraya gelirken beraberinde Picasso'yu da getirmişti. Öğle yemeği için her şeyi hazırlamıştı.

Ancak hiç beklemediğim kötü bir rastlantı bütün günümü mahvetti. Matilde'ye Uruguay için vize gerekti! Hemen bu ülkenin konsolosluğuna gitmeliydik. Taksiyle oraya gititk. Az sonra konsolos bizi karşılaşmak için odasından çıkınca Matilde iyimser iyimser gülümsedi. Gençten, iyi bir insana benziyordu. Madame Butterfly'dan aryalar mırıldanıyordu. Bir konsolos gibi de giyinmemişti. Üzerinde kısa kollu bir gömlekle bir şort vardı. Matilde sonra odasındaki görüşme sırasında çirkin, şantajı anımsatan davranışlarda bulunmuş olduğunu anlattı. Madame Butterfly operasındaki Mr. Pinkerton görünüşlü adam mesai dışında görev yaptığını söyleyip, ücretini istemiş, alışılmamış başka davranışlarda da bulunmuştu. Bütün öğleden öncem konsolukta geçti.

Öğle yemeğinde balık çorbası bana zehir oldu. Matilde de bir vize için konsoloslukta saatlerini harcadı. Çünkü Pinkerton sürekli yeni engeller çıkarmıştı. Vesikalık fotoğraf çektirmesini istemiş, elindeki dolarları bozdurup, Frank'la ödeme yapmasını söylemiş, Bordeaux ile yapmış olduğu telefon görüşmesini ödemesini de talep etmiş. Ücretsiz verilmesi gereken transit vize Matilde'ye sonunda tam yüz yirmi dolara mal olmuştu. Gelmesini beklerken gemiyi kaçıracağından korkmadım değil. Tabii o zaman ben de burada kalacaktım. Uzun yıllar sonra arada sırada bu olayı anımsadığımda, o günün yaşamımdaki kötü günlerden biri olduğuna hep inandım.

Parça Parça Okyanus Bilimi

Ben bir deniz âşığıyım! Yıllardır hep karada yolculuklar yaptığım için denizler üzerine topladığım bilgiler pek işime yaramaz. Şimdi ise okyanuslar ülkesi Şili'me dönüyorum. Bindiğim gemi Afrika kıyılarına yakın geçiyor. Herkül'ün bugün zırhlarla kaplı sütunları, geçmiş emperyalizmin uşakları artık arkamızda kalıyor.

Okyanusların yüzeyini ve derinliklerini çok iyi tanıyan bir denizbilimci gibi dalgın dalgın sonsuz suları seyrediyorum. Denizler üzerine yazılmış her şey beni yaşamım boyunca sürekli ilgilendirmiştir. Sık sık elime aldığım, sayfalarını karıştırdığım eserlerden biri William Beebe'nin bir kitabıdır. Güney kutup sularında yaşayan kabuklu hayvanlar üzerine yazılmış bir monografi de hep ilgimi çekmiştir.

Plankton denen, denizlerde yaşayan, molekül ve eletrik yüklü, suları menekşe rengine büründüren tek hücreli canlılar beni çok ilgilendirir. Balinaların kocaman ağızlarını açarak bu canlılarla karınlarını doyurduğunu da kitaplardan öğrendim. Küçücüğün küçüğü o bitkiler, tek hücreli o canlılar, tüm denizlerimizi doldurur, kıtalarımızı sarar. Yüzerken dilini damağına yapıştıran balina bağırsaklarını bu yaşayan suyla doldurur. Güney Pasifik'e ve suları sıcak adalara gitmek için İsla Negra'daki evimin önünden geçen mavi balina da karnını böyle doyuruyor. Avlanan balinalar arasında en çok Şilili olduğu kabul edilen, kaşalot denen dişli balinanın yolu da pencerelerimin önünden geçiyor. Eski dönemlerde Şili'nin denizcileri bu balinanın dişlerini bıçaklarla işleyerek aşkın küçük anıtları kabul edilen oklarla kalpler yaratmışlar, yelkenli gemilerini ve sevgililerini sonsuzlaştırmışlar. Fakat güney denizlerinin en yürekli balina avcıları olarak bilinen Şilili balıkçılar dar boğazlara, Horn Burnu'na ve Güney Kutbu'nun öfkeli sularına bu balinanın dişlerini elde etmek için gitmemişlerdi. Onların amacı sadece bu balinanın karnında bulunan ve parfüm yapımında kullanılan değerli bir maddeyi içeren, ambra denen torbacığa ulaşmaktı.

Ben şimdi bambaşka bir kıtadan geliyordum. Akdeniz'in masmavi kutsal emanetler dolabını geride bırakmıştım! Capri adasının mağaraları, denizaltı ve denizüstü dünyası, dalgalarla ıslanmış mavi saçlarını taramak için deniz

kızlarının üzerlerine uzandığı kayalıkları artık çok ötelerde kalmıştı. Napoli'deki akvaryumda hızlı danslar yapan küçük yaratıkları, sulara dalıp çıkan, buhar dumanı gibi denizanalarını görmüştüm.

Bundan yıllarca önce de, gençliğimin hüzünlü Hindistan'ında, Madras'ta gezdiğim çok mükemmel bir akvaryum hâlâ gözümün önündedir. Zehirli muranaları, parlatılmışı andıran balıkları, ateş kırmızısı ve gökkuşağı renklerinde giyinmiş sürü sürü küçük balıkları, sonra sayısız gözleri, kolları, vantuzlarıyla ve bilgelikleriyle ciddi ciddi yüzüp, duran ahtapotları da bugün bile anımsıyorum.

Hepimizin Victor Hugo'nun Deniz İşçileri romanıyla tanımış olduğu o dev ahtapotun kollarından bir parçayı (benim gözümde Hugo da edebiyatın çok kollu bir ahtapotudur) Kopenhag Doğa Bilimleri Müzesi'nde görmüştüm. Oradaki kol parçası gerçekten eski çağlarda denizcileri dehşete düşüren dev ahtapotlardan birinindi ve yelkenli bir gemiyi sarıp sarmalayıp batırmıştı. Alkollü bir madde içinde saklanan parça bu ahtapotun kolunun gerçekte otuz metrenin üzerinde olduğunu kanıtlıyordu.

Benim yıllarca merakla izlediğim ve adına dişli (boynuzlu) deniz gergedanı denilen bir balina türü vardı. Kuzey denizlerinin bu dev balığını ülkemdeki dostlarım tanımadığı için kendimi bir zamanlar o türün temsilcisi kabul ediyor, hatta bir deniz gergedanı sanıyordum!

Peki, çok uysal görünümlü bu deniz hayvanları niçin başlarının önünde dört, beş metre uzunluğunda mızrağı andıran, burmalı, ucu sipsivri, fildişi bir boynuz taşıyorlardı? Bilim adamlarının "narval" adını vermiş olduğu bu balina denizaltındaki canlılar arasında bence adı en güzel olanı. Bu güzel ada niçin insanlarda da rastlanmıyor? Niçin adı Narwal Ramirez veya Narwala Carvajal olan biri yok?

Evet, yok. Tek boynuzlu, fildişi kılıçlı bu deniz yaratığı ısrarla sonsuz denizlerin akıntılarında, karanlık derinliklerinde, okyanusların gizemli köşelerinde saklanıyor.

Orta çağda bu tek boynuzlu balina avcılığı büyüleyici bir spor kabul ediliyordu. Bugün de bu balinaların boynuzu zengin salonlarının duvarlarına asılıyor, bembeyaz yüzleri mermeri andıran kibirli hanımlarla majesteler karşısına geçip seyrediyor. Orta çağda krallar bu balinanın

boynuzundan küçük parçaları birbirlerine armağan ederlerdi. İnsanlar o boynuzdan rendelenen ve içkilere – çoğu kez de likörlere - karıştırılan bir kaç gram tozun sağlıklarına iyi geldiğine – insanların sonsuz düşü – , onları gençleştirdiğine ve erkeklere güç verdiğine inanırdı.

Bir Danimarka yolculuğunda, doğada bulunmuş ilginç şeyler satan ve bizim Amerika’da rastlanmayan, benim için ise bütün dünyanın büyüsünü taşıyan bir dükkâna girmiştim. İşte bu dükkânın bazı köşelerinde öyle duran üç-dört denizgergedanı boynuzu dikkatimi çekmişti. İçlerinden biri beş metre uzunluğunda idi. Bir kaçını elime alıp sağa sola hareket ettirmiş, onları uzun uzun okşamıştım.

Dükkânın yaşlı sahibi bana, elindeki fildişi mızrakla denizlerin düşsel değirmenlerine saldıran biri gözüyle bakmış olacaktı. Hepsini iyice inceledikten sonra tekrar durdukları köşelere koymuş ve bir zamanlar Kuzey Kutbu’nun sularında vurucu silâhıyla gezinmiş meraklı genç bir deniz gergedanının kısa boynuzunu satın almıştım.

Onu yolculuğum boyunca yanımdaki küçük el bavulunda muhafaza etmiştim. Cenevre’de konakladığım bir pansiyonda, deniz gergedanından kalmış ve artık benim olan, insanı büyüleyici bu hazineyi elime alıp, doya doya seyretmek ve okşamak istediğim için bavulumdan çıkarmıştım.

O boynuzu bir daha göremedim. Yitirmiştim.

Acaba onu Vésenaz’daki küçük pansiyonda mı unutmuştum? Acaba son anda yere yuvarlanıp, yatağımın altına mı saklanmıştı? Yoksa geceyarısı gizlice kuzey kutbunun sularına geri mi dönmüştü?

Şimdi ben Atlantik Okyanusu’nun küçük dalgalarını seyrediyorum. Gemimiz mavi, yeşil suları yarıyor, iki yanında beyaz köpükler bırakıyor.

Bu dalgalar titreyen kapıları okyanusun.

Üzerinde gümüş gibi parıldayan çok küçük, şeffaf balıklar uçuşuyor.

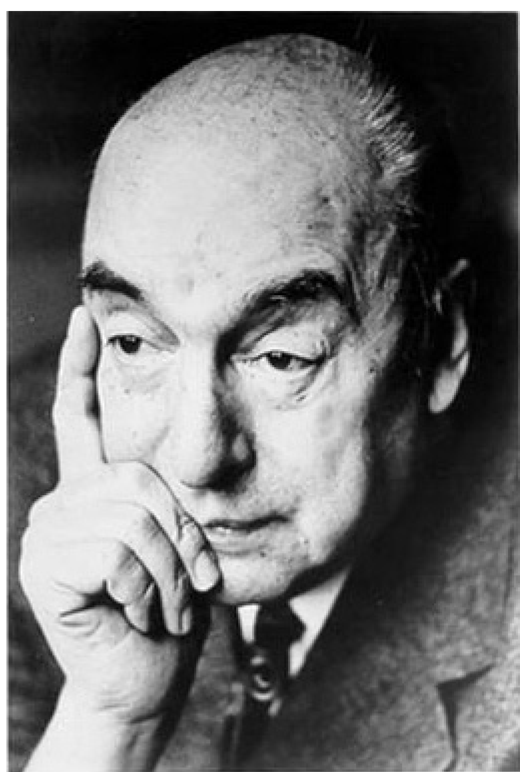
Uzun uzun suları seyrediyorum. Ben onların üzerinden başka sulara gidiyorum. Anavatanımın acılar çeken dalgalarına.

Uzun bir günün gökyüzü okyanusun üzerine çökmüş, onu örtüyor.

Sonra gece gelecek, her yeri karanlığa büründürecek, gizem dolu bu büyük yeşil sarayı içine alıp, tekrar gizleyecek...

DENİZ YOLCULUĞUNUN DÖNÜŞÜNDE

Evde Bir Kuzu

Yeni seçimlerde kazanan ve bana uzaktan akraba olan bir senatör İsla Negra'da beni ziyaret etti. Kuzunun hikâyesi böyle başlar.

Onun coşkun seçmenleri, senatörün zaferini bizde kutlamaya karar verdiler. İlk akşamki yemekte, Şili köy usulü kızartılmış kuzu vardı. Bahçede büyük bir ateş yakıldı ve kuzu şişe geçirildi. Sonra üzerine bolca şarap dökülerek kızartıldı. Hüzünlü gitar melodileriyle ziyafetimiz devam etti.

Ertesi gün kutlama töreni süreceğinden ikinci bir kuzu daha vardı. Alınyazısını bekleyen bu hayvancağız benim penceremin önüne bağlanmıştı. Bütün gece ağladı, sızladı, iç geçirdi ve yalnızlığından yakınan sesler çıkardı. Bir kuzunun ağlaması kim olursa olsun her insanın yüreğini sızlatır. Sabaha karşı daha fazla dayanamadım, hayvancağızı buradan uzaklaştırmaya karar verdim.

Bir otomobile koyup, 150 km uzağa Santiago'daki evime götürdüm. Burada kasabın bıçağı onu bulamazdı. Daha evden içeri yeni girmiştik ki, karnı aç hayvan bahçemdeki güzel çiçeklere saldırdı. Lalelerin lezzeti çok hoşuna gitmiş olacak ki, bir tane bile bırakmadı. Dikenli güllere dokunmadıysa da, zambakların tadına bakmadan yapamadı. Başka çarem yoktu, onu yeniden bağlamalıydım. Hemen ağlayıp, sızlanmaya ve daha önce olduğu gibi beni yumuşatmaya çalıştı. Ne yapacağımı bilmiyordum.

Burada Juanito'nun hikâyesi, kuzunun hikâyesiyle kesişir. O günlerde ülkenin güneyinde bir köylüler grevi başlamıştı. Bölgenin büyük toprak sahipleri yanlarında çalıştırdıkları zavallı köylülere günde 20 Amerikan centi kadar bir para veriyorlardı. Dayak ve hapisle greve son vermeye çalıştılar.

Köylülerden bir genç, o kadar büyük bir korkuya kapılmıştı ki, kaçarak ilk trene bindi. Bu gencin adı Juanito'ydu, Katolik idi ve bu dünyada olup bitenlerden haberi yoktu. Kontrolör gelip de, biletini isteyince, bileti olmadığını söylemişti. Santiago'ya gideceğini ve trenlerin, yolculuk yapmak isteyenin binip gitmesi için bedava çalıştığını sandığını söylemişti. Tabii kontrolör onu trenden indirmek istemişti. Fakat üçüncü sınıf yolcuları

–hepsi halktan ve her zamanki gibi eli açık kişilerdi– aralarında para toplayıp Juanito'nun biletini almıştı.

Büyük kente gelen Juanito elindeki küçük çıkınıyla alanlarda ve caddelerde gezinmeye başlamıştı. Hiç kimseyi tanımadığı için de hiç kimseyle konuşmak istemiyordu. Köyünde ona, Santiago'da çok hırsız olduğunu anlattıklarından, üzerindeki elbiseleri ve koltuğunun altında gazeteye sarılı ayakkabılarını çalacaklarından korkuyordu. İnsanların daima aceleci olduğu ve nehir gibi aktığı sele kendini kaptırmıştı. Başka dünyadan gelmiş bu yabancıyı insanlar iterek kendilerinden uzaklaştırmıştı. Akşam olduğunda yine en kalabalık caddeleri kendine seçmişti; kabarelerin olduğu ve kentin gece hayatının yaşandığı bu sokaklarda, soluk yüzlü köylü, günahkârlara daha da tuhaf görünmüştü. Cebinde tek bir kuruş bile olmayan ve bunun için de yemek yiyemeyen Juanito birkaç gün sonra bir köşe başına yığılıvermişti.

Kaldırımın üzerinde yatan genç adamın etrafını hemen bir sürü meraklı çevirmişti. Bir lokantanın önünde yatıyordu. Onu içeri sokup yere uzattılar. "Kalbi," dedi birisi. "Ciğerdir," diye bir başkası teşhis koydu. Lokanta sahibi ise yerde yatan köylünün suratına bakıp konuştu: "Açlık." Daha ağzına birkaç lokma sokulmuştu ki, ceset hareket etti. Lokantacı ona mutfakta iş verdi.

Bulaşıkları yıkayan bu köylü, adamın sevgisini kazandı. Daima gülümseyen Juanito, yığınla kirli tabağı hiç yakınmadan temizliyordu. Her şey yolundaydı. Köyünde olduğundan daha çok yemek yiyordu. Fakat büyük kentin rastlantılarla dolu hayatı, bu köy çocuğu ile kuzuyu bir araya getirecekti.

Juanito birden, kenti tanımak arzusuyla yandı. Tabak yığınlarının arasından çıkıp, heyecanla sokaklarda yürüdü, alanları geçti. Her şey onun gözlerini kamaştırıyordu. Fakat geri dönmek istediğinde yolunu bulamadı. Onu bağrına basmış konuksever kapıyı kaybetmişti. Boş yere aradı durdu.

Şaşkın şaşkın dolaşan bu adama rastlayan bir yaya, ona, şair Pablo Neruda'ya gitmesini salık verdi. Bilmiyorum, sokaktaki yayanın aklına nereden gelmişti bu. Belki de Şili'de serüvenle ilgili bir şey oldu mu, birçok kimsenin aklına ben geldiğim için. Her neyse, genç köylü evime geldi ve bahçeye bağlı kuzuyla karşılaştı. Ağzının tadını bilen hayvana dikkat

etmesini, bahçemdeki bütün çiçekleri yedirmemesini ona tembih ettim. Yeteri kadar çimen vardı.

Çok iyi anlaştılar. Hayvanın boynuna bir ip bağlayarak bahçede dolaştırıyordu. Kuzu hiç durmadan yiyor, ilginç köylü de ondan aşağı kalmıyordu. Her ikisi de canları istediği zaman evin içinde geziniyor, arada sırada benim çalışma odama da geliyorlardı. Böylece aylar geçti. Köylü ve kuzunun etli kısımları gitgide yuvarlaklaşıyordu. Hele geviş getiren canlı yusyuvarlak olmuştu. Bazen odama geliyor, masamda çalışan bana umursamaz umursamaz bakıyor, sonra arkasına küçük siyah incilerden taneler bırakarak yine çıkıp gidiyordu.

Genç köylü memleketinin özlemini çekmeye başlayınca, her şey son buldu. Uzaktaki köyüne dönmek istediğini söyledi. Kuzuyu beraberinde götüremeyecekti. Muhabbetle birbirlerine veda ettiler. Köylü trene bindi, tabii bu defa elinde biletle. Ayrılışımız beni üzdü.

Bahçemde bana geride bir kuzudan çok, yağlı bir sorun bıraktı. Ne yapacaktım bu geviş getireni? Şimdi kim bakacaktı ona? Benim yeteri kadar sorunum vardı. Üstelik çoğu da siyasal. Şiirlerimin neden olduğu sürgün yıllarımda evimde her şey karmakarışık olmuştu. Kuzu, geceleri yine melemeye başladı. Gözlerimi kapattım ve kız kardeşime, alıp götürmesini rica ettim. Ah! Biliyorum, bu kez şişten kurtulamayacaktı.

Ağustos 1952 ile Nisan 1957 Arasında

Ağustos 1952 ile Nisan 1957 arasındaki yıllara bu anılar kitabımda yer vermiyorum. Çünkü o tarihlerde Şili’de yaşadım ve okurların ilgisini çekecek önemli olaylar da başımdan geçmedi. Yine de o yıllara ait bazı şeylerden söz etmek isterim. *Las uvas Y el viento* (Üzümler ve Rüzgâr) kitabım yayımlandı. *Odas Elementales* (Temel Odlar) ve *Tercer libro de las odas* (Üçüncü Odlar Kitabı) üzerinde sıkı bir çalışma dönemine girdim. Santiago’da topladığım bir kültür kongresine bütün Amerika’dan değerli kişiler katıldı. Yine Santiago’da dünyanın dört bir bucağından gelen dostlarımın arasında ellinci yaşımı kutladım. Çin’den Ai Ching ve Emi Siao, Rusya’dan İlya Ehrenburg, Çekoslovakya’dan Dreda ve Kutvalek,

Latin Amerika ülkelerinden Miguel Angel Asturias, Oliverio Girondo, Norah Lange, Elvio Romero, Maria Rosa Oliver, Raul Larra ve daha birçok yakın dost evimde toplandı. Şili Üniversitesi'ne kitaplığımı ve daha bazı şeyleri armağan ettim. Barış Ödülü jüri üyesi olarak Sovyet Rusya'ya gittim. Delia del Carril'den tamamen ayrıldım. "La Chascona" adını verdiğim evimin inşaatını bitirdim ve Matilde Urrutia'yla buraya yerleştim. "Gaceta de Chile" adlı dergiyi kurdum ve bir süre yönettim. Parti çalışmalarına ve seçim kampanyalarına katıldım. Buenos Aires'teki Losada Yayınevi bütün eserlerimi bir dizi olarak yayımladı.

Buenos Aires'te Tutuklanıyorum

1957 yılının Nisan ayında, Seylan adasında toplanan bir barış kongresine davet edildim. Yıllar önce yaşamış olduğum bu adayı tekrar görecektim.

Gizli polise rastlamak pek tehlikeli sayılmaz, ancak bu gizli polis Arjantin'de ise durum, sonu belirsiz ve biraz da gülünç bir hal alır. O akşam Şili'den Buenos Aires'e henüz varmıştık. Yorgun ve biraz da rahatsız, kendimi hemen yatağa attım. Birkaç gün sonra uzak ülkelere doğru yolumuza devam edecektik. Daha uykuya yeni dalmıştım ki, odamı bir sürü polis doldurdu. Merakla her şeyi karıştırdılar, kitaplara ve gazetelere el koydular, elbiselerimden iç çamaşırlarıma kadar her şeyi aradılar. Evinde kalmakta olduğum Arjantinli dostum da yanlarındaydı. Daha önce bütün evi aramışlar, sonunda da en arkadaki bu odaya gelmişlerdi.

"Kim bu bay?" diye sordular.

"Pablo Neruda adım," yanıtını verdim.

"Hasta mı?" diye karıma sordular.

"Evet, hasta ve yolculuktan çok yorgun. Bugün geldik ve yarın uçakla Avrupa'ya yolculuğumuza devam edeceğiz."

"Çok iyi, çok iyi," deyip odadan çıktılar.

Bir saat sonra yine geldiler. Bu defa ambulans da getirmişlerdi.

Matilde protesto etmeye başladı, ama boş yereydi, bir sonuç alamadı. Onlara emir verilmişti. Beni alıp götüreceklerdi. Yorgun veya değil, hasta ya da sağlıklı, diri veya ölü...

O gece yağmur yağıyordu. Buenos Aires’in karanlık gökyüzünden sel gibi yağmur düşüyordu. Şaşırmıştım. Peron çoktan sınır dışı edilmişti. General Aramburu, demokrasi adına diktatörlüğe son verdiğini söylemişti. Buna rağmen niçin, nasıl ve kimin emriyle olduğunu bilmeden tutuklandım. Üstelik yorgun ve hastaydım. Dört polisin beni içinde taşıdığı sedyeyle odadan çıkıp, merdivenleri inmek ve asansöre binmek, onlar için büyük bir sorun oldu. Hele koridorlardan geçerken bu dört işçi terleyip, soluk soluğa kaldı. Matilde de onların derdini artırmak istermiş gibi, o bal gibi tatlı sesiyle yüz on kilo çektiğimi söylemişti. Burnumun ucuna kadar süveterlere ve paltoya sarınmış durumda gerçekten de öyle görünüyordum. Arjantin demokrasisinin emrime verdiği sedye üzerinde, Osomo Yanardağı gibi parlıyordum. Flebit hastalığının bütün acılarını unutup, sedyemi bu zavallı dört memurun değil de General Aramburu’nun inleyerek, alnından terler akarak taşıdığını gözlerimin önüne getirerek neşelendim.

Hapishanede alışılagelmiş işlemler yapıldı: Tutuklunun deftere kaydı, kişisel eşyanın saptanması gibi. Karımın, canım sıkılmasın diye yanıma verdiği polisiye romana bile el koydular. Ancak canımın sıkılmasına gerçekten zaman bulamadım. Hücreme götürdüler. Bir sürü demir parmaklıklı kapı gürültüyle açılıp kapandı. Sedye içinde koridorlar ve iç avlulardan geçtim. Birden kendimi büyük bir insan kalabalığının ortasında buluverdim. Bunlar o gece tutuklananlardı. Tamamı 2.000’in üzerindeydi. Ben tek kişilik bir hücreye kondum. Kimse benimle konuşmamalıydı. Buna rağmen elimi sıkan dost insanlar geldi gitti hücreme. Kapımda nöbet tutan askerler de tüfeklerini duvara dayayıp, bir parça kağıt uzattılar, üzerine imza atayım diye. Bir anı imzası.

Hücrem en üst katta, binanın en uzak köşesindeydi. Yüksek pencereleri vardı. Artık dinlenmek, uyumak, yalnızca uyumak istiyordum. Olmadı, çünkü hava ağarmak üzereydi. Dışarıda uyanmış olan öteki hükümlüler gürültü yapıyordu. Öylesine bir gürültü vardı ki, kendimi bir ara River ile Boca takımlarının futbol maçında sandım. Saatler sonra Arjantinli yazarların ve dostların çabası sonuç verdi. Beni hücremden çıkardılar, revire götürdüler, eşyalarımı verdiler ve serbest bıraktılar. Hapishane kapısından

çıkmak üzereydim ki, üniformalı bir gardiyan yanıma sokulup, elime bir kağıt parçası tutuşturdu. Bana adanmış, sıradan mısralarla yazılmış bir şiirdi. Halkın bütün içtenliği ve saflığıyla kaleme alınmıştı. Çok az şairin, onun gardiyanlığını yapması emredilmiş bir insandan böylesine bir armağan aldığına eminim.

Şiir ve Polis

Bir gün İsla Negra'da kızcağızın biri bize dedi ki: "Senyor Don Pablo, ben gebeyim." Ve kısa bir süre sonra da bir çocuk doğurdu. Babasının kim olduğunu hiçbir zaman öğrenemedik. Onun için önemli olan, Matilde ile benim vaftizde bulunmamdı. Fakat buna izin vermediler. En yakın kilise El Tabo'daydı. Bu sevimli köydeki benzinciden her zaman benzin alırdık. Kilisenin papazı benim vaftiz babası olacağımı öğrenince kirpi gibi kabarmıştı. "Neruda hiçbir zaman bu kapıdan içeri adımını atamaz ve çocuğu kucağına alamaz," demişti. Bunun üzerine zavallı kız üzgün, başı önünde evine geri dönmüştü. Nedenini anlayamıyordu.

Bir gün Don Asterio'nun üzgün olduğunu gördüm. Yaşlı bir saat tamircisidir Don Asterio. Yaşlanmış olmasına rağmen Valparaiso'nun en iyi saat tamircisiydi. Savaş gemilerindeki bütün saatleri de o yapmıştı. Karısı ölüm halinde yatakta yatıyordu. Elli yıllık karısıydı. Bütün ömürleri birlikte geçmişti. Bu büyük derdini belki biraz hafifletirim diye ona birkaç satır yazmak istedim. Ölümle mücadele etmekte olan karısına okurdu. Böyle düşündüm. Doğru mu yaptım bilmiyorum. Şiiri yazdım. Bu el sanatları ustasına ve onun sanatına olan hayranlığımdan, saat tik takları arasında geçmiş olan o temiz hayatından söz ettim. Bir dostum bu şiiri "L'Union" gazetesine götürdü. Gazeteyi Senyor Pascal adında biri yönetiyordu. Benim yergicilerimden biri olan bu bay, şiiri basmak istemedi. Don Asterio'nun elli yıllık hayat arkadaşı öldü. Şiiri kimse okuyamadı.

Ben böyle bir dünya arzulamıyorum. Ben, insanların insan olduğu, kimsenin kimseyi suçlamadığı bir dünyada yaşamak istiyorum. Herkesin her tanrı evine, her basımevine girmesini istiyorum. Hiç kimsenin yolda durdurulup sudan nedenlerle tutuklanmasını istemiyorum. Herkes istediği yere gülümseyerek girsin ve yine gülümseyerek çıksın. Hiç kimsenin gondolla kaçmasını ya da motosikletle izlenmesini istemiyorum. Ben bütün

insanların konuşmasını, okumasını ve dinlemesini istiyorum. Ben bu dünyada ne savaşı, ne zorbalığı kabul ederim. Benim yolum, insanlar arasındaki kardeşliğe gitmektedir...

Şiirimle polisler arasındaki buluşmalardan bir daha söz etmeyeceğim. Sadece ben değil, bütün şairler şiirleri nedeniyle tatsız olaylar yaşamıştır. Fakat önemli olan insanların alınyazısıdır. Atom bombası ve daha birçok şey, insanları tehlikeye sokmaktadır. Ancak hepimizin gözü yavaş yavaş açılmakta, her şeyi anlamaktayız. Umudum hepimizin birlikte yürümesidir.

Yine Bulduğum Seylan

Sovyet Rusya üzerinden Hindistan’a doğru uçuyoruz. Kongreye katılacak bütün üyelerle aynı uçaktaydım. Büyük jet uçağımız, Semerkant yakınlarındaki Taşkent’te mola verdi. Sonra yine yükseldik. 10.000 metredeydik. Himalaya Dağları’na yaklaşınca bu dev kuşun 15.000 metre yüksekliğe çıkması gerekti. Bu yükseklikten bakınca altımızda hareketsiz bir doğanın uzandığını görüyordum. Himalayaların mavi ve beyaz tepeleri aşağıdaydı. Sonsuz karların o varlığı kanıtlanamayan insanı, büyük yalnızlığıyla demek buralarda yaşamaktaydı. Ve birden solumuzda Everest karlar arasından çıkıverdi. Güneş bütün gücüyle bu ilginç doğanın üzerinde ışıyor ve karlı sessizlikte hüküm süren keskin kayalarda, profiller oluşturuyordu.

Latin Amerika’nın And Dağları’nı düşündüm. Çok kez onların üzerinden uçtum. Bizim tepelerin düzensizliği, tek gözlü devin öfkesi ve çılgınlığı burada yoktu. Asya’nın dağları bana daha klasik ve düzenli geldi. Karlı kubbeleri sonsuzluğa doğru uzanıyordu. Burada yalnızlık, daha yüceydi. Burada gölgeler, koskocaman manastırların mavilikleri gibi uzayıp gidiyordu. Dünyanın en yüksek havasını ciğerlerime çektiğimi ve yükseklerden dünyanın en yüksek yüksekliklerini seyrettiğimi düşündüm bir an.

Seylan’a yaklaştık. Uçak yavaş yavaş alçaldı. Dev jeti Yeni Delhi’de terk etmiştik. Seylan yolumuza bir Hint uçağıyla devam ettik. Girdiğimiz fırtına bulutları içinde uçağın kanatları titriyor ve inliyordu. Devamlı sallanan uçakta, çiçekler açan o adayı düşünüyordum. 22 yaşında orada yapayalnız

yaşamış, cenneti andıran doğanın ortasında en acı şiirlerimi yazmıştım. Şimdi, aradan uzun yıllar geçtikten sonra oraya dönüyordum.

Barış kongresinin toplanacağı kentin sokaklarında yüzlerce rahip gördüm. Hepsi de, sarı renkli giysilerine bürünmüşlerdi. Buda'nın bu öğrencileri savaşa karşı, barışı ve birleşmeyi arzuluyor. Bizim Latin Amerika'nın kiliselerini düşünüyorum. Ne kadar sert ve savaş destekçisidirler. Katolik papazların suçsuz insanların öldürülmesinden ve geride milyonlarca sakat insan bırakılmasından söz ettiğini görebilmek gerçek Hıristiyan'ı kim bilir ne kadar mutlu ederdi.

Kentin Vellavata semtinin sokaklarında gezindim ve yıllarca yaşamış olduğum evimi aradım. Kolay değildi. Sokakların yüzü değişmişti. Ağaçlar da kesilmişti. Sonunda buldum onu. İçinde, dertlerle dolu şiirlerimi yazdığım o ev eskimişti, yakında yıkacaklardı. Kapıları kırılmış, tropik ülkelerin nemi, duvarlarını aşındırmıştı. Fakat ev benden ayrılacağı bu en son ana kadar ayakta kalmayı başarmıştı.

Eski günlerdeki dostlarımdan hiçbirini bulamadım. Fakat ada o hüzünlü sesiyle yüreğime bağırıyordu. Kayalardaki palmiyelerin altında dalgalar hâlâ o eski şarkıları söylemekteydi. Yine orman yollarında yürüdüm, alımlı alımlı giden filleri seyrettim. Baştan çıkarıcı kokuları ve hışırdayan bitkileriyle balta girmemiş ormanın çekiciliğini yine tattım. Çılgın bir kralın kendine saray yaptırdığı Sigiriya kayalıklarına gittim. Gölgesinde insanların küçük böcekler gibi kaldığı o dev Buda heykellerini hayranlıkla seyrettim.

Buralara bir daha gelmeyeceğimi bilerek uzaklaşıyorum.

Çin'i İkinci Ziyaretim

Seylan'daki barış kongresinden dönerken Jorge Amado ve karısı Zelia ile Hindistan üzerinden uçtuk. Hint uçakları daima sarıklı ve renk renk giysili insanlar ve bunların sepetleriyle doludur. Bu kadar çok insanın uçağa nasıl bindiğini anlayamıyordum. Vardığımız ilk havaalanında bir sürü insan indi, yerine yine bir sürü insan bindi. Madras üzerinden Kalküta'ya gidecektik. Tropik fırtınalar mevsimi olduğu için uçak durmadan sallanıyordu. Birden çevremizde gündüz geceye döndü ve sonra yerini daha kuvvetli bir fırtınaya bıraktı. Uçak sallanıyor, titriyor, yıldırım ve şimşekler düşüyor, karanlıklar

aydınlanıyordu. Jorge Amado'nun yüzünün beyazdan sarıya, sarıdan yeşile döndüğünü gördüm. İçimizi bir korku kaplamıştı. Sonra anlattığına göre benim yüzüm de çeşitli renklere girmişti. Birden uçağın içinde yağmur başladı. Üzerimin ıslandığını, damlaların ceketimde asılı kaldığını fark ettim. O anda aklıma Temuco'daki çocukluk günlerimin baba evi geldi. Fakat 10.000 metre yükseklikteki bu yağmur damlaları neşe kaçırıcıydı. Arkamda oturan keşiş ise hiç keyfini bozmadı. Başının üzerine şemsiyesini açtı ve doğulu rahatlığıyla elindeki kitabı okumaya devam etti.

Sonunda kazasız belasız Rangoon'a geldik. O günlerde benim *Yeryüzünde Konaklama* kitabım 30. yaşına giriyordu. O dizeleri hiç kimsenin beni tanımadığı günlerde bu ülkede geçirdiğim yıllarda yazmıştım. Rangoon'a geldiğimde, yıl 1927, yaş 23'tü. Renklerinin insanın başını döndürdüğü, dillerinin içine giremediğim, çok sıcak ve baştan çıkarıcı bir ülkeydi. İngilizler belki sömürüyordu ve eziyordu, ama hiç olmazsa kent tertemiz ve pırıl pırıldı, caddelerinde hayat kaynıyor, vitrinlerinde çekici mallar satılıyordu.

Şimdi ise Rangoon yarı boş, dükkânlarında gerekli şeyler yok, sokakları kir içinde. Toplumların bağımsızlığa giden mücadeleleri hiç de kolay bir yol değildir. Ruhlar heyecanla dolduktan ve bağımsızlık bayrakları dalgalandıktan sonra zorluklar ve sorunlar arasından bir yol açmak gerekir. Bugüne kadar da bağımsız Birmanya adını duymadım. Büyük İravadi nehrinin kıyısında ve altından heykellerin dizi dibinde ne güzel uzanır bu topraklar. Ancak sokaklarının kirliliği ve üzerindeki sıkıntı dolu bulutlar, bana, yeni cumhuriyetlerin nelerle sarsıldığını gösteriyordu. Sanırım geçmişin yükünü kolay kolay omuzlarından atamıyorlardı.

Benim takipçim ve "Dul Erkeğin Tangosu"ndaki kahraman Josie Bliss de yoktu artık ortalarda. Sorduğum hiç kimse onun hayatta olup olmadığını bilmiyordu. Hatta birlikte oturduğumuz semt bile ortadan kaybolmuştu.

Birmanya'dan ayrıldık ve bu ülkeyi Çin'den ayıran dağların üzerinden uçtuk. Pirinç tarlaları, Barok Buda heykelleri, milyonlarca palmiye ve bu topraklarda hüküm süren kardeş savaşlarının üzerinden geçip, Çin'in dümdüz, sakin topraklarına girdik. İndiğimiz ilk kent Kunming'de eski bir dost bekliyordu. Şair Ai Ching bizi karşıladı. Geniş ak yüzü, gözlerindeki şakacı ifade ve iyilik dolu bakışları, yorucu bir yolculuktan sonra bizi dinlendirdi.

Ai Ching ve Ho Şi Minh, Doğu'nun sömürgeciliği ile Paris'in zor hayatı arasında yorulmuş gerçek doğu şairleridir. Hapisten çıkan bu iki şair ülkelerinin dışında, dilenen öğrenciler ve garson olmuşlar, devrim umutlarını hiçbir zaman yitirmemişlerdi. Alınyazıları onları, şiirleri yumuşamış, politikaları demir gibi sertleşmiş olarak ülkeye geri getirmişti.

Kunming'de ağaçlar ve parklara bir güzellik işlemi uygulanıyordu. Alışılmamış biçimlere girmişti bütün bitkiler. Bazı ağaç dalları, yaralı bir kol gibi kerpiçle tutturulmuştu. Bu işleri yapan bahçıvana götürdüler. Onun bahçesinde, yaşlı ve kalın çamlar gördük. Hiçbirinin boyu 30 santimi geçmiyordu. Üzerinde altın kaplı pirinç taneleri iriliğinde portakalların yetiştiği minnacık portakal ağaçları da gördük.

Çeşitli biçimlerde taşlardan oluşmuş küçük bir ormanı da gezdik. Bu insanların taşlara olan sevgisinin yüzyıllar kadar eski olduğunu biliyorduk. Ülkenin kentlerinde alanları, ilginç görünüşlü, koskocaman bir sürü taş süslüyordu. Bunları imparatorlar zamanında en güzel armağanlar diye ülkenin dört bir köşesinden yollamışlardı. Düzinelerle tutsağın binlerce kilometre öteden çeke çeke getirdiği taş şekillerin Pekin'e gelmesi yıllar sürmüş.

Benim için Çin sır dolu değildir. Tersine, geçirmekte olduğu ihtilalin şiddeti içinde bile yüzyıllardır biçimlenmekte olan bu ülkenin aralıksız yenilendiğini ve sınıflandığını görebiliyorum. İnsanların gülümsemesinden el sanatlarına kadar her şey eskiyi örnek alan bir yenileşme. Çin bebeklerinde, seramiğinde ve oyma tahta işçiliğinde binlerce yıl öncesinin gölgelerini sezmek mümkün.

Küçük bir köy pazarında başımdan ilginç bir olay geçti. Zarif kamışlardan yapılmış bir ağustosböceği kafesi gördüm. Olağanüstüydü. Bir mimar dikkatiyle kafes, minnacık odalara bölünmüştü ve odaların her birinde bir ağustosböceği vardı. Kafesin yüksekliği bir metreye yaklaşıyordu. Yeşil renkteki kamış çubuklarını birbirine bağlayan düğümlerde, harikalar yaratan bir ulusun elini görmek mümkündü. Hayranlığımı sezen köylü, şarkılar söyleyen bu kaleyi satmadı bana. Armağan etti. Böylece ağustosböceklerinin söylediği güzel melodiler, Çin ülkesinde yaptığım yolculuklarda haftalarca bana eşlik etti. Yalnızca çocukluğumda böylesine güzel armağanlar aldığımı hatırlıyorum.

Yangtze nehri üzerinde yüzlerce yolcu taşıyan bir gemiyle yolculuğumuza devam ettik. Köylüler, işçiler, balıkçılar, hayat dolu bir insan kalabalığı. Gemilerin gidip geldiği bu nehirde Nanjing'e doğru günlerce yol aldık. Çin'in bu en büyük caddesi yaşam, dert ve hayallerle doludur. Başlangıçta çok geniş ve sakin olan Yangtze sonra daraldı. Gemimiz dev bir boğazdan kıvrıla kıvrıla yoluna devam etmek zorunda kaldı. İki yanımızda yükselen kayalıklar, sanki bir yerde birleşiyormuş gibiydi. Arada sırada bir Doğu ressamının fırçasıyla ustaca çizdiği bulutları gökyüzünde görebiliyordum. Kayaların bazı yerlerine konmuş toprak rengi evleri de seçiyordum. Beni böylesine etkilemiş çok az yer vardır. Belki Kafkasların darboğazları ve And Dağları'nın ıssız geçitleri Yangtze nehrinin aktığı boğazla aynı güzelliktedir.

Çin'den ayrı bulunduğum beş yıl içinde bence gözle görülür bir değişiklik olmuştu. Ülkenin içlerine doğru gittikçe bu değişikliği daha iyi seçiyordum. Önce pek farkına varmamıştım. Ne görüyorum, caddelerde ve insanlarda ne gibi bir değişiklik var? Ah, evet, mavi renk yok şimdi. Bundan tam beş yıl önce, yine aynı mevsimde Çin'i ziyaret etmiştim. Caddeleri hep doluydu; kentlerin atardamarları caddeleriydi. O günlerde herkesin üstünde mavi işçi giysilerini andıran elbiseler vardı. Erkekler, kadınlar ve çocuklar böyle giyinmişti. Mavi rengin çeşitli tonlarındaki bu tek tip ve sade giysiler benim hoşuma gitmişti. Caddelerde ve sokaklarda hareket eden binlerce mavi lekeyi görmek güzeldi.

Bu şimdi değişmişti. Ne olmuştu?

Çok basit. Beş yıl içinde ülkenin tekstil endüstrisi gelişmişti. Şimdi milyonlarca Çinli her renkte elbise giyebiliyordu. Çizgili, noktalı, kaba kumaştan ya da ipekten her çeşit elbiseyi Çinli kendine seçebiliyordu. Kötü şey yapmasını beceremeyen bu insanların zevki, bir gökkuşağı gibi sokakları dolduruyor, onların giydiği en sıradan sandaletler bile, ayaklarında, ottan yapılmış çiçekleri andırıyordu.

Orada, boğazın yukarılarındaki sırtta bir çam ağacı görüyorum, yanında da bir heykel var. İnanılmaz yüksekliklere ulaşan ve her kaya yarığında yetenekli insanların izleri görülen bu nehrin geçtiği boğazlar kadar gerçek dışı, beni hayran bırakan, şaşırtan başka bir yer yoktur. Beş ya da altı metrekare yerde yeni ekilmiş bitkiler ya da düşüncelere dalmak için kurulmuş beş damlı küçük bir tapınak görüyorum. Daha ötelerde, çıplak

kayaların tepesinde pelerinler ve eski dini törenlerin dumanlarını seçer gibi oluyorum. Bunlar dünyanın en güzel ve en eski minyatürlerinde sık sık rastladığımız bulutlar ve uçuşan kuşlar. Bu müthiş doğadan, bir kuşun uçuşunu, duvarların arasından hiç durmadan akan suyun gümüş parlaklığını andıran şiirler çıkıyor.

Bu topraklarda, küçücük bir dikdörtgende, kayaların arasındaki bir parça yeşillikte çalışan insanlara rastlarsınız. Müthiş yükseklerde, dimdik kayadan duvarların ucunda veya biraz topraklı yumrularda bir Çinli mutlaka vardır ve burayı ekiyordur. Çin'in toprak anası uçsuz bucaksız ve serttir. Bu topraklar insanları disipline sokmuş, onları biçimlendirmiş ve çalışmanın inatçı aletleri yapmıştır.

Yangtze nehrindeki yolculuğumuz sırasında Jorge Amado biraz sinirli ve dertli gibiydi. Gemide onu rahatsız eden bazı şeyler vardı. Hayat arkadaşı Zelia ise sessiz bir espriye sahipti. O da rahatsızdı, fakat rahatsızlığını pek önemsemiyordu. Ayakları yanmadan ateşte yürüyebilecek yapıda bir kadındı.

Amado'nun rahatsızlığının nedenlerinden biri; gemide bizim öteki yolculardan ayrı tutulmamız ve rahatımıza ayrı bir özen gösterilmesiydi. Bize özel kamaralar ve özel yemek salonu ayrılmıştı. Gemideki yüzlerce Çinli yolcu ise çok rahatsız koşullar altında seyahat etmekteydi. Brezilyalı yazar, arada sırada bana alayla bakıyor ve buruk şakalarından birini yapmaktan kendini alamıyordu.

Jorge Amado'yla dostluğumuz uzun yıllar sürdü. Sürgünde birlikte yaşadık, düşünce ve umutlarla birbirimizin dayanağı olduk. Benim yaradılışım ve toplumumun görüşü ondan ayrı olduğu için, daima başkalarının durumunu ve düşüncelerini de anlamaya ve kabul etmeye çalışmışımdır. Jorge ise düşüncelerini hiçbir zaman değiştirmemiş, düşüncelerinin doğruluğuna inanmış ve sert kalmıştır. Ustası Luis Carlos Prestes, hayatının 15 yılını hapislerde geçirmişti. Jorge'nin içinden atamadığı ve ruhunu sertleştiren en önemli neden buydu. Onun düşüncelerini paylaşmıyor, fakat kabul ediyorum.

Yangtze nehrinin o eşsiz boğazları arasında yaptığımız gemi yolculuğunda sanki hayatının yeni bir döneminin başladığını seziyordum. Eskiye göre biraz yatışmış ve düşüncelerine şaka ve hoşgörü katmaya başlamıştı. Daha

sonraki yıllarda da edebiyata daha çok önem vermiş, eserlerine damgasını vurmuş olan politikadan biraz uzaklaşmıştı. Devrime ve reforma olan inancını ise hiçbir zaman yitirmemişti. O yıllarda kaleme aldığı *Tarçın Kokulu Kız* adlı eserinde biraz şehvet, biraz neşe göze çarpıyordu.

Bize eşlik eden delegasyonun şefi şair Ai Ching'di. Jorge Amado, Zelia, Matilde, Ai Ching ve ben yemeklerimizi özel bir salonda yiyorduk. Her defasında altın ve yeşil renkli sebzeler, en nadide balık, tavuk ve ördek etleri önümüze konuyordu. Ancak bu kadar hoşumuza giden yemekler birkaç gün sonra midemize ağır gelmeye başladı. Hiç olmazsa bir defalık bu lezzetli yemekleri yememeye karar verdik. Fakat bunu kabul ettirmek için kayalarda yetişen ıstıraplı ağaçların çarpık dallarını andıran zor bir yolu yürümemiz gerekti. Davetli olduğumuz Çinlilere bunu kabul ettirmek hiç de kolay olmadı.

Benim doğum günüm, o günlere rastladı. Matilde ve Zelia doğum günü yemeğini Batı mutfağından hazırlamaya karar verdiler: Şili usulü kızartılmış tavuk ve yine Şili usulü domates ve soğan salatası. Fakat önce bunu bize söylemediler. Dost Ai Ching'e planlarını açıkladıklarında, Çinli şair buna kendinin karar veremeyeceğini söyleyip, diğer delegasyon üyelerine danışmak istemişti. Kısa bir danışmadan sonra açıkladığı karar, bizim için şaşırtıcıydı. Bütün ülkede kemerler sıkılıyordu, hatta Mao bile doğum günü töreni yapmıyordu. Bu koşullarda ben nasıl doğum günü yapabilirdim? Matilde ve Zelia ise onlara şöyle karşı çıktı: Her gün yemekte balıklar, tavuklar, ördekler ve daha bir sürü değişik yiyecek önümüze konuyordu. Şimdi ise sadece kızartılmış tavuk ve salata yiyecektik. Ai Ching'in diğer üyelerle bir görüşme daha yapması gerekti. Kemerlerin sıkılması gerektiği düşüncesinde ötekiler ısrar ediyordu. Toplantının sonucunu ertesi gün öğrendik: Gemide tavuğu kızartacak fırın yoktu. Bunun üzerine Zelia ile Matilde hemen mutfağa gidip, aşçıbaşıyla konuştular. Sonra geri dönüp, Ai Ching'e gemide bir fırın olduğunu ve bunun tavuk için çoktan yakıldığını söylediler. Ai Ching gözlerini kırpıştırdı, Yangtze'nin ağır ağır akan sularına baktı.

Doğum günümde masamızın üstünde biraz önce anlattığım savaşımın ödülü, kızarmış tavuk duruyordu. Küçük bir tepside de soğanlı domates salatası vardı. Yanımızdaki masada da her gün yediğimiz, Çin mutfağının o ışıldayan hazineleri hazırlanmıştı.

1928 yılında Hong Kong'dan Şanghay'a gelmiştim. O yılların Çin'i bir sömürge Çin'iydi. Her taraf kumarhaneler, afyon içilen salonlar, genelevler, gece yol kesenler, sahte Rus prensesleri ve suç işlemeye hazır denizcilerle doluydu. Limanda demir atmış sekiz veya dokuz, gri renkli savaş gemisi, sömürgecilerin baskısını ve dünyanın ölüm kokan korkusunu simgeliyordu. Makamlarına layık olmayan bazı konsoloslar tarafından izin verilmiş ve çeşitli ülke bayraklarıyla donatılmış Çinli ve Malezyalı hilekâr tüccarların gemileri limana demir atmıştı. Bu Çin kentinin sokaklarında bir gece nasıl üzerime saldırıp, her şeyimi aldıklarını ve beş parasız bırakıp, nasıl alınyazıma terk ettiklerini daha önce anlatmıştım.

Devrimden sonra Çin'e gelişimde bu anılar yeniden canlandı. Yepyeni bir ülke vardı şimdi karşımızda. Yukarıda sözünü ettiğim bazı anlaşmazlıklar, bu değişimin kaçınılmaz sürtüşmeleriydi. Beni en çok etkileyen, dünyanın en eski kültürüne sahip bu ülkenin başarıyla geçirmekte olduğu değişimdi. Mao'nun kişiliğini değil, sürdürülen Maoizm'i pek anlayamıyordum. Bir insan tanrılaştırılıyordu. Yolculuğumuz sırasında tarlasından evine dönen yoksul köylülerin, ellerindeki çapa ve sabanları bir kenara atıp, şimdi tanrılaşmış eski savaşçının resmi önünde diz çöktüğünü sık sık gördüm. Yüzlerce insanın ellerindeki küçük kırmızı kitapları salladığını da gördüm. Her şeyin çaresi bunun içinde yazılıydı. Masa tenisini kazanmaktan politik sorunları çözmeye kadar. Sevgi dolu sözler; her Çinli'nin ağzında, her gazetede, her dergide, her defterde, her kitapta, her tiyatroda, her heykelde ve her tabloda.

Burada, güpegündüz, yeni Çin'in koskocaman ve sonsuz topraklarında gözlerimin önünde bir insanın, bir efsane kahramanına nasıl dönüştüğünü yaşıyordum. Yıllar önce Hitler ordularını ezmiş olan Stalin'e de aynı şeyler yapılmıştı. İnsanların devrimci ve reformcu görüşleri bir kişinin tekelinde toplanamazdı. Bu acı ilacı, yine yutmam mümkün değildi.

Chongqing'de dostlarım, beni kentin köprüsüne götürdüler. Köprüleri her zaman sevmişimdir. Bana bu sevgiyi aşılayan, trenci babamdı. O, köprülere köprü demezdi, sanat eseri derdi. Bu sözü tablolar, heykeller ve de benim şiirlerim için hiç kullanmamıştı. Onun için sanat eseri olan sadece köprülerdi. Güney Şili'deki o mükemmel Malleco köprüsünden babamla beraber birçok kez geçmiştim. Dağ yamaçlarının yeşili arasında, yüksek ve endamlı, çelikten bir keman gibi pırıl pırıl ve Collipulli'den gelen

rüzgârların okşadığı o köprünün dünyanın en güzel köprüsü olduğunu sanırdım. Yangtze nehrinin üzerinde şimdi gördüğüm köprü ise bambaşka bir köprüydü. Sovyet mühendislerinin de katkısıyla inşa edilmiş bu köprü, dev bir eserdi. Nehir Chongqing kentini yüzyıllardır ikiye ayırmış, hayatın gelişmesini yavaşlatmış, iki yakadaki insanların birbirlerinden ayrı yaşamasını zorunlu kılmıştı.

Çinli dostlarımın bana köprüyü gösterirken duydukları, tattıkları zevki kabul ediyorum, fakat kulelerine çıkmak ve aşağılara inip, nehrin sularını seyretmek bacaklarımdaki ve vücudumdaki tüm gücü almıştı. Yüzyıllardır akıp giden Yangtze'nin üzerine şimdi demirden bir dev gerilmişti. Köprüden trenler geçiyordu. Bisikletliler için de yollar ayrılmıştı. Yayaların akacağı geniş yollar da vardı. Bu büyüklük karşısında eziliyordum.

Ai Ching, akşam yemeği için bizi eski bir lokantaya götürdü. Burada en leziz ulusal yemekler yapılıyordu. Çin mutfağında o kadar çeşitli yemek vardır ki şaşırırsınız. Aklınıza gelmeyecek şeyleri birleştirirler. Girdiğimiz lokantanın her yanı kiraz çiçekleriyle süslüydü. Ai Ching'in anlattığına göre bu lokantada yüz yıldır korunan yumurtalar vardı. Sofraya gelen yemeğin üç özelliği olmalıydı: Tat, koku ve renk. Bu üç özellik mutlaka yerine getirilmeliydi. Mükemmel bir lezzeti, iştah açıcı bir kokuyu ve çekici renkleri gerçekten her Çin yemeğinde görürsünüz. "Yemek yiyeceğimiz bu lokantada," dedi Ai Ching, "bir dördüncü özellik daha vardır: Ses. Çeşitli yemeklerle donatılmış tepsinin üzerine kapatılan sıcak madeni kapağa canlı yengeçler konur. Bunun üzerinde devamlı hareket etmek zorunda kalan yengeçler, kulağa hoş gelen sesler çıkarır."

Pekin'de bizi Ting Ling karşıladı. Davetlisi olduğumuz yazarlar birliğinin başkanıydı. Jorge Amado ile benim eski dostumuz Emi Siao ve fotoğrafçı olan Alman karısı da gezintilerimizde bize eşlik ediyorlardı. Herkes neşeliydi, herkes gülümsüyordu. En son imparatoriçenin yaptırmış olduğu çok büyük suni bir gölde kayak gezintisi yaptık. Daha sonraki günlerde fabrikaları, yayınevlerini, müzeleri ve tapınakları da gezdik. Dünyanın en ilginç lokantasında yemek yedik. İmparator ailesinden gelen birinin sahibi olduğu bu lokantada, sadece bir masa vardı. Latin Amerika'nın yazarları bizler, Çinli yazarlar ve şairlerle buluştuk, içki içtik, sigara tüttürdük, güldük. Sanki kendi evimizdeydik.

Her gün Li adlı genç rehber çevirmenimize, gazeteyi uzatıyor ve Çin harfleriyle dolu bu gazetede bir sütun işaret ederek:

“Lütfen çevirin,” diyordum.

Yeni öğrendiği İspanyolca’sıyla isteğimi yerine getiriyordu. Tarım konusunda çıkarılan kararnameleri, Mao’nun yüzme haberlerini, Maoizm ve Marksizm konusunda bilimsel araştırmaları ve askeri haberleri okuyordu. Bütün bunlar benim canımı sıkan haberlerdi. Daha okumaya başlar başlamaz:

“Durun!” diyordum. “Şu sütunu okuyun.”

Günün birinde parmağımı bastırdığım gazete sütununda bir habere değil, beni şaşırtan bir yaraya parmak basmıştım. Bu haberde politik bir davadan söz ediliyordu. Dava edilenler, benim her gün konuştuğum yazar dostlarımdı. Tabii tutuklu değillerdi ve o güne kadar benimle tek kelime bile konuşmamışlardı. Fakat bu davada alınyazıları tehdit ediliyordu.

Zaman değişmişti. Artık her yerde çiçekler açmıyordu. Daha önce böcekler ve serçelerle savaş yapmak için verilen emir, onları ortadan kaldırmanın doğuracağı beklenmeyen sonuçlar nedeniyle nasıl durdurulduysa, çiçekler açmaya başladığında da yukarıdan gelen başka bir emirle, sağcıların temizlenmesine geçildi. Tüm derneklerde, iş yerlerinde, evlerde her Çinli öteki Çinliye baskı yapıp, sağcı olduğunu itiraf ettirmek için zorlamaya başlamıştı.

Dostumuz kadın yazar Ting Ling, Çan Kay-şek ordusunun bir askeriyle aşk hayatı yaşıyor diye suçlanmıştı. Gerçekteyse bu ilişki büyük ihtilalden önce sona ermişti. Sevgilisinden ayrılmış ve dünyaya yeni gelmiş çocuğuyla büyük yürüyüşün zor yıllarına katılmıştı. Fakat bunlar dikkate alınmadı ve Yazarlar Birliği başkanlığından uzaklaştırılarak, yıllar boyu başkanı olduğu birliğin lokantasında garsonluk yapmaya zorlandı. Ting Ling, bu görevi öylesine gurur ve haysiyetle yaptı ki, cezası arttırılarak, taşranın bir köşesindeki kampa mutfak hizmetine gönderildi. Çin edebiyatının bu mükemmel kadın yazarından en son duyduğumuz buydu.

Emi Siao’nun başına ne geldiğini bilmiyorum. Çin’i ziyaretimizde bize her yerde eşlik etmiş olan Ai Ching’in ise çok kötü bir alınyazısı oldu. Önce

onu Gobi Çölü’ne sürgün ettiler. Sonra yine yazmasına izin verdiler, fakat gerçek adını kullanmadan, başka bir adla. Bu onun edebi intiharı olmuştur.

Jorge Amado, Brezilya’ya döndükten biraz sonra ben de dilimin ucunda bugüne kadar kalan acı bir tatla, Çin ülkesini terk ettim.

Suhumi’nin Maymunları

Çin’den döndükten sonra Sovyet Rusya’nın güneyine bir yolculuk yaptım. Uçaktan indiğimde sonsuz bozkırları ve fabrikalarla, yollarla, kentlerle ve köylerle dolu toprakları geride bırakmıştım. Çam ağaçları ve ormanlarındaki vahşi hayvanlarıyla Kafkasya’nın o eşsiz dağlarına gelmiştim. Ayaklarımın altında Karadeniz bizi karşılamak için mavi elbisesini giymişti. Her taraftan portakal çiçeğinin güzel kokusunu içime çekiyordum.

Suhumi’deyiz. Bu topraklarda İsa’dan 600 yıl önce Greklerin yaşadığı anlatılır. Daha sonraki günlerde ziyaret ettiğimiz bir müzede bana, Karadeniz’in sularından yeni çıkarılmış, mermerden yapılmış bir Helenistik kabartmayı gösteriyorlar. Bu denizin kıyılarında, tanrılar gizli törenlerini yapmışlar. Bugün ise aynı kıyılarda, çalışan Sovyet yurttaşları yaşamakta. Leningrad ya da Moskova’daki insanlar gibi, fakat yürüyüşleri ve konuşmaları başka. Onlar Akdeniz insanlarını andırıyor. Güneşin ısıttığı bu topraklarda, buğday ve üzüm yetişiyor. Çok şey bana Akdeniz’i anımsatıyor.

Birkaç günlüğüne yazar Simonov’un evinde kalıyorum. Birlikte Karadeniz’in ılık sularında yüzüyoruz. Simonov bana bahçesindeki güzel ağaçları gösteriyor. Tanıyorum, adlarını da biliyorum. Gösterdiği ağaçların çoğu bizim ülkemizde de var. Vatansever bir köylü gibi cevap veriyorum:

“Bu Şili’de de var. Bu ağaç da benim ülkemde var. Şuradaki de!” Simonov bana alaycı bir gülümsemeyle bakıyor. Ben diyorum ki:

“Belki Santiago’daki evimin önünde uzanan bağları, Şili güzünün altın renkli kavaklarını görmeyeceksin. O altın renk, bir başka bitkide yoktur. İlkbaharda çiçek açan kirazları görebilseydin, ovalarda güzel kokular saçan fundalıklardan koparabilseydin, ne kadar sevinirdim. Melipilla yolunda

köylülerin evlerinin damlarına koyduğu altın mısır koçanlarını görseydin, ayaklarını İsla Negra'nın o buz gibi berrak sularına sokabilseydin. Fakat sevgili Simonov, ülkeler aralarına engeller döşüyor, birbirlerine düşman oluyor ve insanlar bir araya gelemiyor. En hızlı füzelerle göğe çıkıyoruz, ellerimizi ise kardeşçe duygularla birbirimize yaklaştıramıyoruz. Bilsen, ne kadar üzgünüm."

Simonov gülümseyerek yanıt verdi: "Belki günün birinde her şey değişir." Sonra yerden aldığı beyaz bir taşı, Karadeniz'in sularında kaybolmuş tanrılara attı.

Suhumi'nin gururu, içinde çok sayıda maymunun yaşadığı hayvanat bahçesidir. Buranın yarı tropikal ikliminden yararlanan bilim adamları, genellikle tıbbi deneyler için dünyadaki hemen hemen bütün maymun cinslerini yetiştirmeyi başarmışlardır. Bahçeden içeri girdik. Büyük kafeslerde cıva rengi ve hareketsiz, koskocaman ve minnacık, kılsız ve kıl içinde, düşünceli ve neşeli sayısız maymun gördük.

Gri, beyaz, uzun kuyruklu, arkası üç renkli, tek başına ya da çok karılı maymunlar vardı. Bir kafeste birçok dişiyle yaşayan erkek maymunlar, kendi izni olmadan dişinin yemek yemesini istemiyordu. Kendi afiyetle yedikten sonra dişilere yemek izni çıkıyordu. Hayvanat bahçesine bağlı enstitüdeki biyolojik incelemeler çok ilerlemişti. Maymunların sinir sistemi inceleniyor, irsiyet ve hayatın uzatılması üzerine çalışmalar yapılıyordu.

Çocuklarıyla birlikte yaşayan bir dişi maymun ilgimizi çekti. Kucağında bir insan şefkatiyle yavrusunu taşıyordu; bir başkası da peşinden geliyordu. Müdürün anlattığına göre, kucağındaki kendi yavrusu değildi. Doğumdan sonra ölen bir maymunun yavrusunu evlat edinmişti. Bütün zamanını bu küçük maymuna adamıştı, kendi yavrusuna gösterdiğinden daha çok şefkat gösteriyordu. Bilim adamları önce, böylesine yüksek ana duygularıyla daha başka maymun çocuklarını da evlat edineceğini sanmıştı. Fakat o yanına getirilen bütün küçük maymunları kovmuştu.

Ermenistan

Çalışkan insanların yaşadığı topraklara uçtuk. Ermenistan'dayız. Uzaklarda, güneyde, karlarla kaplı Ağrı Dağı'nı görüyoruz. İncil'e göre

dünyadaki hayatın devamını sağlayan Nuh, gemisiyle burada karaya oturmuş.

Ermenistan’da içinde 5.000 insanın çalıştığı dokuma fabrikalarını dolaştım, koskocaman sulama düzenlerini, enerji tesislerini ve büyük fabrikalarını gördüm. Bir ucundan öteki ucuna kentleri ve ovaları gezdim. Buralarda sadece Ermeniler gördüm. Ermeni erkek ve kadınları. Rastladığım tek Rus, koyu tenli ve kara gözlü insanların arasında yaşayan mavi gözlü, sarışın bir mühendisti. Bu adam Sevan gölü kıyısındaki bir hidroelektrik santralını yönetiyordu. Gölde bol miktarda su olduğu ve küçük bir nehre aktığı için nehrin yatağı genişletilmiş, böylece gölden çok miktarda su elde edilmiş. Şimdi bol su akıtan nehrin üzerindeki sekiz hidroelektrik santralıyla da, kurulan alüminyum fabrikalarına enerji sağlanmış, bütün Ermenistan’a bol elektrik ve su verilmiş. Bu tesisi ziyaret ettikten birkaç gün sonra, Ermenistan’daki eski kilise ve manastırlar üzerine düşüncelerimi soran gazetecilere şu yanıtı vermiştim:

“Burada en çok hoşuma giden kilise, hidroelektrik santralıdır. Gölün kıyısındaki o Tanrı evi!”

Ermenistan’da çok yer gezip gördüm. Yanardağ küllerinin üzerine kurulmuş Erivan kenti, pembe bir gül kadar güzel. Binakan’daki astronomi merkezine yaptığım ziyaret de benim için unutulmazdı. Bir elektrokardiyogram gibi çalışan aletlerle uzaydaki yıldızların ışık gücü tespit ediliyordu. Bilim adamlarının kullandığı bir çeşit yıldız alfabesini, benim gibi dünyevi bir şairin gözleri okuyamazdı.

Erivan’ın hayvanat bahçesinde, doğruca kartalın kafesine gittim. Fakat hemşehrim beni tanımadı. Bizim Andların o dev kuşu kafesinin bir köşesine büzülmüş, bomboş ve kuşkucu gözlerle bakıp durdu. Ben de ona hüzünle baktım. Ben o dağlara dönecektim, o ise buradaki hapis hayatını ömrünün sonuna değin sürdürecekti.

Tapirle olan serüvenim daha başkaydı. Erivan hayvanat bahçesi, Amazon ormanlarında yaşayan bir tapir cinsinin gösterildiği ender hayvanat bahçelerinden biridir. Koskoca vücudu, iri burnu ve küçük gözleriyle bu hayvanı kendime benzetirim. Bu bir sır değil, gerçeği söylüyorum. Erivan’daki tapir, durduğu yerde başını çevirip bana şöyle bir baktı. Sanki daha önce tanışıyormuşuz gibiydi. Acaba Brezilya’da mı rastlamıştık

birbirimize? Müdür bana, tapiri yüzerken görmek isteyip istemediğimi sordu. Eğer mümkün olursa, çok sevinecektim, çünkü bir tapiri yüzerken görebilmek için dünyanın yarısını dolaşabilirdim. Bir kapıyı açtılar. Tapir bana neşeyle baktı ve kendini sulara attı. Sonra yükseldi ve yine daldı. Sevinçle suları karıştırıyor, derin derin soluk alıp veriyor, etrafına büyük dalgalar yayarak, akrobatik hareketler yapıyordu.

Hayvanat bahçesi müdürü. “Onu bugüne kadar böylesine mutlu görmemiştik,” dedi.

Yazarlar birliğinin bana vermiş olduğu bir öğle yemeğinde yaptığım konuşmada, Amazon tapirinin davranışından ve hayvanlara olan sevgimden söz ettim. “Nereye gidersem gideyim, mutlaka oranın hayvanat bahçesini ziyaret ederim,” dedim. Benden sonra Ermeni Yazarlar Birliği başkanı konuştu:

“Neruda’nın kentin hayvanat bahçesini gezmesine ne gerek vardı? Bizim yazarlar birliğine gelmesi yeterdi. Burada aslanlar, kaplanlar, tilkiler, kartallar, yılanlar ve papağanlar vardı!”

Şarap ve Savaş

Kafkasya’dan dönüşümde Moskova’da bir süre kaldım. Burası benim için yalnızca güzel bir başkent değil, aynı zamanda dostlarımın oturduğu yerdi. Moskova bana bayram duyguları veriyor. Gelir gelmez caddelerini dolaşıyorum, derin derin soluk alıyorum, Cuecas içiyorum. Rusların yüzlerini, Rus kadınlarının gözlerini ve örgülü saçlarını, köşe başlarında satılan dondurmaları, elde yapılmış kağıt çiçekleri, dükkân vitrinlerini görüyorum. Daima bir şeyler arıyorum, yeni şeyler, küçük, önemsiz şeyler; ama aslında hayatı büyüten şeyler. Yine Ehrenburg’u evinde ziyaret ediyorum. Dostum bana bir şişe Norveç konyağı Aquavit gösteriyor. Şişenin üzerindeki etikette bir yelkenli resmi ve iki tarih var. Bu tarihler arasında yelkenli gemi şişeyi Avustralya’ya götürmüş ve sonra yine İskandinav topraklarına geri getirmiş.

Şaraplardan söz ediyoruz. Şili’nin o güzel ve ünlü şaraplarının yurtdışına gönderildiği zamanları anımsıyorum. Trenci elbiseleri giyen ve hareketli bir bohem hayatı yaşayan biz gençler için o şaraplar çok pahalıydı.

Her gittiğim ülkede şarabın oluşu beni ilgilendirmiştir. “Halkın ayakları altından” yeşil ya da kristal kadehe dökülene kadar geçirdiği anları incelemişimdir. Galicia’da bardaklardan içilen ve dibinde bir kan tabakası kalan Ribeiro şarabını severek yudumlamıştım. Macaristan’ın boğa kanı adı verilen o sert şarabını da anımsıyorum. Ateşiyle çingene kemanları her yanı titretirdi.

Babaannemin ailesi üzüm bağlarına sahipmiş. Doğum yerim Parral topraklarında şaraplık üzüm yetişir. Babam ve amcalarım Don Jose Angel, Don Joel, Don Oseas ve Don Amos bana pipeno adı verilen fıçı şarabını, filtrado denen şişe şarabından ayırt etmeyi öğretmişlerdi. Süzülmemiş tortulu fıçı şarabına kendimi bir türlü alıştıramamıştım. Bu basit ve kuvvetli şarabı, babam ve amcalarım gibi sevememiştim. Hele ötekilerin lezzetini ve kokusunu tattıktan sonra.

Paris’te mükemmel bir şarabı büyük bir evde içmiştim. Şarabın adı Mouton-Rothschild’di. Erişilmez bir lezzet taşıyan bu şarabı bana Aragon ve Elsa Triolet ikram etmişti.

Aragon: “Bu şişeler bana henüz geldi ve senin için açacağım onları,” demişti.

Ve sonra bana şarapların hikâyesini anlatmıştı.

Alman ordularının Fransız topraklarında ilerlediği günlerdeydi. Fransa’nın en zeki askeri, şair ve subay Louis Aragon ön saflarda bulunuyordu. Emrinde bir hastane bölüğü vardı. 300 m ötedeki bir binaya kadar ilerlemesi emredilmişti. Fakat son anda gelen emirle ilerlemesi durduruldu. Aragon’a emreden Kont Alphonse de Rothschild’di. Şairden daha genç ve onun kadar dik kafalıydı.

“İlerleyemezsiniz,” dedi. “Her an Alman ateşi bekliyoruz.” Aragon heyecanla, “Fakat bana şu binaya kadar ilerlemem emredilmişti,” diye cevap verdi.

“Şimdi benim emrim ise, ilerlememeniz ve olduğunuz yerde kalmanızdır,” karşılığını verdi kont da.

Aragon’u iyi tanıdığım için, kontla konuşması sırasında gülle ateşi ve kılıç vuruşlarıyla dolu kelimeler kullandığına eminim. Fakat aradan on

dakika geçmemişti ki, Rothschild ve Aragon'un faltaşı gibi açılmış gözleri önünde bir Alman binayı havaya uçurdu. Ve geriye toz toprak ile dumandan başka bir şey kalmadı.

Böylece Rothschild'in dik kafalılığı Fransa'nın ünlü bir şairinin hayatını kurtarmış oldu.

O zamandan beri Aragon'a, her yıl olayın geçtiği günde, kontun şarap mahzenlerinden Mouton-Rothschild şişeleriyle dolu bir sandık geliyor.

Şimdi Moskova'dayım, İlya Ehrenburg'un evindeyim. Edebiyatın bu büyük savaşçısı, 40.000 kişilik bir ordu kadar tehlikeli bir Nazi düşmanıdır. Stendhal'den mi, yoksa börekten mi daha çok anladığını hiçbir zaman öğrenemedim. Jorge Manrique'in mısraları ile Pommery-Greno şarabını aynı zevkle dilinde kaydırırdı. Bütün aşkıyla Fransa'ya bağlıydı. Ruhu ve bedeni Fransa'nın kokuları ve tatlarıyla bütünleşirdi.

Savaştan sonra, adı bilinmeyen bir miktar Fransız şarabının piyasaya sürüleceği dedikoduları Moskova'da yayılmıştı. Rus ordusu Berlin'e yürürken ele geçirdiği bir kalenin mahzeninde, Goebbels'in çılgın propaganda broşürlerini ve Almanların Fransa'dan getirdiği yüzlerce şişe şarabı bulur. Broşür yığınları ve şişeler ordu karargâhına getirilir. Broşürler paket halinde saklanır, fakat şarapları ne yapacaklarını bilmezler.

Yıllanmış ünlü Romanee, Beaune, Chateauneuf-du-Pape gibi şarapların yanında altın sarısı Pouilly, kehribar rengi Vouvray, kadife yumuşaklığında Chambertin gibi mükemmel şaraplar da vardır. Bütün hepsi, yılın en iyi ürünü üzümlerdendir.

Bu savaş ganimetlerini Sovyet hükümeti, piyasadaki Rus şarabıyla aynı fiyattan halka satmaya karar verir. Ancak herkes belli sayıda şarap alabilecektir. Sosyalizmin amaçları büyüktür, fakat şairler her yerde aynıdır. Dostum şairlerin hepsi akrabalarını, komşularını, tanıdıklarını bu değerli ve de ucuz şarapları almaya yollar. Bütün şaraplar bir günde tükenir.

Sayılarını söylemek istemediğim bir miktarı da, Nazilerin büyük düşmanı dostumun evindeki yerlerini alır. Şimdi onun karşısında oturuyor, şaraplardan söz ediyoruz. Goebbels'in mahzenindeki şarapları yudumlayarak, kadehimi şiir ve zaferin adına kaldırıyorum.

Yeniden Fethedilen Saraylar

Zengin büyükler beni hiçbir zaman, şehirdeki saraylarına davet etmemiştir. Çok şükür meraklısı da değilimdir. Şili'nin milli sporu, açık artırmalardır. Hafta sonlarında bir sürü insanın, düzenlenen açık artırmalara koşa koşa gittiği görülür. Zengin evlerinin hepsinin bir başka alınyazısı vardır. Açık artırma, sarayın demir parmaklıklarının satılmasıyla başlar. En çok veren, parmaklığı alır. Geçmişte bu demirler ne benim ne de benim ait olduğum o toplumun içeri girmesine izin vermiştir. Parmaklıklardan sonra sıra evin eşyasına gelir. Koltuklar, kan kırmızısı kristal kadehler, aile tabloları, tabaklar, kaşıklar sahip değiştirir. Şilililer bu saray gibi evlere girmekten, sağa sola dokunup, seyretmekten hoşlanır. Gelenlerden çok azı gerçek alıcıdır. Sonra bina yıkılır. Alıcılar evin gözlerini, yani pencerelerini; boynuzlarını, yani merdivenlerini; ayaklarını, yani taban tahtalarını alır götürür. Bahçedeki palmiyeler bile satılır.

Avrupa'da ise koskocaman eski evler muhafaza edilir. Bu evlerde hâlâ asılı duran ve zamanında himaye gören bir ressamın çizdiği, düşesin çıplak tablolarını seyrederiz. Evin sırlarını görür, insanlarının perukalarına ve yıllar boyu konuşulanları yutmuş olan kumaş kaplı duvarlarına dokunuruz.

Romanya'yı ziyaret etmem için yapılan bir daveti kabul etmiştim. Yazarlar beni ormanların ortasındaki çok güzel bir evde konuk ettiler. Rumen yazarlarına ait bu konuk evi, eski yıllarda çılgın aşk olaylarıyla tanınmış kraliyet ailesinden Carol'a ait bir saraydı. Şimdi ise modern eşyası ve mermer banyolarıyla ülkenin düşünür ve şairlerinin hizmetine verilmişti. Belki de uyuduğum yatak, soylu bir kraliçenin yatağıydı. Sonraki günlerde bana, müze, dinlenme ve tatil evi olarak kullanılan başka sarayları da gösterdiler. Her gittiğim yerde şair Jebeleanu, Beniuc ve Radu Bourreanu bana eşlik ediyordu. Sabahın alacakaranlığında, eski kraliyet sarayının parkındaki yüksek çamların altında hep birlikte, kahkahalarla gülerek, bağırarak şiirler okuduk. Benim için, monarşi ve faşizm dönemlerinin uzun ıstırap yıllarında Rumen şairleri, dünyanın en yürekli ve en neşeli şairleridir. Bu şakacı insanlar, ormanlarla dolu ülkelerinin kuşları kadar Rumen olan, vatan aşkları bir türlü sönmeyen, reformlara öylesine bağlı ve salgın derecesinde hayata âşık bu şairler, benim için üstün kişilerdi.

Romanya'da olduğu kadar başka hiçbir yerde böylesine çabuk dostlar kazanmamıştım.

Rumen şairlere, bir başka soylunun sarayına yaptığım ziyareti anlattım. İspanya'da savaşın ortasında Madrid'de Liria Sarayı'nı gezmiştim. Franco, İtalyanların, Kuzey Afrikalıların ve Nazilerin yardımıyla İspanyalıları öldürme görevini başarıyla yerine getirirken, milis askerleri benim 1934 ve 1935 yıllarında Argüelles caddesinden geçerken sık sık gördüğüm o saraya el koymuştu.

Sarayda yaşayan dük ve ailesi, savaş çıkar çıkmaz İngiltere'ye sığınmıştı. Orada da kaldılar. Tabloları ve en değerli eşyalarıyla. Kaçan dükü anlatırken aklıma Çin'den Formoza'ya giden, Konfüçyüs sülalesinin en son kişisi geldi. Yıllar önce ölmüş filozofun kemiklerini, evinin tablolarını ve değerli eşyasını yanına alan bu kimse, Formoza'ya yerleşmiş ve getirdiklerini halka parayla göstermişti.

O günlerde İspanya'dan bütün dünyaya şu haberler yayılmaya başladı: "Kızıllar Alba dükünün tarihi sarayını yağma etti", "Tahrip etme hırsıyla dolu insanlar", "Tarihi mücevherleri kurtaralım"

Sarayı gezmeye gittim. Şimdi içeri girmek serbestti. Yağmacı denen insanlar, mavi üniformaları ve tüfekleriyle sarayın kapısını bekliyordu. Onlara içeri girmek istediğimi söyledim. Dikkatle pasaportumu incelediler. Sonunda içeri bırakılacağımı sanarak, salona doğru ilerledim. Bana engel olduklarında irkildim. Kapının önündeki paspasa ayaklarımı silmemiştim. Haklılardı, çünkü yerler pırıl pırıl cilalanmıştı. Dediklerini yaptıktan sonra içeri girdim. Duvarlardaki dikdörtgen boşluklar, buralarda daha önce tabloların asılı olduğunu gösteriyordu. Milis askerleri bana, dükün daha yıllar önce tabloları İngiltere'ye göndermiş olduğunu ve bir bankada muhafaza ettirdiğini anlattılar. Sarayda görülecek pek bir eşya yoktu. En çok ilgimi çekenler, büyük salondaki, dükün avlarında vurduğu çeşitli hayvanların başları ve büyük boynuzlarıydı. Orta yerde, doldurulmuş bir kutup ayısı, iki ayağının üzerinde durmuş, beyaz kollarını açmıştı; dişlerini göstererek gülüyordu. Her sabah fırçaladıkları bu ayı, milis askerlerinin sevgilisiydi.

Tabii beni bu sarayın yatak odaları da ilgilendirdi. Yataklarında birçok Alba'nın bazen korkulu rüyalar görerek, bazen hayaletler tarafından

ayaklarının altı gıdıklanarak uyuduğu odaları gezdim. Şimdi ayaklar yoktu, ama bir sürü ayakkabı vardı. Hayatımda böylesine büyük bir ayakkabı koleksiyonu hiç görmemiştim. En son dükün odalara yaptırdığı camlı büyük dolapların rafları binlerce ayakkabıyla doluydu. En üst raflardaki ayakkabılara ulaşmak için de, özel merdivenler vardı. En çok hoşuma giden, sarı ve siyah çizmeler oldu. Bazıları kumaş ya da sedef düğmelerle süslüydü. Dolaplar; çizmeler, ayakkabılar, sandaletler ve terliklerle doluydu. Kapıları açılsa hepsi Londra'ya gitmiş düklerinin peşinden koşacak gibi duruyordu. Bu ender koleksiyonu seyretmek yalnızca gözler için bir ziyafetti; bir böceğin bile ayakkabılara dokunmasına, omzunda tüfeğiyle peşimden gelen milis askeri kesinlikle izin vermezdi. "Kültür," dedi. "Tarih," dedi. Somosierra'nın tepelerinde karlar ve çamurlar içinde doğmuş ve şimdi faşizme "Dur" demeye çalışan bu insana baktım.

Düşesin banyo odasında heyecanlandırıcı şeyler görürüm sandım. Evdeki bazı tablolar beni böyle düşündürmüştü. Örneğin, Goya'nın çizdiği yatan kadın tablosu. Reformcu ressam kadının meme uçlarını birbirine o kadar uzak çizmişti ki, elimde olmadan onun bu aralığı öpücüklerden oluşan bir kolyeyle doldurmuş olabileceğini düşündüm. Yanılmıştım. Beyaz ayıdan ve ayakkabılarla çizmeler koleksiyonundan sonra bir tanrıça banyosu yerine, beğeni yoksunu fayanslar, mermerler, küçük lambalar ve dolaplarla doldurulmuş, yalnızca Amerikan filmlerinde görülebilecek çirkinlikte bir banyo odasıyla karşılaştım.

Hayal kırıklığına uğramış çıkmaya hazırlanırken, milis askerlerinin bir davetiyle neşem yerine geldi. Öğle yemeğine kalmamı istiyorlardı. Birlikte aşağıdaki mutfağa indik. Dükle birlikte burada yaşamış olan kırk kadar uşak, aşçı, bahçıvan, temizlikçi kadın şimdi kendilerine ve sarayı koruyan milis askerlerine yemek pişirmekteydi. Ben o gün öğle yemeğinde onların onur konuğu oldum. Aralarında usul usul konuştuktan sonra ortaya bir şarap şişesi çıkardılar. Yüz yıllık bir Lacrimae Christi şarabıydı. Şişeden sadece birkaç yudum içmeme izin verdiler. İçeni baştan çıkartan bal ve ateş karışımı bir şaraptı. Alba dükünün bu gözyaşlarını kolay kolay unutamam.

Bir hafta sonra sarayın üzerinde bombalar patladı. Yükselen dumanları evimin balkonundan gördüm. Sarayın son saatlerini yaşamıştım.

"Aynı gün öğleden sonra, hâlâ dumanlar çıkan enkaza gittim," diye anlattım, beni dinleyen Rumen yazarlara. "Orada işittiklerim beni

kalbimden yaraladı. Cesur milis askerleri, patlayan bombalar ve her yanı saran ateşin arasından beyaz ayıdan başka bir şey kurtaramamışlardı. Bunu yaparken bile hayatlarını tehlikeye atmışlardı. Büyük salonun tahtaları yanar, tavanı çökerken, doldurulmuş hayvanı dışarı çıkarmaya uğraşmışlardı. Onu son defa görüyordum, saray bahçesinin çimenleri üzerinde. Beyaz kollarını uzatmış, ölüme gülüyordu.”

Uzay Adamları Çağı

Kasımın yedisinde Moskova’daydım. Genç Rusların ve sporcuların yaptığı bir geçit törenini izliyordum. Yıllar önce ölmüş bir adamın keskin bakışları da onları izliyor. Bu neşe ve gençlik gücünün kurucusu, ülkesinde Lenin kadar ünlü Vladimir Ulyanov’dur. Sonra Sovyet ordusunun bazı silahları da geçiyor. O gün ilk defa kıtalararası füzeler gösteriliyor. Havana purosunu andıran bu silahlara sanki elimle dokunacak kadar yakın duruyorum. Yeryüzünün her köşesine bir anda atom ölümünü götürebilecek bu silahların hiç de korkunç görünüşleri yok.

Uzaydan dönmüş olan Ruslara o gün madalya verildi. Kendimi onların kanatlarına öylesine yakın hissettim ki! Şairin mesleği daha çok bir kuş avcılığını andırır. Nedense Moskova’nın caddelerinde, Kafkas dağlarının derin boğazlarında ve Karadeniz’in kıyılarında, Şili’nin kuşları üzerine bir kitap yazmayı düşünmüştüm. Temucolu şair, iki Sovyet uzay adamının gökyüzüne yükseldiği ve bütün dünyanın soluğunu kestiği günlerde, uzaklardaki ülkesinin serçelerini, bülbüllerini, tarla kuşlarını ve kartallarını anımsamıştı. Hepimiz heyecanla bu iki insan kuşunun tepemizin üzerinde dönmesini izlemiştik.

Şimdi madalya veriliyordu. Yanlarında, doğdukları toprakların insanları, köylü akrabaları duruyordu. Yaşlı erkeklerin uzun köylü sakalları, yaşlı kadınların da ovalara özgü başörtüleri vardı. Uzay adamları da bizim gibi insanlardı. Tarlaların, fabrikaların, atölyelerin ruhlarıydı. Nikita Kruşçev onları karşılamış ve madalyalarını vermişti. Sonra bu iki adamı sanki Georg salonunda da gördüm. İki numaralı uzay adamı. Guerman Titov’a beni tanıttılar. Gözleri parlayan cana yakın bir gençti. Birden ona sordum:

“Söyleyin bana, gökyüzünde dolaşır ve aşağıdaki dünyamızı seyrederken, Şili’yi de gördünüz mü?”

Sanki ona şöyle demiştim: “Anlamaya çalışın beni. Bütün yolculuğunuzda en önemli şey, küçük Şili’yi görmekti.”

Umduğum gibi gülmedi. Bir an düşündü ve sonra yanıt verdi:

“Güney Amerika’da sarımtırak sıra dağlar gördüğümü hatırlıyorum. Çok yüksek oldukları belliydi. Belki Şili burasıydı.”

“Tabii Şili’ydi, dostum.”

Rus Devrimi’nin 40. yıl törenleri yapıldığı gün trenle Moskova’dan Finlandiya’ya yola çıktım. Kentin içinden geçerek, tren istasyonuna giderken, sokaklarda havai fişek atan insanlar gördüm. Kükürt sarısı, mavi, kırmızı, menekşe, yeşil, turuncu sevinçler, göğe doğru yükseliyordu. Mutluluğun renkli işaretleri gibi.

Finlandiya’da bir balina dişi satın aldım. Yolumuza devam ettik ve Göteborg’da bizi Amerika’ya götürecek gemiye bindik. Amerika ve benim ülkem zamanla birlikte yürüyordu. Venezuela’ya vardığımızda, diktatör Perez Jimenez –State Department’nın sevgili çocuğu– gemiye askerler yollayarak, dışarı çıkmamızı yasakladı. Valparaiso’ya geldiğimizde ise, Venezuelalı bu diktatörü özgürlüğün kovalamış olduğunu öğrendim. Korkak bir tavşan gibi kapağı Miami’ye atmıştı.

Sputnik’ten sonra dünya daha hızlı dönmeye başladı. Valparaiso plajında kabinimin kapısına vurup da, “hoş geldiniz” diyen adamın, kendisini en son Karadeniz kıyısında gördüğüm Sovyet yazarı Simonov olacağı hatırımdan geçmezdi...

ŞAİRLİK BİR MESLEKTİR

Salvador Allende
11 sept. 1973
Pablo Neruda
23 Sept. 1973
Victor Jara
17 Sept 1973

Şiirin Gücü

Şiirin verimlilik sınırlarını, savaşlar, ayaklanmalar ve büyük toplumsal değişimlerin arasında, akla sığmaz bir genişliğe ulaştırmak, çağımıza nasip oldu. Sıradan insanın şiirle tartışıp anlaşması, ya kırıcı yoldan ya da kırgınlıkla gerçekleşti. Kimi zaman tek başına, kimi zaman da yığınlar bir araya geldiğinde.

Kendi halinde, ilk kitaplarımı yazdığımda, mısralarımı yıllar sonra alanlarda, sokaklarda, fabrikalarda, konferans salonlarında ve tiyatrolarda okuyacağımı aklıma bile getirmemiştim. Şili’nin bütün köşe bucağına sokuldum ve şiirlerimi milletimin insanlarına kucak kucak dağıttım.

Santiago’da, Şili’nin halkça pek sevilen büyük pazar yeri Vega Central’da başımdan geçenleri size anlatayım. Gün doğarken sayısız taşıt, el arabası ve kamyon; çevrenin sebze, yemiş ve besin maddelerini, her şeyi öğütüveren doymak bilmez başkente sunmak üzere, bu pazar yerine taşır. Sayısı pek kabarık olan çıplak ayaklı ve düşük gündelikli hamallar, o semtin aşağılık meyhanelerinde, köşe başı kahvelerinde ve gece barınaklarında bitkisel bir hayat yaşar.

Günün birinde bir adam gelip beni otomobille aldı. Binerken nereye gideceğimi pek bilmiyordum. Adamın cebinde *Espana en el corazon* (İspanya Gönüllerde) kitabım vardı. Vega hamalları sendikası lokalinde bir konuşma yapmaya çağrıldığımı otomobilde öğrendim.

Harap yapıya girince, Jose Asuncion Silva’nın “Nocturne” şiirinde esen soğuk rüzgârı her yanımda hissettim. Karakışta olduğumuz için değil sadece, çevre de soluk kesiyordu.

Sandıklar ya da sıralar üstüne oturmuş elli kadar erkek beni bekliyordu. Kimisi bir çuvalı önlük gibi beline sarmış. Kimisi de üst üste yamalı file gömlekler giymişti. Şili’nin buz gibi temmuz soğuğunda vücutlarının üstü çıplak titreşenler de vardı.

Bu olağanüstü dinleyicilerden beni şöylesine ayıran küçük bir masanın arkasına oturdum. Hepsi beni süzüyordu. Ülkemin halkının suskun ve kömür karası gözleriyle. İhtiyar Lafertte’i anımsadım. Lafertte, hiç kıpırdamayan bu korkusuz insanlar için bir gün öyle bir deyim kullanmıştı

ki, elimde olmadan gülmüştüm. Bir gün güherçile düzlüklerinde dolaşırken: "Bak şuraya!" demişti. "Salonun arkasında duvara yaslanmış iki Müslüman, gözlerini bize dikmiş bakıyor. Bir de harman yerleri olsa, çöllerin korkusuz müminlerinden hiç farkları kalmaz."

Karşımdakilere nasıl davranmalıydım? Onlara nelerden söz açmalıydım? Hayatımın neleri onları ilgilendirir? Bir karara varamamıştım. Salondan gizlice kaçma isteğine kapılmak üzereydim. Önümde duran kitabı alıp şöyle başladım:

"Bir süre önce İspanya'daydım. Oralarda şiddetli çatışmalar oldu ve silahlar patladı. Olup bitenler üzerine yazdıklarımı dinleyin!"

Espana en el corazon (İspanya Gönüllerde) kitabımı hiçbir gün kolay anlaşılır bir kitap saymadığımı belirtmek isterim. Açıklığa kavuşma çabaları vardır ama, biçim açısından büyük ve çok yönlü acı girdaplarıyla yüklüdür.

Birkaç sıra okuyup birkaç söz ekledikten sonra buradan ayrılmak istiyordum. Fakat hiç de öyle olmadı. Şiirleri birbiri ardınca okuyup sözlerimi derin sular gibi yutuveren sessizliği benliğimde hissetmeye başlayınca ve kapkara kaşların ve gözlerin şiirimi zorlu bir duygululukla izlediğini görünce, kitabımın tam yerini bulduğunu, amacına vardığını anladım.

Okudum ve okudum. Şiirimin ses uyumlarından heyecanlanmıştım. Yüzüstü bırakılmış insanların iç dünyaları ve mısraların arasında kuruluveren bağlantıyla allak bullak olmuştum.

Şiir okumam bir saat sürdü. Gitmeye davranınca, adamlardan biri kalktı. Beline çuval bağlamış olanlardan biriydi. Yüksek sesle: "Hepimiz adına size teşekkür etmek istiyorum," dedi. "Bugüne kadar hiçbir şey bizleri böylesine bir güçle etkilememişti."

Sözlerini bitirince hıçkırıklarını tutamadı. Bir çoğu da ağlıyordu. Islak bakışların önünden geçip, nasırlı elleri sıkarak sokağa çıktım.

Böylesine bir ateş ve don sınavından geçmiş olan bir şair hâlâ eskisi gibi kalabilir mi?

Tino Modetti'yi hatırlamak istediğimde bir hayli zorlarım kendimi. Bir avuç dolusu sisi yakalamak ister gibi. Kırılıverecek, gözle

seçilemeyecekmiş gibi biriydi. Onu tanıyor muydum, yoksa tanımıyor muydum? Güzel kadındı, hâlâ uzun ve solgun yüzünü çerçeveleyen, dalga dalga kara saçlarını arkaya taramıştı. Yılların içinden bakan iri, yumuşacık gözleri vardı. Diego Rivera onu büyük boy bir tablosunda ölümsüzleştirmişti.

Fotoğraf sanatının büyük ustası olan bu devrimci İtalyan kadını, bir süre önce Sovyetler Birliği'ne bir yolculuk yapmıştı. İnsan yığınlarının ve anıtlarının fotoğrafını çekmek için. Meksika'da bulunduğu sırada tanıdım ve bir gece ölüvermesini bütün benliğimde hissettim.

1941 yılındaydı. Tino Modetti –kocası Vittorio Vidale, İspanya İç Savaşı'nda 5. Alay'ın ünlü komutanı Carlos'tu– eve gitmek için bindiği bir takside kalp durmasından öldü. Kalp hastalığını biliyordu ama, devrim uğrunda çalışmalardan yoksun bırakılmasın diye hiç yakınmıyordu. Başkalarının yapmaya yanaşmadığı işlere hep o koşardı.

Büroları süpürmek, en uzak semtlere yaya gitmek, bütün gece mektuplar yazmak ya da makaleler çevirmek gibi. İspanya savaşında cumhuriyetçilerin yaralılarına hastabakıcılık yapmıştı.

Onu tanıdığım tarihte, Meksika'da sürgünde yaşayan Küba gençlik önderi Julio Antonio Mella'nın hayat arkadaşı olarak çok acıklı bir serüven yaşamıştı.

Diktatör Gerro Machado, devrim önderini öldürmek için Havana'dan tabancalı zorbalar göndermişti. Tino bir ikindi üzeri sinemadan Mella'nın kolunda çıktı ve makineli tüfek ateşi o yürekli erkeği yere serdi. İkisi de yere yığılmıştı. Tino, ölü arkadaşının kanları içinde yatarken, katiller arkalarındaki büyük destekle kaçıp kurtuldular. Bu da yetmedi. Katilleri korumuş olan polisler, Tino Modetti'yi cinayetle suçladılar.

On iki yıl sonra Tino Modetti bütün gücünü sessizce yitiriverdi. Meksika'nın gericileri yine aşağılık bir oyuna başvurmaya kalkıştılar. Tino'nun ölümünün gerçek nedenini örtbas etmek için. Mella'nın ölümünde de ona karşı aynı şekilde davranmışlardı. Bunlar olup biterken Carlos ve ben, bir çocuk kadar küçülüvermiş ölünün başında nöbet tutuyorduk. Böylesine dayanıklı ve yürekli bir erkeğin acı çekişini görmek hiç de hoş olmuyor. Tino Modetti'nin ölüsünü bile lekelemek isteyen alçaklıklar bu

aslan yürekli erkeği öylesine kemirmişti ki, kan ağlıyordu. Gözleri kıpkırmızı olmuş komutan Carlos, inliyordu. Tino, küçük sürgün tabutunda yatmaktaydı. Ben, bayılacak gibiydim. Susuyordum.

Gazeteler “heyecan uyandıran çamur”la sayfalar doldurmuştu. Tino için “esrarlı kadın” diyorlardı. Buna: “Çok şey bildiği için öldü,” diye ekleyenler de vardı. Carlos’un dayanılmaz acısı beni öylesine sarsmıştı ki, kesinlik gösteren bir davranışta bulundum. Ölülerimize çamur atanlara kafa tutan bir şiir yazdım. Bu şiiri bütün gazetelere gönderdim. Yayımlanacağını hiç ummuyordum. Fakat bir mucize oldu. Ertesi gün bütün gazetelerin birinci sayfasında benim öfkeli ve üst perdeden şiirim yayımlandı. Oysa, yeni açıklamalar yayımlayacaklarını bir gün önceden ilan etmişlerdi.

Şiir: ‘Tino Modetti Öldü!’ başlığını taşıyordu. Bu şiiri Meksika mezarlığında Tino’nun vücudunu granit parçası altında sonsuz dinlenmeye bıraktığımız bir öğle öncesi okudum. Taşın üstünde bu şiirimin mısraları kazılıdır.

Basın Tino’ya değgin tek bir satır yayımlamadı.

Lota’daydı. Yıllarca önce. Toplantıya 10.000 maden işçisi gelmişti. Açlıkla yüzyıllardır hep ve hep kaynaşan kömür bölgesinde, Lota Alanı’nı kömür emekçileri doldurmuştu. Politikacılar uzun uzun konuştu. Sıcak öğle havası kömür ve deniz tuzu kokusuyla yüklüydü. Okyanus az ötedeydi. Bu erkeklerin kömür çıkardığı karanlık oluklar suların altında 10.000 km tutuyordu.

Şimdi hepsi kulak kesilmişti, keskin güneş altında. Konuşmacıların kürsüsü yükseltilmişti. Madenci şapkalarının ve başların kapkara dalgalanışını görebiliyordum. Ben en son konuşacaktım. Adım ve şiirimin başlığı “Yeni Sevgi Türküsü” duyurulunca, olağanüstü bir şeyle, ömrüm boyunca unutamayacağım bir törenle karşılaşıverdim. Dev yığın, adımı ve şiirimin başlığını duyar duymaz, şapkalarını sessizce çıkardı. Politikanın açık ama, kuru dilinden sonra benim şiirim okunacak, şiir okunacak diye şapkalar çıkarılmıştı. Yükseltilmiş kürsüden görüyordum şapkaların sonsuz bir deniz gibi dalgalanmasını. On binlerce el bir anda yana düşüvermişti. Deniz dalgalanması gibi. Suskun bir çağlayan gölü gibi. Derin saygıyla dilsizleşmiş kapkara ağaç kümeleri gibi. Anlatılamaz.

Sonra benim şiirim yükseldi. Savaş ve kurtuluşun türküsü böylesine bir yankıya asla ulaşmamıştı daha önce.

Gençlik yıllarımdaydı. Kara giysili bir üniversite şairiydim. Sıska ve yarı aç. O günlerin şairleri gibi. *Crepusculalio*'yu yeni yayımlamıştım.

Arkadaşlarla adı kötüye çıkmış bir kabareye gittik. Tangolar, muhabbet tellalları, bıçaklı kabadayılar günleriydi. Dans birden duruverdi. Tango, duvara fırlatılmış bir bardak gibi parçalandı. Dans yerinin ortasında adları kötüye çıkmış iki serseri el kol sallayarak birbirlerine küfrediyordu. Heriflerden biri saldırınca öteki geri kaçıyordu. Masaları siper almış müzikseverler de, o herifle birlikte geriliyordu. Dünyanın yaratıldığı günlerde korkunç iki hayvanın, koskoca bir ormanın düzlük yerinde dans edişine benziyordu. Olup bitenlerin görünüşü böyleydi.

Pek düşünüp taşınmadan ileri atıldım ve cılızlığıma, çelimsizliğime bakmadan gürledim:

"Aşağılık kavgacılar! Pis serseriler! Bok herifler! Dans etmeye gelmiş şu insanları rahat bırakın! Sizin gülünçlüklerinizi seyretmek için gelmedik buraya!"

İki herif birbirine şaşkınlıkla baktı. Pek bir şey anlamamış gibi. Serseri olmadan önce güreşçilik etmiş daha az iri olan üstüme yürüdü. Gebertmek ister gibi. Az kalsın başaracaktı bunu. Bereket goril herifin suratına bir yumruk indi. Öteki herifti. Yapıştırıvermişti yumruğunu.

Yenik güreş şampiyonu bir çuval gibi havaya fırlatılınca masalardan şişler atılınca, dansözler sevinçle gülüşünce, rakibini dize getirmiş olan dev herif, zaferini benimle paylaşmak istedi. Ama ben buna hiç yanaşmadım:

"Bas git! Sen de onun gibi pis herifin birisin!"

Ünlü kabadayılığımın sayılı dakikaları bu sözle sona eriyordu.

Dar bir koridoru geçerken, çıkış yerinin bir çeşit dağla engellendiğini fark etmiştim. Az önce söylediklerimle ününün keyfini çıkaramamış öteki serseri öç almak için yolumu kesiyordu:

"Seni bekledim," dedi.

Hafif bir yumrukla beni bir kapıya iteledi. Arkadaşlarım deli gibi kaçıştı. Celladımın önünde kalakalmıştım. Çevremde, bir silah arandım bir an. Hiçbir şey yoktu. Masaların mermerleri ve demir sandalyeler çok ağırdı. Ne bir çiçek vazosu, ne şişe, hatta ne de bir köşede unutulmuş bir sopa vardı.

Herif, “Konuş, bakalım!” dedi.

Her çeşit çabanın anlamsızlığını kavramıştım. Bu herif beni göz hapsinde tutacak, sonra da kaplanın geyiğe yaptığı gibi paralayacaktı. Kendimi savunmanın tek yolu, korkumu göstermemekti. Ben de ona bir yumruk attım, ama herifi bir milimetre bile kımıldatamadım. Taş bir duvar gibi.

Birden arkaya attı başını, vahşi hayvan gözlerinin rengi değişmişti.

“Şair Pablo Neruda’sınız değil mi?”

“Ta kendisi!”

Başını önüne eğdi şöyle konuştu:

“Ne boynu devrilesice herifim ben! Deli gibi hayranı olduğum şair karşımda ve aşağılık serserinin birisin sen diyor bana!”

Ahlayıp oflayarak başını elleri arasına aldı:

“Ben muhabbet tellalıyım. Benimle dövüşen herif de kokain kaçakçılığı yapıyor. Aşağılığın aşağılığı kişileriz. Fakat hayatımda yine de temiz bir yan vardır. Nişanlım, nişanlıma olan sevgim. Bakın şu resme, Don Pablito! Bu resmi elleriniz arasında tuttuğunuzu ona söyleyeceğim günün birinde. Bunu duyunca çok mutlu olacaktır.”

Gülümseyen bir genç kız fotoğrafı uzattı:

“Sizden ötürü hoşlanıyor benden, Don Pablito! Sizin mısralarınızdan ötürü. Hepsini ezbere biliyoruz.”

Lafı uzatmadan hemen şiir okumaya başladı:

“Dizlerine oturmuş bir çocuk derinliklerinden bizi süzüyor. Benim kadar hüzünlü.”

Tam bu anda kapı sert bir itişle açıldı. Bizim arkadaşlar, silahlanmış olarak geri dönmüşlerdi. Hiç konuşmadan birbirlerini iteleyen başlar

gördüm kapı ağzında.

Yavaş yavaş uzaklaştım. Adam, tek başına geride kaldı. Duruşunu hiç değiştirmeden ve şiire kendisini iyice vermiş olarak.

Sovyetler Birliği göklerinde casusluk uçuşuna gönderilen pilot Power akıl almaz yüksekliklerden düşürüldü. Aşırı inançla fırlatılmış iki mermi onu bulutlar arasından alıp yere indirmişti. Gazeteciler, ateş açılan o ıssız ve dağlık yerlere koştular.

Oralarda tek başlarına yaşayan iki gençti topçular. Çamların, kar fırtınalarının ve nehirlerin uçsuz bucaksız dünyasında elmalarını yiyor, satranç oynuyor ve nöbet tutuyorlardı. Geniş anayurt Rusya'yı savunmak için göklere nişan almışlardı.

Gazeteciler soru yağmuruna tuttular.

"Neler yiyorsunuz? Ana babanız kim? Danstan hoşlanır mısınız? Hangi kitapları okuyorsunuz?"

Bu son soruya, genç topçulardan biri, en çok sevdiği şairlerin mısralarını okuduğu, yanıtını verdi: "Rus klasiklerinden Puşkin ve Şilili Neruda..."

Bunu öğrenince sonsuz mutlu oldum. Böylesine yükseklere fırlatılan ve böylesine derin onurlandırılan o atış, benim ateşli şiirime bir atom katmıştı.

Şiir

... Ne çok sanat eseri... Bu dünyaya sığmayacak kadar... Evlerin dışlarına bile asmalı onları... Ne çok kitap... Ne çok kitapçık... Kim okuyabilir bütün bunları... Onları yiyebilseydik... Şu açlık dünyasında onlardan salata yapabilseydik... Onları küçük küçük doğrayıp yemek yapabilseydik... Kitap bolluğu var... Kitaba doyduk buramıza kadar... Dünya boğuluyor kitap bolluğu altında. Reverdy bana şöyle demişti:

"Bana bundan böyle kitap gönderilmesin," diye yazdım postaya. Hepsini açmaya bile vaktim yok. Onları koruyacak yerim kalmadı. Odamın duvarları boyunca tavana kadar tırmandılar. Bir felaket olacak, başıma düşecekler diye korkuyorum...

Eliot'u herkes tanır. Ressam olmadan, tiyatro yönetmeden, ileriyi gören eleştiriler yazmadan önce benim mısralarımı okurdu. Pek hoşlanırdım bundan... Bu şiirleri ondan daha iyi anlayan yoktu. Günün birinde kendi şiirlerini okuduğunda: “Okumayın bana onları, okumayın bana onları,” diye bütün bencilliğimle protesto etmiştim yanımdan uzaklaşıncaya kadar. Sonra da banyoya kilitlemiştim kendimi. Fakat Eliot şiirlerini kapının deliğinden okumuştu bana... Çok üzülmüştüm. İskoçyalı şair Frazer de yanımdaydı. Bana: “Neden böyle davranıyorsun Eliot'a?” deyince, “Okurumu yitirmek istemiyorum,” karşılığını verdim. “Ona, bunca özen gösterdim... Şiirimin kıvrımlarını bile yakından tanıdı. O resim yapabilir... Denemeler yazabilir. Fakat ben okurumu elimde bulundurmak, kendim için alıkoymak istiyorum... Yaban ülkelerin bitkisi gibi... Onu büyüteyim istiyorum... Anlıyorsun beni değil mi, Frazer? Zira böyle giderse şairler bundan sonra yalnızca öteki şairler için eser yayımlayacak... Her biri kendi şiir dergiciğini çıkarıp ötekilerin cebine koyacak... Son şiirini ötekinin tabağına bırakacak... Quedo, günün birinde şiirini bir kralın peçetesi altına bırakmıştı... Böylesi hiç zahmete değmez... Ya da şiiri, parlak güneş altında bir alana bırakmak... Yoksa insan yığınlarının ellerinde parçalansın, lime lime olsun mu?..”

Fakat şairlerin şairler için yayımlaması, beni heyecanlandırmıyor, yüreklendirmiyor... Kaçıp doğaya sığınmaya iteliyor. Bir kayaya, bir dalgaya sığınmaya iteliyor. Yayınevlerinden uzaklara, basılı kâğıtlardan uzaklara... Şiir uzakta, okurlarla bağlantısını yitirdi. Bunu yeniden kazanması gerekiyor... karanlıklarda yol alması, insanların kalpleriyle, kadınların gözleriyle, yollarda bilinçsiz kişilerle karşılaşması gerekiyor. Belirli yarı uykulu anlarda ya da yıldızlı gecelerde tek tek bir mısra arayan kişilerle... Böylesine önceden kestirilemeyen bir konukluk, her yolun, okunmuş her şeyin, öğrenilmiş her şeyin yorgunluğuna değer… Tanımadıklarımız arasında kendimizi yitirmeliyiz ki, onlar da yollarda bizleri okusunlar... Bin yıldır hep o aynı ormanda yaprakların düştüğü kumlarda... Ve ortaya koyduğumuz şeyi sevip okşayarak bağrımıza basmalıyız... İşte ancak o zaman gerçekten şair oluruz. Şiir o şeyde yaşayacaktır.

Dilde Yaşamak

1904’te doğdum. 1921’de bir broşürde bir şiirim yayımlandı. 1923’te ilk kitabım *Crepusculario* çıktı. Bu anıları 1973’te yazıyorum. O heyecanlı andan bu yana elli yıl geçti. Bütün yeni doğmuşlar gibi ilgi çekmek isteyen o basılı ve sarsak yaratığın ilk feryadını şair duyalı beri.

Kendi vücudumuz ile dil arasında bir yakınlık kurulmadan ömür boyu bir dille yaşanamaz... O dilin her yönüyle içli dışlı olunamaz... Köprü ayaklarıyla yakınlaşma sağlanamaz.

Konuşulan dilin boyutları başkadır. Yazılı dil ise umulmadık farklılıklar kazanır. Dili, giysinin kolları, yamaları, terlemeleri, kan ve ter lekeleriyle kullanmanın üstesinden bir şair gelebilir ancak. Üslubu böylelikle oluşur. Ben çağımı Fransız kültürünün devrimlerinde buldum ürkerek. O olaylar her zaman çekici geldi ama bir bakıma da vücuduma uygun giysiler değildi. Şilili şair Huidobro, Fransız modasını alıp kendi varlığına ve anlatımına büyük bir ustalıkla uydurdu. Modelini aşıyor kimi zaman sanırım. Ruben Dario’nun İspanyol şiirinde ortaya çıkmasında da kimi zaman buna benzer, ama daha yüksek düzeyde bir şeyler vardır. Ne var ki, Ruben Dario, büyük sesler çıkaran bir fildi. İspanyol dili döneminin bütün dilimlerini parçalayarak dünyanın havasını kendi alanına doldurdu. Ve dünyanın havası doluverdi.

İspanyol dili arada bir İspanyol Amerikalılarını ve İspanyolları ayırt eder. Fakat her şeyden önce halk deyimlerinin düşünce yanı ikiye ayrılmıştır. Gongora’nın donuk güzelliği, bizim enlemlerimize uymaz. İspanyol şiirinde, hatta en yeni örneklerde bile bu Gongora çeşnisi pek boldur. Bizim Amerikan örtümüz, taş, toz, öğütülmüş lav, balçık ve kandan oluşur. Kristal kesmeyi bilmeyiz. Bizim üslupçularımız derinden ses verir. Martin Fierro’nun bir tek damla şarabı ya da Gabriela Mistral’in tek bir damla bulanık balı, onları hareketsiz bırakır. Yaban çiçekleri konulmuş vazolar gibi salonlarda uyuşuklaşırlar.

İspanyol dili Cervantes’ten sonra altınlaştı, saray inceliğini kazandı, yüce Rahip Gonzalo de Berco’dan kazanmış olduğu vahşi gücünü yitirdi. Quevedo’yu tutuşturan o yaratıcı tutkusunu tüketti. İngiltere’de, Fransa’da, İtalya’da da böyle oldu. Chaucer’nin, Rabelais’nin sınırsızlığı hadım edildi. Aşırı incelik, zümrüt ve elmas parıltıları getirdi. Fakat yüceliğin kaynağı da kurumaya başladı.

Bir zamanların bu kaynağı, bütün insanları, sonsuzluğu, bolluğu ve taşkın kaynakları besledi.

Benim sorunum burada. Bu sözlerle ortaya koymasam da, şiirimin bir önemi varsa, bu genişlikleri, sınırsızlıkları zorlamasından, bir odanın duvarlarını yeterli bulmamasından. Sınırlarımı aşmam gerekti. Çevre olarak uzak uygarlıklar seçmedim kendime. Kendim olmalıydım... Kendimi genişletmeye çaba göstermeliydim... Beni doğuran toprak ana gibi. Bizim kıtanın bir başka şairi bu yolda yardımcım oldu. Manhattanlı yol arkadaşım Walt Whitman, derim.

Eleştirmenler Acı Çekmeli

Maldoror'un Şarkıları aslında bir yergidir. İsidore Ducasse'in takma adını yergi yazarı Eugene Sue'nün bir romanından aldığını unutmamalı: Lautreamont. 1837'de Chatenay'de yazılmıştır. Fakat Lautreamont'un asıl Lautreamont'u çok geride bıraktığını biliyoruz. Çok daha derinlere indi. İblisçe davranmak istiyordu, oysa, daha yükseklere çıktı, lanetlenmiş bir baş melek gibi. Maldoror, mutsuzluğun yücelticiliğinde, cennet ve cehennemde evlenmeyi kutlar. Öfke, Eski Yunan ditirambos türküleri ve ölümle boğuşma, Ducasse'in güzel söz sanatında, itici güçleri oluşturur.

Lautreamont, yeni bir dönem tasarlar, iç karartıcı görünümü bir yana bırakır ve iyimser şiir için bir giriş yazar, ancak arkasını getiremez. Paris'te ölüm, genç Uruguaylıyı alıp götürür. Ne var ki, şiirinde bu umut verici değişme, iyiye ve iyileşmeye doğru bu gelişim, pek çok eleştiri alır. Eleştirmenler, onun acılı şiirlerini överler ve neşeliliğe geçişini lanetlerler. Şairin acılar içinde kıvranması gereklidir. Umutsuzluk içinde yaşamalı, umutsuzluğun türküsünü yazmalıdır durmamacasına. Bu bağlayıcı kurala uyanlar çoktu. Yazılı olmasa da bağlayıcı kurala boyun eğdiler. Bu gözle görülemeyen buyrultu, şairleri yırtık pabuçlara, hastane köşelerine ve morga mahkûm ediyordu. Herkes hoşnuttu. Birkaç damla gözyaşından sonra, şenlik sürüp gidiyordu. Dünya değiştiği için de olup bitenler değişiyordu. Biz şairler, neşenin başkaldırı verdiğini hissettik.

Bahtsız şair, haça gerilmiş yazar, toplumun alacakaranlığında mutluluk, törenin bir parçasıdır. Beğeniler büyük bir ustalıkla ters yöne itilir.

Bahtsızlık, yaratıcılığın mayasını çoğaltır, diye.

Hastalıklı davranışlar ve acı çekişler, şairliği hazırlamanın reçetesi diye övüldü. Hölderlin deli ve bahtsızdı. Rimbaud, tedirgin ve acılıydı. Gerard de Nerval, kötü bir sokağın fener demirine kendini asmıştı. Bunlar, yüzyılın sonlarına sadece güzelliğin baş döndürücülüğünü değil, acılar yolunu da armağan ediyorlardı. Kalıp inanış, fikir ve düşünce, yaratıcılığın temel şartını böylesine dikenli bir patika olarak gösteriyordu. Dylan Thomas bu yolda en son kurbanlardan biridir.

Eskimiş ve yıpranmış burjuvazinin düşüncelerinin birkaç kafayı daha etkilemesi tuhaftır. Dünyanın nabzını sezemeyen kafaları. Çünkü dünyanın burnu, geleceğin kokusunu alır.

Balkabağını andıran eleştirmenler vardır. Bu gibilerin duyu boynuzları ve tutunma uçları, modanın en son iç çekişlerine sımsıkı yapışır ve onu yitirmekten pek korkar. Fakat kökleri geçmişle beslenir.

Biz şairlerin mutlu olmaya hakkı var. Çünkü bizler milletlerimize ve onların mutluluk savaşına sımsıkı bağlıyız. İlya Ehrenburg bir yazısında: “Pablo tanıdığım az sayıda mutlu insandan biridir,” diyordu. Bu Pablo benim ve Ehrenburg yanılmıyor.

Haftalık gazetelerde yazan en uyanık denemecilerin bile benim geçim durumuma tasalanmalarına işte bundan ötürü hiç şaşmıyorum. Bu arada bencillik, çıkarcılık da hiçbir eleştirme olanağı vermiyor. Başkalarının mutluluğundan birçoğunun alındığını bilirim. Ne var ki, benim iç dünyam mutluluk dolu. Vicdanım çok rahat ve aklım tedirgin.

Şairlere daha yüksek bir hayat düzeyi yakıştırmak isteyen eleştirmenlere, şiir kitaplarının basılabilmesi, satılabilmesi bile yeterli sayılmalı, derim. Çünkü böylece görevlerini, yerine getirebiliyorlar, yani, sizleri tedirgin ediyorlar. Yazarlara, şairlere para ödenmesine ve hiç olmazsa birkaç yazarın bu körolasıca işle yaşayabilmelerine sevinmeliler. Eleştirmenler bu onurlandırıcı olayı herkese duyurmalılar, çorbanın içinde saç teli arayacaklarına.

Genç ve parlak görüşlü bir eleştirmenin geçenlerde bana ayırdığı satırları okuyunca, bütün parıltısına rağmen, işte bundan ötürü yavan buldum.

Onun bu satırlarına göre benim şiirimde mutluluk kokuları vardı. Bana acılar salık veriyordu. Onun bu kuramına göre, bir körbağırsak düğümlenmesi eşsiz bir düzyazı ve bir karınzarı iltihabı yüce bir türkü olabilirdi.

Ben yine kendi malzememle ve olduğum gibi çalışıyorum. Ben duyguları, insanoğlu, kitaplar, olaylar ve savaşlarla beslenen doymazın biriyim. Bütün bir yeryüzünü mideme doldurabilirim. Denizlerin bütün suyunu içip tüketebilirim.

Kısa ve Uzun Şiirler

Eylemci şair olarak kendi batışımla savaştım. Gerçek ile öznelliğimin kafamın içinde çekişmesi bu yolda kesin oldu. Yaşadıklarım başkalarına öğüt vereceğine kendime yardımcı oldu. Önce bir göz atalım verilere:

Benim şiirim elbette ki, bir yandan yüksek eleştirinin yargısına bağlı, öte yandan da yerginin tutkularına açık. Oyuna bu da katılıyor. Tartışmanın bu bölümünde ben karar veremem ama, bir oyum var. Eleştirmenlerin çoğunluğu kitaplarımda, şiirlerimde bir ses buluyor. Düşman yergilerde de oy hakkım var. Bu da benim dur durak bilmeyen yaratıcılığımdan.

Bu söylediklerim sizce aşırı kendini beğenmişlik ise, haklısınız derim. Fakat bu da, işini yıllar yılı, bıkıp usanmadan sevgiyle yapagelmiş bir el sanatkârının kendini beğenmişliğidir.

Ne var ki, bir şeyden yana çok güvenliyim. Hiç olmazsa yurdumda şairlik mesleğinin, Tanrı vergisi şairliğin, saygı görmesine şöyle ya da böyle yardımım dokundu.

Yazmaya başladığımda iki şair tipi vardı. Ünlerine haklı olarak, ya da para desteğiyle saygı toplayan yüksek tabakadan şairler. Öteki şairler türündeyse, dövüşken serüvenciler, meyhane devleri, büyüleyen çılgınlar, acılar çekmiş uykuda gezenler bile vardı. Ortaçağ savaş gemilerinin kürekçileri gibi kamu yöneticilerince zincire vurulmuş durumda bir başka şair türü de vardı. Rüyaları hemen hep o damgalı kağıt yığını altında, otoriteler ve tehlikeler önünde gülünç düşme korkusu ve dehşeti içinde boğuluyordu.

Hayata atıvermiştim kendimi. Adem'den daha çıplak. Fakat şiirimin dokunulmazlığını korumaya kararlıydım. Böylesine eğilmezliğim bana yardımcı olmakla kalmadı, sersemlerin gülmekten vazgeçmelerini de sağladı. Sözünü ettiğim sersemler arasında, kalbi ve vicdanı olanlar, ileriyi gören insanlar gibi mısralarımla uyanarak, silahlarını daha önemli hedefe yönelttiler. Kötüleri de korkuttular.

Şiir böylece saygı gördü. Sadece şiir değil, şairler de. Bütün şiirler ve bütün şairler.

Yurttaşlarıma bu hizmetimin bilincindeyim. Bu onuru kimselere vermem. Çünkü bir nişan gibi onu taşımak hoşuma gidiyor. Bunun dışında her şey tartışılabilir. Geçerli olanı kısaca anlatayım:

Şairin en inatçı düşmanları bir sürü kanıt ileri sürebilir, ama hiçbiri geçerli değil artık. Gençliğimde bana 'açlık kadavrası' demişlerdi. Bugün ise, beni herkese aşırı varlıklı kişi diye tanıtarak düşmanlık etmek istiyorlar. Böylesine varlıklı değilim, fakat onların sinirleri bozulsun diye pek çok zengin olayım isterdim.

Mısralarımı ölçüp bunları küçük parçalara böldüğümü ya da aşırı uzattığımı ispatlamak isteyenler de var. Bunun hiç önemi yok. Kim karar verecek, dizeler daha kısa, daha uzun, daha ince ya da daha kalın olmalı diye? Daha sarı ya da daha kırmızı olsun diye? Şiiri yazan şair kestirir bunu. Soluğuyla, kanıyla, bilgisiyle ya da bilgisizliğiyle kestirir. Çünkü bütün bunlar şiirin günlük ekmeğine katık olur.

Gerçekçi olmayan şair ölür. Fakat yalnız gerçekçi olan şair de ölür. Sadece akla aykırı yazan şair, kendisince ve sevgilisince anlaşılır ancak. Bu da oldukça umut kırıcı. Sadece akılcı olan şairi eşekler bile anlar. Ama, bu da epey hüzün verici.

Bu gibi karşılaştırmalar için resim tahtasında yazılı sayılar yok. Tanrının ya da şeytanın hazırladığı aletler de yok. Her ikisi de çok önemli bu kişilikler, şiirde durmamacasına bir savaşa götürür sadece. Meydan savaşını kimi zaman biri, kimi zaman öteki kazanır ama, şiirin kendisi yenilgiye düşmemelidir.

Şairlik mesleğinin kötüye kullanıldığı da olur elbette. Öylesine çok yeni şair ve yeni yetişme kadın şair ortaya çıkmış ki, yakında hepimiz şair

olacağız ve okur hiç kalmayacak. Okur aramak için yakında keşif heyetleriyle yola çıkmak, çöllerden geçmek ya da uzay gemileriyle evreni bir baştan öte başa dolaşmak gerekecek.

İnsanın en eski eğilimi şiirdir. Dini törenler ve dualar şiirden doğdu. Dinlerin çekirdeğinde de şiir vardır. Şair bunu doğanın belirtileriyle bildi. İlk çağlarda bu Tanrı görevini korumak için rahip dediler kendilerine. Günümüzün şairi ise, şiirini haklı göstermek için, sokağın ve insan yığınlarının kendisine uzattığı belgeyi benimsiyor. Günümüz halkçı şairi din adamlarının en eskisidir. Eski zamanlarda karanlıklarla anlaşma yapardı. Günümüzdeyse ışığın yerini göstermek zorunda.

Özgünlük

Ben inanmıyorum özgünlüğe. Özgünlük, baş döndürücü uçurumun derinliklerinden çağımızın bulup çıkardığı tanrıcıklardan biri. Ben dilde kişiliğe, biçimde kişiliğe, sanatta her anlamda yaratıcılığa inanırım. Fakat o çileden çıkarıcı özgünlük modern bir buluştur, bir seçim palavrasıdır. Ülkelerinin, dillerinin, hatta dünyanın baş şairi seçilmek isteyenler vardır. Böylece de seçmenlerinin arkasından koşarlar asayı ellerinden alabileceğini sandığı kişilere küfrederler. Böylesi, şiiri karnavala benzetir.

Fakat doğanın, kültürün, toplum hayatının şaire Tanrı vergisi yeteneklerini korusun diye verdiklerine göz kulak olmak, iç dünyamızın yönünü korumak yine de gereklidir.

Eski çağların Quevedo gibi soylu ve çok titiz şairleri şiirlerine “Horatius’a nazire” “Ovidius’a nazire” “Lucretius’a nazire” notunu koyarlardı.

Ben, yaradılıştan güç alan anlatımımı kendi payıma korudum. Bütün canlı şeylerin büyüyüp gelişmesi gibi. İlk kitaplarımın çoğunu sorusuz heyecanlar oluşturur. Türküleriyle kalbin duygulu ya da öfkeli seslenişlerine yanıt vermeyen şairlerin Tanrı yardımcısı olsun. Fakat kırk yılın tecrübelerinden sonra, bir şairin yaratıcılığının heyecanları büyük ölçüde dizginleyebilmesine bağlı bulunduğunu sanıyorum. Yönetilmiş bir doğrudan doğruya seslenişe inanıyorum. Bunun için de şair yelek cebinde birtakım yedekler bulundurmalıdır. Gerektiğinde yardım istemek için. En önce kuramlar, etkili gözlemler, sözler, seslenişler ya da şekiller gelir.

Çevremizde arılar gibi uçuşurlar. Bunları hemen yakalayıp yelek cebine koymalı. Bu bakımdan ben epey tembelimdir ama, yine de iyi bir öğüt verdiğimi sanıyorum. Mayakovski yanında küçük bir kitap taşır ve sık sık yardımına başvururdu. Heyecanlar da yedeklenebilir. Yedek heyecanlar nasıl korunabilir? Onları anımsayarak. Beyaz bir kağıt üzerinde onun bilinçlendiriciliğini gerçek heyecanından daha iyi anımsarız.

Şairin gözüne çarpanları, insan topluluğuna yazması gerektiğini, eserlerimin önemli bir parçasında kanıtlamak istedim. Eski çağları hemen bütün büyük eserleri titizlikle belirlenmiş siparişler sonucu meydana getirilmiştir. Bir şair, bir üniversite ya da bir sendika için komisyonlar ve meslekler için yazmakla özgürlüğünü yitirmez. Büyülü esinlenme ve şairin Tanrıyla ilişkisi saçma uydurmalardır. Aşırı yaratıcı kendinden geçişler anında ürün kısmen yabancılaşır, okumanın ve dış baskının etkisinde olur.

Edebiyat hayatımın gençlik yıllarını anımsamak için bu kuram gözlemlerini kesiyorum.

Ressamlar ve yazarlar pek uyuşuk davranmaktaydı. Resimde ve şiirde bir güz lirizmi ağır basıyordu. Herkes ötekinden daha anarşist daha karıştırıcı olabilme, dağıtıcı olabilme yollarını arıyordu. Şili'nin toplum hayatı bir değişim geçirmekteydi. Alessandri, yıkıcı nutuklar söylüyordu. Güherçile vadilerinde çalışan işçiler, bütün Amerika kara parçasının en önemli halk hareketini oluşturacak örgütlerini kurmaktaydı. Mücadelenin kutsal günleriydi. Carlos Vicina'lar ve Juan Gandulfo'ların günleriydi. Anarko-sendikalist üniversiteli ideolojisine kaptırıvermiştim kendimi. En sevdiğim kitap Andrjev'in *Sasch Schegulev*'iydi. Başkaları Arzbachev'in açık saçık romanlarını okuyor ve bunlardan ideolojik sonuçlar çıkarıyordu. Günümüzde varoluşçuluk pornografisinde olduğunun tıpkısı. Aydınlar meyhanelere sığınıyorlardı. Yıllanmış şarap, yoksulluğu cilalıyor ve ertesi sabaha kadar altın gibi pırıl pırıl yapıyordu. Olağanüstü yetenekli şair Juan Egana bu yüzden mezarı boyladı. Anlattıklarına göre, bir mirasa konunca eline geçen bütün paraları boş bir evde masanın üstüne bırakmıştı. Kafadarları gündüzleri uyur, gece olunca fıçı fıçı şarap taşırmış. Fakat Don Juan Egana şiirinin ayışığı parıltısı bizim "Şiir ormanımız"ın bilinmez bir yer sarsıntısıdır yine de. Bu romantik deyim, Molina Nunez ve Segura Castro'nun hazırladığı büyük modern antolojinin başlığıdır. Geniş, büyük çaplı ve gönlü yüce bir kitaptır. Sonsuz boşlukları ve tertemiz parıltıları

olan karışık bir dönemin şiir bilançosudur. Beni en çok etkisi altında bırakan kişilik, genç edebiyatın diktatörüydü. Bugün onu kimsenin hatırladığı yok. Adı Ahrio Ayarzum'du. Bitik bir Baudelaire'ci, aşırı yetenekli bir düşkün, Şili'nin bir Jacob Baradaeus'üydü. Acılar içinde kıvranan, ölüden farksız, güzel ve delinin biriydi. Boğuk bir sesle ve tepeden bakarcasına konuşurdu. Edebiyatımızın belirli bir bölümünde kendine özgü bir hiyeroglif icat etmişti. Estetik sorunları dile getirmek için sesini yükseltince, alnı zekâ tapınağının sarı kubbesini andırırdı. Sözgelişi şöyle derdi:

"Çevrenin en yaygını", "Diktatörün en baskıcısı", "Karanlığın karanlık yanı."

Fakat Ahrio Ayarzum hiç de budala değildi. Bir kültürün cennet ve cehennem yanlarını birleştirebilmeyi başarmıştı. Bir kozmopolitti. Kuramlar hatırına, kendi çekirdeğini yavaş yavaş öldürdü.

Şişeler ve Maskeler

Noel yaklaşıyor. Arkada kalan her Noel bizi 2000 yılına biraz daha yaklaştırır. Geleceğin bu sevinci, yarının bu barışı, böylesine dünya çapında bir adalet ve 2000 yılının çan sesleri için biz bugünün şairleri savaştık, türküler söyledik.

Socrates Aguierree, Buenes Aires konsolosluğunda şefim olan o kibar ve bulunmaz kişi, 1930 yılı 24 aralığında evine davet etmişti beni. Noel Baba olayım, diye. Hayatımda beceremediğim çok şey olmuştur, ama o Noel Baba rolü kadar kötüsünü de yapmamışımdır. Pamuktan sakalım yere düştü, armağanları dağıtırken birbirine karıştırdım. Güney Şilililerin doğuştan gırtlaktan ve nezleli konuşmasını nasıl değiştirsem de sesim tanınmasaydı? Bir hileye başvurdum. Çocuklara İngilizce seslendim. Fakat bir sürü kara ve mavi göz üstüme dikildi. İyi yetiştirilmiş çocuklara yaraşmayan bir kuşkuyla baktılar.

İlerde benim sevgili bir arkadaşım olacak ve en iyi biyografilerimden birini hazırlayacak olan bir kadın yazarın da o çocuklar arasında bulunduğunu o gün kim söyleyebilirdi bana? Bu yazar Marguarita Aguirre'dir.

Evimde irili ufaklı bir sürü oyuncak bulundururum. Oyuncaksız yaşayamam. Oyuncakla oynamayan bir çocuk, çocuk sayılmaz. Oynamayan bir insan çocuk yanını ömrü boyunca yitirmiş olur ve bunun yoksulluğunu çeker. Ben evimi bir oyuncak gibi yaptım ve bu evle sabahtan gece yarılarına kadar oynadım.

Bunlar benim kendi oyuncaklarım. Onları ömrüm boyunca topladım, onlarla oyalanayım diye bir çeşit bilimsel amaç için. Onları küçük çocuklara ve her yaştan çocuklara da bir bir anlatacağım.

Bir şişe içinde yelkenli bir gemim var. Daha başka gemilerim de. Gerçek bir filo. Hepsinin adları, direkleri, yelkenleri bordaları ve çapları var.

Bazıları çok uzak ve küçük denizlerden geldi. En güzel gemilerimden biri İspanya'dan gönderildi. Şiirler kitabımın telif hakkı karşılığı. Geminin en yüksek direğinin tepesinde bayrağımız asılı. Tek ve küçük yıldızlı Şili bayrağı. Öteki gemilerin hepsini Senyor Carlos Hollander yaptı. Senyor Hollander, eski bir gemiciydi. Ünlü ve görkemli birçok geminin modellerini yaptı bana. Güherçile yüklemek ya da kuzey denizlerinde balina avına çıkmak için Hamburg'dan, Salem'den, Bretagne kıyılarından gelen gemilerin.

Güneş kentinin kömür ve yağmur kokuları arasında ihtiyar denizciyle buluşmak için kıyılar boyunca yaptığım uzun yolculuk sonunda, dünyanın en küçük tersanesine ayak basardım. Küçük oturma odasında, mutfakta, bahçede, yemek odasında şuraya buraya rastgele dizilmişlerdir. Don Carlos, büyülü piposuyla gemilerin güvertesine, büyük direğine ve küreklerine bir dokunur. Limanın en önemsiz dumanları bile onun elleri arasında bir yaratıcılığa dönüşür. Kimisi yepyeni ve pırıl pırıl bir şişe gemisi oluverir.

Koleksiyonundaki gemiler arasında Anvers'te ya da Marsilya'da yapılmış gemiler vardır. Cronelli gemicinin elleriyle yaratılmışlardır. O, bu gemileri sadece yaratmakla kalmadı, bilgisiyle donattı, modelin adını ve başarılarının sayısını gösteren bir levha da yapıştırdı. Rüzgârlara ve hava şartlarına göğüs gerip yaptıkları yolculuklarda, Pasifik Okyanusu'nda yelkenlerini şişirerek yol alıp dağıttıkları malları da yerleştirdi.

Büyük Potasi ve 1910'da Manş Denizi'nde bir kazada batan, Hamburg limanından Magna Prussia gibi ünlü şişe gemilerim de var. Hollander Usta,

Maria Celeste’in iki ayrı modeliyle de mutlu kıldı beni.

Kendi dünyalarında yaşayan denizcilerin sırlarını ele vermeye hiç de niyetli değilim. Minicik gemilerin o incecik şişe denizciklerine nasıl girebildiğini de.

Şişeden denizciklerine nasıl girip sonra nasıl çıkabildiklerini, kuyu kazar gibi uğraşan gemi yapımcılarının gizemli işini bir şiirimde ayrıntılarıyla anlattım, fakat bilinmezlik sürüp gidiyor.

Daha büyük oyuncaklarım, gemilerin başındaki kabartma heykellerdir. Bunların fotoğrafı, gazetelere basıldı ve sözü edildi. Hoş görüyle ya da çekemezlikle. Bunlar için iyi düşünenler anlayışla gülerek:

“Ne kaçık adam! Neler de topluyor!” dediler.

Kötü düşünenler, bütün bunlar için, daha başka konuşuyor. Koleksiyonlarıma ve İsla Negra’daki evime astığım beyaz bir balığın süslediği mavi bayrağa öfkelenen biri, şöyle demişti:

“Ben özel bayrak asmam. Bende o gemi aslanları yok.”

Zavallı, ağlıyordu, öteki çocukların topaçlarını kıskanan bir çocuk gibi. Benim deniz maskelerim ise, böylesine kıskançlık uyandırdıkları için, sevinçlerinden gülüyorlardı.

Size o kadın gemi aslanlarını anlatmalıydım. Büstler, deniz heykelleri, uçsuz bucaksız okyanusun sembolleriydi. İnsanlar, deniz taşıtları yapınca, bu gemilerin başını yükseltmek istediler. Önceleri gemilere kuş heykelleri, tahtadan yapılmış masal hayvanları, totem kuşları astılar. Sonraları, XIX. yüzyılda, balina avcılarının gemileri için, sembolik figürler yapıldı. Yarı çıplak tanrıçalar ya da Jacobin bereli cumhuriyetçi kadınlar.

Benim koleksiyonumda erkek ve dişi gemi aslanları var: En küçük boyda olanı pek değerlidir. Salvador Allende onu elimden almayı pek çok denedi. Adı, Maria Celeste’tir. Küçük bir Fransız gemisinin, belki yalnız Sen nehri sularında işleyen bir geminin başındaydı. Koyu renktedir. Meşe ağacından yapılmıştır. Yıllar ve deniz yolculukları onun rengini daha da kararttı. Küçük bir kadın heykeliydi. İkinci imparatorluğun süslü giysilerinde rüzgârın izleri yer etmiş sanırsınız. Yanak çukurlarının üzerinden bakan çini mavi gözleri, ufka dalmıştır. Tuhaf bulacaksınız ama, bu gözler her kış

ağlar. Bunun nedenini kimse açıklayamadı. Koyulaştırılmış tahtada ıslaklığı çeken bir içe işlemişlik vardır belki de! Bu Fransız gözlerinin her kış ağladığından ve inci taneleri gibi gözyaşlarının Maria Celeste'in küçücük yüzünden aşağı akışını her yıl seyrettiğimden hiç kuşkunuz olmasın.

İnsanların içinde belki bir din duygusu uyanıyor böyle heykeller önünde. Hıristiyan ya da dinsiz. Kadın gemi aslanlarımdan biri gemi pruvasında yol alır gibi bahçemde yüzü denize yönelmiş durdu birkaç yıl. Fakat bir ikindi üzeri ben ve Mathilde, benimle görüşmeye gelen gazetecilerin yaptığı gibi, çitin üstünden bahçeye atlayınca, İsla Negra'nın dini bütün kadınlarını o gemi başı heykeli önünde diz çökmüş bulduk. Mumlar yakmışlardı. Heykelin yüzü apaydınlıktı. Görkemli ve saygıdeğer gemi başı heykeli, bizim Gabriel Mistral'e şaşılacak kadar benzese de, dini bütün kadınları hayal kırıklığına uğrattık. İşin doğrusunu söyledik. Günahkâr gezegenimizin günahla dolu denizlerinde geminin başında yol almış bu kadın heykeli önünde diz çöküp dua etmesinler diye.

Sonra gemi aslanlarını hemen içeri aldım bahçeden. Şimdi, yakınımda duruyor. Şöminenin üstünde.

Kitaplar ve Salyangozlar

Zavallı kitap tutkunları, sık sık acılara katlanırlar. Aradıkları kitaplar ellerinden kayıverir, kuş gibi havalarda kanat çırpar, satış fiyatlarıyla yükseklere havalanır. Fakat özenilen inci, uzun araştırmalardan sonra elde edilir yine de.

Madridli kitapçı Garcia Rico'nun şaşıp kalışını hâlâ anımsarım. 1934 yılındaydı. Gongora'nın eski bir basımını yirmi ay taksitle bana satmasını önermiştim. Sadece yüz peseta tutuyordu. Ucuzdu. Ama, bende bu para da yoktu. Taksitleri günü gününe ödedim. Foppek basımıydı. XVII. yüzyılın bu Flaman yayınevi, altın çağ İspanyol ustalarının eserlerini eşsiz süslemeler ve güzel harflerle basıyordu.

Quevedo'yu sadece o basımlarında okumak hoşuma gider. Harfleri, saldırıya geçmiş savaş düzeninde gemiler gibidir.

Ben kenar semtlerin eski kitapçılarında, Fransa'nın ve İngiltere'nin ulu kitabevlerinde, uçsuz bucaksız kitapçı dükkânı ormanlarında kaybolurum. Ellerim toz içinde kalır. Ne var ki, arada sırada bir hazine bulup çıkardığım da olur. Bulduğumu sanmanın sevincini yaşarım.

Çil çil altınlarla ödenen edebiyat ödülleri, az bulunan baskıları yüksek paralar ödeyerek satın almama yardım ediyordu. Kitaplığım yavaş yavaş değer ve önem kazanıyordu. Kitaplığımda eski şiir ciltleri kıvılcımlar gibi ışıldıyordu. Tabiat tarihine duyduğum aşırı sevgi yüzünden kitaplığımı, dolaştığım dünya kentlerinde eşsiz kuşlar, böcekler, balıklar üzerine botanik kitaplarıyla dolduruyordum.

Yolculuk kitapları, İbarra basımı inanılmaz güzellikte *Don Quijote* nüshaları, Dante'nin güzelliği anlatılamaz Bodoni basımı folyo boyu nüshalarını buluyordum. Hatta, Moliére'in "Fransa kralının oğlu için" az sayıda basılmış sayılarını da. Fakat ömrüm boyunca yaptığım koleksiyonların en güzeli salyangoz koleksiyonumdur. O inanılmaz değişik yapıları, ay kabuğunu andıran esrarlı porselenlerinin tertemizliği pek hoşuma gidiyordu.

Küba'nın ünlü yumuşakçalar uzmanı Don Carlos de la Torre, koleksiyonunda bulunan en güzel parçaları bana armağan ettiği günden beri küçük küçük binlerce deniz altı kapısı bana açılıvermişti, sırlarını öğreneyim diye. O günden beri yedi denizde yaptığım bütün yolculuklarda hep onları aradım ve onları gözledim. Fakat itiraf edeyim ki, Paris'in dalgalı hayatında buldum salyangozlarımın çoğunu. Paris bitpazarını gölgede bırakan doğa ürünleri dükkânlarında bütün okyanusların sedefleri vardı. Dünya başkentinin dikenli böğürtlenliklerinde, kırık fenerler ve eski kunduralar arasında *Oliva Textil*'in en seçkin örneklerini bulmak, ellerimi Veracruz ya da aşağı Kaliforniya'nın kayalıkları arasına sokmaktan daha kolaydı.

Mercan dikenleriyle örtülü bir kemik olan *Espondylus Rose*'yi denizden çıkarıp almanın o baştan çıkarıcı duygusunu kimselere bırakamam.

Bu ganimetlerin bir ikisinin tarihi değeri olabilir. Pekin müzesinde Çin denizlerinin en kutsal deniz hayvancıklarının konulduğu sandığı benim hatırıma açıp da sadece iki tane bulunan *Thatcheria Mirabilus*'tan bir tanesini bana armağan ettiklerini hatırlarım. O inanılmayacak kadar eşsiz

güzellikteki eseri –okyanusun Çin’e tapınak ve pagoda üslubu armağanı olan– böylece kendi hazineme katmıştım.

Hepsi birbirinden güzel bir sürü kitap toplamam için otuz yıl gerekti. Kitaplığımın raflarında çok değerli bildiğim ciltlerle kitap vardı. Quevedo, Cervantes, Gongora, Laforge, Rimbaud ve Lautremont’un orijinal baskıları. O kitapların sayfaları bana sevimli şairime dokunmuşum duygusunu veriyor. Rimbaud’nun el yazısıyla metinler de var. Paris’te bulunduğum sıralarda doğum günümde, Paul Eluard bana, İsabelle Rimbaud’nun anasına Marsilya’dan yazdığı bir mektubu armağan etti. Paris Milli Kitaplık Müdürlüğü ve Chicago’nun eski kitap meraklıları onu ele geçirmek için koşuşup durmuştu.

Dünyayı öylesine dolaştım ki, kitaplığım aşırı büyüdü ve özel bir kitaplık ölçülerini aştı. Yirmi yılda topladığım salyangoz koleksiyonumu ve dünyanın bütün ülkelerinden severek seçtiğim 5.000 cilt kitabımı günün birinde armağan ettim, yurdumun üniversitesine. Rektörün güzel sözleriyle, ışık tutan bir armağan olarak kabul edildiler.

Aydınlık düşünceli herkes benim bu armağanımın Şili’de sevinçle kabul edileceğini tahmin eder. Fakat aydınlık düşünmeyen insanlar da vardır. Resmi bir eleştirmen öfkeli yazılar yazdı. Bu davranışıma şiddetle karşı çıktı. Atıp tuttu. Bir başkası da, o eşsiz armağanlarımı kabul etmiş olan üniversiteye şiddetle çatan bir konuşma yaptı parlamentoda. Devletin o kuruluşuna o güne kadar yapılan para yardımı kesilsin diye gözdağı verdi. Makale yazarları ve parlamenterler, Şili’nin küçük dünyası üzerine buz dalgaları savurdular. Üniversite rektörü parlamento koridorlarında bir oraya bir buraya koşarken az kalsın boynunu kıracaktı.

O günden bu yana geçen yıllarda kitaplarımı da, salyangoz koleksiyonumu da hiç gören olmadığı kanısındayım. Hepsi de kitapçı dükkânlarına ve okyanuslarına geri dönmüşlerdir diye düşünüyorum.

Parçalanmış Camlar

Uzun bir ayrılıktan sonra Valparaiso’daki evime üç gün önce döndüm. Duvarlarda büyük çatlaklar vardı. Pencere camlarının kırıkları odanın döşeme tahtasında acı verici bir hal almıştı.

Yere düşmüş saatler de depremin olduğu anı öfkeyle gösterir gibiydi. Yer sarsıntısının çöplük haline getirdiği bir sürü güzel şeyi, ender ele geçen nice öteberiyi, Mathilde süpürüp bir yere topladı. Temizlik yapmamız, yeniden düzenlememiz ve her şeye yeniden başlamamız gerekiyordu. Karmakarışıklığın ortasında kağıtları bulmak hiç kolay değildi. Düşüncemize bir çekidüzen vermek daha da güç.

En son çalışmalarım, bir *Romeo ve Juliet* çevirisi ile uzun bir sevgi şiiriydi, daha bitirememiştim.

Gel benim sevgi şiirim, pencere camlarının kırıkları arasında kalk ayağa... Türküler saati geldi.

Yardım et bana sevgi şiirim, bozulmazlığı yeniden kurayım. Türküler saati geldi.

Yardım et bana sevgi şiirim, bozulmazlığı yeniden kurayım ve acıları unutup türküler söyleyeyim diye.

Doğru. Savaşlardan ve kanlardan arınmıyor dünya, kinleri bir yana bırakmıyor. Doğru.

Fakat doğru olan bir başka şey daha var, yavaş yavaş iyice anlaşılıyor: Zorbalar kendi suratlarını aynada görüyorlar ve bu suratı kendileri bile güzel bulmuyor.

Ben sevginin olanaklarına inanıyorum. Eskiden olduğu gibi. İnsanlar acılar, kanlar ve cam kırıkları üzerinden de anlaşabilecektir, bundan yana hiç kuşkum yok.

Kadınım Matilde Urrutia

Kadınım da benim gibi taşralıdır. Bir güney kenti olan Chillan'da doğmuştur. Köylü işi seramiklerinin ünüyle mutlu, korkunç depremlerinden ötürü bahtsız bir kenttir. *Aşk Soneleri* kitabımda ona karşı bütün duygularım ve söylediğim her şey vardır.

Kadınımın benim için taşıdığı önemi mısralar söyler belki! Yeryüzü ve hayat bizi birleştirdi.

Kimseyi ilgilendirmese bile söyleyeceğim: Biz mutluyuz!

Issız Şili kıyılarında uzun süre kaldığımızda günlerimizi ortaklaşa yaşarız. Yazları gitmeyiz oralara. Çünkü güneşin kavurduğu kıyı şeridi sarıdır, bir çöl gibidir. Fakat yağmurların ve soğukların yeşilli, sarılı, mavili ve alacalı değişik giysiler giydirdiği kışlar. Vahşi ve ıssız okyanustan kimi gün uzaklaşır, yukarılara, sinirli kent Santiago'ya gideriz. Karmaşık hayatlarımızı birbirimize sunduğumuz o kente.

Matilde, güçlü sesiyle benim türkülerimi söyler.

Ben ona ne varsa, ne yazmışsam sunarım. Çok şey değil bunlar, ama Matilde bundan hoşnut.

Minicik ayakkabılarının bahçede çamura batışına bakarım, küçücük ellerinin bitkilerle toprağa gömülüşünü seyrederim.

Matilde, mutluluğun bütün köklerini, bütün çiçeklerini, güzel kokulu bütün yemişlerini topraktan taşıdı bana... Ayaklarıyla, elleriyle, gözleriyle ve sesiyle.

Yıldızları Bulan Adam

Paris'te kaldığı otelin odasında bir adam uyuyor. Geceleri sürtmekten hoşlanan biridir. Öğleüstü saat ikide adamın hâlâ uyuduğunu söylersem şaşmazsınız.

Fakat uyanması gerekti. Sol duvar birden ikiye ayrıldı. Sonra, karşı duvar yıkıldı. Söz konusu küçük çapta bir bombardımandı. Az önce açılan yerlerden bıyıklı işçiler hızla girdiler odaya. Ellerinde baltalar vardı. Uyuyan adama çıkışırcasına seslendiler:

"Haydi, kalk! Bizimle bir bardak iç!"

Bir şişe şampanya açıldı. Göğsünde kırmızı, mavi, beyaz kurdelesiyle bir belediye başkanı girdi odaya. Nefesli sazlarla çalınan Marseillaise'in ezgileri yükseldi. Bütün bu olup biten tuhaflıklar acaba nedendi? O sırada henüz yapılmakta olan Paris metrosunun iki tüneli tam da uykucumuzun yattığı odanın altından geçmekteydi.

Adam bana bunları anlattığı andan başlayarak onun dostu, daha doğrusu, onun çömezi olmaya karar verdim. Hep böyle olağanüstü şeylerle karşılaştığı –benim rüyada bile göremeyeceğim şeyler– için, birçok ülkede onun arkasından gittim. Adamın hayal gücünün zenginliğine kendini kaptırıveren Federico Garcia Lorca da benim gibi davrandı.

Federico ve ben o Parisli uykucuyla karşılaştığımızda Madrid'de Correos birahanesinde oturuyorduk. Fakat bu dünya görmüş tuhaf insanın, yine de buruk bir yanı vardı. Yine garip şeyler gelmişti başına. Madrid'de o gösterişsiz barınağında notalarını düzene koyarken. Kahramanımızın büyüleyici bir besteci olduğunu söylemeyi nasıl da unuttum? Ne miydi olup bitenler?

"Kaldığım otelin kapısı önünde bir araba durdu. Birisinin merdiven çıktığını duydum. Yan odadan ayak sesleri geldi. Çok geçmeden odanın yeni konuğu horlamaya başladı. Önceleri sadece bir homurtuydu. Sonra oda sarsılmaya başladı. Güçlü horlamaların etkisiyle dolaplar ve duvarlar hareket etmeye başladı."

Vahşi bir hayvan söz konusuydu kuşkusuz. Horultular bir çağlayanın düşüşte çıkardığı gürültüye benzer olunca, dostumuz durumu kavrar. Yan odada bir dövüş boğası vardı. Başka ülkelerde onun böğürmesiyle kiliseler yerinden oynar, sokaklar tıkanır ve denizler allak bullak olurdu. Bu çirkin dev, Avrupa barışını tehdit eden bu gezegen tehlikesi, başımıza daha ne işler açacaktı?

Federico'ya ve bana, Rafael Alberti'ye, heykelci Alberto'ya, Fulgencio Diaz Pastor ve Miguel Hernandez'e her gün yeni ve korkunç hikâyeler anlatıyordu. Onun gelişine pek seviniyor ve gitmesini hiç istemiyorduk. Günün birinde çıkageldi ve o yuvarlacık gülüşüyle şunu söyledi:

"Korkunç soruna çözüm bulundu. Alman Graf Zeppelin, o dövüş boğasını taşımaya hazır. Brezilya'nın balta girmemiş ormanlarına atacak havadan. Koca koca ağaçlarla beslenir. Amazon su kaynaklarının hepsini birden içip bitirme tehlikesi yok. Korkunç horultusuyla dünyamızı oradan da korkutacak, elimizi kolumuzu bağlayacaktır."

Gözleri kapalı onu dinleyen Federico, gülmekten katılıyordu.

Dostumuz bir hikâye de anlattı. Günün birinde telgraf çekmek isteyince, kadın memur, telgraf yerine mektup göndermesinin daha uygun olacağına onu inandırmaya uğraşmış. Çünkü katlanmış telgraf kâğıtlarını alanlar müthiş korkuyor, hatta kimileri kalp durmasından ölüveriyorlarmış, açmak kısmet olmadan. Bir başka olay daha anlattı. Londra’da safkan atların açık artırmayla satışına, merak ettiğinden bir bakmak için uğramış. Bir ara, bir dostunu selamlamak için elini kaldırınca, müzayedeyi yöneten adam, çekici vurup 10.000 İngiliz lirası değerindeki bir kısrağı onun üstünde bırakmış. Ağa Han 9.500’e kadar arttırmış.

Adam: “Kısrağı otele götürmem gerekti ve ertesi gün de geri verdim,” diye hikâyesini bitirmişti.

Ne var ki, masalcımız bundan böyle ne boğa hikâyesi, ne de daha başka hikâyeler anlatacak. Burada, memleketim Şili’de öldü. Gezegenimizi baştan başa gezmiş olan bu Şilili gerçek bir müzikçiydi, eşi bulunmaz hikâyeleri bol bol anlatırdı. Yaşadığı sürece adı Acario Cotapos’tu. Toprağa verilmesi böylesine güç bir adamın gömülmesinde konuşma görevi bana düştü. Sadece şunu söylemekle yetindim:

“Bugün gölgeler ülkesine parıltılı bir insan veriyoruz. Hayattayken bizlere her gün bir yıldız armağan ederdi.”

Benzeri Olmayan Eluard

Arkadaşım Paul Eluard kısa bir süre önce öldü. Öylesine bütün, öylesine yoğun bir kişiliği vardı ki, ölümüne çok güç alıştım ve çok acı çektim. Normandiyalı idi. Mavi gözlü ve pembe tenliydi. Dimdik ve ince yapılıydı. 1914 savaşında iki kez gazla zehirlenmişti, elleri titrerdi. Fakat Eluard’ı her görüşümde gökyüzünün rengi, derin ve suskun sular, güçlülüğünü iyi bilen bir yumuşaklık canlanırdı gözümün önünde. Pencerede kalıvermiş bir ilkbahar yağmuru damlası kadar pırıl pırıl ve tertemiz şiirlerini okuyanlar, Paul Eluard’ı politika dışı bir şair, politikaya karşı çıkan şairlerden biri sanırdı. Fakat hiç de öyle değildi. Fransız milliyetiyle bağlı sayıyordu kendini, Fransız milletinin heyecanlarına ve dövüşlerine sıkı sıkıya bağlıydı.

Paul Eluard yere sağlam basardı. Bir çeşit Fransız kulesiydi. O yaygın ve budalaca heyecanlanmalara hiç benzemeyen bir Fransız heyecanı vardı.

Birlikte yolculuk ettiğimiz Meksika’da onu ilk kez karanlık bir uçurumun kenarında gördüm. Yüreğinde hüzne her zaman sessiz ve küçük bir köşe ayırmasını bilmiş Eluard’ı.

Çökmüştü. Gerçek bir Fransız olan dostumu ben razı edip sürüklemiştim bu yabancı ülkeye. Fakat Jose Clemente Orozco’yu gördüğümüz gün hastalandım, tehlikeli bir flebit hastalığına tutularak, yataktan dört ay hiç kalkmadım. Paul Eluard kendini pek yalnız hissediyordu. Yalnız bırakılışına pek üzülüyordu. Gözleri görmeyen bir araştırıcı gezgin gibi savunmasız. Hiç kimseyi tanımıyordu. Bütün kapılar ona kapalıydı. Üstelik karısını da yitirmişti. Tek başınaydı ve sevgiden yoksundu. Şöyle diyordu:

“Hayatta başkalarıyla birlikte yaşamalı, hayatın bütün tabakalarına karışmalı. Benim tek başıma oluşum gerçek dışıdır, suçluluktur.”

Dostlarımı çağırdım. Hep birlikte sokağa çıkması için onu zorladık. Meksika yollarında sürüklememize diş gıcırdatarak katlandı. Bu sayısız gidiş gelişlerden birinde sevgiyi, en son sevgisini buldu: Dominique.

Paul Eluard üzerine yazı yazmak hiç de kolay gelmiyor bana. Onu hâlâ önümde ve hayatta görüyorum. Gözlerinde elektriklendirici mavi derinlikler parlıyor... Çok uzaklardan bakar gibi. Defnelerle köklerin sarmaş dolaş olup güzel kokular verdiği Fransız toprağındandı. Sular ve taşlar kadar yüceydi. Adları bile unutulmuş eski çağların sarmaşıkları sarmıştı onu. Çiçekleri ve yıldırımları, kuş yuvalarını ve pırıl pırıl türküleri taşıyan bitkiler.

Pırıl pırıl sözü sadece bir deyimdir. Onun şiiri, taşlardan bir kristaldi. Suların çağıltılı akışı onu susturdu.

Ustalığının en yüksek tepesine ulaşmış sevgiler şairi, Fransa’nın o felaketli günlerinde yüreğini yurduna adadı ve o yürek, savaşların ateşiyle doldu taştı.

Eluard’ın şairlik yanının politikadan daha ağır bastığına inanmamalı. Onun ne denli ileri görüşlü ve inanılmaz olduğunu çok geçmeden anlayıp şaştım. Pek çok şeyi, günümüzün sorunlarını ve insanlarını birlikte gözden geçirdik. Onun ileri görüşlülüğü hep yardımcım oldu.

Eluard, akılcı olmayan gerçeküstücülükte hiçbir zaman kendini yitirmedi. Çünkü o taklitçi değil yaratıcıydı ve bu kişiliğiyle de gerçeküstücülüğün ölüsüne ileri görüşlülüğü getirdi.

O benim bütün günlerimin arkadaşıydı. Onun şefkatini yitirmekle günlük besinimin bir bölümünü de yitirdim. Çünkü onun eylemci kardeşliği, hayatımın en pahalı ögelerinden biriydi.

Fransa kalesi, arkadaşım! Kapanmış gözlerine eğiliyorum. O gözler bana bundan böyle de ışık tutacak; büyüklüğü, sadeliği, doğruluğu, iyiliği ve dürüstlüğü gösterecekler. Çünkü bütün bunları sen diktin dünyamıza.

Pierre Reverdy

Reverdy'nin şiiri için büyüleyici diyemeyeceğim hiçbir zaman. Bir çağın ortak yanı olan bu söz, bir pazar yeri hokkabazının şapkasına benzer: Çukurundan hiçbir güvercin kaçıp uçamaz.

Reverdy, maddeyi ele alan bir şairdi. Yeryüzünün pek çok şeyinin adını şiirlerinde kullanır, onlardan söz açardı. Dünyanın görünümünü ve parıltısını söz konusu ederdi.

Onun şiiri bir taşkömürüne benzerdi. Yeraltında, gözalıcı ve tükenmez. Kimi şiirlerinde sert bir parıltı vardı. Yeryüzünün kalın kabuğundan güçlükle sıyrılmış kara madenin ışıltıları gibi. Sonra, parıltılı kıvılcımlar çıkarır ya da maden ocağının giriş yerine gizlenirdi. Gün ışığından uzak, ama kendini zincirlemiş olarak. Belki de bu gerçeğinden ötürü, şiir yapısının doğayla böylesine benzerliğinden, Reverdy'ye özgü bu rahatlıktan, bu yıkılmaz sahicilikten dolayı erken unutuldu. Zamanla başkaları onu bir dış görünüş, bir doğa görünümü, bir nehir ya da tanış bir sokakmış gibi gördüler. Giysilerini ya da bulunduğu yeri bir gün bile değiştirmeyen bir şey gibi.

Şimdi o yerini değiştirdi. Şimdi büyük bir suskunluk, saygı uyandıran ve onurlandıran bir suskunluk onu alıp kaçırdığı için, bundan böyle aramızda olmayacağını görüyor, böylesine yeri doldurulamaz bir kıvılcımın bizden uzaklaştığını, yeryüzüne ve gökyüzüne gömüldüğünü anlıyoruz.

Ben derim ki, günün birinde onun adı, ölümden sonra dirilen bir melek gibi unutuluşun kapılarını itip açacaktır. Borazan sesleriyle değil, büyük ve kalıcı şiirinin sesleriyle aydınlanmış olarak onu mahşer günü karşımızda bulacağız. Mahkemelerin en yücesinde. O, bizleri eserinin yalın ölümsüzlüğüyle büyüleyecektir.

Jerzy Borezjha

Polonya'da Jerzy Borezjha beni beklemiyor bundan böyle. Bu yaşlı göçmene, alınyazısı, yurdunu yine armağan etti. Birçok yıl ayrılıktan sonra yurduna asker olarak ayak bastığında, Varşova bir yıkıntılar yığınıydı. Ne caddeler kalmıştı, ne de ağaçlar, onu bekleyen de yoktu. Borezjha, hareketli insandı, halkıyla birlikte çalıştı. Kafasında dev tasarılar oluşuyordu. Kısa süre sonra çok büyük bir girişimde bulundu: Basılı sözün evini ele aldı. Kat kat yükseliyordu yapı. Dünyanın en büyük rotatif makinelerini getirttiler. Şimdi orada binlerce kitap ve dergi basılacak. Borezjha, hayal edilenleri gerçeğe çeviren yorulmaz bir insandı. Yeni Polonya'nın inanılmaz canlılığı sayesinde onun en aşırı tasarıları bile gerçekleşti. Rüyalardaki saraylar gibi.

Onu tanımıyordum. Mazur Göller Bölgesi'nde bir dinlenme kampında tanıştık. Polonya'nın kuzeyinde. Beni bekliyordu. Otomobilden inince, tıraşsız ve yorgun bir adamla karşılaştım. Rengi pek belli olmayan kısa bir pantolon giymişti sadece. Aşırı güçlü bir sesle hemen seslendi kitaplardan öğrendiği İspanyolcası ile:

"Pablo burada hiç yorulmayacaksın! Bir güzel dinlenmelisin!" diye.

Gerçekteyse beni hiç bırakmadı dinlenmeye. Konuşmaları geniş, çok yönlüydü ve umulmadık anlarda "laf arası sözler"le kesilirdi. Ayrı ayrı yedi yapı tasarısını birlikte anlatırdı... Kitaplar üzerine görüşler, tarihi gerçeklerin yeni değerlendirmeleri ya da hayat üzerine sözlerin karışımı bir anlatımla. "Gerçek kahraman Sancho Panza'dır, Don Quijote değil, Pablo," derdi. Ona göre Sancho halkçı gerçekçiliğin sesiydi. Kendi dünyasının ve çağının kaynağı, başlangıcı da buydu: "Sancho'nun yöneticiliği başarılı olur... Çünkü o halkı yönetmesini bilir," derdi.

Beni yatağımdan erkenden çekip kaldırırken: "İyi dinlenmelisin!" diye bağırırdı. Sonra da çam ormanlarında dolaştırıp, eski bir tarikatın

mensuplarının manastırını gösterirdi. Bir yüzyıl önce Rusya'dan göç etmiş olan tarikat mensupları bütün adetlerini bugüne kadar korumuşlardı. Rahibeler Borezjha'yı bir dua gibi karşılardı. O da tarikat hemşirelerinin önünde derin bir saygıyla, çok duygulu davranırdı.

Duygulu olduğu kadar da eylemciydi. Geçmiş yılları pek kötüydü. Bir gün bana bir tabanca gösterdi. Bir savaş suçlusu, kısa bir yargılanmadan sonra bu tabancayla öldürülmüştü.

O hazinede buldukları küçük not defterinde, bütün cinayetleri bir bir yazılıydı. Kendi eliyle astığı yaşlılar ve çocuklar, kirletilmiş genç kızlar. Suçların tümünü işlediği köyde, tanıklarla yüzleştirilmişti. Onu ağır bir biçimde suçlayan not defterinde yazılı olanlar yüzüne okunmuştu. Kafa tutan katil tek bir cümleyle yetinmişti:

"Yeniden başlayacak olsam yine yapardım bunları."

Küçük not defterini ve korkunç bir kötünün hayatına son vermiş olan tabancayı bir süre elimde tuttum.

Sayıları bilinmeyen o Mazur göllerinde yılan balığı tutulur. Sabahın erken saatlerinde yola çıkardık balık tutmaya. Çok geçmeden yılan balıkları ıslak ıslak ve titreyerek yakalanırdı. Kara bir kemer gibiydiler.

O sulara, balıklara ve bambaşka kırlara alışmıştım. Dostum beni sabahın erken saatlerinden geç vakitlere kadar dağlara tırmandırıyor, yokuşlardan indiriyordu. Koşmak, kürek çekmek, yeni yeni insanlar ve ağaçlar tanımak zorundaydım. Durmamacasına seslenirdi: "Burada dinlenmelisin. Dinlenmek için bundan uygun bir yer bulamazsın!" diye.

Mazur göllerinden ayrılırken bana tütsülenmiş yılanbalığı armağan etti. O güne kadar gördüklerimin en uzununu.

Bu tuhaf sopa balık yüzünden başıma gelmedik kalmadı. Onu yiyecektim. Çünkü tütsülenmiş yılanbalığını pek severim. Bu balık, gölden tutulmuştu. Dükkâncının ve aracının eli değmemişti. Fakat o günlerde yılanbalığı bütün otellerin yemek listelerinde vardı. Bu nedenle de ben özel balığı yemek olanağını bulamadım. Ne gündüzleri, ne de akşamları. Balıktan kurtulamıyordum.

Geceleri balkona koyuyordum. Taze kalsın açık havada diye. Kimi zaman, hem de çok ilginç bir konuşmanın tam ortasında aklıma geliyordu yılanbalığının açıkta, yakıcı güneşin altında durduğu. Konuya olan ilgiyi yitiriyor ve hemen odama koşup yılanbalığını serin bir yere, söz gelişi bir dolaba taşıyordum.

Yılanbalıklarının en lezzetlisini ve en iyi tütsülenmişini büyük bir iç rahatlığıyla armağan edecek birini buldum ve kurtuldum.

Boylu boslu, ince yapılı, hareketli, Don Quijote ve Sancho'nun hayranı, duygulu, bilge, yapıcı ve hayali geniş büyük Borezjha şimdi ilk kez rahata kavuştu. Pek sevdiği karanlıklarda dinleniyor. Dinlendiği yerden de dünyaya katkılarda bulunuyor. Hayat dolu patlama gücünü, yorulmak bilmeyen ateşini armağan etti dünyamıza.

György Somlyó

Macaristan'da şiir, hayatla, tarihle, zamanla içli dışlıdır; bunu pek severim. Başka bir yerde bu konu az buçuk bir saflıkla, az çok adaletsizlikle ele alınır. Macaristan'da ise her şair doğuştan bununla görevlidir. Attila József, Endre Ady, Gyula İllyes, görev ve müzik, yurt ve gölgeler, sevgi ve acılar arasında güçlü bir gidiş gelişin doğal ürünleridir.

György Somlyó olgunlaşmasını 20 yıldır çok yakından iyice gördüğüm bir şairdir. Kulağa hoş gelen keman ezgileri veren bir şairdir, kendi hayatı için olduğu kadar başkalarının hayatları için de kaygılanır; iliklerine kadar bir Macar şairidir. Halkının gerçeklerini ve rüyalarını büyük bir açık yüreklilikle bölüşmeye hazır bir Macar'dır. Kararlı sevgilerin ve ateşli isteklerin şairidir, dünyayı kucaklayışında yurdunun yetiştirdiği büyük şairlerin damgası vardır.

Genç ve olgun bir şair. Çağımızın saygısına layık. Sessizliğin şiiri. Pırıl pırıl ve sarhoş edici. Altın sarısı kumlu toprakların şarabı gibi.

Quasimodo

İtalyan kültür mirası, eski çağ şairlerinin en güçlü yanını korumasını bilmiştir. Sürülmüş topraklarına ayak bastığımda, suların pırıldadığı parklarından geçtiğimde, mavi denizinin kumsallarında yürüdüğümde, elmas cevherlerine, gizli kristal hazinelerine, yüzlerce yılın koruduğu göz kamaştırıcılığa basmış gibi olurum. İtalya, Avrupa şiirine biçim armağan etti. Ölçü mükemmelliğini, zarifliği ve yürekliliği de. İtalya göklerinin aydınlığı, oyuncularının partal giysilerini ve yiğitlik türkülerinin demir şangırtılarını, pırıl pırıl elmaslarla dolu ve suları bol bir nehir yapıverdi. Antolojileri 880 yılının şairleriyle başlayan ülkelerin kültüre yeni ulaşan biz şairleri; İtalyan güldestelerinde 230 ya da 310 ve 450 tarihlerini görünce şaşırdık. Bu tarihler arasında o baştan çıkarıcı üçlü türküler, heyecan verici görkem. Alighieri, Cavalcanti, Petrarca, Poliziano'ların derinlikleri ve pırlanta ışıltıları.

Bu adlar ve bu erkekler, yumuşak ve güçlü Garcillaso de la Vega'ya, tatlı Boscan'a Floransa'nın ışığını getirdiler, Gongora'yı aydınlattılar ve gölgeden oklarıyla Quevedo'nun hüzünlerine ses verdiler, Shakespeare'in sonelerine örnek oldular, Fransa'nın temel maddelerini ateşleyip Ronsard ve Bellay'nin güllerine çiçek açtırdılar.

İtalya'da doğmuş olmak şair için gücüne güç katan bir şanstır; yıldızlarla dolu bir şans. Parlak mısraların mirasının yükümlülüğünü de beraberinde getirir.

Salvatore Quasimodo'yu yıllardır tanırım. Şiiri bu dediklerime uygundur diyebilirim sadece. Quasimodo, bilimin güvenilir bütün bilgilerine, zekânın dengesine ve silahlarının tümüne sahip bir Avrupalıdır. Aynı zamanda gerçek bir İtalyandır. Tükenmez bir klasisizmin çağa yakın olmasını bilen baş sözcüsüdür, klasisizmin kalesine tutsak bir asker değil. Quasimodo, evrensel insanın eşsiz bir örneğidir. Dünyayı doğu ve batı diye tartışma konusu yapıp ikiye bölmez, kültürler arası sınırları ortadan kaldırıp şiiri, gerçeği, özgürlüğü, barışı ve sevinci bölüşülmez temel ögeler yapmak ister. Quasimodo'da da renkler ve sesler, hüzün ile sevinç karışımı bir dünyada birleşirler. Onun hüznü, Leopardi'nin kolu kanadı kıran güvensizliği değil, dünyanın akşamları filiz veren kabuğuna çekilmişliğidir. Kokuların, seslerin, renklerin ve çan seslerinin tohumun derinlerdeki zorlu çalışmasını destekleyişinin akşam saatlerine ulaşan o derin saygısıdır. Bu büyük şairin yoğunlaştırılmış dilini, klasisizmini ve romantizmini seviyorum. Fakat en

çok hayranı olduğum yanı, kendi açılışını güzelliğin devamlılığına ulaştırabilmesi, her şeyi sahici ve dokunaklı bir şiir diliyle yapabilmesi.

Arokarya yapraklarından sıcak renkler demeti uzatıyorum, denizlerin ve ufukların ötesine, havaya bırakıyorum. Rüzgâr ve hayat alıp oralara götürsün, Salvatore Quasimodo'nun alnına koysun diye; Francesco Petrarca'nın tablolarında sık sık gördüğümüz sıcak renklerden değil. Yurdumun insan eli değmemiş ormanlarında daha adları bile konulmamış yapraklardan derlenmiş bir demet. Sabah kızıllığının şebnemleriyle bezenmiş yapraklardan.

Vallejo

Vallejo daha başkaydı. Peru'nun eski pencerelerinde rastlanan o büyük ve sarımtırak başını hiç unutmayacağım.

Vallejo ciddi ve tertemiz bir insandı. Paris'te öldü. Paris'in kirli havasında, birçok ölüleri gizlemiş kirli bir nehrin kıyısında Vallejo, açlıktan ve soluk alamamaktan öldü. Peru'suna geri götürebilseydik, soluk alabileceği Peru havasını ve toprağını ona verebilseydik, belki de hâlâ yaşıyor olurdu ve türküler söylerdi. Sevgili dostum ve iyi arkadaşım üzerine ayrı zamanlarda iki şiir yazdım. Çıkarsız karşılıklı dostluğumuz o şiirlerde anlatılmıştır sanırım. Cesar Vallejo'ya "Eski Türküler" adını taşıyan ilk şiir, *Odas Elementales* kitabımın birinci cildindedir.

Son zamanlarda küçük askerlerin diş gıcırdatarak yürüttüğü küçük edebiyat savaşı, Cesar Vallejo'yu gölgeledi, Cesar Vallejo'yu uzaklaştırdı. Cesar Vallejo'nun şiirini bana ve şiirime karşı çıkardılar. Böyle şeyler her yerde olur. Çoğu çalışmayı böylelikle lekelemek isterler. Şöyle derler: "Bunun hiç değeri yok. Vallejo'da bir şeyler var. Neruda ölmüş olsaydı, hayatta kalmış Vallejo'nun karşısına onu çıkarırlardı."

Başlığı tek bir V harfi olan ikinci şiir, olağandışı geziler kitabımdadır. Eserleriyle insanları birbirine kimin daha çok yaklaştırdığı sorusuna, o kavranması güç soruya cevap bulmak için, az ya da çok yakınlık kurduğum kişilerden söz açıyorum. Hayatı yer yer paylaştık. Şimdi onlar öldü, ben hayattayım.

Daha çok şiir sırrı denilen ve benim şiir apaçıklığı demek istediğim şeyin ne olduğunu araştırmalıyım. Daha başka şey gelmez elimden.

Eller ve eserler, insanların gözleri, bağırsakları ve kanlarıyla emeklerinin ürünü arasında bir ilişki bulunması gerekir. Ama böyle bir kuralım yok yine de. Kolumun altında basmakalıp bir formül taşımıyorum, birisinin kafasına bırakıvermek için.

Hemen bütün insanlar gibi, pazartesileri her şeyi apaydınlık görüyorum. Salı günleri ise her şey gözüme karanlık görünüyor. Bu yıl, bir aydınlık bir karanlık diye düşünüyorum. Gelecek yılların rengi mavi olacak.

Gabriela Mistral

Daha önce belirttim, Gabriela Mistral'i köyüm Temuco'da tanıdım diye. Bu köyden temelli ayrıldı o.

Gabriela, yorucu ve zahmetli hayatının ortasındaydı ve her şeyden elini ayağını çekmiş olarak yaşıyordu. Tam bir başrahibe gibi.

Gabriela o günlerde oğluna şiirler yazıyordu. Tertemiz işlenmiş yıldızlar benzeri bir düzyazıyla. Çünkü onun düzyazısı en inandırıcı şiirlerdi çoğu zaman. Oğlunu konu edinmiş o şiirlerde gebeliği, doğumu, büyümeyi anlattığından, Temuco'da bir sürü dedikodu almış yürümüştü. Tek başına yaşayan şair kadın, demiryolcuların, odun kesicilerin –yakından tanıdığım, çabuk öfkelenen o yontulmamış insanların– kaba dokundurmalarına alışmıştı belki de!

Gabriela, hakarete uğramış saydı kendini ve o duyguyla da öldü. Yıllarca önce, büyük kitabının ilk basımına, uzun ve gereksiz bir önsöz yazmıştı. O dağlarda kendisi için söylenmiş, gizlice fısıldanmış dedikodular üzerine.

Başını Nobel Ödülü'yle süsleyen o çok küçük zaferi kazanınca, yolculuğu sırasında Temuco köyünden geçmesi gerekti. Okul çocukları istasyonda her gün onu bekliyordu. Yağmurdan sırılsıklam küçük öğrenci kızlar ellerinde çiçek demetleriyle titreşiyordu. Copihue, bizim Araucania'nın en eski ve vahşi çiçeğidir.

Gabriela Mistral öyle bir yolculuk seçti ki, çocuklar boşuna bekledi. Temuco köyünün çiçeklerini almak zorunda kalmayacağı bir trene bindi ve oradan geceleyin geçti.

Böyle de olsa, Gabriela aleyhinde bir sonuç çıkar mı bundan? Olsa olsa, yüreğinin derinliklerine işlemiş yaranın hâlâ iyileşmediğini ve en ufak bir tahrişle yeniden işlediğini gösterir. Bu büyük şair kadının iç dünyasında da sevgi ve aşırı öfkenin, her insanın yüreğinde olduğu gibi, çekiştiğini gösterir.

Gabriela benim için her zaman açık yürekli ve arkadaşça bir gülümseyiş bulundurdu yüzünde. Yüzünün yanık rengine yakışan ak bir gülümseyiş. Çalışmalarının fırınında en seçkin cevherler neydi acaba?

Bunu araştırmayacağım. Bunu tam tamına öğrenemeyeceğimi bile söylemeyeceğim.

Eylülde kolza çiçekleri açar. Tarlalar sarı sarı ışıldayan bir halı gibidir. Bu kıyılarda dört gündür güney rüzgârı kıyametleri koparıyor. Saldırısıyla geceyi gürültüye boğuyor. Okyanus ardına kadar açılmış bir pencere. Hem yeşil hem de ak, dev bir pencere.

Gel, Gabriela, bu çiçekli tarlaların, bu taşların ve gümbürtülü rüzgârların kızı, gel! Hepimiz sana hoş geldin diyoruz sevinçle. Senin türkülerini ve Şili’nin kar gibi akdikenlerini unutamayız. Sen, Şili’nin kadınısın. Sen halkın şairisin. Senin “Müthiş Söz”ünü kimseler unutmadı. Sen barış için savaşan heyecanlı bir öncüsün. Seni bundan ötürü ve daha başka nedenlerden ötürü seviyoruz.

Gabriela, kolza çiçeklerine ve Şili’nin akdikenlerine gel! Sahici, parlak, sert bir “hoş geldin” sunalım sana. Büyüklüğüne ve sarsılmaz dostluğuna yaraşır. Taş kapılar ve güz ilkbaharları sana açılıyor ardına kadar. Şili’nin halkını gençleştiren ve düşündüren o geniş gülümseyişin kadar hiçbir şey yüreğimi mutlu kılmaz.

Seslerimiz ve yaptıklarımızın ürünü saygıyı, var oluşu ve gerçeği seninle bölüşmek istiyorum. O eşsiz yüreğin rahat olarak yaşasın, savaşsın, türküler söylesin ve yurdun, okyanusların ve And Dağları’nın sonsuzluğuna inansın. Soylu alnından öperim. Çok yönlü şiirine derin saygım var.

Vicente Huidobro

Her şeye karşı her zaman çapraşık düşünen büyük şair Vicente Huidobro, o çok yönlü hileleriyle arkamı bırakmıyor, imzasız çocuksu mektuplar gönderiyor ve beni başkalarının eserini yürütmekle suçluyordu durmamacasına.

Huidobro her çeşit günahı işlemeye hazır bir sürü kendini beğenmişin temsilcisidir. Bu tarz, yazara kendini savunma olanağı tanımayan birinci savaş öncesi yılların çelişkiler içindeki hayatına çok uygundu. Edebiyatta "ben-seslenişli" davranış, Amerika'da D'Annunzio'nun densizliklerinin bir yankısı gibiydi. Küçük burjuva değer ölçülerini saçıp savuran ve kirleten bu İtalyan yazar, Amerika'da bir kurtarıcı gibi izler bırakmıştı. Onun izinde gençlerin en çarpıcısı ve ihtilalcisi Vargas Vila'ydı.

Mürekkep savaşıyla beni onurlandırmış olan Huidobro için kötü konuşmak bana zor geliyor. O kendi kendisini "Şiir Tanrısı" ilan etmişti. Benim gibi çocuk yaşta birinin "tanrılar dağı"nda yerinin olmasını haksızlık sayıyordu. Bu "tanrılar dağı"nı ne anlamda kullandığını hiçbir zaman iyice anlayamadım. Huidobro'nun çevresindekiler yaratıyorlar, gerçeküstü yazıyorlar, Paris'in en son moda basılı kağıtlarını yutup öğütüyorlardı. Ben pek alçaklardaydım, adam olmaz taşralının biriydim, her halimle kaba saba biriydim.

Çok yetenekli bir şair olmak yetmiyordu, Huidobro'ya. O "üstün adam" da olmak istiyordu. Şakalarında, dalaverelerinde çocuksu bir güzellik vardı. Günümüze kadar yaşamış olsaydı, aya ilk yolculuk için gönüllü yazılırdı. Kafatasının biçim ve esnekliği dolayısıyla uzay füzelerine kendisinden daha uygun ve yetenekli bir başkasının bulunamayacağını bilginlere ispat edişini görür gibiyim.

Huidobro için anlatılanlardan birkaçı pek ilginçtir. Son savaştan yurda dönüşte iyice yaşlanmış ve bir ayağı çukurda, paslı bir telefonu herkese gösterip şöyle diyordu:

"Bunu Hitler'in elinden çekip aldım. Führer bu telefondan pek hoşlanırdı."

Bir gün kötü bir heykel göstermişler ona ve şu cevabı vermiş:

“Ne çirkin şey! Michelangelo’nun heykellerinden de kötü.”

1919’da Paris’te başından geçen inanılmaz bir serüven anlatılmaya değer. Huidobro, yayımladığı “Finis Britannica” broşüründe, Britanya İmparatorluğu’nun yakında batacağını önceden haber veriyordu. Bu önceden haber verişine kimsenin kulak asmadığını gören şair, ortalıktan kaybolmayı uygun görmüştü. Basın bu olayla ilgilendi: “Şilili diplomat esrarlı bir biçimde kaçırıldı” diye yazılar yayımlandı. Birkaç gün sonra yine ortaya çıktı, evinin kapısı önünde boylu boyunca uzanmış olarak. Polise: “İngiliz izciler beni kaçırdılar,” diye durumu açıkladı. “Bir bodrumda direğe sımsıkı bağladılar ve ‘Yaşasın Britanya İmparatorluğu!’ diye bin defa bağırmaya zorladılar.”

Bunları söyledikten sonra yine bayıldı. Fakat polis, kolunun altında tuttuğu küçük paketi inceledi. Yepyeni bir pijama vardı içinde. Huidobro, birkaç gün önce Paris’te bir mağazadan kendi eliyle satın almıştı. Her şey anlaşıldı.

Ne var ki, Huidobro bir dostundan oldu. Şilili şairin kaçırıldığına ve emperyalistlerin saldırısında müthiş acılara katlandığına iyice inanmış olan ressam Juan Gris, onun bu kuyruklu yalanını asla bağışlamadı.

Huidobro, pırıl pırıl bir şairdir. Eseri her yönüyle parıldar ve büyüleyici sevinçler saçar. Bütün şiirlerinde Avrupalıya özgü bir ışıltı vardır; o bunu billurlaştırır, yücelik ve sanattan oluşan bir potada eritir.

Eserlerini yeniden okuyunca, kargaşa içindeki bir dönemin bütün modalarını izleyen saydamlığına şaştım. Doğanın törenlerine aldırmayan bu aşırı edebiyatçı şair, şiirlerinde suların aralıksız türküsünü söyler, rüzgârın ve yaprakların hışırtısını dile getirir. Son şiirlerini ölçülü bir insan sevgisi doldurur.

Huidobro’da Fransız özentisinin, çevrimli şiirlerinden, temel mısraların güçlülüğüne kadar, oyunla ateş, kaçışla yiğitlik arasında bir savaş vardır. Bu savaş bir çeşit tiyatrodur. Gün ışığında oynanır. Hemen hemen tam bir bilinç ve göz kamaştıran bir apaçıklıkla.

Hiç kuşkunuz olmasın! Aşırı uyanıklığa karşı önyargımız, bizi eserlerine uzun bir süre yabancı bıraktı. Vicente Huidobro'nun en korkunç düşmanının yine Vicente Huidobro olduğunda hep birleştik. Ölüm, onun ziyan olmuşluğu su götürmeyen çelişkili varlığına son verdi. Ölüm, onun ölümlü hayatı üstüne tülünü örttü, fakat ömür boyu gizlenmiş olan bir başka örtüyü kaldırdı.

Rubén Dario'nun yanında ona da bir anıt yapılmasını önerdim. Fakat bizim hükümetler yaratıcıların heykellerini yaptırmak konusunda saçma anıtlara gösterdiği eli açıklık oranında tutumlu davranır.

Huidobro'yu hiçbir gün bir politika kahramanı olarak düşünmeyeceğiz. İhtilal evine kaçamak bir uğramış olsa da. Şımarık bir çocuk gibi hiç düşünmedi fikirlerinin sonu nereye varacak diye. Ne var ki, bütün bunlar şimdi tozlara gömüldü. Ona böyle şeyler yakıştırmanın sonu neye varır, diye düşünürsek onun kanatlarını kesmiş oluruz.

Huidobro, 1948'de öldü. Bizim İsla Negra'nın pek de uzağında olmayan Cartagua'da. Ömrüm boyunca okuduğum en ciddi ve yürek parçalayıcı şiirlerden birkaçını yazdıktan sonra. Ölümünden az önce Negra'daki evime beni görmeye geldi. Yakın dostum ve yayıncı Gonzalo Losada'yla birlikte.

Edebiyatta Düşmanlar

Yazarlar arasındaki küçük ya da büyük çekişmeler dünyanın her yanında hep vardı ve her zaman da olacaktır sanırım.

Amerika'nın edebiyatları büyük anlaşmazlıklarla doludur. İhtilal Rusya'sında Mayakovski'yi çekemeyenler onu intihara sürüklediler. Latin Amerika'da küçük küçük entrikalar pek boldur. Başkalarını çekememek, kimi zaman bir meslek halini alır. Bu duygu, aşağılık İspanyol sömürgecilerinden bize miras kaldı, denilebilir.

Quevedo, Lope ve Gongora'da rastladığımız yaralara, aslında karşılıklı yol açılmıştır. Altın çağ, o masalımsı parıltısına rağmen, hiç de mutlu değildir. Açlık, sarayların yakınına kadar sokulmuştu.

Son yıllarda bizim ülkelerde roman yeni bir boyuta ulaştı. Garcia Marquez, Juan Rulfo, Vargas Llosa, Cortazar, Carlos Fuentes ve Donoso adları her yerde konuşuluyor ve okunuyor. Bunların kimisi için reklam deyimi kullanıldı. Kendilerini tanıtmak için aşırı çaba gösterdikleri de ileri sürülüyor.

Hemen hepsini tanıdım; Hepsini ilginç, sağlıklı ve çok verimli buluyorum. Politik çekişmelerden ve gittikçe artan kıskançlıklardan uzak, başları dinç çalışabilmek için birkaçının ülkelerinden kendi istekleriyle göç ettiğini –gittikçe daha iyi– anlıyorum. Nedenleri tartışılamaz. Kitapları ve rüyaları, bizim Amerika'nın gerçeklerine ve rüyalarına gittikçe daha yakın düşmektedir. Aşırı çekemezlikle ilgili olarak başımdan geçenleri anlatmak istemedim. Kendini beğenmiş ve kendinden aşırı söz açar görünmeyi sevmem. Fakat alınyazıma öyle inatçı ve çekici kıskançlıklar düştü ki, sözünü etmeye değer.

Yakamı bırakmayan bu gölgelerin kimi zaman sinirlerimi bozduğu da olmuştur belki. Fakat bunlar istemeden de olsa aşırı bir propaganda görevi yapmışlardır. Adımı yaymak için kurulmuş özel bir acente gibi.

Bu karanlık rakiplerden birinin acıklı ölümü hayatımda boşluk bırakmıştı. Yaptığım her şeyi öylesine hırpalardı ki, onu şimdi pek arıyorum. Edebiyatta kırk yıl süreyle kovalanmış olmak olağanüstüdür. Tek bir insanın gölgelerine karşı –hiç katılmadığım– savaşını hatırlamak ve hatırlatmak bir bakıma hoşuma gidiyor.

Bir yayıncı, beni edebiyatçı olarak mahvetmek için her çeşit suçu, ihaneti, şairliğimin tükenişini, herkesin bildiği ya da gizli kalmış günahları, başkasından yürütmeleri, heyecanlı seks karmaşalarını bana yüklemek için tam yirmi beş dergi çıkardı; ateşli bir çabayla yazılmış yergiler, hatta esprili röportajlar yayımladı; sonunda, *Neruda ve Ben*, adını taşıyan ve her çeşit hakaretler, alçaltmalarla dolu kalın bir kitap da bastı. Şilili bir şair de benden üstün olduğunu iddia ederdi. Benden yaşlıydı, düşünceden çok gösterişe önem veren öfkeli bir ilke şövalyesiydi.

Bu kendini beğenmiş ve yetenekli yazarlar Amerikamızda pek bol yetişir. Birbirlerinden değişik suratsızlıklar ve kendini beğenmişliklerle ortaya çıkarlar. Fakat D'Anunzio özentisi kökenleriyle aslında pek acınacak kişilerdir.

Gezegenimizin bu yoksul enleminde üstü başı perişan ve aç şairler, acımasız sabah kızıllıklarında, sarhoş artıkları arasında şuraya buraya koşuşur. Saldırganlar ve düşkünler edebiyatı bu acınası çevrenin ürünüdür. Ayağını basacak sağlam topraktan yoksun hınzırca bir inkârcılık, Nietzsche taklitçiliği çoğumuzu yanlış yola itti; kafalarımıza kötü kişi maskeleri taktırdı. Bu yanlış yollarda ömürleri suçlulukla sona eren ya da kendilerini mahvedenlerin sayısı az değildir.

Benim masal kişisi rakibim de o çevrelerden gelmeydi. Oyun kurallarını beni kazanmak, baştan çıkarmak için kullanmayı denedi. Fakat küçük burjuva kökenli taşralılığım böyle şeylere yatkın değildi. Başkasının sırtından geçinmekten hoşlanmıyordum ve böyle şeyleri göze alamıyordum. Kahramanımız ise, uygun çıkarları değerlendirmenin ustasıydı. Sürgit dalavereler dünyasında yaşıyor, korunmak için kullandığı tehlikeli kişi maskesi altında kendini aldatıyordu.

Şimdi adını açıklamanın da sırası geldi Perico de Palothes’ti adı. Güçlü kuvvetli, akıllı biriydi. Güzel konuşmasıyla olduğu kadar görünüşüyle de göze çarpardı. On sekiz ya da on dokuz yaşımdaydım ki, bir edebiyat dergisi kurmamızı önerdi bana, bir rastlantıyla karşılaştığımızda.

Derginin iki bölümü olacaktı. Bir bölümünde o düzyazılarla benim güçlü ve dahi bir şair olduğumu doğrulayacaktı. Öteki bölümde de ben, onun tartışılmaz bir aydın kişi, sınırsız bir dahi olduğunu bütün dünyaya ilan edecektim. Böylece herkes kendi payını alacaktı. Çok genç olmama rağmen bu tasarı bana pek aşırı geldi. Fakat onu bundan vazgeçirmek daha da güç oldu benim için.

Dergiler yayımlamakta pek verimliydi. Yergici yanını ayakta tutabilmek için oradan buradan para bulmakta şaşılacak bir becerisi vardı. Hekimlerden, avukatlardan, diş teknisyenlerinden, tarım uzmanlarından, öğretmenlerden, mühendislerden, resmi dairelerin kısım şeflerinden oluşan uzun bir liste hazırlanmıştı. Baş aktörümüz, sayısız yayınların, dergilerin, toplu eserlerin, destansı ve lirik yergilerin kutsal ışığıyla aydınlanmış dünya kültürü elçisi olarak ortaya çıktı. Görmeye gittiği canı sıkkın kişilere bütün bunlar çok ciddi bir yüz ifadesiyle sunuluyor ve hemen arkasından birkaç kuruş isteniyordu. Onun yüksekten atan konuşmaları önünde, kurbanımız bir sivrisinek gibi büzülüveriyordu. Olağan sonuç şuydu: Palothes paraları cebine yerleştirip sokağa çıkar ve kurbanını dünya kültürünün

büyüklüğüyle baş başa bırakırdı. Perico de Palothes, daha başka durumlarda tarım propagandası uzmanı olarak ortaya çıkar, güneyli tarımcılara, büyük toprakların ve sahiplerinin, ineklerinin fotoğrafının basılacağı lüks monografiler yayımlamayı önerirdi. Onu, binici pantolonu, itfaiye çizmeleri ve yabancı ülkelerin gösterişli bir harmaniyesi ile dolaşır görmek, tiyatro seyrinden farksızdı. Bir yandan yaltaklanıp, bir yandan da aleyhte yayın yaparım diye gözdağı veren kahramanımız, cepte bir çekle çiftlikten ayrılırdı. Pinti, ama gerçekçi olan çiftlik sahipleri ondan yakalarını kurtarmak için, birkaç banknotu gözden çıkarırlardı.

Bu Nietzcheci ve iyileşmez tavrıyla Perico de Palothes'in en belirgin niteliği, fikriyle ve bedeniyle kavgacı bir niteliğe sahip olmasıydı. Şili'nin edebiyat hayatında sözde kahraman geçiniyordu. Onu göklere çıkaran zavallıları yıllar yılı bir kralın maiyeti gibi kullandı. Ne var ki, hayat o rastlantı kuklalarını acımasızca silip süpürdü.

Benim öfkeli rakibimin acıklı sonu –ilerlemiş yaşta kendi eliyle canına kıydı– bu anıları yazarken uzun süre duraklamama yol açtı. Fakat sonunda yazıyorum. Zamanın ve zeminin isteğine boyun eğerek. İspanyolca konuşulan ülkeleri uzun bir kin sıradağları ikiye böler. Bu kin, yazarın görevini acı veren bir çekemezlikle örter. Böylesine yıkıcı acımasızlıklara son vermenin tek çıkar yolu, aşırı uygunsuzlukları herkesin önünde açığa vurmaktır.

Ribero diye Galicialı adı taşıyan bir Uruguaylı da, eserlerimle gerek edebiyat, gerek politika alanında, hastalığa varan bir inatçılıkla uğraştı. Bu insan, yıllarca, İspanyolca ve Fransızca yazdığı yergilerde beni didikledi durdu. Bunun heyecanlı bir yanı da var. Adam, parasını vererek bastırdığı kağıtları tıka basa doldurmakla yetinmiyor, beni hiç acımadan yok etmek için pahalı yolculukların giderlerini de cepten ödüyordu.

Bu tuhaf çağdaşım, Oxford Üniversitesi'nin bana onursal doktorluk vereceği duyulunca, oralara kadar gitti. Uruguaylı mısracı, akıl almaz suçlamaları oraya kadar uzattı. Edebiyat yanımı parçalamaya kararlıydı. Bana yöneltilen suçlamaları, ev sahiplerim tören sırasında haber verdiler. Onur belgesini henüz almış olan ben, erguvan kırmızısı toganın içinde ayakta duruyordum ve tören şerefine içkiler dağıtılıyordu.

Uruguaylının 1963’te Stockholm’e yaptığı yolculuk daha akıl almaz ve serüven doluydu. O günlerde Nobel Ödülü’nün bana verileceği ağızdan ağıza dolaşıyordu. Sözü uzatmayalım. Adamcağız, akademi üyelerini bir bir gördü, basına demeçler verdi ve radyo konuşmasında da, Troçki’yi öldürenlerden biri olduğumu söyledi. Bu manevralarıyla benim ödül almamı engellemek istiyordu.

Fakat adamın hep başarısızlığa uğradığını, Oxford’da olduğu gibi Stockholm’de de boş yere para tüketip yorulduğunu zaman gösterdi.

Eleştiri ve Özeleştiri

Değerli bir iki eleştirmenin varlığını inkâr edemem. Edebiyat şölenlerinin övgü nutuklarından söz açacak değilim. İstemeyerek neden olduğum küçük düşürmelerden de söz açmayacağım.

Ben daha başka kimselerden söz edeceğim. Kitaplarım üzerine yazılanlar arasında genç neslin ateşli yazarlarından ayrı olarak Sovyet yurttaşı Lev Ospevat adını en başta söyleyeceğim. Bu genç adam İspanyol dilini bütün incelikleriyle öğrendi, benim şiirlerimde anlamdan ve uyumdan daha fazlasını buldu, kendi ülkesinin kuzey ışığını benim şiirlerime yönelterek yarının bakış açısına varmış oldu.

Büyük çapta bir eleştirmen olan Emir Rodriguez Monegal, şiirlerim üzerine bir kitap yayımladı. *Hareketsiz Yolcu* başlığıyla. Bu edebiyat doktorunun hiç de budala olmadığı ilk bakışta anlaşılır. Yolculuklardan hoşlandığımı, fakat evimden, yurdumdan ve kendi kendimden uzaklaşmadan bunu yaptığımı hemen fark etmişti. Kitaplığımda bulunan ve eşsiz bir polis romanı olan *Ay Taşı*’nda hoşuma giden bir dokundurma vardır. Yaşlı bir İngiliz centilmeni, sırtında pelerini, bir elinde piposu, öteki elinde kitabıyla şöminenin önünde oturur, ayaklarının ucunda iki köpek uyuklar. Deniz kıyısında, şöminenin önünde, iki köpeğin arasında ve pipomu tüttürerek kitaplar okuyayım, her zaman pek isterdim.

Amado Alonso’nun *Pablo Neruda’nın Şiiri ve Üslubu* kitabı pek çok şeyi doğru olarak ortaya koymaktadır; gölgeliklerin araştırılması, sözler ve kayıp giden gerçek arasında bir şeylerin aranması çok ilginçtir. Bunun dışında da Alonso’nun incelemesi, dilimizde çağdaş bir şairin eserleri üzerine yapılmış

ilk ve ciddi bir uğraştır. Böyle oluşu beni pek çok şeyden daha fazla onurlandırıyor.

Şiirlerimi incelemeyi deneyen birçok eleştirmen bana başvurdu. Bunların arasında Amado Alonso, beni soru yağmuruna tuttu, o günlerde hiç katlanamadığım aydınlık duvarına sıkıştırdı.

Kimi eleştirmenler beni gerçeküstücü sayıyor, kimileri de gerçekçi. Şairden saymayanlar da var. Hepsi de bir parça haklı. Bir parça da yanılıyorlar.

Yeryüzünde Konaklama kitabım, gerçeküstücülüğün doruğa ulaştığı günlerde yazılmış, hiç değilse yazılmaya başlanmıştı. *Tentativa del hombre infinito* (Sonsuz İnsanın Çabası) da böyle. Ne var ki, yılları saymak pek güvenli değil. Dünyanın havası şiir molekülleri istiyor. Hafif ya da kurşun gibi ağır. Bu tohumlar, sürülmüş topraklara ya da kafaların içine düşüyor. Maddeye ilkbahar ve mücadele havasını armağan ediyor.

Gerçekçiliğe gelince, şiir söz konusu olunca, gerçekçilikten nefret ederim, gibi bir şey aklımın köşesinden geçmez. Hatta, daha da fazlası. Şiirin gerçeküstü ya da gerçekaltı olmak için hiçbir nedeni yoktur ama, şiir gerçekçiliğe karşı olabilir. Bunu çok haklı ya da çok haksız yapabilir. Yani bütün şiir yanıyla.

Şiir çalışmalarımın dokusu niteliğindeki kitaplardan hoşlanırım. Edebiyat ormanından da. Kitapların sırt yazılarından bile. Fakat edebiyat okulu etiketlerinden hiç hoşlanmam. Okulsuz ve sınıflandırılmamış kitaplar istiyorum. Hayatta olduğu gibi...

"Olumlu kişi"yi Walt Whitman'da ve Mayakovski'de severim. Demek istediğim şu: "olumlu kişi"yi reçetesiz bulmuş, bunu boyunca acılara katlanarak vücut yapımıza yerleştirmiş, o kişiyi ekmeğimize ve rüyalarımıza ortak edebilmiş olanlarda severim.

Sosyalist bir toplum, asıl önemli olanın unutulduğu tedirgin dönem mitolojisine son vermeli. Kuzey Amerikalı Whitman'ın ya da Sovyet yurttaşı Mayakovski'nin iç savaşın aşırı hareketli siperlerinde bulduğu "olumlu kişi"sinden hoşlandığım gibi, Lautreamont'nun yaşlı kahramanına da, Laforgue'un saygıdeğer kişisine ve Charles Baudelaire'in "olumsuz" askerine de yer var yüreğimde. Yaratıcılığın bu elma yarısından

kopmamaya dikkat etmeliyiz, yoksa yüreğimiz ikiye bölünür. Varoluşumuzu yitiririz. Dikkat! Şairler için sokakta, ışıkta ve gölgede bir yer ayırmayı bilmeliyiz.

Şairin görevi tarihte hep aynıydı belki de! Şiirin onuru, sokağa gitmek, şu ya da bu mücadeleye katılmaktı. Ayaklanmış yığınlar "Şiir bir ayaklanıştır" dediğinde şair hiç korkmadı. Şair, sen bir devrimcisin, denildiğinde de, bir hareket anlamı çıkarmadı bundan. Hayat, yürürlükteki toplum yapılarını aşar, insan ruhu için yeni yasa kitapları oluşturur. Tohum taneleri her yerde fışkırır. Bütün düşüncelerde bir yabancılık vardır. Kökten değişmeleri her gün bekleriz. İnsanoğlunun kurduğu düzenin her gün değişimini heyecanla yaşarız. İlkbahar, başkaldırının ta kendisidir.

Bende var olanı verdim. Şiirlerimi arenaya fırlattım. Şiirlerimle birlikte yavaş yavaş kan döktüm. Can çekişmelerin acısını çektim. Eşsizliği övdüm. Yaşamak ve doğrulamak istediklerimle arada sırada yanlış anlaşıldım, ama bu da can sıkıntısına bile değmez.

Ekvadorlu bir eleştirmen *Las uvas y el viento* adlı kitabım için "Sahici şiir, altı sayfayı geçmez," demişti. Bu Ekvadorlu eleştirmen kitabımı sevmeden okumuş, derim. Politika yanı ağır basıyor diye. Aşırı politik eleştirmenlerin *Yeryüzünde Konaklama* kitabımdan, pek hüzünlü ve simgesel diye nefret etmeleri gibi. Çok önemli bir eleştirmen olan Juan Marinella bile, bir başka tarihte, temel ilkeler adına o kitabımı lanetledi. Her ikisi de yanılıyor derim. Her iki yanılmanın da nedeni aynı.

Yeryüzünde Konaklama kitabıma ben bile bir tarihte karşı çıktım. Ancak bunu yaparken şiir yanını değil, kitabı dolduran aşırı abartılmış iklimi düşünmüştüm. Birkaç yıl önce Santiago'da kendini ağaca asan delikanlıyı hiç unutamıyorum. Yanı başında benim o kitabım duruyordu ve "Gölgelerin Anlamı" sayfası açılmıştı.

Eserlerim arasında önemli bir yeri olan o hüzünlü *Yeryüzünde Konaklama* kitabımın da, genişlikleri ve ışıkları bol bir kitap olan *Las uvas y el viento*'nun da bir yerlerde yaşamaya hakkı var. Şöyle dersem, kendi kendimle çelişkiye düşmemiş olurum. *Las uvas y el viento*'ya karşı bir bakıma aşırı sevgim var. Kendi kitabım olduğu ya da onun sayfalarında dünyaya taşındığım için. Onun sayfalarında sokakların tozları, nehir suları vardır. İnsanlar vardır. İlişkiler, hiç tanımadığım, fakat dolaşmalarım

sırasında bana yakınlık gösteren denizaşırı ülkeler vardır. Tekrar ediyorum, o kitap, en sevdiğim kitaplarımdan biridir.

Bütün kitaplarım arasında *Programdışı Dolaşmalar;* gerçi en güzel türküler söyleyeni değildir, fakat en atılganıdır. Onun mısraları değer vermeyi, saygı beslemeyi ve karşılıklı saygıyı aşar. Derin saygıdan yoksunluğuyla benim en içtenlikli, gerçeğin tuz tadını veren, başına buyruk kitabımdır. Tam bana göre bir kitaptır. Şiirlerim arasında en geniş yönlüsü olarak esrimeye ulaşır. *Odas Elementales* kitabımda dünyanın başlangıcını, doğum sancıları içinde dile getireyim istemiştim. Daha önce dile getirilmiş, söylenmiş ve yine söylenilmiş birçok şeyi yeniden anlatayım istemiştim.

İsteğimle seçtiğim yolda, çıkış noktam, kurşun kalemini kemirerek güneş, taş tahta, saat, insanlarda aile üzerine bir görev yazmak zorunda olan bir çocuğunkine benzemeliydi. Hiçbir konu benim sınır çerçevemin dışında kalmamalıydı. Her şeye dokunayım istiyordum. Yürüyerek ya da uçarak dilime sonsuz bir saydamlık ve el değmemişlik vereyim istiyordum.

Birkaç taşı ördek yavrularına benzetmiş olmam, Uruguaylı bir eleştirmenin hoşnutsuzluğunu uyandırdı. Eleştirmen “Ördek yavruları da, bütün küçük hayvanlar gibi, şiire hiç uygun değildir,” buyurmuştu. Böylesine ciddilikten uzak davranış, edebiyat alanında bir söz düellosuna yol açtı. Bu gibilere göre yaratıcılar sadece yüce konuları ele almalıdır. Ne var ki, bunda yanılıyorlar. Bizler o yüce söz ustalarının hor gördüğü şeylerle yazacağız şiirimizi.

Burjuvazi gerçeklere gittikçe yabancılaşan bir şiir istiyor. Can çekişen kapitalizm şairin, ekmeğe ekmek ve şaraba şarap, demesini bile tehlikeli buluyor. Bir şairin, Huidobro’nun deyimiyle, kendisini “küçük bir Tanrı” saymasını, kapitalizm daha uygun görüyor. Bu kanı ya da bu davranış, egemen sınıfları hiç tedirgin etmiyor. Şair heyecanlanıp, tanrılara özgü yapayalnızlığında direnince, satın alınması ya da ezilmesi zorunluluğu da kalmıyor. Bu arada ise, dünya kendi yolunda, kendi göz kamaştırıcılığında sarsılarak ilerliyor.

Bizim Amerikan halklarımızın milyonlarcası okuma yazma bilmez. Kültürsüzlük, derebeylik düzeninin zorunlu mirası ve ayrıcalığı olarak özenle korunmuştur. Bu yetmiş milyonluk engele bakınca okurlarımız henüz doğmamıştır diyebiliriz. Bu doğuşu çabuklaştıralım ki, onlar biz

bütün şairleri okuyabilsin. Amerikan halklarının ana kucağını açalım ki, zafer ışığını oradan alabilelim.

Kitap eleştirmenlerinin çoğu, derebeylerine ayak uydurur. Sözgelişi, 1961'de benim üç kitabım çıktı: *Kahramanlık Destanları*, *Las piedras del cielo* (Şili'nin Taşları), *Cantos ceremoniales* (Tören Şarkıları). Ülkemin bütün eleştirmenleri bütün bir yıl hiçbirinin adını bile duyurmadı.

Alturas de Machu Picchu (Machu Picchu Tepeleri) adlı şiir kitabım ilk basıldığında, Şili'de kimsecikler adından söz etmeyi göze alamadı. Bu şiir kitabımın yayıncısı, bir buçuk yüzyıldır çıkmakta olan "El Mercurio" gazetesine paralı ilan vermek için başvurdu. İlanı bir şartla kabul edecekleri cevabını aldı: Neruda'nın adı basılmadan.

Yayıncı Neira: "Fakat kitabın şairi Neruda," diye karşı çıktı. Aldığı yanıt: "Bizi ilgilendirmez!" oldu.

Machu Picchu Tepeleri ilanı, şairi bilinmeyen bir kitabın ilanı olarak çıktı. Böyle bir gazetenin 150 yıldır çıkması neye yarar? Böylesine uzun bir sürede gerçeğe, olanlara, hele şiire saygı duymayı öğrenemedikten sonra.

Kimi olumsuz tutkular, sadece kıyasıya sınıf çekişmesinin tepkisiyle değil, daha başka nedenlerle de açıklanabilir. Kırkı aşkın yılı arkada bırakmış ve birçok edebiyat ödülü kazanmış olmama, kitaplarımın en akla gelmeyecek dillere çevrilmesine rağmen, beni saran çekemezlik her gün ufak ya da büyük bir darbe indirmeyi dener. Evim, bunun bir örneğidir. İsla Negra denilen o ıssız yerde yıllarca önce bir ev satın aldığımda ne içme suyu vardı, ne de elektrik. Bir yandan kitaplarımı yazarken, evimi yavaş yavaş yaptım ve döşedim. Sevgili tahta heykellerimi, gemi başı heykellerimi, eski gemi modellerini bir bir taşıdım. Evim onlara bir barınak oldu. Uzun yolculuklardan sonra rahata kavuştular.

Ne var ki, bir şairin her yerde yayımlanan eserlerinin ürünü olarak maddi bir armağanı bunca zahmetle elde etmesine pek çok kişi katlanamıyor. Oysa bütün yazarlar, müzikçiler, bütün ressamlar bunu hak etmiştir. Çelişkiler içinde bocalayan gerici yazar bozuntuları, Goethe'yi durmamacasına göklere çıkarırlar da, günümüz şairlerine yaşama hakkını çok görürler. Bir otomobile sahip olmam, onları olağanüstü öfkelendirir. Onlara kalırsa, bir otomobil, tüccarların, tefecilerin, genelev işletenlerin, karaborsacıların ve

kaçakçıların ayrıcalığıdır. Onları büsbütün çileden çıkarmak için İsla Negra'daki evimi halka armağan edeceğim. Sendika toplantıları yapılsın, kömür madeni emekçilerine ve ırgatlara dinlenme yurdu olsun diye. Şiirimin öcünü böyle almış olacağım.

Yeni bir yıl başlıyor

Bir gazeteci bana soruyor:

"Dünyayı bu yılbaşında nasıl görüyorsunuz?"

Benim yanıtım:

"Şu 5 Ocak günü, sabah dokuzu yirmi beş geçe dünyayı tozpembe ve masmavi görüyorum."

Bu yanıtımın edebiyat, politika ve öznel görüşle hiçbir ilgisi yok. Bunun anlamı yalnızca şu: Pencereden bakınca yığınla pembe çiçek gözüme çarpıyor ve daha ötelerde okyanus ile gökyüzü masmavi bir kucaklayışla birleşiyor. Dünya panoramasında daha başka renklerin de var olduğunun farkındayım. Bizler de biliyoruz. Vietnam'da her gün çılgınca dökülen bunca kanı kim unutabilir? Napalm bombasıyla yakılıp yıkılan köylerin rengini kim unutabilir?

Gazetecinin ikinci sorusunu yanıtlıyorum:

"Bu 365 günde yeni bir kitap yayımlayacağım. Öteki yıllarda olduğu gibi. Buna güvenim tam. Kitabımı okşuyorum, azarlıyorum ve her gün yazıyorum."

"Nedir konusu?"

Ne yanıt versem!

"Kitaplarım hep bir tek ve hiç değişmeyen şeyi ele alır. Dostlarım bağışlasın. Bu kez de, yeni günlerim dolu bu yeni yılda sizlere yine hep o bildiğiniz mısraları sunacağım. Hiç değişmeyen o yeni dizeleri."

Geride kalan yıl bütün ölümsüzlere zaferler getirmişti: Uzayda ve yollarda zaferler. Bütün bir yıl, bütün insanlar hep uçmak istedik. Hepimiz kozmonot rüyalarında yolculuk ettik. Büyük zirvelerin ele geçirilmesinin

zaferi, hepimizindir. Ay avlusunda dolanan ve ilk ay üzümlerini yiyenler ister Kuzey Amerikalı olsun, ister Sovyet halkları!

Biz şairlere aslan payı düşüyor yeni keşifler armağanından. Eski çağların uzay rüyasını bir kitabında mekanikleştiren Jules Verne'den, Jules Laforgue'a, Heinrich Heine'ye ve Jose Asunción Silva'ya kadar (bundaki felaketleri keşfeden Baudelaire'i unutmamalı) o solgun gezegen herkesten daha çok, biz şairlerce incelendi, araştırıldı, türküleri söylendi ve anlatıldı.

Yıllar geçiyor. İnsanlar yıprandı, güçlenip gelişti, acılar çekti ve hayatın tadını çıkardı. Yıllar insanın hayatını alıyor ve insana yeni bir hayat veriyor. Ayrılışlar, gittikçe çoğalıyor. Dostlar cezaevlerine giriyor ve sonra salıveriliyorlar. Avrupa'ya yolculuk ediyor, geri dönüyor ya da ölüveriyorlardı.

Bir dostumuz bizlerden ayrılınca öldüğü yer bizlere uzaksa, onun ölümüne daha az inanırız. İç dünyamızda yaşamayı sürdürür, daha önce olduğu gibi. Dostlarının ölümünden sonra da yaşayan bir şairde eserlerini bir yas antolojisi yapma eğilimi görülür. Ben bunu, ölüm acısının tekdüzeliği korkusundan sürdürmüyorum. Bir ölüler kataloğu olayım istemiyorum. En sevgili ölülerim de olsalar. 1928 yılında Seylan'da arkadaşım şair Joaquim Cltinetes Sepulveda'nın ölümünden sonra yazarken, 1931'de Barcelona'da Alberto Rojas Jimenes yitip gidiyor şiirimi yazdığımda, bundan böyle hiçbir yakınım ölüme gitmeyecek diye düşünmüştüm. Onun ölümü pek çok dostumu benden aldı. Hemen yakınımda, Arjantin'in Cordoba tepelerinde, Arjantinli dostlarımın en değerlisi Rodolfo Araos Alfaro'nun gömüldüğünü bu arada belirteyim. Şilili kadın şairimiz Margarita Aguirre'yi dul bırakarak.

Az önce arkada bıraktığımız yıl da ölüm rüzgârı, dostlarımın en sevgilisi, gerçeğin yürekli savunucusu, yalana karşı güçlü savaşçı İlya Ehrenburg'un zarif vücudunu alıp götürdü. Yine geçen yıl Moskova'da şair Ovadi Savitsch toprağa verildi. Gabriela Mistral'in şiirlerini ve benim şiirlerimi sadece kusursuz bir güzellikle değil; pırıl pırıl bir sevgiyle de Rusçaya çevirmiş olan şair dostum. Yine geçen yılın ölüm rüzgârı şair kardeşlerim Nâzım Hikmet'i ve Semion Kirsanov'u alıp götürdü. Daha pek çok başkalarını da.

Resmi bir cinayet geçen yılın korkunç bir olayıydı. Che Guevara’nın Bolivya’da kötülerin kötüsü öldürülüşü. Ölümünü bildiren haberler kutsal, soğuk bir ürperti gibi, dünyayı dolaştı. Yürekli ve acıklı hayatı üzerine hep bir ağızdan sayısız türküler söylendi. Bütün enlemlerde mısralar yazıldı. Büyük acıyı her zaman pek başarılı dile getirmeseler de, Kübalı bir edebiyatçıdan telgraf aldım. Bir şiirle katkımı dileyen. Bugüne kadar yazamadım. Sanırım böyle bir ağıt için ya hemen bir protesto ya da acı veren olayın derin yankısı gerekli. Bu şiiri bir süre düşüneceğim. Kafamın içinde ve kanımda olgunlaşıncaya kadar. Büyük gerilla önderi Che Guevara’nın günlüğünde adı geçen tek şair olmam beni heyecanlandırıyor. Che’nin bir tarihte Sierra Maestra’nın alçakgönüllü ve ilk sakallısına benim *Canto general* şiirimi sık sık okuduğunu Çavuş Retemar’ın yanında bana anlatışını hatırlıyorum. Che’nin günlüğünde benim “Bolivar İçin Türkü” şiirimden esinlenerek yazılmış bir mısra vardır: “... sen yürekli bir yüzbaşının küçük cesedi...”

Nobel Ödülü

Nobel Ödülü almamın uzun bir hikâyesi vardır. Adım yıllar yılı aday olarak duyurulmuştu, fakat bütün bunlardan bir sonuç çıkmamıştı. 1963’te durum ciddileşti. Radyo istasyonları, adımın Stockholm’de ciddi olarak ele alındığını ve adaylar arasında tek şansın bende olduğunu birçok kez duyurdular.

Matilde ve ben, 3 numaralı ev savunması planını uygulamaya başladık. İsla Negra’daki evimizin eski giriş kapısına büyük bir asma kilit taktık; yiyecek, öteberi ve kırmızı şarap aldık bol bol. Simenon’un cinayet romanlarından da bir sürü getirttim. Tam hazırlıklı olmak için.

Sonra gazeteciler gelmeye başladılar. Fakat yakınımıza sokulamıyorlardı. Gösterişli olduğu kadar da güçlü, kocaman bir asma kilitle korunmuş büyük kapıyı açamıyorlardı. Dış duvarların çevresinde kaplanlar gibi dönüp duruyorlardı.

Neydi istedikleri? Dünyanın başka bir ucunda, sadece İsveç Akademisi üyelerinin katıldığı bir tartışma üzerine ben ne söyleyebilirdim? Fakat

gazeteciler niyetlerinde yine de kararlı görünüyorlardı. Kurumuş bir ağaç gövdesinden su içmek istiyorlardı.

Okyanusun güney kıyılarında bahar geç başlamıştı. O yapayalnız günler, kıyıların ilkbaharıyla yakınlık kurma olanağını geç de olsa sağlamıştı.

Yazları tek damla yağmur düşmez. Topraklar çatlak, sert ve taşlıdır. Tek bir yeşil ot görülmez. Kışları, kudurmuşçasına sert bir deniz rüzgârı, dağlara çıkan dalgalar ve tuzla döver kıyıları. Sonra, o korkunç güçlerin kurbanı doğa, kaygılı bir parıltıya bürünür.

İlkbahar, büyük ve sapsarı bir çalışmayla başlar. Her yeri ve her şeyi altın sarısı ve küçük küçük milyonlarca çiçek kaplar. Bu alçakgönüllü, ama güçlü filizler, yamaçların giysilerini değiştirir, kayaları sarar, denize uzanır ve bizleri şaşırtıverir. Her gün geçtiğimiz yollarda, varlığını ispatlamak ister gibi. Bu çiçekler pek uzun bir süre gözlerden uzak bir ömür sürmüştür. Çorak toprağın hüzünlü kıraçlığı altında öylesine ezilmişlerdir ki, şimdi sapsarı gürlükleri, verimlilikleriyle ne yapacaklarını bilemezler.

Küçük, solgun çiçekler çok geçmeden bozulur ve menekşe rengi, kalın çiçekler her şeyi ve her yeri kaplar. İlkbaharın kalbi, sarıdan maviye, sonra da kırmızıya, renk değiştirir. Bu küçük, bu adsız çiçeklerin sonu gelmeyen iklimi birbiriyle sanki yer değiştirir. Rüzgâr, bir rengi sarsıp uzaklaştırır. Ertesi sabah bir başka renk olur. Issız tepelere dikilmiş ilkbahar yaprakları renk değiştirir, değişik cumhuriyetler toprağı sahiplenip bayraklarını dikmişler gibi.

O günlerde kıyı kaktüsleri çiçeğe geçmişti. Buralardan çok uzaklarda, And Dağları'nın başlangıcında, kaktüsler pek azmandır, yivli ve dikenlidirler. Düşman sütunlarına benzerler. Kıyı kaktüsleri ise küçük ve yuvarlaktır. Erguvan kırmızısı tomurcuklarla bezenmiştir. Bir el kan damlası sürmüş gibi. Okyanusun dağlara uzanan ak köpükten duvarı önünde binlerce kaktüs, bol çiçekleriyle, alev alevdir.

Evimin önündeki bunca yıllık agave, iç organlarından gelen bir çiçek coşkusu içindeydi. Bu mavi, sarı ve iri etli bitki, on yıldır bizim evin önünde. Boyumu aştı. Şimdi, ölmeden önce son kez çiçekleniyor. Yedi metreyi bulan yeşil ve güçlü bir mızrak uzattı yukarılara.

Amerika agavesinin bütün o kocaman yaprakları yakında buruşacak ve ölecek. Tam da o ölen çiçeklerin yanında bir başka dev çiçek doğacak. Benim yurdumun dışında onu hiç kimse bilmez. Chahunallar sadece bu kıyılarda yetişir. Bu çok eski zamanların çiçeğine Arokanlar taparlardı. Arokanların en eskileri yok şimdi. Yabancı saldırısına uğramış yurdu savunmak için ideolojik uykulardan sarsılıp uyandırılmış balçık-kabile, eski dönemlere ait hikâyeler, kan, ölüm, zaman ve Alfonso de Ercilla'nın destan türküleriyle yitip gittiler. Yüzyılların karanlık ölülerinde onların yeşerdiğini ve kanlı, unutulmuş mısralarında yeniden dirilişlerini görürsem, derim ki, dünyanın geçmişi bizlere karşı, bizler şimdi neysek ona karşı, çiçek açar. Dünya neyse odur ve özü hiç değişmez. Fakat o çiçeğin nasıl bir şey olduğunu size anlatmayı unuttum; testere gibi sivri yaprakları olan bir bromelya çiçeğidir. Yollarda karşınıza çıkıverir yeşil bir yangın, bir silah koleksiyonu gibi, o esrarlı zümrüt kılıcını toplayarak. Fakat çok kocaman ve tek bir çiçek, bir üzüm salkımı atıverir kemerinden. İnsan boyunda yeşil bir gül. Bir sürü küçük küçük çiçekten oluşmuş bu benzersiz çiçek, denizin ışığına doğru parıldar. Gördüğüm dev çiçekler içinde rengi yeşil olan daha başka çiçek yoktur. Deniz dalgaları için enginlerde bir anıt gibidir.

Ülkemin köylülerinin ve balıkçılarının, küçük bitkilerin ve çiçeklerin adlarını unutalı çok oldu. Çiçekler de onurlarını yitirdiler yavaş yavaş. Önemsizleştiler; nehirlerin Andların karlı tepelerinden bilinmeyen kıyılara kadar karmakarışık sürüklediği taşlar gibi önemlerini yitirdiler. Köylüler ve balıkçılar, maden işçileri ve kaçakçılar, yaptıkları işin neden olduğu ölümler ve yeniden dirilişlerle, yenik düşmelerle hiç değişmediler, sert ve kaba saba kaldılar.

Henüz keşfedilmemiş bölgelerin kahramanı olmak hüzünlüdür. Türkülerinde, en bilinmeyen kanlar ve hiç kimsenin adını bilmediği çiçekler ışıldar.

Bunların arasında bir çiçek vardır ki, bütün yüreğimi sarsmıştır. Uzun, onurlu parlak ve dayanıklı bir çiçektir, mavidir. En uç yerinde küçük küçük ve koyu mavi çiçekler sallanır. Dünyanın, en yüceltici mavisini görmek bilmem bütün ölümlülere nasip olur mu! Ya da pek az kişiye? Mavi, bir tanrı, insanların görmesini yasakladı diye, herkesin gözünden uzak mı kalacak? Bu maviye, bu mavi dalgaya, herkesin yüzüstü bıraktığı ilkbaharın

bu mavi yıldızına rastlamam, ıssızlıkta beslenen, onurlanan ve şiddetle arzulayan kendi sevincimden ötürü mü?

Önce, docadan söz açacağım. Milyonlarca çoğalan ve üç çatallı parmaklarıyla kumda ilerleyen bu sürüngen bitki, başka yerlerde var mı bilmiyorum. İlkbahar, bu yeşil elleri horoz ibiği sarısı eşsiz yüzüklerle süsler. Docaların Yunanca adı Aizoaea'dır. İlkbahar günlerinin bu gecikmiş saatlerinde Aizoaea'lar, bizim İsla Negra'nın parıltısıdır. Denizin saldırısı gibi ilerleyen, deniz mağaralarından taşıp akan yeşil köpükler gibidirler. Uzaklardaki Neptün'ün yeraltı mağarasında sıkıp elde ettiği, kıpkırmızı üzüm özü gibidir.

Tam da bu sırada radyo, ünlü bir Yunan şairinin kazandığını haber veriyor. Gazeteciler uzaklaşıverdiler. Ben ve Matilde sonunda rahata kavuştuk. Eski büyük kapının asma kilidini de çıkarıyoruz, isteyen girebilsin diye. Kapıyı çalıp önceden haber vermeden. İlkbahar gibi. Akşama doğru İsveç büyükelçisi bizi görmeye geldi. Şişeler ve nefis yiyeceklerle dolu bir sepeti de beraberinde getirmişti. Nobel Ödülü'nü birlikte kutlayalım diye hazırlamışlardı. Kazanacağıma güveniyorlarmış.

Üzgün değildi. Ödülü kazanmış olan Yunanlı şair Seferis'in sağlığına içtik. Büyükelçi, ayrılırken beni bir yana çekip şunu söyledi:

“Basın benimle görüşmeye gelecek, yüzde yüz. Oysa, Yunanlı üzerine hiçbir şey bilmiyorum. Söyler misiniz bana, bu Seferis'in kim olduğunu?”

Büyük bir dürüstlükle: “Ben de bilmiyorum,” yanıtını verdim.

İşin doğrusu, bu dünyadaki şairlerin her biri, günün birinde Nobel Ödülü'nü kazanmak ister. Bunu söylemek istemeyenler de, bu ödülü tartışanlar da.

Latin Amerika ülkeleri, adaylarını gösterip propagandalarını planlar ve stratejilerini tasarlarlar. Hak etmiş bir adayın kazanmasından, stratejiyi uygulayanlar sorumludur.

Romulo Gallegos olayında böyleydi. Şairin eseri güçlü ve ülkesine layıktı.

Fakat Venezuela petrol ülkesidir. Yani para ülkesidir. Ödülü bu yoldan elde etmeyi düşünmüşlerdi. İsveç'teki büyükelçiye verilen en önemli görev,

ödülü Gallegos'a kazandırmaktı. Büyükelçi, sayısız şölen verdi, İsveçli akademi üyelerinin eserlerinin İspanyolca çevirilerini yayımladı. Hem de, Stockholm'de bastırarak. Bütün bunlar, havadan nem kapan ve kabuğuna çekilmiş akademi üyelerine pek aşırı gelmiş olmalı. Romulo Gallegos, çoktan hak ettiği bir edebiyat onurlandırmasını, Venezuela büyükelçisinin aşırı işgüzarlığı yüzünden kaçırmış olduğunu hiçbir zaman öğrenmedi.

Paris'te bana, bir rastlantıdan yararlanarak, acı bir alayla biten üzücü bir hikâye anlattılar, Paul Valery üzerine. Fransa'da o yılın en umut veren adayı sayılıyordu Paul Valery. Stockholm'de oylamaların yapılacağı gün, beklemekte olduğu haber yüzünden aşırı gergin sinirlerini yatıştırmak için kaldığı kır evinden, köpeğini ve bastonunu alıp sabah sabah çıktı. Öğleye doğru yemek zamanı gezisinden döndü. Kapıdan girmesiyle sekreterine soru yöneltmesi bir oldu:

"Telefon eden oldu mu?"

"Evet, Mösyö... Birkaç dakika önce, Stockholm'den telefon ettiler."

Paul Valery, gizleyemediği bir heyecanla: "Ne dediler?" diye sordu.

"İsveçli bir gazeteci, kadın hakları üzerine görüşünüzü öğrenmek istiyordu."

Valery'nin kendisi anlatmıştı bunu. Hafiften alayla. Gerçek olan şu ki, böylesine büyük ve eşsiz bir yazar, o ünlü ödülü hiçbir zaman alamadı.

Bana gelince. Bu konuda dikkatli davrandığımı herkes kabul ediyor. Gabriela Mistral'i övmek için Şilili bir profesörün yazdığı kitabı okumuştum. İyice kabuğuna çekilmiş memleketlim Gabriela'nın, ödüle yakınlaşmak gibi çok olağan bir istekle –gerçi hiç yitirmemişti saygınlığını– birçok makama yazdığı mektuplar vardı o kitapta.

Bunu okuyunca, daha da çekingen oldum. Adaylar arasında benim de adım geçmeye başlayınca, İsveç'e bir daha gitmemeye karar verdim. O ülke beni –Thomas Lago ve ben, Gösta Berling adlı bir rahibe kendimizi mürit bileli– çocukluğumdan beri pek çekerdi.

Bir sonuç almadan adımın her yıl geçmesi de hoşuma gitmiyordu. Her yılın adaylar listesinde adımı görmek, bir yarış atıymışım gibi tedirginleştirmeye başlamıştı beni. Öte yandan, edebiyatçılar olsun,

yurttaşlar olsun, bütün Şilililer, İsveç Akademisi üyelerinin vurdumduymazlığından alınmıştı. Aşırı gülünçlüğe çok yakın bir durumdu.

En sonunda, herkesin de bildiği gibi, bana Nobel Edebiyat Ödülü'nü verdiler. 1971 yılında Şili büyükelçisi olarak Paris'e yeni ayak basmıştım ki, adım gazetelerde yine görüldü. Matilde ve ben, kaşlarımızı çattık. Her yıl hayal kırıklığına uğramaya alışmıştık.

O yıl, ekim ayında bir akşam, kendisi de yazar olan Şili Elçiliği Müsteşarı Jorge Eduard, evimizin yemek odasında göründü. Her zamanki ihtiyatlı davranışıyla, bir iddiaya girmemizi önerdi.

Son derece aklı başında bir öneriydi. Bu yılın Nobel Ödülü'nü kazanırsam ona ve karısına Paris'in en iyi lokantasında bir şölen verecektim. Kazanamazsam o, beni ve Matilde'yi davet edecekti. "Anlaştık," dedim. "Senin kesenden eşsiz bir akşam yemeği yiyeceğiz."

Jorge Eduard'ın böyle bir iddiaya girişmesinin sırrı ertesi gün biraz aydınlandı. Stockholm'de bir bayan tanıdığından telefon gelmişti. Gazeteci ve yazar olan hanım, Pablo Neruda'nın bu kez Nobel Ödülü'nü alabilmesi için elden gelen her şeyin yapıldığını söylemişti.

Gazeteciler dış ülkelerden telefon etmeye başlamıştı. Buenos Aires'ten, Meksika'dan ve özellikle İspanya'dan. Ödülün bana verilmesine olmuş bitmiş gözüyle bakılıyordu. Açıklamalardan kaçınıyordum. Çünkü yine kuşkuluydum. O akşam, Artur Lundkvist beni görmeye geldi. Yakından tanıdığım tek İsveçli yazardı. Üç-dört yıldır akademi üyesiydi. Ülkesinden yeni gelmişti ve Paris'ten geçip Güney Fransa'ya gidiyordu. Akşam yemeğinden sonra, denizaşırı ülkelerden telefon edip Nobel Ödülü aldığımı söyleyen gazetecilere yanıt vermenin güçlüğünü söyledim ve: "Senden bir ricam var, Artur," dedim. "Doğruysa, haber gazetelerde çıkmadan öğrenmek benim için çok önemli. Herkesten önce Allende'ye duyurayım istiyorum. Birlikte bunca mücadele ettik. Haberi herkesten önce öğrenirse pek sevinecektir."

Yazar ve akademi üyesi Lundkvist, o İsveçli gözlerinin müthiş ciddiliğiyle baktı yüzüme ve: "Sana hiçbir şey söylemeyeceğim," dedi. "Eğer doğruysa, kral, Paris'teki İsveç elçisine telgrafla bildirir."

Bu konuşma, 19 ya da 20 Ekim günü oluyordu. 21 Ekim öğleden önce elçilik salonu gazetecilerle dolmaya başlamıştı. İsveç, Alman, Fransız televizyoncuları ve Latin Amerika ülkelerinin televizyoncuları sabırsızlanmaktaydı. Benim aşırı suskunluğum karşısında ayaklanacak gibi bir halleri vardı. Saat on bir buçukta, İsveç büyükelçisi, ziyaretime gelmek için telefonla izin istedi, fakat ne görüşeceğini söylemedi. Buluşma iki saat sonra olacağı için, sinirler daha da gerginleşmişti. Heyecanlı telefonlar sürüp gidiyordu.

Tam o sırada Paris radyosu, bomba gibi bir haber verdi: “Son dakikada öğrendiğimize göre Nobel Ödülü Şilili şair Pablo Neruda’ya verildi.” Hemen aşağı indim ve kamuoyunun gürültücü temsilcilerine göründüm. Mutlu bir rastlantı oldu. Bunca yıllık dostlarım Jean Marcenac ve Aragon, tam o sırada çıkageldiler. Fransız kardeşim bildiğim büyük şair Marcenac sevincinden haykırıyordu. Aragon bu habere benden çok mutlu olmuşa benziyordu. Gazetecileri idare etmek gibi çok güç bir görevde ikisinin de büyük yardımı oldu.

Kısa bir süre önce ameliyat olduğumdan kansızdım, yürürken topallıyordum ve hareket etmek istemiyordum.

Dostlar o akşam yemeğe geldiler. İtalya’dan Matta, Barcelona’dan Garcia Marquez, Paris’ten Arturo Camacho Ramirez. Cortazar da köşesinden çıkmıştı. Şilili Carlos Vassalo, Roma’dan buraya yolculuğu göze almıştı. Benimle Stockholm’e gitmek için.

Bugüne kadar hepsini ne okuyabildiğim, ne de yanıtlayabildiğim telgraflar küçük tepeler gibi yığılmıştı. Sayısız mektuplardan bir tanesi çok tuhaftı, hem de biraz ürkütücüydü. Hollanda’dan postalanmıştı. Kara ırktan biri yazmıştı. Mektuba iliştirilmiş bir gazete kesiğine göre –aşağı yukarı şöyleydi– İngiliz Guyanası’nda Georgetown’da sömürüye karşı hareketin temsilcisiydi. Şöyle diyordu: “Stockholm’de Nobel Ödül töreni için giriş kartı istedim. İsveç elçiliğinin bana dediğine göre, bu tören için koyu renk giysi ya da frak gerekliymiş. Bir frak satın alacak param yok. Kiralık bir frak da giyemem hiçbir zaman. Çünkü kullanılmış giysi kibar bir Amerikalı için pek küçük düşürücüdür. Toplayabildiğim azıcık parayla Stockholm’e giderek –evrensel şairlerin en antiemperyalist olanını ve halkçısını onurlandırmak için– düzenlenecek törenin, sömürücü ve halk düşmanı

karakterini yermek amacıyla bir basın toplantısı yapacağımı size bildiriyorum.”

Kasım ayında ben ve Matilde, Stockholm’e gittik. Eski birkaç dostumuzla. Bizi o görkemli Grand Hotel’de konuk ettiler. Odamızın penceresinden kenti ve kraliyet sarayını görüyorduk. Kimya, tıp ve daha başka dallarda ödül kazananlar da aynı otelde kalıyordu. Farklı karakterde insanlardı. Kimisi aşırı konuşkan ve gösterişçi, kimisi atölyeden gelmiş mekanisyenleri andıran sıradan giyimli kişiler. Alman Willy Brandt otelde yoktu. Nobel Barış Ödülü’nü Norveç’te alacaktı. Yazık. Öteki ödülleri alacaklar arasında en çok onunla tanışmak ve görüşmek isterdim. Daha sonra kabul törenlerinde onu sadece görebildim. Aramızda üç-dört kişi vardı.

Büyük törenin bir provası gerekliydi. İsveç protokolü bunu tören salonunda yaptırdı. Gerçekte gülünç bir gösteriydi. Çok ciddi birtakım insanlar belirli bir saatte yataklarından kalkıp otelden çıkacak ve bomboş bir yapının önünde tam saatinde hazır bulunacaktı. Hiç yanılmadan merdivenleri tırmanacaklar, sıra halinde sağa ve sola yürüyecekler, sahnede yerlerini alacaklar ve ödül dağıtım günü oturacakları koltuklara oturacaklardı. Bütün bunlar bomboş ve koskocaman bir salonda televizyon kameraları önünde, boş kral tahtının ve kral ailesi koltuklarının hüzünlü görünümü karşısında yapılacaktı. İsveç televizyonunun böylesine kötü aktörlerin oynadığı bir tiyatro denemesini ne diye filme aldığını hâlâ anlamış değilim.

Ödül dağıtımı Santa Lucia Bayramı gününe rastlamıştı. Otel koridorlarında duyulan hafif şarkılarla uyandım. Başlarında çiçekler ve ellerinde mumlarla sarışın İskandinav kızları girdi az sonra odaya. Kahvaltıyı ve armağan olarak da büyük ve pek güzel bir deniz tablosunu getirdiler.

Günün ilerleyen saatlerinde geçen bir olay Stockholm polisini telaşlandırdı. Otel holünde bir mektup tutuşturmuşlardı elime. İngiliz Guyanası’ndan o öfkeli sömürgecilik aleyhtarının imzasını taşıyordu yine. Basın toplantısı yapmayı başaramamıştı, fakat ihtilalci eylem kişisi olarak gereken şeylere başvurmuştu. Hor görülmüşlerin ve ezilmişlerin şairi Pablo Neruda’nın Nobel Ödülü’nü frak giyerek alması olamazdı. Bundan ötürü yeşil bir makas satın almıştı. Frakımın kuyruklarını herkesin önünde

kesmek için. Mektubunda: “Sizi uyarmakla görevimi yerine getiriyorum sadece,” diyordu. “Salonun ortasında elinde yeşil makas tutan kara birini görünce, neyle karşılaşacağınızı önceden bilesiniz diye.”

Bu tuhaf mektubu, İsveç protokolünün yanıma kattığı genç diplomata verdim. Verirken güldüm ve bu çılgından Paris’te de bir mektup almış olduğumu ve önem verilmemesi gerektiğini söyledim. Genç İsveçli benim gibi düşünmüyordu. Başkaldırıcıların her yerde görüldüğü günümüzde her şeye karşı hazırlıklı olunmalıydı. Bundan ötürüdür ki, durumu Stockholm polisine bildirmek benim için bir görevdi. Genç diplomat bunları söyledikten sonra, kendi payına düşen görevi yerine getirmek üzere çabuk çabuk uzaklaştı.

Şunu da söylemek isterim. Benimle buraya gelmiş olan arkadaşlar arasında, Venezuelalı büyük yazar ve lirik şair Miguel Otero Silva da vardı. O; benim gözümde sadece Amerikan bilincinin önemli bir temsilcisi değil, eşsiz bir arkadaştır da. Törenin başlamasına sadece bir saat kalmıştı. Öğle yemeğinde bu mektuptan söz açtım ve İsveçlinin olaya pek önem verdiğini söyledim. Birlikte yemek yediğimiz Otero Silva, elini alnına vurdu: “Ah o mektubu ben kendi elimle yazdım,” dedi. “Seni biraz heyecanlandırmak için. Fakat Pablo şimdi polise ne desek! Mektubu yazanı boş yere aramasınlar diye.”

“Deliğe girersin. Bu kötü şakan yüzünden, Georgetownlu adamın cezasını sen çekersin.”

İsveçli koruyucum tam da o anda masamıza geldi. Makamlara durumu bildirmişti. Ona durumu açıkladım ve: “Kötü şakaymış, yapan da yanımda öğle yemeğinde,” dedim.

Genç diplomat yine koşarak uzaklaştı. Ne var ki, polis bu arada bütün Stockholm otellerinde Georgetown ya da buna benzer bir yerden gelmiş zenciyi aramıştı.

Güvenlik tedbirleri kaldırıldı. Ben ve Matilde, tören salonuna girerken ve balo salonundan çıkarken, olağan salon hizmetlilerinden başka dört ya da beş kumral ve iriyarı gencin bizi korumak için adeta üstümüze saldırdığını fark ettik.

Nobel Ödülü'nün geleneksel törenine katılan kalabalık, fakat çok sessiz ve disiplinli seyirciler, ölçülü ve kibarca alkışladılar. Yaşı ilerlemiş kral, her birimizin elini teker teker sıktı; diplomayı, madalyayı ve çeki verdi. Sahne, prova günü gibi sıkıcı değildi. Çiçeklerle ve boş olmayan koltuklarla doluydu. Dediklerine göre (ya da hoşuma gitsin diye Matilde'ye söylediklerine göre) kral, benim önümde öteki ödül sahiplerinden daha çok durmuş, elimi daha çok tutmuş ve böyle davranmakla bana karşı sempatisini açığa vurmuştu. Bu davranış eski çağların ozanlarına gösterilen bir saray inceliğiydi belki de. Şu da var ki, başka hiçbir kral benim elimi sıkmadı. Ne uzun süre, ne de kısa.

Çok ciddi bir protokole uyularak yapılan bu tören, ölçülü bir kutlamaydı. Önemli durumlarda başvurulacak törenler dünyamızda her zaman tekrarlanacaktır belki de. İnsanlar bunu gerekli bulacaktır. Fakat ben bu çok önemli kişilerin ciddi yürüyüşüyle, bir taşra okulundaki ödül dağıtımı arasında gülünç bir benzerlik görüyorum yine de.

Chile Chico

Puerto İbanez'den geliyorum. O yüce General Carrera gölünün etkisindeydim hâlâ. Çelik parıltılı sularının etkisinden kurtulamadım. Küba'da Varadero'nun bir doğa sarhoşluğu, firuze mavisi denizinde ya da bizim Retrohude kıyılarında bir benzeri vardır ancak. Rio İbanez'in o vahşi çağlayanı da var üstelik. Bu bölge köylülerinin içine kapanıklıkları ve yoksullukları da beni sarmıştı. Dev enerji kaynaklarıyla komşuydular, ama elektrik ışığı yoktu. Bol yün veren koyun sürüleri arasında yaşıyorcasına esen bir rüzgâr, kara bulutları yırttı. Mavi ışık nehirleri, rüzgârı yer ile gök arasında koskoca bir parçayı ayırıverdi.

Tarıma uygun topraklarda otlaklar, rüzgârın aşırı baskısı altında savaşıyordu. Çevrede, sert kuleleri, gotik çıkıntıları ve doğaya uygun granit mazgallarıyla Roca Castillo vardı. Dik kafalı, yusyuvarlak, masalar kadar yüksek ve dümdüz, Aisen dağları, dikdörtgen ve üçgen yanlarını da göstermekteydi. Gökyüzü, mürekkep ağacı ve metal renklerin karışımı bir alacakaranlık yaratmıştı. Yükseklerde altın ışıltısı vardı. Uzaydan oluşan dev bir kuşu taşımış gibi. Her şey bir anda değişiyor, bir balina ağzı oluyor, kızgın bir pars oluyor, ışıklandırılmış soyut bir kale gibi yükseliyordu.

Başımın üzerinde yayılan bir devleşmeyi, benliğimde hissettim. Beni tanıklığa çağırıyordu. Aisen Dağları'nın baştan çıkarıcı uçurumları, çağlayanları, milyonlarca ölü ve yanmış ağaçları –çok eski zamanlarda işlenmiş cinayetlerden davacı– doğum sancıları içinde bir dünyanın suskunluğunda, her şey hazırdı. Gökyüzünün ve yeryüzünün bütün törenleri. Koruyuculuktan, hep birlikte yaşama düzeninden, hoşnutluktan ve insandan yoksun. Böylesine sert bir yapayalnızlıkta yaşayan için dayanışma gereklidir. İçinde yaşadığı uçsuz bucaksız yerler kadar yüce bir dayanışma.

Alacakaranlıklar tükenip de gece başlayınca gitmeye davrandım. Gece şaşırtıcıydı ve masmaviydi.

Eylül Bayrakları

Eylül, Latin Amerika kara parçasının güneyinde, göz alabildiğine çiçekler açan bir aydır. Ayrıca bu ay bir bayraklar ayıdır da.

Geçen yüzyılın başlarında, 1810 yılının Eylülünde, İspanyol egemenliğine karşı Güney Amerika'nın pek çok yerinde ayaklanmalar başlamış, daha önce başlamış olanlar da güçlenmişti.

Biz Güney Amerikalılar bu eylül ayında, özgürlük hareketlerimizi hatırlarız, kahramanlarımızı törenle anarız ve Macellan Boğazı'ndan geçip Güney Patagonya ve Ümit Burnu'na kadar uzanan parıltılı bir ilkbaharla şenlik ederiz.

Meksika'dan başlayıp Arjantin ve Şili'ye kadar uzanan bir devrimler zinciri bütün dünya için büyük önem taşır.

Caudilloların kişilikleri değişikti. Bolivar, savaşçı olduğu kadar da peygamber ününe ulaşmış bir saray adamıydı. San Martin, dahice kurduğu bir orduyla, en düşmanca ve en yüksek sıradağları aşmıştı; Şili'yi kurtaracak kesin savaşlar vermek üzere. Jose Miguel Carrera ve Bernardo O'Higgins, Şili'nin ilk ordusunu ve ilk basımevlerini kurmuşlar, Şili'de Birleşik Amerika'dan önce yasaklanmış olan köleliği kaldırmak için ilk yasaları çıkartmışlardı.

Jose Miguel Carrera, Bolivar ve daha başka birkaç kurtarıcı, İspanyolların Amerika'daki çıkarlarıyla şiddetli bir çatışma içindeydi. Halk, örgütlenmiş bir bütün değil, İspanyol egemenlerin hizmetinde bir köleler yığınıydı; belirli bir biçimden yoksundu. İspanyol askeri akademisinin eski öğrencileri olan Bolivar ve Carrera gibiler, milli ruhu harekete geçirmek için sınıflılık ve bilgisizlik duvarlarını yıkmak zorundaydılar.

Carrera'nın kısacık ömrü bir şimşek gibi aydınlatıcıydı. Birkaç yıl önce yayımladığım eski bir anılar kitabıma *Bahtsız Süvari* adını vermiştim. Carrera, büyüleyici kişiliğiyle bütün çatışmaları başının üzerinde toplamıştı. Bir paratonerin şimşekleri çekmesi gibi.

Sonunda onu, yeni kurulmuş Arjantin cumhuriyet hükümeti Mendoza'da vurdurttu. İspanyol egemenliğini yıkmak uğruna beslediği umutsuz istek onu, Arjantin ovalarının yarı vahşi Kızılderililerin başına geçirtmişti. Buenos Aires'i kuşattı, bir saldırıyla şehri ele geçirebilecek durumdaydı. Ne var ki, onun istediği, Şili'yi kurtarmaktı.

Bu istekle iç savaşa yöneldi ve bunu canıyla ödedi. O yılların ihtilal kargaşalıkları, en yetenekli ve yürekli evlatlarından birinin başını yedi. Tarih, bu kanlı olayın suçunu O'Higgins ve San Martin'e yüklüyor. Ne var ki, bu ilkbahar ve bayraklar ayı eylülün tarihi, sonsuz ovalarda ve karları hiç erimeyen dağlarda geçen kurtuluş savaşının bu üç önderi üzerine anılardan kanatlarını örter.

Şili'yi kurtaranlardan biri olan O'Higgins alçakgönüllü bir insandı. Hayatı boyunca da öyle kaldı. 17 yaşında, Londra'dayken eski bir ihtilalciye rastlamasaydı devrimci olmazdı. Bu ihtilalci, Amerika'nın kurtuluşuna yardım sağlamak için bütün Avrupa saraylarını dolaşan Francisco Mirand'dı. Dostları arasında Rus Çariçesi Katerina da vardı. Paris'e bir Rus pasaportuyla gelmişti ve Avrupa'daki bütün elçiliklere serbestçe girip çıkabiliyordu.

Romantik bir hikâye gibidir. Çağının bütün çizgilerini taşır. Bir opera konusu olabilir.

O'Higgins, İspanya kralının yardımcılarından olan İrlanda doğumlu bir şövalyenin, Şili'de valiliği sırasında evlilik dışı bir birleşmeden dünyaya gelmiş oğludur. Miranda, O'Higgins'in geçmişini iyice araştırmıştı. Çünkü

İspanya’nın Amerika’daki sömürgelerinde patlak veren ayaklanmalarda genç adamın yararlı olacağını anlamıştı. Bundan ötürü de, genç O’Higgins’e geçmişinin içyüzünü açıkladı ve onu ihtilalci eylem için kazandı. Genç devrimci, diz çöküp Miranda’yı gözyaşlarıyla kucakladı ve bundan böyle yurdu Şili için çalışmaya, İspanyol sömürgecilere karşı ayaklananların başında çarpışmaya ant içti. O’Higgins, sömürü düzenine karşı kesin zaferi hazırlayan biri olarak cumhuriyetimizin kurucusu sayılmaktadır.

İspanyollara tutsak düşen Miranda, Cadiz’de o korkunç Carra zindanında öldü. İhtilalcilerin öğretmeni olan bu Fransız generalinin cesedi bir çuvala konularak mazgal deliklerinden denize atıldı.

Hemşehrilerinin yurtdışına kovduğu San Martin, Fransa’da Boulogne’de çok yaşlı ve yapayalnız öldü.

Şili’nin kurtarıcısı O’Higgins de, Peru’da öldü. Sevdiği her şeyden uzak ve ihtilali hemen ele geçirmiş olan Kreol kökenli büyük toprak sahiplerince hor görülerek.

Kısa bir süre önce Lima’ya uğradığımda, Peru müzesinde General O’Higgins’in son yıllarında yaptığı tablolardan birkaçını gördüm. Bütün tablolarda Şili’yle ilgili konular vardı. Şili’nin ilkbaharı, ağaçlarının yaprakları ve eylül ayının çiçekleri.

Bu eylül ayında, o ayaklanma günlerinin adlarını, olup bitenleri, sevişmelerini ve acılarını hatırladım. Tam bir yüzyıl sonra milletler yeniden kaynaşıyor, rüzgâr ve öfke karışımı bir hava akımı bayrakları yine dalgalandırıyor. O uzak günlerden bu yana her şey değişti. Fakat tarih kendi yolunda ilerliyor ve yepyeni bir ilkbahar Amerika’nın uçsuz bucaksızlığını dolduruyor.

Prestes

Amerika’nın solcu önderlerinden hiçbirinin hayatı Luis Carlos Prestes kadar tehlikelerle dolu ve etkileyici geçmemiştir. Asker ve politikacı bir kahraman olarak, doğruları ve efsaneleriyle, ideolojinin dar sınırlarını çoktan aşmış, eski çağlardaki yiğitlerin canlı kişiliğine ulaşmıştır.

Brezilya’da Prestes ile tanışmak için İsla Negra’dan bir çağrı alınca, bütün bunlardan ötürü hemen kabul ettim. Benden başka hiçbir yabancı konuk bulunmadığını öğrenince de sevindim. Bir bakıma bir yeniden dirilişe katılacağımı hissediyordum.

Prestes, on yılı aşkın bir hapsin bitiminden az önce serbest bırakılmıştı. Böylesine uzun hapisler özgür dünyada hiç de olağandışı sayılmaz.

Arkadaşım ve Türk şair Nâzım Hikmet, Türkiye’de cezaevinde on üç ya da on dört yılını geçirmişti. Bu anıları yazdığım sırada Paraguay’ın altı yedi solcusu on iki yıldır canlı canlı gömülmüş oldukları cezaevindeydi. Dış dünyayla hiçbir bağlantıları olmadan. Prestes’in Alman asıllı eşi, Brezilya diktatörünce Gestapo’ya teslim edilmişti. Naziler kadını bir gemiye hapsedip işkence yerine götürdüler. Kadının orada dünyaya getirdiği kız çocuğu şimdi babasının yanında. Prestes’in anası Dofia Leocadia Prestes’in yorulmak bilmez didinmeleri sonucu Gestapo’nun pençesinden kurtulabilmişti. Naziler, çocuğun cezaevinde doğmasından az sonra, Luis Carlos Prestes’in eşinin kafasını kestiler. Bütün bu işkenceler ve zulümler, Prestes’in o uzun hapis yıllarında unutulmamasına yol açtı.

Dofia Leocadia Prestes öldüğünde ben Meksika’daydım. Oğlunun özgürlüğe kavuşmasını sağlamak için dünyayı dolaşmıştı. Meksika Cumhuriyeti’nin eski başkanı General Lazaro Cardenas, Brezilya diktatörüne telgraf çekerek, Prestes’in birkaç gün serbest bırakılmasını diledi, anasının cenazesinde bulunabilsin diye. Başkan telgrafında, Prestes’in cezaevine dönme sorumluluğunu üzerine almıştı. Getilio Vergas olumsuz yanıt verdi.

Bütün dünyanın öfkesini dile getirerek, oğluna hasret ölen Dofia Leocadia’nın anısını canlı tutmak ve zalimleri lanetlemek için bir şiir yazdım.

Bu şiirimi, oğlunu kurtarmak için dünyayı kapı kapı dolaşmış o soylu Senyora’nın mezarında okudum. Şiirim ölçülü başlıyordu:

Senyora, Amerikamızı sen yücelttin, yücelerin yücesi yaptın.
Sen ona dev suların köpük köpük aktığı tertemiz bir nehir
armağan ettin:
İnsancıl kökleri olan koskoca bir ağaç armağan ettin, sen ona:

Engin yurduna layık bir erkek evlat.

Fakat şiir ilerledikçe Brezilyalı diktatöre karşı şiddetleniyordu. Bu şiirimi her yerde okudum. Şiir, bildiriler ve kartpostallarla bütün Amerika'yı dolaştı.

Bir defasında, yolculuk sırasında Panama'dan geçerken, bir aşk şiirimden sonra o şiiri de okudum. Salon doluydu. Panama Kanalı'nın sıcaklığından ötürü her yanımdan ter sızıyordu. Başkan Vergas'ı yerin dibine batıran dizeleri okumaya başladığımda gırtlağım kurumuştu. Bir an sustum ve elimin yakınında duran bir bardağa uzandım. Tam o anda, beyazlar giymiş bir adamın kürsüye doğru çabuk çabuk yaklaştığını gördüm. Salondaki hizmetlilerden sanıp, bardağı ona uzattım, doldursun diye. Fakat beyazlar giymiş adam, bardağı kızgınlıkla geri itti ve dinleyenlere doğru sinirli sinirli: “Ben Brezilya büyükelçisiyim,” diye bağırdı. “Protesto ederim! Çünkü Prestes sıradan bir suçludur...”

O sözleri duyan bütün salon çılgınca ıslıklamaya başladı. Kara ırktan bir üniversiteli, kocaman bir kaya gibi, salonun ortasına fırladı, ellerini büyükelçinin gırtlağına uzattı uzatacak, kürsüye giden yolu kapadı. Diplomatı korumak için hemen koştum ve resmi kişiliğini daha fazla tehlikeye sokmadan salondan ayrılmaya razı ettim.

Bu olup bitenlerden sonra, halkın sevincine katılmak için, İsla Negra'dan Brezilya'ya yolculuğum Brezilyalılara çok olağan geldi. Sao Paolo'nun Pacaembu Stadyumu'nu dolduran kalabalığı görünce müthiş heyecanlandım. Çünkü 130.000 kişi toplanmıştı. Stadyumun koskoca alanında insan kafaları birer nokta gibiydi. Yanımda duran ufak tefek Prestes, az önce mezarından çıkmış ve büyük olay için zarif giyinmiş bir Lazaros etkisini bırakmıştı bende. Cılız yapılıydı ve saydam denilecek kadar ak bir teni vardı; uzun süre tutuklu kalmış kişilerde görülen olağanüstü bir solukluk. Soru dolu bakışları, gözlerini çevreleyen kara halkalar, incecik yüz çizgileri, saygı uyandıran ciddi davranışları, ömrünün kahramanca harcanmış yıllarını dile getiriyordu. Fakat konuşması, zaferi elde etmiş bir general gibi rahat ve sakindi.

Birkaç saat önce yazmış olduğum şiiri onun şerefine okudum.

Jorge Amado şiirimin tek bir sözcüğünü değiştirmiş “albaniles” (duvarcılar) sözcüğünü Portekizce “pedreiros” yapmıştı.

Korktuğum gibi olmadı ve İspanyolca okuduğum şiiri, stadyumu dolduran halk yığını anladı. Şiirimin ağır ağır okuduğum her dizesini, Brezilyalılar çılgınca alkışladılar. Bu alkışlar şiirlerim üzerinde büyük yankılar yaptı.

Dizelerini 130.000 kişi önünde okuyan bir şairin değişmemesi mümkün değildir. Böylesine bir deneyden geçen şair, eskisinden daha farklı yazar.

Efsane kişi Luis Carlos Prestes’le en sonunda yüz yüze gelmiştim. Dostlarından birinin evinde buluştuk. Bütün yüz çizgileri, ufak tefek vücut yapısı, ince endamı, saydam bir kağıdı andıran solgun teni ona bir minyatürün zarifliğini veriyordu. Sözleri de, hatta belki düşünceleri de, onun bu dış görünüşüne uyar gibiydi.

Çekingenliğinin sınırları içinde bana pek dostça davrandı. Biz şairlerin sık sık karşılaştığı dostça davranışlar, yetişkinlerin çocuklarla konuşurken o biraz şefkatli, biraz çekingen ve üstten bakan davranışlarını hatırlatır.

Prestes, bir hafta sonrası için beni öğle yemeğine çağırdı. İşte bu arada başıma geldi o felaket. Ya alınyazımın gereği ya da sorumsuzluğumdan.

Portekizcede, haftanın günleri için cumartesi pazar gibi kelimeler bulunmasına rağmen, günler için pazartesi, salı, çarşamba ve daha başka deyimler kullanılmaz. Şeytanın bile aklında kalmayacak “Segunda feira”, “terça feira”, “quarta feira” deyimleri kullanılır. Hem de “primera feira” atlanılarak. İşte ben bu “feira”ları, haftanın hangi günü çağrılı olduğumu bilemeden birbirine karıştırdım.

Güzel Brezilyalı kadın arkadaşımla kumsalda birkaç saat geçirirken, “Prestes beni yarın öğle yemeğine bekliyor,” diye düşünüyordum hep. Kumsalda olduğum sırada Prestes’in beni, “terça feira” günü hazır yemek masası başında boş yere beklediğini ancak “quarta feira” günü anlayabildim. Prestes beni her yerde aramış, fakat nerelerde sürttüğümü öğrenememişti. Dünya zevklerinden elini çekmiş Prestes, Brezilya’da pek güç elde edilen şaraplar hazırlatmıştı. İkimiz baş başa yemek yiyecektik.

Bu olayı her hatırlayışımda utancımdan ölmek isterim. Ömrüm boyunca çok şey öğrendim, ama Portekiz dilinde bir haftanın gün adlarını

öğrenemedim.

Codovilla

Santiago'dan ayrılırken Vittorio Codovilla'nın benimle görüşmek istediğini öğrendim. Görmeye gittim de. Onunla her zaman iyi dost kaldık. Ölümüne kadar.

Codovilla, III. Enternasyonal'in adamıydı ve zamanının her çeşit yanılgılarıyla yüklüydü. Kişiliğe aşırı bağlıydı. Otoriterdi ve hep haklı olduğunu sanırdı. Kararlarını yürütmesini ve başkalarının isteğine tereyağını bıçakla keser gibi sokulmasını bilirdi. Bütün toplantılara telaşlı gelir ve bütün sorunları düşünüp taşınarak çözümlemiş etkisi uyandırırdı. Başkalarının görüşlerini sadece nezaket gereği ve biraz da sabırsızlıkla dinleyen bir hali vardı. Çünkü hemen arkasından, dediği dedik görüşlerini açıklardı. Yorulmak bilmeden çalışırdı ve arkadaşlarını da kendisine ayak uydurmaya zorlardı. Politik düşüncenin büyük bir makinesi sanmışımdır onu hep.

Bana karşı her zaman olağanüstü bir anlayış göstermişti. Ülkesinden buralara göç etmiş ve burjuva hayatında hesaplı kitaplı davranan bu İtalyan, aşırı insancıldı ve büyük bir sanatçı sezgisine sahipti. Kültür insanlarının yanılmalarını ve zayıf yanlarını bu yeteneği sayesinde anlayabiliyordu. Fakat bu yanı, politika hayatında kıyasıya kötü davranmasına engel olmuyordu. Codovilla, Prestes'le görüşmemi istiyordu. Bunun bir görev olmadığını söylerken –kişiliği gereği kendinden emin görünmesine rağmen– tasalandığını fark etmiştim.

Pacaembu Stadyumu'nda yapılan toplantıdan sonra Prestes'le uzun uzun görüşmüştüm. Böylesine apayrı, birbirinin tam karşıtı iki erkek düşünülemezdi. İriyarı ve heyecanlı bir insan olan İtalyan asıllı Arjantinli, bütün odayı, bütün masayı, bütün çevreyi doldurur gibiydi. Ufak tefek ve bir keşişten farksız Prestes, öylesine zayıf görünüyordu ki, en hafif bir rüzgâr onu pencereden sokağa atıverecek sanırdınız.

Fakat bütün bu ayrı yanlarına karşın her ikisinin de aynı sertlikte olduğunu anladım.

Bir sorumu yanıtlayan Prestes: “Arjantin’de faşizm yoktur,” dedi. “Peron, bir Caudillodur, faşist önderi değildir. Nerede kahverengi gömlekliler? Nerede kara gömlekliler? Faşist milisler nerede? Hem Codovilla yanılıyor da.”

Böylesine apayrı görüşlü iki erkeğin aslında benzer bir yanı vardı. İkisi de baş eğmiyordu. Bunlardan biri, sanırım Prestes haklıydı bu konuda. Ne var ki, bu eşsiz iki ihtilalcinin katı görüşleri, zamanla, çevrelerini öyle bir havayla sardı ki, katlanılır gibi değildi benim için.

Codovilla’nın çok canlı bir insan olduğunu eklemeliyim. Bir dönem komünizminin aşırı ahlakçı ve sözümona kutsal görünüşüne karşı mücadelesi hoşuma gidiyordu. Eski parti günlerimizin büyük Şili insanı Lafertte aşırı bir alkol düşmanıydı. Lafertte, kadın ve erkek partili yoldaşlar arasında evlendirme dairesinden geçmemiş sevişme ve sevgilerin her çeşidine de karşıydı. Codovilla, o canlı davranışlarıyla, bizim sınırlı öğretmen görüşlü Lafertte’mizi alan dışı bıraktı.

Stalin

Çoğu kişi benim önemli bir politikacı olduğuma inanmıştır. Hangi masalı kim uydurmuş, hiç haberim yok. Günün birinde, okurlarına dünya komünizminin önderlerini tanıtan “Life” dergisinin iki sayfaya yaydığı, pul büyüklüğünde fotoğraflarda kendimi de görmüş ve inanın çok şaşırmıştım. Prestes ile Mao Tse-tung arasına basılan suratımı başarılı bir şaka kabul etmiş ve sesimi çıkarmamıştım. Çünkü tekzip mektupları yazmaktan hiç hoşlanmam. Ayrıca, yeryüzüne yayılmış beş milyon CIA ajanına karşın böyle bir şeyin gerçekleşmiş olmasını da çok komik bulmuştum.

Sosyalist dünyanın önderlerinden biriyle en uzun görüşmeyi Pekin’i ziyaretimde yapmıştım. Bir tören sırasında Mao Tse-tung ile karşılıklı kadeh kaldırırken söylediğimiz birkaç cümleden oluşmuştu bu görüşme. Sonra kadeh tokuştururken gülümseyen gözleriyle, yarı dostane, yarı alaycı bir gülümsemeyle bakmıştı bana. Bu arada elimi eline almış ve başkalarına yaptığından birkaç saniye daha uzun tutmuştu onu. Ardından da ben az önce kalkmış olduğum masama geri dönmüştüm.

Sovyetler Birliği’ne yapmış olduğum birçok ziyaret sırasında bir kez olsun ne Molotov, ne Vişinski, ne de Beria ile karşılaşmıştım. Hatta Mikoyan veya Litvinov’la da bir araya gelmişliğim yoktur. Bu son ikisi, bana kalırsa daha önce sözünü ettiklerime kıyasla daha cana yakın ve daha az gizlisi saklısı olan kişilerdi.

Stalin’i birkaç kez hep aynı yerde uzaktan görmüştüm: Her yılın 1 Mayısında ve 7 Kasımında Kızıl Meydan’da yüksek rütbeli kişilerin doldurduğu o tribünde ayakta dururdu. Stalin Ödülü komitesinin bir üyesi olarak defalarca Kremlin’de saatler geçirmeme karşın, bir kez olsun Stalin’e ne koridorlarda rastlamış, ne de o görüşmelerimiz ya da öğle yemekleri sırasında yanımıza gelmişti. Bizi odasına da çağırıp selamlamamıştı. Ödülün kime verileceği kararı her zaman oybirliği ile alınırdı. Tabii bu karar alınana kadar ödüle aday olanlar üzerine uzun tartışmalar yapılırdı. Ben her defasında, jüri sekreterliğinden bir görevlinin karardan az önce koşarak odadan çıkıp, büyük adamın kararımızın altına imzasını atıp atmayacağını öğrenmeye gittiğinden hep şüphe etmişimdir. Fakat Stalin’in bir kez olsun bize karşı çıktığını da anımsamıyorum. Ona çok yakın olmamıza karşın bizim varlığımızı algılıyor muydu, bilemiyorum. Stalin gizemi bir sistem olarak neredeyse yasallaştırmıştı. Yoksa bu, ortada görünmesini pek sevmeyen bir insanın kendi kendinin esiri olduğunun göstergesi miydi? Bana kalırsa, Beria’nın onu çoğu kez etkisi altına almasının nedeni de Stalin’in bu özelliği idi. Beria, onun yanına hiç sormadan girebilen tek insandı.

Her şeye karşın Kremlin’in bu gizem dolu insanıyla bir defasında hiç beklemediğim ve bana bugüne dek tuhaf gelen bir yakınlaşmam olmuştu. Louis ve Elsa Aragon’la o yılın Stalin Ödülü’nün seçici kuruluna katılmak üzere Moskova’ya gidiyorduk. Ancak inanılmaz bir sis bizleri Varşova’da esir tutmuştu. Yanımızdaki Sovyet memurlarından biri, Aragon’la benim öngördüğüm adayların isimlerini Moskova’daki diğer danışma kurulu üyelerine bildirmişti. Az sonra telefonla gelen yanıtı bize açıklamak için yanıma gelen Sovyet memurun söyledikleri karşısında çok şaşırmıştım:

“Sizi tebrik ederim, Neruda yoldaş. Ödüle aday kişilerin listesi önüne konduğunda Stalin yoldaş yüksek sesle yanındakilere sormuş: ‘Bu adlar arasında niçin Neruda da yok?’”

O günlerde Stalin’in bazı başka olaylara da müdahale ettiği kulağıma gelmişti. ‘Dik yakalılar’ grubu Ehrenburg’un ortadan kaldırılmasını talep ettiği günlerde, bir sabah Julio Jurenito’nun yazarının evinde telefon çalmış. Telefonu eşi Luba açmış. Kulağına hiç de yabancı gelmeyen bir ses sormuş:

“İlya Gregoriyeviç orada mı?”

“Olabilir,” yanıtını vermiş Luba. “Siz kimsiniz?”

“Stalin,” demiş telefondaki ses.

“İlya, şakacının biri seni istiyor,” diye Luba telefonu Ehrenburg’a uzatmış.

Yazar telefonu kulağına götürür götürmez Stalin’in sesini hemen tanımış.

“Dün bütün geceyi sizin *Paris Düşerken* eserinizi okumakla geçirdim. Şimdi telefon etmemin nedeni de, böyle ilginç kitaplar yazmaya devam etmenizi söylemek istemem, sevgili İlya Gregoriyeviç.”

Belki de beklenmeyen bu telefon büyük Ehrenburg’un uzun bir yaşam sürdürmesine neden olmuştu.

Başka bir anı: Mayakovski bir süre önce ölmüştü. Fakat onu çekemeyen inatçı düşmanları şairin unutulması ve Sovyet edebiyat haritasından silinmesi için ellerinden gelen tüm çabayı gösteriyorlardı. Ancak o günlerde yaşanan bir şey bu kişilerin bütün planlarını suya düşürmüştü. Sevgilisi Lily Brick Stalin’e yolladığı bir mektupta bu saldırılardaki utanmazlığa dikkati çekmiş, Mayakovski’nin eserlerini tüm içtenlikle korumaya devam edeceğini belirtmişti. Şaire saldıranlar birlik içinde hareket ettiklerinden, her türlü engeli aşacaklarını sanmaktaydılar. Fakat yolda kaldılar. Stalin, önüne konan Lily Brick’in mektubuna şu notu düşmüştü: “Mayakovski Sovyet döneminin en iyi şairidir.”

O andan itibaren ülkede Mayakovski adına sayısız müze açılmış, heykeller dikilmişti. Şairin olağanüstü değerdeki eserlerini yayınlayan kitaplar da defalarca basılmıştı. Yahve’nin çaldığı bu borazan onun bütün karşıtlarını yıldırım çarpmışa döndürmüş, ömürleri boyunca felce uğratmıştı.

Sonraki yıllarda, Stalin’in ölümünün ardından ortaya çıkarılan evrakları arasında, üzerinde ‘dokunulmayacak’ yazan ve onun el yazısıyla hazırlamış olduğu bir liste de bulunmuştu. Bu listedeki ilk isim besteci Şostakoviç idi. Ardından Ayzenştayn, Pasternak, Ehrenburg ve diğerleri geliyordu...

Yaşamımda çok kişi beni Stalin’e çok inanmış biri sanmıştır. Hele faşistler ve eski kafalılar benim için, lirik bir Stalin düşünürü, demişlerdir. Bunların hiçbiri beni bir gün olsun sinirlendirmemiştir. Günümüzün şeytanca ve karmaşık yaşamında bu gibi düşünceler olağandır.

Stalin’in kimi sorunları konusunda düşmanlarının ortaya attıkları savlarda haklı olduğu gerçeğini kabullenmek biz komünistler için hemen hemen kişisel bir trajedi idi. Ancak sarsıcı bazı gerçeklerin ortaya çıkmasının ardından bu şeylerin bize acı ve hüzün veren bilincine varmıştık. Düş kırıklığına uğrayanlar öfkeyle düşmanın görüşlerini kabullenip, saf değiştirmişti. Diğerlerine göre ise, 20. Parti Kongresi’nde acımasızca ortaya çıkan gerçeklerin bir komünist partinin ne kadar dürüst olduğunu ve dünyaya tarihi bir yanlışı göstererek her şeyin sorumluluğunu üzerine aldığını kanıtlamak için önemli bir fırsattı.

Bana gelince: Stalin döneminin bana yabancı olan karanlıklarından karşıma çıkan ilk Stalin, saf bir ilke düşkünü, bir keşiş kadar soğukkanlı, Rus devrimini sonsuza dek koruyan bir insandı. Sonra savaş yıllarında devleşir koskoca bıyıklı bu küçük adam. Onun adını haykıran Kızıl Ordu Hitler denen iblisin kalesine saldırıp, onu yerle bir eder.

Ben Stalin için tek bir şiir yazmışımdır. O da ölümünün ardından. Toplu eserlerimin her baskısında yer almıştır bu şiir. Kremlin’deki devin ölümü bütün dünyayı etkilemişti. İnsanlar ormanı tir tir titremişti. Benim şiirim dünyanın o andaki ruhsal durumunu yakalamaya çalışır.

Sadeliğin Öğretisi

Gabriel Garcia Márquez, o yüce eseri *Yüzyıllık Yalnızlık* kitabından sevişme bölümlerinin Moskova’da çıkarıldığını biraz da alınmış olarak anlatmıştı bana. Yayıncılara: “Çok fena oldu,” dedim. Verdikleri yanıt: “Kitap bundan ötürü değerinden hiçbir şey yitirmedi,” oldu. O parçaların kötü niyetle çıkarılmadığına inanmıştım. Fakat çıkarılmıştı ya...

Bu gibi şeyleri nasıl yoluna koymalı? Sosyolog yanımın hiç bulunmadığını hep bilirim. Kapitalizme karşı antipati duyuyorum ve sosyalizme güven besliyorum ve insanların o inatçı çekişmelerinin pek azını anlıyorum. Hem de gittikçe daha azını.

Biz bugünün şairleri, seçmek zorundayız. Seçeceğimiz şey de gül tarhlarında yer almıyor. Korkunç ve haksız savaşları, paranın gittikçe artan baskısını, ilerleyişini ve bütün haksızlıkları avucumun içinde gittikçe daha apaçık görüyorum. Koşullu "özgürlük", seks, zorbalık, aylık taksitlerle kolayca ödenebilecek sevinçler, eskimiş sistemin çekici tuzaklarıdır.

Günümüzün şairleri bu çıkmazdan kurtulmak için bir çıkar yol aradılar. Kimi şairlerimiz mistisizme ya da sağduyu rüyasına sığındılar. Başkaları gençliğin o kendiliğinden ve yıkıcı gücüyle büyülendiler, onlarla yaşayan insanlar oldular. Günümüzün savaşçı dünyasında böyle bir denemenin hep engelleyici ve korkunç acılara götüreceğini hiç düşünmeden.

Ben partimde, başbuğuluktan, maddi çıkarlardan çok uzakta kalabilmiş bir grup sıradan insan buldum. Ortaklaşa saygı duygusu, daha doğrusu haktanırlık uğrunda savaşan namuslu insanlar tanımış olduğum için pek mutluydum.

Şili halkı, benim halkım için büyük zaferler kazanmış olan partimle bir çekişmem, bir sorunum olmadı hiçbir zaman. Daha ne söyleyebilirim? O arkadaşlarım kadar sıradan, onlar kadar dirençli ve alt edilmez olmayı isterim sadece. Alçakgönüllü olmayı öğrenmenin sınırı yoktur. İnsanların acılarını paylaşmamak için kuşkuculuğun arkasına gizlenmiş olan bireysel gurur duygusu bana hiçbir şey öğretmedi.

Fidel Castro

Fidel Castro, Havana'ya büyük bir zaferle girişinden iki hafta sonra, kısa bir süre için Caracas'a geldi. Venezuela hükümetine ve halkına yaptıkları yardım için teşekküre gelmişti...

Bu yardım, Castro kuvvetleri için silah gönderilmesiydi. Betancourt tarafından değil, daha önceki başkan Amiral Wolfrang Larrazbal tarafından

yapılmıştı. Larrazbal, solcuların dostuydu ve Küba'dan gelen dayanışma dileğini yerine getirmişti.

Venezuelalıların, Küba devrimini zafere ulaştırmış genç Castro'ya gösterdikleri içten heyecana benzer bir başka politik karşılaşma anımsamıyorum. Fidel, Caracas'ın kalbi sayılan büyük El Silencio Alanı'nda dört saat aralıksız konuştu. Ayakta ve hiç kıpırdamadan uzun söylevi dinleyen 200.000 kişiden biri de bendim. Benim için de, daha birçokları için de, Fidel'in konuşması bir inanç açıklamasıydı. Onu böylesine kalabalık bir dinleyici yığını önünde konuşur görünce, Latin Amerika ülkeleri için yeni bir çağın başladığını kavramıştım. Dilinin yeniliği hoşuma gitmişti. En usta politikacılar ve işçi önderleri, anlamlı ve beğenilen konuşmalar yapsalar da, sözcükleri aşınmış ve tekrarlanmaktan gücünü yitirmiş formülleri sakız gibi çiğner dururlar. Fidel formüllerden hiç hoşlanmıyordu. Dili çok olağan ve öğreticiydi. Konuşurken ve öğretirken sanki kendisi de öğreniyordu.

Başkan Betancourt toplantıda yoktu. Hiçbir zaman sevilmediği Caracaslıların karşısına çıkmaktan ürkmüş olmalıydı. Fidel Castro konuşmasında onun adını her tekrarlayışta, bir ıslık ve 'yuuh' konseri başlıyor ve Kübalı gençler el hareketleriyle bunu önlemeye çalışıyordu. Başkan Betancourt ile Küba'nın önderi arasında kesin düşmanlık o gün başlamış oldu. Fidel, o sırada ne Marksist, ne de komünistti. Sözleri bu politik anlayıştan çok uzaktı. Fidel'in konuşmasının, atak ve göz kamaştırıcı kişiliğiyle Caracas'ta kendisini dinleyenlerde uyandırdığı heyecan ve hayranlık söz ebeliklerine, komisyonlara ve gizli kararlara bağlı eski biçim bir politikacı olan Betancourt'u gölgelemişti. O tarihten sonra da, Başkan Betancourt, uzaktan yakından Fidel Castro ya da Küba devrimi kokan her şeyi müthiş bir kızgınlıkla kovaladı.

O gün toplantıdan sonra kent dışında bir gezinti sırasında motosikletliler çıkageldiler ve Küba Büyükelçiliği'nin çağrısını getirdiler. Beni bütün gün aramışlar ve en sonunda bulmuşlardı. Kabul töreni aynı gün öğleden sonraydı. Öylesine çok kişi çağrılmıştı ki, salonlar ve bahçeler taşıyordu. Dışarıda halk, elçilik binasını adeta sarmıştı. Büyükelçiliğe giden caddelerden geçmek güçtü.

İnsanlarla tıka basa dolu salonlardan ve havaya kaldırılmış kokteyl kadehleri tutan kolların oluşturduğu bir galeriden adım adım geçtik.

Birisinin yol göstericiliğinde ve bir sürü koridorda yürüyüp merdivenler tırmanarak bir başka kata çıktık. Orada bizi Fidel'in yakın arkadaşı ve sekreteri Celia'nın beklediğini görünce şaşırdık. Beni yan odaya aldılar. Bir bahçıvanın, bir şoförün odası kadar sade döşenmiş bir yatak odasına. Bir yatak vardı. İçinden az önce birisi kalkıvermişe benziyordu. Karyola örtüsü buruş buruştu. Yere bir yastık düşmüştü. Köşede küçük bir masa. Hepsi bu kadar. Komutanla buluşmam için bu odadan geçirilip, küçük ve sevimli bir salona götürüleceğimi sandım. Hiç de böyle olmadı. Kapı birden açıldı ve Fidel Castro'nun iriyarı vücudu kapı ağzında görünüverdi.

Benden bir baş daha uzundu. Çabuk adımlarla yanıma yaklaştı ve: "Merhaba, Pablo," diyerek beni kucakladı; uzun bir süre kolları arasında kaldım.

Sesinin ince, hatta çocuksu olmasına pek şaştım. Fakat genel görünümüne de uygun düşüyordu ses tonu. Fidel, büyük bir erkek değil, büyük bir çocuk izlenimi bırakmıştı bende. Bacakları çekilip boyu uzatılıvermiş, fakat çocuk yüzü ve yeni terlemiş gençlik sakalı hiç değişmemiş gibiydi.

Kucaklamasını aniden bıraktı. Elektriklenmiş gibi kalakaldı. Sonra arkasını dönüp odanın köşesine gitti, kesin bir kararla. Ben hiç farkında olmadan bir basın fotoğrafçısı usulca içeri girip, makinesini odanın o köşesinden bizlere yöneltmişti. Fidel bir sıçrayışta onun yanına gitti. Adamı yakasından tutup sarstığını gördüm. Fotoğraf makinesi yere düştü. Fidel'in yanına gittim ve kolunu yakaladım. Boş yere korunmaya çalışan ufak tefek fotoğrafçının halinden pek korkmuştum. Fakat Fidel onu tuttuğu gibi kapı dışarı etti. Sonra bana döndü gülerek ve fotoğraf makinesini yerden alıp yatağın üstüne fırlattı.

Olaydan bir daha söz açmadık, bütün Amerika için çalışacak bir basın ajansı olanaklarını konuştuk. Prensa Latina ajansı sanırım o görüşmemizden doğdu. Sonra, her birimiz yan kapılardan geçerek, kabul törenine döndük.

Bir saat sonra ben ve Matilde, büyükelçilikten ayrılırken, fotoğrafçının korkulu suratı ve onu arkasına bakmadan hisseden gerilla önderinin içgüdüsel bir çabuklukla davranışı aklıma geliverdi.

Fidel Castro'yla ilk kez böyle buluştuk. Fotoğrafımızın çekilmesini neden istememişti? Bundan kaçınmasının politik bir sırrı var mıydı?

Buluşmamızın neden gizli kalması gerektiğini bugüne kadar anlamış değilim.

Che Guevara'yla ilk buluşmamız ise çok daha başkaydı. Havana'daydı. Sabahın birine doğru çağrısını almıştım. Beni Ekonomi ve Maliye Bakanlığı makamında görmek istiyordu. Çok iyi anımsıyorum. Gece yarısı beklemesine rağmen ben geciktim. Bir sürü resmi toplantıda bulunmam ve başkanlık etmem gerekmişti.

Che, çizme ve savaş urbası giymişti. Kemerinde tabancalar vardı. Giyimi büronun havasına uymuyordu.

Che esmerdi. Ölçülü konuşuyordu. Pek belli bir Arjantinli şivesiyle açık havada, ovalarda ve iki çoban püskülü çalısı arasında yapılan konuşmaların adamıydı. Kısa cümleleri bir gülümseyişle sona eriyordu. Yorumu havada bırakmak ister gibi.

Canto general şiirim üzerine söylediklerinden hoşlanmıştım. Geceleri Sierra Maestra dağlarında bunu gerillalara da okuduğu oluyormuş. Şimdi, o günden dört yıl sonra, şiirlerimin ona ölümde arkadaşlık ettiğini düşününce titriyorum. Regis Debray'ın kitabından öğrendim: Bolivya dağlarında en son anına kadar sırt çantasında iki şey taşımış hep. Bir aritmetik defteri ile benim *Canto general* şiir kitabımı.

O tanışma gecesi bana söylediği şeye iyice şaşmıştım. Ama başına gelenleri biraz açıklar sanırım. Bakışları, gözlerim ve banka odasının karanlık penceresi arasında gidip geliyordu. Küba'ya bir Kuzey Amerika saldırısı olasılığını görüşüyorduk. Havana sokaklarında stratejik yerlere kum torbaları konulmuş olduğunu görmüştüm. Che, birden şöyle dedi:

"Savaş... Savaş... Biz her zaman savaşa karşıyız... Fakat bir kez savaşan, savaşmadan yaşayamaz bundan böyle. Her an savaşa dönmek istiyoruz."

Yüksek sesle düşünür gibi konuşuyordu. Kendisi için ve benim için. Gerçekten dehşete kapılarak dinliyordum. Savaş bir gözdağıydı, kaçınılmaz bir alınyazısı değil.

Ayrıldık birbirimizden ve onu bir daha hiç görmedim. O tarihten az sonra Bolivya ormanlarında onun savaşı patlak verdi. Ve trajik ölümü bunu izledi.

Fakat benim gözümde Guevara, yürekli savaşlarında silahların yanında şiire de küçük bir yer ayıran bir duygu insanı hâlâ.

Latin Amerika'da "umut" sözü hoşa gider. Milletvekili, senatör ve başkan adayları "umut adayı" derler kendilerine. Gerçekteyse bu umut, vaat edilen cennete benzer, bir ödeme söz verişidir. Yerine getirilmesi gelecek seçim dönemine, gelecek yıla ya da gelecek yüzyıla ertelenir.

Küba devrimi patlak verince milyonlarca Güney Amerikalı hiç beklenmedik bir uyanış anı yaşadılar. Kulaklarına inanamıyorlardı. Düşüncelerindeki umutla umutsuzca yaşamış bir kara parçasının kitaplarında böyle bir şey yazılı değildi.

O güne kadar kimselerin tanımadığı bir Kübalı olan Fidel Castro, umudu el ve ayaklarından yakalayarak uçup kaçmasını önlüyor, kendi masasına, yani Amerika halkının masasına ve evine getiriyordu. O günden beri bizler de, şimdi gerçekleşmiş olan "umut" yolunda epeyce yol aldık. Ne var ki, hayatımız bir pamuk ipliğine bağlı: Pek güçlü ve pek sömürücü bir komşu ülke, Küba'yı bütün umutları ve başka her şeyiyle birlikte ezip yutmak istiyor. Amerika'da halk yığınları her gün gazete okuyor, her akşam radyo dinliyor ve hoşnutluklarından iç geçiriyor. Küba ise varlığını sürdürüyor. Bir gün daha. Bir yıl daha. Bir beş yıl daha. Umudumuzun başını koparamadılar. Umudumuzun başını koparamayacaklar.

Kübalıların Mektupları

Aralarında pek çok dostum bulunan Perulu yazarlar, ülkelerinde bana resmi bir nişan verilmesi için direniyorlar. Nişanları her zaman biraz gülünç bulduğumu gizlemeyeceğim.

Sahip olduğum az sayıda nişanı göğsüme hiç de severek takmadım. Yaptığım resmi işler, konsolosluk çalışmaları gibi görevler ve sıradan işler içindi o nişanlar. Yolculuğum sırasında Lima'dan geçerken *Los perros hambrientos* (Aç Köpekler) romanının büyük yazarı ve o tarihte Peru Yazarlar Birliği Başkanı Ciro Alegria, yurdunda bir nişan almam için pek ısrar etmişti.

“Machu Picchu Tepeleri” şiirim bir bakıma Peru hayatını yansıtır. Büyük yapıların büyük taşları gibi yarı uykudaki duyguları o şiirimin mısralarında dile getirmeyi başarmıştım belki! Bir mimar olan Peru Başkanı Belaunde de, hem dostum, hem okurumdu.

İhtilal, sonradan onu ülkeden uzaklaştırıp Peru’ya tarih yolunda beklenmedik sağlamlıkta bir hükümet armağan etmiş olsa da, mimar Belaunde’nin bir yandan çok dost bir insan olduğuna, bir yandan da –onu korkunç gerçeklerden uzak tutan, onu pek sevdiği halkından uzaklaştıran– epeyce hayal ürünü görevlere bağlı kaldığına hâlâ inanmaktayım.

Nişan vermelerini kabul etmiştim. Fakat konsolosluk hizmetlerimden ötürü değil. Bir şiirim için. Bundan başka Şili ve Peru halkları arasında iyileştirilmesi gereken yaralar vardı. Geçmişin kanlarını dindirmek için sporcuların ve diplomatların çabası yeterli değildi. Şairler, hem de çok sayıda şair de katılmalıydı. Çünkü şairlerin ruhu, öteki ölümlülerden daha az sınırlıdır.

O tarihlerde Birleşik Amerika’da bir yolculuk yapıyordum. Milletlerarası PEN kulübün bir kongresi için. Çağrılı kişiler arasında dostlarım Birleşik Amerikalı Arthur Miller, Arjantinli Ernesto Sabato ve Victoria Ocampo, Uruguaylı tenkitçi Emir Rodriguez Monegal, Meksikalı yazar Carlos Fuentes vardı. Avrupa’nın hemen bütün sosyalist ülkelerinden de yazarlar katılıyordu.

Birleşik Amerika’ya vardığımda öğrendim, Kübalı yazarların da çağrılı olduğunu. PEN kulüptekiler, Carpentier’nin gelmemiş olduğuna pek şaştılar ve benden bu durumun aydınlığa kavuşturulmasını istediler. New York’taki Prensa Latina ajansı muhabirine Carpentier için başvurup, bir haber getirmesini istedim. Prensa Latina aracılığıyla gelen yanıt şöyleydi:

“Çağrı mektubu geç geldiğinden ve Amerika vizesi hemen alınamadığı için Carpentier yola çıkamıyor”du.

Bu haberde bir yalan vardı. Vizeler üç ay önce verilmişti, çağrıyı üç aydır Kübalılar da biliyordu. Bütün bunlar, en son dakikada ve yüksek düzeyde bir bahane kararlaştırılmış olduğunu gösteriyordu.

Olağan görevlerimi yerine getirdim. New York’taki ilk şiir matinemi yaptım. Salon öylesine doluydu ki, yer bulamadıkları için dışarıda kalmış

birkaç bin kişi dinlesin diye, tiyatronun kapısına televizyon yerleştirilmişti. Sömürüye karşı aşırı vurgulu şiirlerimin Kuzey Amerikalı halk yığınlarında derin yankılar uyandırmasından pek heyecanlandım. Washington ve Kaliforniya'da da üniversitelerin ve sıradan dinleyenlerin sömürüyü lanetleyen sözlerimi onaylamasından çok şey öğrendim. Halklarımızın Kuzey Amerikalı düşmanlarının Kuzey Amerika halkının da düşmanları olduğunu çok yakından görüp anladım.

Bir iki gazetenin benimle röportaj yapmasına razı olmam gerekti. Birleşik Amerika'da oturan Latin Amerikalıların yayımladığı İspanyolca "Life" dergisi, görüşlerimi süsledi ve makasladı. Düzeltmeleri istememi umursamadılar. Pek önemli şeyler olmadığını ileri sürdüler. Vietnam ve Amerikan zencilerinin önderi üzerine sözlerimi... Benimle o röportajı yapmış olan gazeteci, yazının sansür edildiğini yıllar sonra doğrulamıştır.

Kuzey Amerikalı yazar meslektaşlarımı onurlandırmak için yaptığım bir ziyarette, bana Amerika'ya giriş vizesi verilmesi için büyük baskı yapmış olduklarını öğrendim. Sanırım, bana giriş vizesi verilmezse, Şilililer PEN kulübü kapatır, diye gözdağı vermişlerdi Dışişleri Bakanlığı'na. Kuzey Amerika şiirinin çok saygıdeğer bir kişisi olan ve birkaç ay sonra da ölen, oldukça yaşlı kadın şair Marianne Moore, kendisine verilen nişanın toplantısında heyecanla söz almış ve şairlerin ortak çabayla bana giriş vizesi sağlamalarından duyduğu sevinci belirtmişti. Heyecanlı ve dokunaklı sözlerinin çılgınca alkışlandığını anlatmışlardı bana.

Fakat bilinen ve akıl almaz olan bir şey var. Şiirle politik bir etki yapmaktan başka amacı olmayan ve Küba devrimini savunmak, desteklemek yönünde büyük ölçüde yararlandığım o yolculuktan Şili'ye dönünce, Kübalı yazarların herkesçe bilinen o kötü mektubunu aldım. Beni yaltaklanmak ve ihanetle suçluyorlardı. Beni suçlamalarında kullandıkları anlatım biçimlerini şimdi pek hatırlamıyorum. Fakat şu kadarını söyleyebilirim ki, kendilerini devrimin öğretmenleri ve solcu yazarları yönlendirecek ölçülerin davulcusu sanıyorlardı. Benim şairliğimi, toplumsal ve devrimci eylemlerimi düzeltme hakkını buluyorlardı kendilerinde, utanmazca bir kendini beğenmişlik ve keyifle. Machu Picchu şiirlerim için aldığım nişan, PEN kulübün kongresine katılmam, açıklamalarım ve konuşmalarım, Kuzey Amerika sistemine karşı aslanın ininde yöneltiğim sözler ve davranışlar... Evet bütün bunlar, az önce sözünü ettiğim yazarlarca

kuşkuyla karşılanıyor, değiştiriliyor ya da büsbütün inkâr ediliyordu. Çoğu ancak pek yakın bir tarihte devrimci kampa ulaşmış, çoğu yeni Küba devletinden doğru yanlış para alan yazarlarca.

Böyle hakaretlerle dolu bir paçavra, yazarlar ve sanatçılar derneğinin sözümona kendiliğinden toplanmış imzalarla şişirilmişti. Görevlendirilmiş dernek, Havana sokaklarını baştan aşağı dolaşıp bütün birliklerin, müzikçilerin, dansözlerin ve sanatçıların imzalarını toplamıştı. Küba'nın eli açık ev sahipliğinden yararlanan konuklar olarak lüks otelleri dolduran çok sayıda sanatçı ve yazarın da imzası gerekli görülmüş ve sağlanmıştı. O hiç de haklı olmayan yazının altında adları ve imzaları basılı yazarlardan birkaçı sonradan bana: "Ben bunu hiçbir zaman imzalamadım. Hiçbir zaman benim olmayan imzayı gördükten sonra öğrendim yazılanları," diye gizlice haber göndermişti. Juan Marinello'nun bir dostu, yazının kendi bilgisi dışında yayımlandığına beni inandırmak istemişti. Fakat bunu hiçbir zaman kontrol edebilmiş değilim.

Bir yün yumağı, kardan bir top ya da ideolojik bir ihanet olan bu olayın, bir çığ gibi büyümesi gerekiyordu. Paris'te ve öteki başkentlerde özel ajanslar kuruldu. Bu yalanlarla dolu mektubu çok miktarda yayabilsinler diye. Bu mektuplardan binlercesi gönderildi. Hem de Madrid'den postalanarak. Yirmilik, otuzluk tomarlar halinde Franco pullarıyla bezenmiş bu mektupları alıp, Neruda'nın karşı devrimci olarak suçlandığını okumak çok kötü bir şakaydı.

Bu olup bitenlerin neden ötürü yapıldığını söylemek bana düşmez. Politika kalpazanlığı, ideolojik zayıflıklar, edebiyatçıların öfke ve kinleri ya da belirsiz başka duygular, birçok insanın tek bir kişiye karşı böylesine bir meydan savaşına yol açmış olabilir. Sonradan bana anlattıklarına göre o heyecanlı yazarlar ve imza toplayıcıları, yazar Roberto Fernandez Retamar, Edmundo Desmoes ve Lisandro Otero'ymuş. Desmoes ve Otero ile tanıştığımı ya da eserlerini okuduğumu anımsamıyorum. Fakat Retamar'la, evet. Havana'da ve Paris'te peşimi bırakmaz, hep yaltaklanırdı. Eserlerim üzerine açıklamalar ve övgü yazıları yayımladığını söyler dururdu. Ben ise ona hiçbir zaman değer vermemiş, çağımızın edebiyat ve politika alanında yeni sivrilmişlerden biri gözüyle bakmıştım.

Eylemci bir devrimci olan beni, böylece sarsabileceklerini ya da yıkabileceklerini hayal etmişlerdi belki! Fakat parti merkez komitesinde bu

olay üzerine ilk kez konuşmak üzere Şili'de Santiago'ya geldiğimde, parti hiç değilse politika açısından kesin bir görüşe sahipti. Bana: "Şili partimize karşı yöneltilen ilk saldırı," dediler.

O tarihte ciddi görüş ayrılıkları vardı. Venezuelalılar, Meksikalılar ve daha başkaları ideoloji açısından Kübalıları tartışıyordu.

Şili'de parti, en başarılı mücadelesi için Recabarren Madalyası'nın genel bir törenle bana verilmesini kararlaştırdı.

Bu çok yerinde bir yanıt oldu. Parti o tarihte görüş ayrılıklarını zekice gidermiş ve uyuşmazlıkları aramızda incelemek üzere ilkelere bağlamıştı. Zamanla her çeşit anlaşmazlığın gölgesi uzaklaştırıldı. Tam bir anlaşma ve kardeşçe ilişkiler sağlandı.

Bana gelince, ben hep o *Yiğitler Destanı* şairi kaldım. Bu kitap hâlâ pek hoşuma gider. Küba devrimi şerefine bütün bir kitap sunmuş ilk şair olduğumu, bu olağanüstü olaydan ötürü unutacak değilim.

Devrimlerin ve özellikle devrim adamlarının arada bir yanılmasını ve haksızlıklar yapmasını elbette anlayışla karşılarım. İnsanlığın yazılı olmayan yasaları, devrimcileri ve karşı devrimcileri aynı ölçüde kapsamına alır. Yanlış yapmayan insan yoktur. Bir davada küçücük ve çok önemsiz bir nokta, davanın yüceliği karşısında hiç de önem taşımaz. Küba devriminin, Küba halkının ve soylu baş aktörünün türküsünü söylemekten, onları sevmekten ve saymaktan vazgeçmiş değilim.

Ne var ki, herkesin zayıf yanları vardır. Benim de pek çok var. Sözgelişi ben, başını hep dik tutmuş devrimci bir mücadeleci olarak beslediğim onurdan hiçbir zaman vazgeçmem. Hâlâ aşağılık saydığım o mektubu bilerek ya da bilmeyerek imzalamış olanlara gelecekte de işte bundan ötürü elimi vermeyeceğim.

EVGİLİ,

ACIMASIZ VATAN

Aşırılar ve Casuslar

Eski anarşistler sıkışık anlarında kapitalizmin rahatlığına kaçıp sığınırlar. Günümüzün anarşist dostları da yarın böyle davranacaklar. Bu rahat yapıya, politika çetecileri, sola göz kırpanlar ve yalancı bağımsızlar da sığınır. Şiddetten yana kapitalizm, komünistleri baş düşmanı bilir ve onların nişancılığı hedefi hemen hemen hiç şaşmaz. Bütün bu bireyci başkaldırılar, şu ya da bu yoldan, gericilerin keskin aklı ya da yaltaklanmalarıyla okşanırlar, şımartılırlar. Gericilik, onlara kutsal ilkelerin kutsal savunucuları gözüyle bakar. Gericiler, bir toplumda değişme tehlikesinin bireyci başkaldırılardan değil, örgütlenmiş yığınlardan, yerleşmiş sınıf bilincinden geleceğini bilir.

Bütün bunları İspanya İç Savaşı sırasında apaçık gördüm. Belirli antifaşist gruplar, Hitlerci ve Francocu kuvvetlerin Madrid'e yürüyüşleri sırasında, karnavalların maskeli oyunlarına benzer davranmaktaydı. Barselona'da aslanlar gibi dövüşen Durutti ile Katalonyalıları bu yargı dışında bırakıyorum elbette.

Fakat casuslar, aşırılıktan yana olanlardan bin kez daha zararlıdır. Devrimci partinin mücadelecileri arasına karşı ajanlar, gerici partilerin ya da yabancı hükümetlerin parayla tutulmuş polis ajanları gizlice sokulur. Bunlardan kimisi olağanüstü kışkırtıcılık görevlerini yerine getirir, ötekiler de büyük bir sabırla gözlemcilik yapar. Azeff'in hikâyesi bu konuda klasik bir örnektir. Azeff, çarlığın devrilmesinden önce teröristlerin pek çok suikastına katılmış, birçok kez tutuklanmıştı. Devrimden sonra yayımlanan çarlık gizli polis şefinin anılarında, Azeff'in her an bir Ochrana ajanı olarak nasıl çalıştığı bütün ayrıntılarıyla görüldü. Bir grand dükün de ölümüne yol açan birçok suikasta karışmış bu tuhaf insanın kafasında terörist ile ajan yan yanaydı.

Tuhaf bir başka olay da, Los Angeles, San Francisco ve bir başka Kaliforniya şehrinde geçti. McCarthy saldırganlığı sırasında komünist partinin o civardaki bütün eylemci üyeleri tutuklanmıştı. Yetmiş beş kişiydiler. En küçük özelliklerine kadar numaralanmış, adları kataloğa geçirilmiş ve sayımları yapılmıştı. Fakat lafı uzatmadan söyleyelim, sonra bu yetmiş beş kişinin polis ajanı olduğu anlaşılmıştı. FBI, kendi hesabına küçük bir "komünist parti" kurma lüksünü göze almıştı. Birbirlerini

tanımayan polis ajanları, aslında var olmayan bir düşman üzerine heyecan uyandırıcı raporlar yazabilmek için birbirlerini izlemişlerdi.

Uzun bir tarihi olan ve sadece proleter kökenli insanlarca kurulmuş Şili komünist partisi örgütüne böyle ajanların girmesi her zaman pek güçtü. Ne var ki, Latin Amerika ülkelerinin gerilla örgütleri her çeşit ajana bütün kapıları açtı. Çok yeni olan ve hiçbir aracı olmadan girilebilen bu örgütler, casusların ortaya çıkarılmasını, maskelerinin düşürülmesini güçleştiriyordu. Kendi gölgelerinden bile korkan gerilla önderlerinin hep kuşkuda yaşaması bundan ötürüydü. Tehlikeleri göze almak eğilimi, Latin Amerika ülkelerini sarmıştı. Sadece romantik ve düzensiz gerilla kuramcılarını yüreklendiriyordu. Bu dönem, Ernesto Guevara'nın katledilmesi ve kahramanca ölümüyle belki de sona ermiştir. Fakat kuramcılar, yarının devrimci halk hükümetini kapitalizmin sömürdüğü yığınların değil, ayaklanacak silahlı kuvvetlerin gerçekleştireceği görüş ve kanıtlarıyla beslediler. Bu yargının kötü sonucu politikada zayıf düşmeler oldu. Büyük gerilla hareketleri kimi zaman Che Guevara gibi çok güçlü bir politik öndere sahip olsa da, böylesi, bir rastlantıdan ya da bir istisnadan öteye geçmez. Bir gerilla örgütünden hayatta kalanlar, sadece aşırı yürekli oldukları, ölüm karşısında daha mutlu olabildikleri için bir proleter devletini yönetemezler.

Şimdi, kendi başımdan geçen bir olayı anlatacağım: Meksika'dan Şili'ye yeni dönmüştüm. Katıldığım politik toplantılardan birinde bir adam yanıma yaklaşıp selam verdi. Orta boyluydu ve bir centilmen örneğiydi. Çok özene bezene giyinmişti. Gözlüğü vardı. Daha bir saygı uyandıran çerçevesiz bir gözlük. Çok sevimli bir kişiliği var izlenimini uyandırıyordu.

"Don Pablo, size yaklaşmayı hiçbir zaman göze alamadım. Hayatta kalmamı size borçlu olmama rağmen. Bir tarihte Winnipeg vapuruyla Şili'ye göndererek toplama kamplarından ve gaz odalarından koruduğunuz göçmenlerden biriyim. Katalonyalıyım ve örgüttenim. Burada kendime sağlam bir iş edindim. Falan şirket adına, sağlık tesisleri satıcılığı yapıyorum. Şili'nin en önemli şirketlerinden biridir."

Santiago'nun merkezinde güzel bir apartmanda oturduğunu anlattı. Komşusu olan ünlü tenis şampiyonu İglesias benim okul arkadaşımdı. Sık sık benimle ilgili konuşurlarmış aralarında. Beni davet edip tanışmamızı

kutlamaya geçenlerde karar vermişler. Bu nedenle bugün gelmişti toplantıya.

Katalonyalı, bizim küçük burjuvaziye özgü gerçekten rahat ve iyi döşenmiş bir apartmanda oturuyordu. Mobilyalar çok güzeldi. Tatlı kahverengi bol tüylü bir Paella vardı yerde. Öğle yemeğine İglesias da katılmıştı. Temuco'nun eski lisesini anımsayıp güldük. Okulun bodrumunda, yarasaların kanatları sürünürdü başımıza. Konuksever Katalonyalı, yemeğin sonlarına doğru, kısa bir konuşma yapıp bana çok güzel iki fotoğraf armağan etti. Birisi Baudelaire'indi, ikinci resim de Edgar Poe'nun. O pırıl pırıl şair başlarını bugün de kitaplığımda saklıyorum elbette.

Günün birinde bizim Katalonyalıya inme indi. Ne konuşabiliyor, ne de kımıldayabiliyordu yatakta. Sadece gözleri korkuyla hareket ediyordu; karısına ya da komşusu ve benim yakın dostum tenis şampiyonu İglesias'a bir şey söylemek ister gibi. Karısı, temiz bir geçmişi olan ve önde gelen bir İspanyol cumhuriyetçisiydi. Ne var ki, adam hiçbir şey konuşamadan, biraz olsun kımıldayamadan öldü.

Apartman, gözyaşları, dostlar ve çelenklerle dolduğunda, komşu tenis şampiyonuna esrarlı bir telefon geldi:

"Ölen Katalonyalıyla yakın dostluğunuzu biliyoruz. Sizi her zaman pek överdi. Dostunuzun anısına önemli bir hizmette bulunmak isterseniz, kasayı açın ve orada duran bir çekmeceyi alın. Üç gün içinde yine telefon edeceğim."

Dul kadın böyle şeylerle ilgilenecek durumda değildi. Dinlemek bile istemedi. Pek üzgündü. Apartmandan ayrılıp Calla Santo Domingo'da bir aile pansiyonuna taşındı. Pansiyon sahibi, direniş örgütünden bir Yugoslav'dı ve politikacı yanı çelik gibi sağlamdı. Dul kadın, kocasının kağıtlarını gözden geçirmesini ondan rica etti. Yugoslav, madeni çekmeceyi kasada buldu ve kolayca açtı. Çekmeceden çıkanlar pek şaşırtıcı şeylerdi. Kilit altında korunanlar, ölü Katalonyalının bir faşist ajanı olduğunu gösteriyordu. Mektup kopyalarında, İspanya'ya gizlice döndükten sonra tutuklanmış ya da öldürülmüş bir sürü göçmenin adı vardı. Francesco Franco'nun yaptığı hizmetlerden ötürü ona teşekkür eden Franco'nun el yazısıyla bir mektup bile vardı. Şili kıyılarından ayrılan yük vapurlarının

Nazi donanmasınca batırılması için yazılmış raporlar da vardı. Bu kurbanlardan biri de bizim o güzel eski savaş gemimiz, Şili donanmasının gözbebeği, Lautaro'ydu: Tocopilla Limanı'nda güherçile yüküyle ayrıldığı sırada batırılmıştı. Bu yüzden on yedi genç deniz subayı canını yitirmişti. Boğularak ya da yanarak.

Bütün bu cinayetleri beni bir öğle yemeğine davet etmiş olan o güler yüzlü Katalonyalı işlemişti.

Komünistler

... Partiye gireli birkaç yıl oldu. Hoşnutum... Komünistler iyi bir aile gibi... Sırtları kalın ve yürekleri çelikleşmiş... Her yerde tartaklanırlar ve saldırıya uğrarlar... Sadece onlar tartaklanır... Tinselcilere yaşa var ol!.. Kralcılara yaşa var ol!.. Yan çizenlere yaşa var ol!.. Suçluların her çeşidine yaşa var ol!.. Temelsiz boş düşüncelere yaşa var ol!.. Havlayan ve ısıran köpeklere, dünya zevklerine düşkün müneccimlere yaşa var ol!.. Açık saçık yazılara yaşa var ol!.. Domuzuna kötülere, ikiyüzlülere ve bu dünyada herkese yaşa var ol!.. Fakat komünistlere, hayır!.. Yaşasın bekâret kemerleri!.. İdeoloji tabanlarını beş yüz yıldır hiç temizlememiş tutucular, yaşasın!.. Yoksul halkın bitleri yaşasın!.. Parasız mezar çukurları yaşasın!.. Yaşasın Rilke, Gide ve küçük Corydone'u!.. Gizemciliğin her çeşidi yaşasın!.. Bütün bunlar çok iyi şeylerdir. Bütün bunlar yiğit işidir. Bütün gazeteler yayınlanmalı. Fakat komünistlerin gazetelerine, hayır!.. Politikacıların her çeşidi elini kolunu sallayarak San Domingo'ya yolculuk edebilir. Kanlı köpek Trujillo diktatörünün ölümüne herkes bayram edebilir... Onunla kıyasıya mücadele etmiş olanlara ise izin yoktur... Yaşasın karnaval ve karnavalın son günleri... Herkese yetecek kadar maske var... Hıristiyan ülkücülere, aşırı solculara, iyiliksever bayanlara ve yardımsever yaşlı kokanalara da maskeler var... Fakat çok dikkatli olmalı, komünistlere gelince... Kapıyı sıkı kapamalı ki, yanlış anlaşılmalara neden olmasın... Onların hiçbir şeye hakkı yok... Boş düşlerle avunalım, varoluş, insanoğlunun varlığı üzerine düşüncelere dalalım... Bütün bunlar herkesi hoşnut eder... Özgürüz... Böylesine büyük bir özgürlük!.. Onlar buna saygı göstermez... Onlar özgürlüğün ne olduğunu bilmez... Varoluş üzerine, canlılar üzerine düşünmeyi de bilmezler...

... Son yıllar böyle geçti... Caz geldi... Soyut resmin konularıyla başımız derde girdi... Savaş sarstı ve öldürdü... Burada her şey eski hamam, eski tas... Yoksa öyle değil mi?.. Akıl üzerine bir sürü laf kalabalığından ve kafaya inen yumruklardan sonra bir şeyler kötü gitti... Çok kötü gitti... Hesaplar doğru çıkmadı... Halklar örgütlendi... Gerillalar ve grevler sürdü... Küba ve Şili bağımsız oldu... Birçok kadın ve erkek Enternasyonal marşını okudu... Ne tuhaf!.. Ne umutsuz durum!.. Şimdi de Çince, Bulgarca, Güney Amerika İspanyolcası ile okuyorlar Enternasyonal'i... Bu durumda hemen önlemler gerekiyor... Yasaklanmalı... Akıl ve yürek gücü üzerine daha çok konuşmak gerekiyor... Özgür dünyayı daha çok övmeli!.. Daha çok vur kır ve saldırı gerekiyor... Daha bol Dolar dağıtmak gerekiyor... Durum böyle sürüp gidemez... Şimdi de şu Küba!.. Dünyanın bizim yarısında, elmamızın yarısında şu sakallının da Enternasyonal marşını okuması!.. İsa'nın ne yardımı dokunur bize? Rahiplerin ne yararı oldu bize? Bundan böyle kimseye güvenmemeli... Rahiplere bile... Bizim görüşlerimize boş veriyorlar... Tahvillerimizin değer yitirmesine aldırmıyorlar...

... Bütün bunlar olup biterken insanlar güneş sistemine tırmanıp döneniyorlar... Ayda ayak izleri kalıyor... Bütün savaşımlar değişim uğruna, ancak eski düzenleri değiştirmek için değil... Eski düzenler ortaçağın dev gibi örümcek ağı dokularından doğdu... Fakat değişime inanan, değişimi yengiye ve doğuşa götürecek uygulamaları yapan insanlar var yine de...

Caramba!.. İlkyaz gözyaşlarına aldırmaz!

Şiir ve politika

1969 yılının hemen hemen bütününü İsla Negra'da geçirdim. Sabahın daha erken saatlerinde deniz inanılmaz derecede büyüyordu. Ucu bucağı belirsiz upuzun bir ekmeğin yoğrulması gibi. Derinliklerin bu gibi mayasıyla saçılmış köpükler ak un gibiydi.

Kış durgun ve sisli. Taşra kışlarının büyülü yanına her gün ocak ateşini de katıyoruz. Kumsalın ak kumları buralarda kimsenin yaşamadığı ya da yaz konuklarının gelmemiş olduğu zamanları anımsatan bir yalnızlık ve ıssızlık armağan ediyor bizlere... Bu sözlerime bakıp da insan kalabalığından hoşlanmadığımı sanmayın. Yazın yaklaşmasıyla genç kızlar, erkekler ve

çocuklar büyük bir dikkatle dalgalara sokuluyorlar ve tehlike karşısında geri sıçrıyorlar. İnsanların deniz karşısında binlerce yıldır yaptığı dansı yapıyorlar, belki de insanlığın bu ilk dansını tekrarlıyorlar.

Kışları gecenin karanlığı sarar İsla Negra'da evleri. Sadece benim evim aydınlıktır. Kimi zaman karşı evde biri vardır sanırım, pencerelerinden birini aydınlık görünce. Oysa bu sadece bir ışık oyunudur. Kaptanın evinde kimse yoktur. Benim penceremin ışığı vurur kaptanın penceresine.

Yılın her günü yazılarımı çalışma köşemde yazarım. Oraya ulaşmam da, orada kalmam da kolay olmaz. Çünkü orada iki köpeğim Panda ve Çun Tu'yu çeken bir şey vardır. Bir Bengal kaplanı postu benim o küçük çalışma odamda serilidir. Yıllarca önce Çin'den getirmiştim. Pençeleri ve tüyleri döküldü. Ben ve Matilda, güve yeniklerini boşuna onarmaya çabalıyoruz.

Bizim köpekler eski düşmanlarının postu üstüne uzanmaktan pek hoşlanıyor. Bir boğuşmada yengiye ulaşmış gibi uzanıp hemen uyuyorlar. Çalışmayı bırakıp, odadan uzaklaşmamı önlemek isterlermiş gibi.

Bizim evde her an bir şeyler olur. Telefon uzaklardan bir haber getirir. Ne söylemeli? Ben evde değilim. Az sonra bir başka telefon. Ne yanıt vermeli? Evdeyim.

Evde değilim. Evdeyim. Evdeyim. Evde değilim. Böylesine ıssız İsla Negra'nın bile dünyadan uzak kılamadığı bir şairin günlük yaşamı.

Özellikle gazeteciler hemen hep aynı şeyi sorar: Şu sırada ne üzerine çalışıyorsunuz? Bu düzeyde bir soruya hep şaşırmışımdır. Çünkü işin doğrusu, ben hep aynı şey üzerine çalışırım. Aynı şeyi yapmaya hiç ara vermeden. Şiir yazarım.

Bunca yıldır yaptığım tek şeyin şiir yazmak olduğunu çok sonraları fark ettim. Ben hiçbir zaman tanımlamalara ve etkilere ilgi duymadım. Estetik tartışmalar beni ölesiye sıkar. Bunları savunanları, bunlardan hoşlananları küçümsemiyorum. Ben edebiyat yaratıcılığında doğum belgelerine de, birisinin arkasından saygı yüceltmelerine de yabancılık duyarım. Walt Whitman: "Aşırılığın her çeşidinden kaçınırım," demiştir. Edebiyatta ayrıntılar ne denli değerli olsalar da, arınmış yaratıcılığın yerini almamalıdır.

Yazı defterimi bir yılda birçok kez değiştirdim. Güzel el yazımla doldurulmuş yeşil ipli defterler üst üste yığılıdır. Bu defterlerin pek çoğunu doldurdum. Sonra bunlar kitaplar oldu. Bir değişimden ötekine geçer gibi. Hareketsizlikten hareketliliğe geçer gibi. Böceklerin ateş böceği olması gibi.

Politika yaşamı beni gök gürültüsü gibi çekip aldı çalışmalarımdan. Bir kez daha döndüm insanların yanına.

İnsan kalabalığı yaşamımın öğretisi olmuştur. İnsanlara şairin doğuştan ürkek ve çekingen davranışı ile yaklaşırım. Fakat insanların ortasında kendimi bulunca değişiverdiğimi hissederim. O zaman kendimi büyük insanlık ağacının bir yaprağı bilirim.

Yalnızlık ve insan kalabalığı günümüz şairinin temel görevi olacaktır her zaman. Şili kıyılarının dalgalar savaşı İsla Negra’nın ıssızlığında hayatıma canlılık kattı. Suların saldırısı, kayaların saldırıya karşı koyuşu, okyanus hayatının çok yönlülüğü. ‘Süzülen kuşlar’ın eşsiz biçimleri ve köpük köpük dalgaların parıltısı beni her zaman şiddetle kendine çekmiştir.

Fakat yaşam dediğimiz şeyi o yüce su yükselmesinden öğrendim daha çok. Aynı anda üstüme çevrilmiş binlerce gözün sevgiyle bakışından. Belki de bütün şairler bunu hissedemez. Fakat bunu hisseden şair yüreğinde saklar ve şiirlerinde geliştirir.

Birçok insanı bir dakikacık umutlandırabilmek bir şair için heyecanlandırıcı ve ölümsüzleştiricidir.

Başkanlık Adayı

1970 yılında bir sabah parti genel sekreteri ve öteki yoldaşlar, İsla Negra’daki sevgili deniz barınağıma geldiler. Cumhurbaşkanlığı için şarta bağlı adaylığımı öneriyorlardı: Bu adaylığı halk cephesinin altı yedi partisine önereceklerdi. Her şeyi iyice hazırlamışlardı. Programda hükümetin şekli, ilerde alınacak zorunlu önlemler ve daha başka her şey vardı. Şu ana kadar o partilerin hepsinin kendi adayları hazırdı ve adaylarından vazgeçmek niyetinde değillerdi. Sadece bizim partinin adayı yoktu. Biz, sol partiler için tek bir adayı, yani halk cephesinin adayını

desteklemeye karar vermiştik. Ne var ki, kesin anlaşmaya varılamamıştı ve işler böyle yürüyemezdi. Sağ partilerin adayları belli olmuştu, propagandaları başlamıştı. Bizler ortaklaşa bir seçmenlik girişiminde birleşemezsek, müthiş bir yenilgiye uğrayacaktık. Adaylığa razı olduğumu yoldaş Corvalan'a söyledim. İşin aslında, Hıristiyan Demokratların birkaç adayı dahil, hepsinin de bizim desteğimize gereksinimi vardı.

Adaylığım İsla Negra'nın o deniz kıyısı sabahında kararlaştırılınca bir yıldırım hızıyla her yere ulaşıverdi. Mutlaka gelmemi istemeyen hiçbir yer yoktu. Halktan yüzlerce, hatta binlerce erkek ve kadının beni ezercesine öpmesi ve ağlamasına pek duygulanmıştım. Santiago'nun kenar semt insanlarına, Coxuimbo kömür madenleri emekçilerine, bakır madenlerinin ve çöllerin erkeklerine, kucaklarında emzikli çocuklarıyla beni saatlerce beklemiş köylü kadınlara, Bio nehrinden Macellan Boğazı'nın ötelerine kadar yerlerde yaşayan, korunmasız insanlarla konuştum, seller gibi yağmur altında, çamurlu yollarda ve sokaklarda, insanları iliklerine kadar donduran buz gibi rüzgârlarda onlara şiirlerimi okudum.

Konuştukça kızıştım. Her defasında daha çok insan geliyordu toplantılarıma. Kadınların sayısı gittikçe artıyordu. Hem sevinç hem de korkuyla düşünüyordum "bu kendinden geçmiş insanların oluşturduğu cumhuriyete başkan seçilirsem ne yaparım ben?" diye. Böylesine şifa bulmaz, böylesine borçluluk duygusundaki insanlara. Çünkü başkan ilk aylarda alkışlanır ve geri kalan beş yıl ve on ayda, haklı ya da haksız, hırpalanır.

Allende'nin Seçilmesi İçin

Beni çok mutlu kılan bir haber geldi: Allende bütün halk cephesinin en şanslı adayı gösterilmişti. Partimin de onayını alarak adaylıktan çabucak çekildim. Adaylıktan çekildiğimi ve Allende'yi desteklediğimi sevinçli insanlardan oluşmuş çok kalabalık bir topluluğa bildirdim. Büyük toplantı bir parkta yapılıyordu. İnsanlar, her yeri, hatta ağaçları silme doldurmuştu. Dalların arasından bacaklar ve kafalar görünüyordu. Böylesine çelikleşmiş Şililierin bir benzeri daha yoktur.

Yeni adayı tanıyordum. Şimdiye kadar onunla üç kez dolaşmıştım, Şili'nin çabucak değişiveren uçsuz bucaksız bölgelerinde şiirler okumuş, konuşmalar yapmıştım. Arka arkaya üç kez. Her altı yılda bir. Benim çekişmeli yol arkadaşım hep başkanlık adayıydı. Şimdi dördüncü kezdi ve başarıyla sonuçlanmalıydı.

Arnold Bennet ya da Somerset Maugham (bunlardan hangisinin olduğunu iyi anımsayamayacağım) anlatmıştı Winston Churchil'le bir odada yattığını. O dev politikacı, gözünü açar açmaz ilk iş olarak elini gece masasına uzatıp kocaman bir yaprak sigarası almış ve hiç kimseye aldırmadan tüttürmüş. Böylesine bir şeyi göze alabilmek için taş çağı insanları kadar sağlıklı olmak gerekir.

Allende'nin dayanıklılığı ise kendisiyle dolaşanların hepsinden üstündü. Churchill'e benzer bir üstünlüğü vardı, canı çekince uyuyabilirdi. Kimi günler Kuzey Şili'nin kurak ve sonsuz topraklarında yolculuk ederdik. Allende, otomobilin bir köşesinde rahat rahat uyurdu. Yolda bir kırmızı noktacık belirirdi birden. Yaklaşınca, erkekli kadınlı 15-20 kişinin çocukları ve bayraklarıyla önümüze çıktığı anlaşılırdı. Otomobil dururdu. Allende, tepeden kavuran güneşe ve türküler söyleyen küçük topluluğa alışabilmek için gözlerini ovuştururdu. Onların yanında durup birlikte okurdu milli marşı. Ardından konuşurdu, canlı canlı, heyecanlı. Sonra yine yolculuk başlardı. Şili'nin sonu gelmeyen yollarında sürdürürdük yolculuğumuzu. Allende ise kolayca uykuya dalıverirdi yine. Her yirmi beş dakikada bir aynı sahne tekrarlanırdı: Bir insan topluluğu bayraklar, türküler, konuşma ve uyku.

Allende, otomobilden trene, trenden uçağa, uçaktan vapura, vapurdan ata binerek binlerce ve binlerce Şilili önünde yaptığı sayısız toplantıda, yorulmak nedir bilmeden o yüce görevinin üstesinden gelirdi. Hiç bocalamadan.

Onunla birlikte dolaşanların hemen hiçbiri ona ayak uyduramazdı. Sonradan Şili devlet başkanı olduğunda, çalışma arkadaşlarından dört ya da beş kişi, onun acımasız çalışkanlığı yüzünden kalp hastası olmuştu.

Paris Büyükelçiliğim

Paris'teki diplomatik heyetimizin başına getirilince, böyle boş şeylere heveslenmemin karşılığını pahalı ödeyeceğim demiştim kendi kendime. Bu görevi uzun uzun düşünüp taşınmadan yüklenmiş ve kendimi hayatın gidişine bırakmıştım bir kez daha. Pek çok yıl sıradan ve göstermelik hükümetlerden sonra zaferle işbaşına gelmiş bir halk hükümetinin temsilcisi olmak hoşuma gitmişti. Aslında bunun çekici bir yanı da vardı. İspanyol cumhuriyetçilerinin Şili'ye göçünü organize ederken pek çok küçümsenmeye katlanmak zorunda kaldığım büyükelçiliğe yepyeni bir saygınlıkla ayak basmak duygusu. Daha önceki büyükelçilerin her biri benim kovalanmama yardım etmiş, kötülenmem ve lekelenmem için ellerinden geleni yapmıştı. Kovalanan kişi kovalayanın koltuğuna böylece oturmuş olacak, onun yemek masasında yiyecek, yatağında yatacaktı ve eski elçilik yapısına dünyanın yepyeni havası dolsun diye pencereleri açacaktı.

Hepsinden güç olan, o yepyeni havayı elçilik binasına sindirmekti. 1971 Mart ayında ben ve Matilde yatak odamıza girip de –hayatın tadını çıkarmış ya da acılar çekmiş olarak birçok elçinin ve elçi eşinin içinde öldüğü– yüksek ve çok rahat karyolalara uzanınca, o boğucu salon havası burun deliklerimizi ve gözlerimizi tıkar gibi oldu.

Büyükelçi olmak benim için pek alışılmış bir şey değildi ve rahatsız bir yanı vardı. Fakat çekicilik de taşıyordu. Şili bir devrim geçirmişti. Şili'ye özgü bir devrim. Çok tartışılan ve çok incelenen bir devrim. İç ve dış düşmanlar, devrimi yıkmak için pusudaydı.

Ülkemde 180 yıl hep aynı yöneticiler değişik etiketlerle birbirinin yerini almıştı. Hep aynı şeyi yapmıştı. Yoksulların durumu değişmemişti. İçinde insanların oturamayacağı konutlar. Okulsuz ve kundurasız çocuklar. Zavallı halkım için de zincirler ve sopalar. Şimdi ise rahat bir soluk alabilir ve türküler söyleyebilirdik. Buydu yeni görevimde hoşuma giden.

Şili'de bir diplomatın göreve atanmasının senatoca onaylanması gerekir. Şili'nin sağcıları, şair olarak beni hep övmüşler, hatta onurlandırıcı konuşmalar yapmışlardır. Bu konuşmaları mezarımın başında yapmış olmayı elbette daha çok isterlerdi. Elçilik görevimin senatodaki oylamasında ancak üç oyla çoğunluğu alabildim. Sağcılar ve Hıristiyan partilerin kimi ikiyüzlüleri oylamada beyaz ve kara oylarla bana karşı çıkmışlardı.

Benden önceki büyükelçi çalışma odasının duvarlarını daha önceki meslektaşlarının –hiçbir ayrım yapmadan ve kendini de unutmadan– fotoğraflarıyla donatmıştı. Aralarında bizim Şilili küçük Balzac ünlü Blest Gana dışında bomboş bir sürü kişinin ilginç bir koleksiyonu vardı. Bu hayalet fotoğrafları kaldırttım ve yerlerine daha sağlam, daha geçerli insanların resimlerini astırdım. Şili'ye bayrağını, milliyetini ve bağımsızlığını armağan etmiş olan beş kahramanın gravürlerini ve çağdaşlardan da üç kişinin fotoğrafını: Şili cumhuriyetinin ilerici başkanı Aguirre Cerda, partinin kurucusu Luis Emilio Recabarren ve Salvador Allende. Duvarlar böyle daha bir güzel görünüyordu.

Hemen hepsi sağ eğilimli olan büyükelçilik sekreterlerinin ne düşündüklerini bilmiyordum. Yüzyıllardır ülkenin yönetimi gerici partilerin elindeydi. Tutucu ya da kralcı olmayan bir kişi kapıcılık ya da hizmetlilerin başı görevine getirilemezdi. Kendileri için "Özgürlük için devrim" sloganını kullanan Hıristiyan demokratlar ise, eski günlerin gericilerine uygun bir oburluk örneği verdiler. Sonraları hemen hepsi yan yana bir çizgide gittiler.

Bürokrasi mekanizması, genel hizmet daireleri ve her yer, sağcıların memurları, denetçileri ve yargıçlarıyla doluydu. Şili'de Allende ve Halk Cephesi kazanmamış gibi.

Paris Büyükelçiliği müşavirliğine dostlarımdan birinin –aynı zamanda yazar da olan meslekten yetişme diplomatın– atanmasını bundan ötürü hükümetten istedim. Söz konusu genç diplomat Jorge Edwards'tı. Ülkemin en gerici ve kendilerini yönetme tekeline sahip gören bir ailesinden olmasına rağmen, partili olmadan soldan yana birisi olarak tanınıyordu. Bana her şeyden önce gerekli olan, mesleğini iyi bilen ve güvenilir bir memurdu. Edwards o ana kadar Havana'da işgüderlik yapıyordu. Orada kimi güçlüklerle karşılaştığını duymuştum. Onu yıllardır solun adamı bildiğim için Havana olayını pek önemsememiştim.

Yeni müşavirim Havana'dan epey sinirli geldi ve başından geçenleri anlattı. Her iki tarafın da haklı ve her iki tarafın da haksız olduğu izlenimi edindim. Hayatta her zaman olduğu gibi. Jorge Edwards'ın sinirleri yavaş yavaş yatıştı. Tırnaklarını yemekten vazgeçti, elle tutulur bir uzmanlık, zekâ ve göreve bağlılıkla çalışmaya başladı benimle. İki yıl süren

büyükelçiliğimde en iyi arkadaşım, hatta o koskoca yerde politika açısından güvenilir tek memurum oldu.

Kuzey Amerikan şirketi Şili bakırına ambargo konulmasını isteyince bütün Avrupa'yı bir heyecan dalgası dolaştı. Sadece gazeteler değil, televizyon ve radyo kurumları da olayı kaygıyla ele aldılar. Halk çoğunluğu da bizi bilinçle savundu.

Fransız ve Hollanda deniz işçileri, Şili'ye yapılan haksız davranışa duydukları öfkeyi göstermek için, bakırları boşaltmaktan kaçındılar. Bu güzel davranış dünyayı heyecanlandırdı. Böylesine bir dayanışma, günümüz tarihini üniversite kürsülerinden daha iyi öğretir.

Daha küçük çapta, fakat daha heyecan verici durumlar ve olaylar da hatırlıyorum. Ambargonun ikinci günü, küçük bir taşra kentinde oturan sıradan bir Fransız kadını, Şili bakırının savunmasını desteklediğini göstermek için, tutumluluğunun ürünü 100 frangı bize göndermişti. İçtenlikle yazılmış ve küçük kentin bütün insanlarınca, belediye başkanı, rahip, işçiler, sporcular ve üniversitelilerce imzalanmış sevgi dolu bir mektupla.

Şili'deki dostlarımdan, tanışlarımdan, tanımadığım kişilerden yüzlerce mektup ve telgraf geliyordu. Şili bakırını milletlerarası korsanlara karşı savunan davranışımdan ötürü kutlayan. Halktan bir kadından da küçük bir paket aldım. Pakette kabak, yeşil biber ve avokado vardı. O sıralarda Şili adı daha bir aydınlığa kavuşmuştu. Varlığını kabul ettirmiş bir ülke olmuştuk. O güne kadar geri kalmış ülkeler yığınında adımız sanımız duyulmazdı. Şimdi ilk kez, özgün bir görünüşümüz vardı. Kendi alınyazımıza yön verme savaşımızın yüceliğini hiç kimse görmezlikten gelemiyordu.

Vatanımda olup biten her şeye, Fransa ve bütün Avrupa, heyecanla katılıyordu. Halk toplantıları, üniversitelilerin toplantıları, her dilde yayımlanan kitaplar, bizi inceliyor, gözden geçiriyor ve portremizi çiziyordu. Her gün, her konuda bilgi edinmek isteyen gazetecilerle güç başa çıkabiliyordum. Başkan Allende çok yönlü bir aydındı. İşçi sınıfımızın disiplini ve dayanıklılığı hayranlık uyandırıyor ve övgüyle karşılanıyordu.

Şili’ye gösterilen ateşli heyecan, bakır madenlerimizin millileştirilmesinden ötürü patlak veren çekişme dolayısıyla daha da arttı.

Bunun Şili’nin yeni bağımsızlığı yolunda atılmış dev bir adım olduğu her yerde kavranmıştı. Halk hükümeti, bakır madenlerimizin yurt çıkarına geri alınmasını sağlayarak bağımsızlığımızı hiçbir kaçamağa yer bırakmayacak biçimde damgaladı.

Şili’ye Dönüş

Şili’ye dönüşümde, caddelerde ve parklarda yeni gelişmelerle karşılaştım. O eşsiz Şili ilkbaharımız ağaç yapraklarını yeşile boyamıştı. Eski başkentimiz yeşil yapraklardan da, insan yüreklerinin sevinçlerinden de yoksundu. Bu gencecik ilkbaharın tazeliğini ciğerlerime doldurdum.

Vatanımızdan uzakta bulunduğumuzda onun kışlarını hiç anımsamayız. Uzaklarda olmak, kışın getirdiği acıları, hiçbir korunması olmayan halk tabakalarını ve soğukta çıplak ayakla dolaşan çocukları unutturur. Anılar sanatı, sadece yeşil otlakları, sarı ve kırmızı çiçekleri, milli marşın mavi göklerini canlandırır gözlerimizin önünde. Bu gelişte karşılaştığım güzel mevsim, uzaklarda sık sık hatırladığım görünümdeydi.

Bir başka gelişimde kent duvarlarının rengi değişmişti. Kin türküleri kaplamıştı duvarları. Toplum düşmanları utanmazca yalanlar saçıyordu. Küba’ya, Sovyetler Birliği’ne, barışa ve bütün insanlığa düşman afişler kaplamıştı duvarları. Kana susamış afişler, kıyımı ve Cakarta olaylarını önceden haber veriyordu. Kent duvarlarının görünümünü aşağılaştıran yeni gelişim işte bunlardı.

Bu propagandaların anlamını ve genel rengini deneyimlerimden bilirdim. Hitler’den önceki Avrupa’yı görmüştüm. Hitler propagandasının can alıcı yanı tam tamına böyleydi. Daha iyi bir yarına karşı, bütün yalan dolan kampanyalarını, gözdağlarını korkunç haçlı seferlerini ve bütün kin silahlarını harekete geçirmek. Bu insanların hayatımızı temelden değiştirmek istediğini sezmiştim. Fakat milli ruhumuzu böylesine aşağılayacak Şilililer olabileceğini aklım almıyordu.

Gerici sağcılar terörizmi kendilerince gerekli gördüklerinde hiç kaygı duymadan o yola başvurdular. Ordu başkomutanı General Schneider gibi çok saygıdeğer bir insan –Allende'nin cumhurbaşkanlığını engellemek için başvurulan bir hükümet darbesine karşı çıkmıştı– öldürüldü. Gözlerini kan bürümüş köpeklerden farksız başkaldırıcılar, generali evinin yakınında pusuya düşürerek öldürmüşlerdi. Hareketi, ordudan kovulmuş eski bir general yönetmişti. Kanlı haydutlar, genç budalalar ve sabıkalılar birliğiydi.

Cinayeti hazırlayanlar ve yaptıranlar savaş divanında otuzar yıla hüküm giydiler. Fakat Anayasa Mahkemesi bu cezayı iki yıla indirdi. Açlıktan tavuk çalan bir zavallı, Şili'de dört yıl hapse hüküm giyer. Ordu başkomutanını öldürenlere verilen cezanın iki katı. Egemen sınıfların yasalarının klasik uygulanması böyledir.

Allende'nin zaferi bu sınıflar için korkunçtu. Özenle hazırlanmış o yasaların şimdi kendilerine karşı kullanılabileceğini ilk kez düşünüyorlardı. Bundan ötürüdür ki, ülkeden kaçarcasına uzaklaştılar. Dosyalarını, mücevherlerini, banknotlarını, altın paralarını birlikte götürerek Arjantin'e ve İspanya'ya gittiler. Avustralya'ya göç edenler bile oldu. Halktan öylesine dehşete kapılmışlardı ki, Kuzey Kutbu'na kadar kaçabilirlerdi. Sonradan dönmek üzere.

Frei

Her yandan şeytanca ve resmi engellerle daraltılmış Şili'nin yolu, her hukuka ve anayasaya çok uygundu. Bu arada oligarşi, delik deşik urbasını az buçuk yamamış ve tam bir faşist çetesine dönüşmüştü. Kuzey Amerika bloku, bakırın millileştirilmesi dolayısıyla büsbütün sertleşmişti. Hıristiyan demokratlar, Frei'ın da onayıyla, yeni faşist sağcıların kollarına itilmişti.

Allende'nin ve Frei'ın birbirine karşıt kişilikleri Şili'yi hep meşgul etmiştir. Belki de böylesine değişik insanlar olmalarından. Öndersiz bir ülkede, her birinin kendisine göre bir önder olmasından. Her birinin niyeti başkaydı ve yolları önceden çizilmişti.

Allende'yi iyi tanımış olduğumu sanıyorum. Anlaşılmaz bir yanı yoktu. Frei'a gelince, Cumhuriyet Senatosu'nda ikimiz de üyelik etmiştik. Çok tuhaf, çok hesaplı kitaplı, Allende'nin aşırı apaçık davranışlarından çok

uzak biriydi. Yine de sık sık kahkahalarla güler, kahkahaları duyulurdu. Kahkahalarla gülen insanlardan hoşlanırım (benim bu yanım hiç yoktur). Ne var ki, kahkahadan kahkahaya fark vardır. Frei'ın kahkahaları tasalı ve ciddi bir yüzde patlayıverir. Politik ağını ördüğü iğneye ciddi ciddi bakarken, birden patlayan böyle kahkahalar, kimi gece kuşlarının cırlak sesleri gibidir, ürkütürler. Frei'ın davranışları, uzak ve soğuktur da.

Frei'ın politikada çizdiği zikzaklardan çoğu zaman kaygılanmış, en sonunda hayal kırıklığı duymuştum. Bir tarihte beni Santiago'daki evimde görmeye gelişini hatırlarım. O günlerde komünistlerle Hıristiyan demokratlar arasında bir anlaşma düşüncesi vardı havada. Onların adı henüz Hıristiyan demokrat değildi. Falange Nacional'di. Bu korkunç deyimi, genç faşist Primo de Rivera'dan miras almışlardı. İspanya İç Savaşı bittikten sonra, Maritain'in etkisi altında, antifaşist olduklarını söylediler ve adlarını değiştirdiler.

Benim Frei'la görüşmemin kesin çizgileri yoktu, ama içtenlikliydi. Bizler, iyi niyetli herkesle ve her çeşit insan topluluğuyla anlaşmaktan yanaydık. Herkesten ayrı kalmakla hiçbir zaman ilerleyemezdik. Frei, mizacına uygun, kaçamaklı davranışının sınırlılığı içinde, o tarihte açığa vurduğu sol eğilimini doğruladı. Benden ayrılırken, o gümbürtülü kahkahalarından biriyle –ağzından taşlar dökülüyormuş gibi– gülerek: "Yine görüşelim," dedi. Fakat bir daha hiç mi hiç görüşmeyeceğimizi anladım.

Frei, Allende'nin zaferinden sonra, hırslı ve buz gibi bir politikacı olarak, yeniden başa geçmenin tek çaresini gericilerle işbirliği yapmakta buldu. Bir politika örümceğinin taşlaşmış rüyası, kendi kendisini önceden aldatmasıydı bu davranışı. Kurduğu ağ dayanmayacak. Desteklediği, kışkırttığı hükümet darbesinin ona hiçbir yararı dokunmayacak. Faşizm, karşılıklı alışverişten hoşlanmaz, arkasından körü körüne gelinsin ister sadece. Frei, yıldan yıla daha da kötüleyecektir. Günün birinde cinayetin hesabı onun anısından sorulacaktır.

Tomic

Falanj Hıristiyan Demokrat Partisi kuruluşundan bu yana –o güvenilmez falanj adını bırakalı– beni pek ilgilendirmişti. Katolik aydınların küçük bir

grubunun, Maritaincilerden ve Tomiccilerden bir seçkinler topluluğu oluşturmasıyla kurulmuştu. Bu felsefe görüşü beni ilgilendiriyordu. Şiirin, politikanın; cinsiyet hayatının kuramcılarına karşı doğuştan ilgisizimdir. O küçük hareketin uygulanması sonucu hiç beklenmedik ve bambaşka belirtiler ortaya çıkmıştı. Kimi genç önderlerin, Madrid Savaşı dönüşünde düzenlediğim büyük toplantılarda İspanya Cumhuriyeti'nden yana konuşmalarını sağlayabilmiştim. Onların bu katılışı alışılmış şeylerden değildi. Tutucu politikacıların kışkırttığı kilise ileri gelenleri, yeni partiyi az kalsın dağıtacaktı. Öncü bir piskoposun karışması böylesine bir politik intiharı önleyebildi ancak. Talca Ruhani Meclisi başkanının bir demeci, zamanla Şili'nin sayı bakımından en güçlü partisi olacak o küçük grubun ayakta kalmasını sağladı. Partinin ideolojisi aradan geçen yıllarda temelden değişti.

Frei'dan sonra Hıristiyan demokratlar arasında en güçlü adam Rodamiro Tomic'di. Parlamento üyesi olarak çalışmalarım sırasında tanıdım onu. Grevlerde ve Şili'nin kuzeyindeki seçim gezilerimde. Hıristiyan demokratlar o tarihte bizim partiyi izlerlerdi. Toplantılarımıza katılırlardı. Bizler güherçile ve bakır madenleri bölgelerinde çok seviliyorduk (şimdi de seviliyoruz). Amerika'da her şeyi göze alan işçiler oralarda yaşar. Recabarrciler oralarda doğmuştu. Bizler olmadan bunların hiçbiri gerçekleşmezdi.

Tomic o tarihte Hıristiyan demokratların yalnız en büyük umudu değil, kişiliğiyle de en ilginç insanıydı ve güzel konuşurdu. 1964'te Hıristiyan demokratlar seçimleri kazanıp da Frei'ın cumhurbaşkanı olmasını sağlayınca, pek çok şey değişti. Allende'yi yenen adayların seçim kampanyası aşırı bir komünizm düşmanlığına ağırlık vermiş, basın ve radyonun tam bir işbirliği sağlanarak halk şaşırtılmak istenmişti. Saçları diken diken eden korkunç bir propagandaydı. Rahibeler kurşuna dizilmiş, Fidel benzeri sakallılar küçük çocukları süngülemiş, ana babalarından zorla alınmış genç kızlar Sibirya'ya gönderilmişti. Sonraları Kuzey Amerika Senatosu'nun Özel Komisyonu önünde yapılan açıklamalarda, CIA'nın bu dehşet kampanyası için yirmi milyon dolar harcadığı ortaya çıktı.

Frei, cumhurbaşkanı olur olmaz, parti içindeki tek ve en büyük rakibine uğursuz bir armağan verdi; Tomic'i, Şili'nin Amerika Birleşik Devletleri büyükelçisi yaptı. Frei, hükümetin Amerikan bakır şirketleriyle görüşmeler

yapacağını biliyordu. Ne var ki, o sırada bütün ülke, bakırın millileştirilmesini istiyordu. Frei, büyük deneyler sahibi bir büyücü gibi, millileştirmek sözü yerine "Şilileştirmek" deyimini buluverdi ve ülkenin başlıca gelir kaynağının o güçlülerin güçlüsü Amerikan Kennecot and Anaconda Copper Company konsorsiyumuna, yeni görüşmelerle, verilmesini sağlama bağladı. Bunun Şili için ekonomi alanında getirdiği sonuç büyük bir felaketti. Tomic'in politik hayatı için de kötü oldu. Frei, onu haritadan silivermişti. Bakır madenlerinin Amerikan şirketlerine verilmesi için çaba göstermiş bir Şili büyükelçisi, halktan hiçbir destek bulamazdı. Daha sonra yapılan başkanlık seçimlerinde Tomic, üç aday arasında güçlükle üçüncü olabilirdi. Tomic 1970'te Amerika Birleşik Devletleri'nde Şili büyükelçisi görevini bıraktıktan hemen sonra, İsla Negra'da beni görmeye geldi. Dostluğumuz bütün politik sarsıntılara karşın ayakta kalmıştı.

Ne var ki, o tarihte birbirimizi güç anlıyorduk. O, bütün ilerici güçleri kapsayacak bir hareketin "Halk Birliği" deyimi altında bizim "Halk Cephesi"nin yerini almasını istiyordu. Fakat böyle bir öneri gerçekleştirilemezdi. Bakır kaynaklarının Amerikan şirketlerine verilmesi görüşmelerine katılmış olması, adaylığını, sol eğilimler önünde değerden düşürüyordu. Daha başka bir şey de vardı. Halk hareketinde ağır basan iki büyük parti, komünist ve sosyalist partiler, kendi aralarından bir adayın başkan seçilmesini sağlayacak güçteydiler.

Hayal kırıklığına uğradığı pek belli olan Tomic, evimden ayrılırken, bana bir açıklama yaptı. Hıristiyan Demokrat Parti hükümetinin Maliye Bakanı Andres Zaldivar, ülke ekonomisinin tam bir iflas durumunda olduğunu ona apaçık anlatmıştı. Tomic: "Uçuruma yuvarlanacağız," dedi. "Dört ay sonra batacağız. Büyük bir felaket olacak. İflasımızın kaçınılmazlığını Zaldivar bütün ayrıntılarıyla bana anlattı."

Allende'nin devlet başkanı seçilmesinden bir ay sonra, başkanlık makamına henüz geçmeden, aynı Maliye Bakanı Zaldivar, ekonomide ülkeyi bekleyen çöküntüyü herkese açıkladı. Ne var ki, bu kez çöküntüyü, Allende'nin seçilmesinin milletlerarası ilişkilerde yaptığı etkilere bağladı. Tarih böyle yazıyor. Hiç de değil, Zaldivar gibi çıkarcı ve hileci politikacılar böyle yazıyor.

Allende

Halkım o günlerde pek çok aldatıldı. Güherçile bölgelerinde, deniz altı kömür ocaklarında –halkımın ellerinin en acımasız işlere katlanarak çıkardığı bakır cevherlerinin bulunduğu korkunç yüksekliklerde– gerçekten böyle bir kurtuluş hareketi başladı. Bu hareket, Şili devlet başkanlığını Salvador Allende adında birine verdi. Çok gerekli reformlar yapsın ve haktanırlık önlemleri alsın, milli zenginliklerimizi yabancı pençelerinden çekip kurtarsın diye.

Her gittiğim yerde, en uzak ülkelerde bile, bütün halklar, Başkan Allende'ye hayranlıklarını belirtiyor, hükümetimizin olağanüstü çoğunluğa dayanmasını övüyorlardı. Birleşmiş Milletler kurulalı beri New York, bütün dünya milletlerinin Başkan Allende'yi çılgınca alkışlamasının bir benzerini duymuş değildi. Ülkemiz Şili'de, sonsuz güçlükler altında gerçekten adaletli bir toplum düzeni kurulmuştu. Bağımsızlığımız, milli onurumuz ve en seçkin yurttaşlarımızın yürekliliği temeli üstünde anayasa, yasa, demokrasi ve umut bizim yanımızdaydı. Şili devriminin yanındaydı.

Ötekilerin yanında yok yoktu. Soytarılar ve paskallar oradaydı. Komikler yığınla oradaydı. Tabancalı ve zincirli teröristler, yalancı rahipler de. Hepsi de dönme dolapta gezinti yapıyordu. Faşist Jarpa ve "Vatan ve Özgürlük"çü yeğeniyle el ele dolanıp duruyordu dönme dolapta. Yaşayan herkesin kafasını ve ruhunu koparmaya kararlıydılar. Şili adını verdikleri büyük çiftliği yeniden ele geçirmek için. Panayır tiyatrosuna bir parlaklık vermek için onlarla dans eden biri, hafifçe kana bulaşmış bir büyük banker ve bale ustası, rumba şampiyonu Conzales Videla da vardı. Bir süre önce rumba oynayarak partisini, halk düşmanlarına satmıştı. Şimdi de Frei, demokrat partisini –sözünden hiç çıkmayan ve üstelik eski Binbaşı Viaux'yle sarmaş dolaş– kendi Hıristiyan Demokrat Partisi'ni yine o halk düşmanlarına ikram ediyordu. Komedinin baş oyuncuları işte bunlardı. Dün halkımızı Ranquin'de, Salvador'da, Puerto Montt'da, Jose Mario Caro'da, Frurillar'da, Puerto Alto'da ve daha başka birçok yerde öldüren aynı sopalar ve mermiler yine hazırdı. Hernan Mery'nin katilleri, anısını savunması gerekenlerle dans ediyordu. Çok olağan bir şey yaparmışçasına bir ikiyüzlülükle dans ediyorlardı. Kendilerine böyle suçlar yükleniyor diye alınmış görünerek.

Şili’nin uzun süren burjuva tarihinde pek az ihtilal ve çoğu uzun ömürlü olmuş tutucu ya da ılımlı bir sürü hükümet vardır. Pek çok küçük başkan arasında sadece iki kişi gerçekten büyüktür.

Balmaceda ve Allende

Her ikisinin de aynı çevrelerden, kendilerini buranın aristokrasisi bilen varlıklı orta sınıftan yetişmiş olması tuhaftır. Her ikisi de orta güçte bir oligarşinin batağa götürdüğü bir ülkeyi yüceltmeye kararlı, idealist insanlardı. Her ikisinin de ölümü aynı biçimde olmuştur. Balmaceda, güherçile kaynaklarını yabancı şirketlere vermeyi kabul etmediği için kendi eliyle canına kıymak zorunda bırakıldı. Allende, ülkesinin önemli zenginlik kaynağı olan bakırı millileştirdiği için katledildi. Her iki olayda da Şili oligarşisi kanlı ayaklanmaları kundakladı.

Her iki olayda da başkanlık sarayı, bizim o çok seçkin aristokrasimizin buyruğuyla yağma edildi. Balmaceda’nın salonu baltalarla parçalandı. Allende’nin bulunduğu yapı, dünyanın teknik gelişmesi sayesinde, yiğit pilotlarımızca havadan bombalandı.

Fakat bu iki insan arasında yine de çok fark vardı. Balmaceda, dinleyenleri sürükleyen bir konuşmacıydı. Öylesine çekici ve üstün bir yaradılışı vardı ki, kısa sürede egemenliği ele alırdı. Düşüncelerinin yüceliğine güveni vardı. Çevresini her an düşmanlarla çevrili sanırdı. Yaşadığı çevreye karşı üstünlüğü pek fazlaydı. Yalnızlığını aşırıya vardırmıştı ve sonunda büsbütün içine kapandı. Ona yardım etmesi gereken halk bir güç olarak yoktu. Daha açık bir deyimle, örgütlenmiş değildi. Bu başkan, bir aydınlatıcı, bir hayal adamı gibi davranmak zorundaydı. Yücelme hayali, bir rüya olarak kaldı. O öldürüldükten sonra soyguncu yabancı tüccarlar, güherçile kaynaklarımıza el koydu. Otuz akçe ödendikten sonra her şey normale döndü. Savaş alanlarında halktan binlerce kişinin döktüğü kan çok geçmeden kurudu. Dünyanın en çok sömürülen işçileri olan Şili’nin kuzey bölgesi emekçileri, Londra’nın para babaları için yığınla sterlin üretme görevini sürdürdü.

Allende hiçbir zaman büyük bir konuşmacı değildi. Devlet adamı olarak bütün önlemleri inceden inceye düşünüp taşınan bir hükümet şefiydi.

Diktatörlüğün karşısındaydı. En küçük ayrıntılarına kadar temelden bir demokrattı. Başına geçtiği ülke de, Balmaceda'nın hiçbir deney görmemiş halkı değildi artık. Her şeyi iyi öğrenmiş güçlü bir işçi sınıfı bulmuştu. Allende, kolektif bir yöneticiydi. İşçi sınıfından yetişmemişti, ama bu toplumsal sınıfın sömürenlerin engellemelerine ve ahlaksızlıklarına karşı mücadelesinin ürünüydü. Allende'nin böylesine kısacık zamanda gerçekleştirdiği eser, bu nedenlerden ötürü, Balmaceda'yı aşar. Şili tarihinin en önemli olayıdır. Sadece bakır kaynaklarının millileştirilmesi bile dev bir girişimdir. Tekelciliğin yıkılması, derinlemesine bir tarım reformu ve onun varlığıyla kolektif hükümetin başardığı daha başka amaçlar.

Allende'nin eseri ve sönmez milli değerde başarıları, kurtuluşumuzun düşmanlarını öfkelendirdi. Bu buhranın trajik içeriği, hükümet sarayının bombalanmasını açıklar. Nazi hava kuvvetlerinin korunmasız yabancı şehirlere, İspanya, İngiltere ve Rusya'ya karşı yıldırım savaşını hatırlatır. Şimdi de Şili'de aynı cinayet işlendi. Şili pilotları, dalış uçuşlarıyla saldırdılar saraya; ülkede iki yüzyıl boyunca yurttaş hayatının merkezi olmuş hükümet sarayına.

Anılarım için bu satırları çabuk çabuk yazıyorum. Yoldaşım Başkan Allende'nin ölümüyle sonuçlanan o çileden çıkarıcı olaylardan sonra öldürülmesinin nedenini üç gün gizlediler. Ölüsünü gizlice gömdüler. O ölümsüz ölünün mezarına kadar sadece dul eşine izin verdiler birlikte gitmesi için. Saldırganların yazdığına göre, ölü olarak bulunduğunda, kendi eliyle canına kıydığının apaçık belirtileri varmış! Fakat yabancı ülkelerde yazılanlar bambaşkaydı. Hava bombardımanından hemen sonra tanklar saldırıya geçmişti. Tek bir adama karşı korkmadan savaşabilmek için pek çok tank kullanıldı. Şili Cumhurbaşkanı Salvador Allende, onları çalışma odasında bekliyordu. Yüce yüreğinden başka kimsesi yoktu o anda. Dumanlar ve alevler her yanını sarmıştı.

Saldırganlar böylesi bir olanaktan yararlanmalıydılar. Saldırganların onu makineli tüfekle biçmesi gerekti. Çünkü o görevini bırakmamıştı. Cesedi bir yerlerde gizlice gömüldü.

Bütün dünyanın acısını yüreğinde taşıyan tek bir kadın vardı ceset gömülmeye götürülürken. O ünlülerin ünlüsü insan, makineli tüfeklerin kurşunlarıyla delik deşik edilmişti. Şili'ye bir kez daha ihanet etmiş Şili kurşunlarıyla.

BİTİRİŞ SÖZÜ

Curt Meyer-Clason

12 Temmuz 1974'te büyük bir kutlama töreni tasarlanmıştı. Pablo Neruda'nın yetmişinci doğum yıldönümü idi.

Matilde ve Pablo'ya sürpriz yapmak için İsla Negra'ya helikopterle sık sık inen büyük dost Allende, çağrılması istenen dostların adını epey önce istemişti. Birçok ülkeden konuklar gelecekti. Pablo'nun kendisi de, Buenos Airesli yayıncısı Gonzola Lasado'yla anlaşmıştı ve sürpriz yapmak için, sekiz yeni şiir kitabı ve anılarını yayımlayacaktı. Bir süre ayrı ayrı, fakat hiç aralıksız bu kitaplar için çalıştı, anıları da epey ilerlemişti. Matilde Urrutia ve Caracaslı şair ve romancı Otero Silva, anıların ayrı bölümlerini tarih sırasına göre düzene koymaktaydı.

Şili Halk Cephesi Hükümeti'nin düşürüldüğü 11 Eylül 1973'ten epey önceydi bütün bunlar. Nerudalar o tarihte İsla Negra'da oturmaktaydı. Şairin keyfi ve sağlığı yerindeydi. İyi çalışıyordu. Kanser olduğunu bilmiyordu. Sayısı pek çok olan ziyaretçileri de bundan habersizdi. Doktor, "Pablo kontrol altında hiç değilse bir altı yıl daha yaşar ve belki de ölümü kanserden olmayacaktır," diye güvence vermişti eşine. Kötü ur, Paris'te 1971'de yapılan bir prostat ameliyatı sırasında görülmüştü. Nobel Edebiyat Ödülü verilmesinden az önce. O günden beri kalçalarında ağrı vardı ve bastona dayanarak güçlükle yürüyordu. Yolculuklarda zorluk çekiyordu.

Neruda büyükelçi olarak Fransa Cumhurbaşkanı Pompidou'ya itimatnamesini sunarken yanında bulunmuş olan Şilili diplomat ve hikâye yazarı Jorge Edwards, onun bacağını sürüklediğini fark etmişti.

Neruda, 11 Eylül sabahı saat yedide radyoyu açtı. Erken kalkardı. Karı koca yedi buçukta kahvaltı eder, sonra bütün gazeteleri okurlardı. Saat 9'dan 14'e kadar çalışırdı. Öğle yemeği 14:30'daydı. Sonra, yemek üstüne bir uyku. Daha sonra dostlar gelirdi. Karı koca, evde ya da bahçede, ayrı ayrı ve canlarının çektiğini yaparlardı. Neruda uzun süre kitap okumaktan hoşlanırdı. Akşama doğru birlikte aperatif alırlardı. Daha sonra akşam yemeği ve şuradan buradan konuşmalar. Gece yarısı ikiden önce yatılmazdı. Neruda, ağzının tadını bilirdi. Yemeyi, içmeyi ve gülmeyi pek severdi.

Matilde güzel buluşlarıyla yemek pişirmeyi bir sanat yapmıştı. Neruda'yı çalışırken hiç kimse ve hiçbir şey rahatsız edemezdi. Evde bir sürü hayvan vardı. Kümes hayvanları ve köpekler. Yatak odasında sabah sabah kanaryalar öterdi. Çalışmaktan söz açılınca: "Yazmak benim için kundura yapmak gibi bir iş," derdi. "Hiçbir zaman daha iyisi ya da daha kötüsü yapılmaz."

1950'lerde Matilde'yle tanışmıştı. Matilde, onun elle yazılmış şiirlerini makineyle yazmaya başlamıştı. Neruda'nın müsveddelerinin çoğu baskıya verilecek durumdaydı ve hemen hiçbir düzeltme gerekmezdi. Yazı masası pencerenin önündeydi ve iki yanı kitapla çevrilmişti. Yığınla kitap ve bir sürü yolculuktan getirmiş olduğu güney denizinin sıcak sularında yüzdüklerini kendi gözleriyle gördüğü sevgili balinaların dişleri de vardı bunların arasında. Odası o binlerce öteberiyle tıklım tıklım doluydu. Okumak onun gözünde, yazı yazmak gibi bir çalışmaydı. Çok ve pek çok kitap okurdu. Yolculuk, tarih, botanik, coğrafya kitapları ve şiirler, hatta hepsinden daha çok şiir kitabı okurdu. Polis romanlarını da unutmamalı. Yolculuğunda hep birkaç polis romanı bulundururdu çantasında.

İşte o 11 Eylül sabahı sonun başlangıcı oldu. Neruda, Allende'nin en son konuşmasını radyodan dinledi. Az sonra Pablo ve Matilde birbirlerine sarılmışlardı. Kentle bağlantıları kesilmişti. Evi, nöbetçiler sarmıştı. Dostlar ya kaçmış ya da tutuklanmıştı. Doktor şairin radyo dinlemesini yasaklamıştı. Fakat ateşi yükselmeye başlamış olan Neruda, olup bitenleri ayrıntılarıyla öğrenmekte kararlıydı. Allende'nin ölümünü radyodan haber aldı. Ayın 18'inde Santiago hastanesine kaldırıldığında ateşi çok yükselmişti. Yollarını kesen sınır polisi "Carabineros" engel olmaya kalkışmıştı. Hastanede her şey altüsttü. Hekim öylesine korkuyordu ki. Matilde'nin dediğine göre herkes aynı korku içindeydi.

Hastanede antibiyotik yoktu. Hastabakıcılar yetersizdi. Sonunda, 20 Eylül günü, Meksika büyükelçisi, Başkan Echeverria'dan bir öneri getirdi. Neruda'yı özel uçağıyla Şili'den aldıracaktı. Neruda; ülkesinden ayrılmak istemedi. O, bugüne kadar hiçbir zaman özel bir koruyucu gerekli görmemişti kendine. Bütün Şili onu korumuştu. Halk onun dostuydu. Matilde onu yurtdışına yolculuğa razı edebilmek için, otomobiline el konulduğunu, şoförünün tutuklandığını, Santiago'daki evlerinin yağma edildiğini açığa vurmak zorunda kaldı.

Matilde, İsla Negra'ya gidip iki bavul hazırladı. Döndüğünde Pablo'yu daha da kötüleşmiş buldu. Sayıklıyordu. "Onu katlediyorlar, onu katlediyorlar," diye. İnsanüstü bir güce sahip olan Neruda, dostunun katledilmesiyle moralini yitirmişti, çökmüştü. Yatıştırıcı bir ilaç verdiler. Bir gün bir gece uyudu. 23 Eylül akşamı saat 23'te kalbi durdu. Uykusunun içinde ölüme kayıverdi. General Pinochet üç gün süreyle yas tutulmasını emretti. Bir saat sonra ise, Matilde'ye bir telefon geldi: Valparaiso'daki evleri tahrip edilmişti.

Özel cenaze alayında birkaç dostunun arasında Büyükelçi Nicanor Parra da vardı. İşçiler sokakları doldurmuştu. Gerilmiş yüzlerde öfke ve acı okunuyordu. Polisler de vardı cenaze alayında. Mezarı başında bir üniversiteli, bir yazar ve bir öğretim üyesi; sadece bu üçü konuştu. Halk mezarlığa ayak basar basmaz: "Pablo Neruda yaşıyor," diye bağırdı.

Neruda, anılar kitabı *Yaşadığımı İtiraf Ediyorum*'u, serüvenlerle dolu hayatının bu kitabını İsla Negra'da yazdı. Sekretelerine yazdırdı. Kimi zaman oturarak, kimi zaman da ayakta. Ses alma bandına kaydetmedi. Hiçbir zaman günlük de tutmuş değildi. Bu anılar, şairin iç dünyasındaki gizli bir şemaya uygun olarak –Miguel Otero Silva'nın dediğine göre– yazılmıştı belki de. Pablo, şairlik soluk alışıyla, içinden geldiği gibi alaycı ya da politikanın sürüklemesiyle yazdırdı. Bu yazılara zaman zaman yıllarca ara verildi. Matilde ve Miguel Otero, kitabı derleyip toparladıklarında, şairlik hayatının önemli bir döneminin eksik olduğunu gördüler. Neruda öldüğünde, kitap bitmişti. Kimi parçaları konuşma olarak tasarlanmıştı. Çocukluk ve gençlik anıları dergilerde, Şili'de yayımlanan *Ercilla*'da, Brezilya'da çıkan *Grazeira*'da... Önemli parçası yayımlanmıştı; gerilere uzanıp hatırlayışlarla, hafızanın çeşmelerinden, deneylerin çekirdeğinden elde edildi. Yaşanmışların özünden, tarihin moralinden. Kelimenin bütün anlamıyla. Hiçbir yerde süsleme, güzelleştirme, güzel söz eklemeleri yoktur.

Neruda için geçerli olan, hayattır. Konuya ve malzemeye göre kimi zaman ısırıcı, kimi zaman şiirli, kimi zaman da görkemli olan ses tonu hep doğrudan doğruyadır, bir dinleyiciye bir şeyler anlatıyor gibi. Kitabı bir haber verme, bir hesaplaşma, bir günlük, lirik bir atılım, dostlara sesleniş, geçmişe ve yarınlara bir ant içmedir. Bir sürü somut şeydir. Neruda, beş duyunun doğrularından oluşmuştur.

Fakat kitap, politikada inancın ortaya dökülmesi, Latin Amerika’nın bir demirbaşının şiirde kendini kabul ettirmesi, bir kara parçasının anlamlandırılmasıdır. Daha doğrusu, kendi hayatının ve yaratma durumunun anlamlandırılması: *Appologia provita sua* (hayatını savunması).

Neruda, kitabının basılışını göremedi, kolon provalarını okuyamadı. Yer yer tekrarlamalar ya da çelişkili görünen yerler, bundan ötürüdür. Savaştan sonra, Madrid’de kaldığı apartmana gittiğinde bir kez beşinci kat, birkaç sayfa ötede yedinci kat yazması bundan ötürü. “Canıma okuyorsunuz!” diyeceğine “Canınıza okuyorum,” demesi de öyle.

Araucania bölgesinde doğmuş olan şair; “Vatanıma ellerim, kulaklarım ve ayaklarımla temas etmeden yaşayamam,” diye yazar. Onun yurdu Araucania Şili’nin Güney Kutbu’na en yakın bölgesidir. Şair için berraklığı, temizliği ve yanardağların güçlülüğünü taşır. Şiirinin temel kuralları bağlantı ve bağlanıştır, denilebilir.

İspanya savaşı sırasında Rafael Alberti’yle karşılaşmasından şunu öğrendiğini yazar: “Şiir yazmak bir barış eylemidir. Şair, barıştan doğar. Ekmeğin undan yapılması gibi.”

Pearl Harbor’dan kısa bir süre önce Guatemala’da Miguel Angel Asturias’la görüştükten sonra da şu kısa cümleyi yazar: “Kardeşler olarak bu dünyaya gelmiş olduğumuzu kavradık...”

Yaşama, politik mücadele ve yazma gücünü, o köklü gücü topraktan alır, denilebilir; Rusya’da ve Çin’de birlikte birçok yolculuk yaptığı İlya Ehrenburg: “Aşırı kökler... şiirlerinde kökler çok...” diye eleştirir. Fakat onu değişik yöne, hep birlikte davranmaya iten de budur. “Odun Kırıcılar, Uyanın” (1948) şiirini okuyun!

Neruda gençlik döneminin hastalıklı yapayalnızlığını arkada bırakır bırakmaz, şiir yazarak mücadele bayrağını açar. Yirmi yaşında bir üniversiteli olarak Santiago’da politikaya atılır, antifaşist dünya yazarlarıyla birlikte İspanyol İç Savaşı’nda cumhuriyetçileri destekler, senatör olarak güherçile alanlarının maden işçilerini aydınlatır ve eğitir. Bundan mutlu olur:

“Biz şairlerin mutlu olmaya hakkı var. Çünkü halklarımıza ve onların mutluluk mücadelesine çok bağlıyız.”

Bir atom savaşı karşısında bile umutlu olması bundandır:

“Ne var ki, bundan ötürü umuduma gölge düşmüş değil. Yarı kapalı gözlere de eninde sonunda ışığın ulaşacağını, böylesine tehlikeli anlarda bile biliyoruz. Bunu hepimiz anlayacağız. Hep birlikte ilerleyeceğiz. Çok yüce bir sevgiye ulaşmak çabasındayız.”

Jürgen Becker, sanırım *Çerçeveler* adlı kitabında şunları yazar: “Gittikçe daha çok kabuğumuza çekiliyoruz.”

İsteseydik, Neruda kendisine ve kendine benzeyen bizlere daha iyi şeyler öğretirdi. Şöyle ya da böyle, onun anılar kitabı, aklımıza parlaklık veren, genişleten ve dayanıklılığını artıran sert bir şarap içmek gibidir. Kitabı okumakla, çoktandır gereksindiğimiz bir şeyi de öğreniriz: Biz Latin Amerikalıların, akla karşı o günahı, böylesi bir kabuğuna çekilişi yenmemiz gerektiğini.

Neruda’nın kitabı, insan isteğinin ne olduğunu ve neler başarabildiğini –Avrupalıların mekanik gücüyle ölçülemeyecek olanı– da öğretiyor. Şöyle denilebilir:

Neruda, hayatı boyunca doğanın bir örneği olmuştur. Sadece verimli olmak isteyen o görkemli doğanın. Onun doğru bildiği budur. Goethe’de olduğu gibi. Verilmiş olan doğrudur sadece. Doğanın uyumunda yaşayan isteği –biz Avrupalıların gittikçe daha çok boyun eğdiğimiz– iç ve dış şartları, basamak basamak böylece aşar, varoluşuna ve eserine biçim veren bir istek insanı olur. Engeller, çitler, düşmanlıklar, kısacası Zuhal yıldızı, güçlerinin sağlam ölçüsünü ona vermeye hazırdır. “Vicdanı rahat ve aklı tedirgin” birisi olarak, doğa ile aklı dengeli kullanabilsin diye.

İstekleriyle çevrelenmiş olarak ölürken, son nefesini verirken bile, zaferi kazanmış olarak şöyle der gibidir:

“İyi bir savaş verdim.”

Kitapta Geçen Adlar

Alberti, Rafael (doğ. 1902): İspanyol şair.

Alecsandri, Vasile (1821-1890): Romen oyun yazarı ve şair.

Apollinaire, Guillaume (asıl adı Wilhelm Apollinaris de Kostrowitzki) (1880-1918): Fransız şair. Modern Fransız şiirinin büyük ustalarından.

Baudelaire, Charles (1821-1867): Fransız şair. Ünlü kitabı *Kötülük Çiçekleri* dilimize çevrildi.

Cervantes Saavedra, Miguel de (1547-1616): İspanyol romancı ve oyun yazarı. Bizde ve dünyada en ünlü eseri *Don Quijote*'dir.

Chaucer, Geoffrey (1340?-1400): İngiliz şair. *The Canterbury Tales* (Canterbury Öyküleri), dünya edebiyatının klasiklerindendir.

Cortazar, Julio (1914-1984): Arjantinli romancı. Kısa öykü yazarı.

D'annunzio, Gabriele (1863-1938): İtalyan şair, oyun yazarı ve romancı.

Dario, Ruben (1867-1916): Nikaragualı şair, modernizm hareketinin ustalarından sayılır.

Donoso, Jose (1924-1996): Şilili romancı ve hikâyeci. İlgi çekici romanı, *Çirkin Gece Kuşu* dilimizde yayımlandı.

Ehrenburg, İlya (1891-1967): Rus romancı, şair ve gazeteci. İspanya İç Savaşı'nda bulundu. İkinci Dünya Savaşı'nda Paris'teydi. Dilimize çevrilen kitapları: *Paris Düşerken, Fırtına, Dipten Gelen Dalga, Tröst, 13 Pipo, İlya Ehrenburg'un Anıları.*

Eliot, T(homas) S(tearns) (1888-1965): İngiliz şair, eleştirmen, manzum oyun yazarı ve yayımcı.

Eluard, Paul (asıl adı Eugene Grindel) (1891-1952): Gerçeküstücülük hareketinin önderlerinden. İkinci Dünya Savaşı'nda işgal altındaki Fransa'yı kurtaran Direniş Hareketi'nin en yürekli yazarlarından. Şiirleri dilimize çevrilmiştir.

Franck, Cesar (1822-1890): Belçika asıllı Fransız besteci.

Friedrich, Johann Christian (1770-1843): Alman şair ve yazar.

Goya, Francisco de (1746-1818): İspanyol ressam ve gravürcü.

Fuentes, Carlos (doğ. 1928): Meksikalı romancı.

Garcia Lorca, Federico (1898-1936): İspanyol şair ve oyun yazarı. İspanyol edebiyatının en büyük şairlerinden biridir. Franco'nun adamları tarafından, İspanyol İç Savaşı'nda kurşunlanarak öldürülmüştür.

Garcia Marquez, Gabriel (doğ. 1928): Kolombiyalı romancı ve hikâyeci.

Gris, Juan (1887-1927): İspanyol ressam.

Huidobro, Vicente (1893-1948): Şilili şair. Şili şiirinde *Creacionismo* akımının en tanınmış temsilcisidir.

Jimenez, Juan Ramon (1881-1958): İspanya'nın tanınmış şair ve denemecisi. Porto Riko'da ölen Jimenez, 1956 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır. Dilimize çevrilen kitabı: *Platero ile Ben.*

Kirsanov, Semyon (1906-1972): Rus şair. Mayakovski'nin en yakın arkadaşı.

Korneyçuk, Aleksandr (1905-1972): Ukraynalı oyun yazarı. Birçok kez Stalin Barış Ödülü kazanmıştır.

Lautreamont Kontu (asıl adı İsidore Ducasse) (1846-1870): Fransız edebiyatının anlaşılması zor şairlerinden biri.

Lawrence, D(avid) H(erbert) (1885-1930): İngiliz romancı ve şair. Dilimize çevrilen kitapları: *Lady Chatterley'in Sevgilisi, Âşık Kadınlar; Oğullar ve Sevgililer:*

Leopardi, Giacomo (1798-1837): XIX. yüzyılın en büyük İtalyan şairi.

Lundkvist, Artur (1906-1991): İsveçli şair, hikâyeci, romancı ve eleştirmen.

Machado, Antonio (1875-1939): İspanyol şair. İspanya İç Şavaşı'nda cumhuriyetçiler cephesinde savaşan şair Fransa'da sürgünde öldü.

Machado, Manuel (1874-1947): İspanyol şair.

Mallarme, Stephane (1842-1898): Fransız şair ve denemeci.

Marin, Juan (Marinella) (1900-1963): Şilili romancı ve doktor.

Mayakovski, Vladimir Vladimiroviç (1893-1930): Rus şair ve oyun yazarı. XX. yüzyıl şiirinin, edebiyattaki en devrimci üyesi. Yeni bir toplum düzeninin yeni bir sanat gerektirdiği inancındaydı. Yaşamını intiharla noktaladı.

Mistral, Gabriela (1889-1957): Kadın şair. 1945 Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazandı. Şilili Mistral'in en önemli kitabı *Desolacion'*dur (Keder). Aşk ve yitik aşklar şiirinin ana temasını oluşturur.

Morante, Elsa (1918-1985): Moravia'nın karısı. İtalyan romancı.

Moravia, Alberto (1907-1990): İtalyan romancı. Dilimize çevrilen kitaplarından bazıları: *Romalı Dilber, Kıskançlık.*

Nerval, Gerard de (asıl adı Gerard Labrunie) (1808-1855): Fransız şair.

Nietzsche, Friedrich (1844-1900): Alman filozof ve şair. "Üstün insan" (Übermensch) kuramıyla tanınır. En tanınmış kitabı *Böyle Buyurdu Zerdüşt* dilimize de çevrilmiştir.

Paz, Octavio (1914-1998): Meksikalı şair. İspanya İç Savaşı'ndan sonra şiirleri siyasal bir içerik kazandı. Şiirlerinden yapılan bir seçme *Uzak Komşu* adıyla dilimizde de yayımlandı.

Petrarca, Francesco (1304-1374): İtalyan şair ve yazar. Siyasal eylemlere de karışan Petrarca, İtalyan edebiyatının gelişimini sağlayan birkaç ustadan biridir.

Poe, Edgar Allan (1809-1849): Amerikalı şair, hikâyeci, eleştirmen.

Proust, Marcel (1871-1922): Fransız romancı ve kısa hikâye yazarı. *Geçmiş Zaman Peşinde* adlı nehir romanıyla tanınır.

Quasimodo, Salvatore (1901-1968): İtalyan şair, çevirmen ve eleştirmen. 1959 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazandı.

Quevedo y Villegas, Francisco Gomez de (1580-1645): İspanyol şair.

Rabealais, François (1483-1553): Fransız yazar.

Ran, Nâzım Hikmet (1902-1963): Türk şair ve oyun yazarı, romancı.

Reverdy, Pierre (1889-1960): Fransız şair. Avangard (öncü) sanatın temsilcilerinden.

Rimbaud, Arthur (asıl adı Jean Nicolas) (1854-1891): Modern Fransız şiirinin kurucularından. Şiirlerinden bir bölümünün çevirisi yayımlandı. En ünlü eseri: *Cehennemde Bir Mevsim.*

Rulfo, Juan (1918-1986): Meksikalı romancı. *Pedro Paramo* adlı romanı dilimize de çevrilmiştir.

Simonov, Konstantin Mihayloviç (1915-1979): Rus romancı ve oyun yazarı. Stalingrad kuşatmasını anlatan *Gündüzler ve Geceler* romanıyla ünlendi.

Sitwell, Dame Edith (1887-1964): İngiliz edebiyatının ünlü şair ve eleştirmenlerinden.

Sue, Eugene (asıl adı Marie-Joseph Sue) (1804-1857): Fransız romancı. Ülkesinin bağımsızlığı uğruna çalıştı, yaşamının bir bölümünü sürgünde geçirdi.

Supervielle, Jules (1884-1960): Montevideo'da doğan şair, Fransızca yazmasına rağmen, Fransız şiirinden çok Güney Amerika edebiyatından etkilenmiştir.

Thomas, Dylan (1914-1953): Modern İngiliz şiirinin büyük ustalarından sayılır.

Tihonov, Nikolay (1896-1979): Rus yazar.

Valery, Paul (1871-1945): Fransız şair, düşünür, denemeci ve eleştirmen.

Vallejo, Cesar (1892-1938): Perulu şair.

Vargas Llosa, Mario (doğ. 1936): Perulu roman, oyun ve deneme yazarı.

Verdi, Giuseppe (1813-1900): İtalyan besteci. Operalarıyla tanınır. *Aida, Rigoletto, İl Travatore* en ünlü eserleridir.

Whitman, Walt (1819-1892): Amerikan şiirine yön veren şairlerin başında sayılıyor. *Çimen Yaprakları* dilimizde de yayımlandı.